КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

ТЕХНОЛОГИЯ, ИКУССТВО ЖАНА ДЕНЕ МАДАНИЯТЫ ТАРМАГЫНЫН МАСЕЛЕЛЕРИ ЛАБОРАТОРИЯСЫ

КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫНЫН

ПРОГРАММАСЫ

Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын

V-IX класстары үчүн

Түзгөндөр: Советбек Байгазиев, Абдыкерим Муратов,

Батма Абдухамидова, Кыялбек Акматов

Кыргыз адабиятынын программасы: Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын V-IX класстары үчүн /

Түз.: С.Байгазиев, А.Муратов, Б.Абдухамидова, К.Акматов

– Б.: 2018. - …б.

Бул окуу программасы окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын V-IX класстарында кыргыз адабияты предметинин мазмунун, көлөмүн аныктап, окуу китептерин түзүүчүлөргө, методисттерге жана мугалимдерге багыт берет.

Программа боюнча ой пикириңиздерди төмөнкү электрондук дарекке жибериңиз: bashredaktor@mail.ru

С Байгазиев С., Муратов А., Абдухамидов Б., Акматов К. 2018

МАЗМУНУ

	I. ЖАЛПЫ ЖОБО	
	Түшүнүк кат................…………………………………………..	4
1.1.	Предметтин Базистик окуу пландагы орду ....………..	4
1.2.	Кыргыз адабиятын окутуунун максаты жана милдеттери ....…...……...	
1.3.	Кыргыз адабияты предмети боюнча базалык билим берүүнүн компетенттүүлүктөрү …………………………………..	5
	II. ПРЕДМЕТТИН МАЗМУНУ	
2.1.	Программадагы бөлүмдөрдү окутуудагы сааттардын катышы таблица менен..	11
2.2.	Окуу предметтин негизги мазмуну............………………………	13
	III. ОКУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ ЖАНА БААЛОО	
3.1.	Билим берүү процессин уюштуруу формалары ....……….........	13
3.2.	Окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн баалоонун критерийлери.	19
	IV. МАТЕРИАЛДЫК-ТЕХНИКАЛЫК КАМСЫЗДОО	
4.1.	Ресурсттук камсыздоого коюлган талаптар .…………..................	25
4.2.	Шыктандыруучу окуу чөйрөсүн түзүү ...……………..................	25

I. ЖАЛПЫ ЖОБО

ТҮШҮНҮК КАТ

Бул программа окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн бардык мектептерде окуучулардын кыргыз адабиятынан ала турган билимдеринин мазмунун аныктаган жана окуучулардын даярдыгынын деңгээлин белгилеген нормативдик документ болуп эсептелет. Бул программаны түзүүдө билим берүү боюнча мыйзамдардын жаңы талаптары жана мектепте адабий билим берүүнүн мамлекеттик стандартынан жол-жоболору эске алынды.

Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлүүчү мектептердин 5-9-класстары үчүн кыргыз адабиятынын программасы *(мындан ары – программа)* төмөнкү расмий документтердин негизинде түзүлдү:

- Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамы (2003-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы № 403 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандарты;
- Кыргыз Республикасында көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүү концепциясы (2008-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында билим берүү системасынын өнүгүүсүнүн стратегиялык багыттары;
- Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин 2014-жылдын 22-июлундагы № 545/1 буйругу менен бекитилген Кыргыз Республикасынын мектеп окуучуларын жана окуган жаштарын тарбиялоонун 2020-жылга чейинки концепциясы.

1.1. Предметтин Базистик окуу планда алган орду

Базистик окуу планынын мамлекеттик компонентине ылайык, жалпы орто билим берүүнүн негизги жана жогорку баскычтарында кыргыз адабияты предметине төмөндөгүдөй окуу жүктөмү аныкталган:

к\№	**Класстары**	**Жума бою**	**Жыл бою**
1.	5-класс	2 сааттан	68 саат
2.	6-класс	2 сааттан	68 саат
3.	7-класс	3 сааттан	102 саат
4.	8-класс	2 сааттан	68 саат
5.	9-класс	3 сааттан	102 саат

1.2. Кыргыз адабияты предметинин максаты, милдеттери

Адабият искусствонун бир түрү катары ички табияты менен өтөгөн функциясы жана окутуп тарбиялоодогу мектептин милдеттери адабият сабагынын максатын аныктайт.

Адабий билим берүүнүн жалпы максаты – мектеп окуучусун өз улутунун жана дүйнөлүк көркөм адабияттын мыкты казыналары менен тааныштыруу. Алардын дүйнөнү кабылдоодогу эстетикалык табитин ойготуп, өнүктүрүп, атуулдук, адеп-ахлактык позициясын бекемдөө.

Адабиятты окутуунун **максаттары**:

- сабаттуу окурманды тарбиялоо жана мектеп окуучусунун адабий чыгармаларды окуу маданиятын өстүрүү;
- көркөм адабият жөнүндө сөз искусствосу катары түшүнүктөрүн калыптандыруу;
- натыйжалуу окурмандык чыгармачылыкка кызыктыруу, түрткү берүү.

Адабиятты окутуунун **милдеттери**:

- окуучуларды кыргыз жана дүйнөлүк көркөм адабияттын мыкты казыналары менен тааныштыруу;
- Алардын дүйнөнү кабылдоодогу эстетикалык табитин ойготуп, өнүктүрүп, атуулдук, адеп-ахлактык позициясын бекемдөө;
- Мектеп окуучусунун окурмандык өнүгүүсүн камсыздоо.

Окуучулардын көркөм нарктарды кабылдоосун жана сөз өнөрүн мыкты өздөштүрүүсүн камсыз кылуу; инсандын эмоционалдык маданиятын өнүктүрүп, анын дүйнөгө, жашоого, искусствого болгон мамиле-жообун, социалдык түшүнүгүн калыптандыруу; адамда көркөм чыгармачылык табитти, жөндөмдү өнүктүрүү, анын чыгармачылык ой чабытын, образдуу ой жүгүртүүсүн, эстетикалык туюм-сезим жана анын келечек жашоо турмушунда зарыл болгон жана башка түшүнүк, көз караштарын өстүрүү; окуучунун көркөм чыгарманы кабыл алуусундагы эмоционалдык баалуулук мамилелерин, интеллектуалдык кайрымдуулугун жана рефлексин тарбиялоо, анын бийик эстетикалык табитин жана керектөөсүн калыптандыруу; окуучунун адабий речин өстүрүп, эркин жана сабаттуу сүйлөй жана жаза алышын, көркөм лексикасынын жана ой жүгүртүүсүнүн бай болушун камсыз кылуу.

1.3. Кыргыз адабияты предмети боюнча базалык билим берүүнүн компетенттүүлүктөрү

Компетенттүүлүк – бул адистин интеллектуалдык, психологиялык, моралдык жана ишмердик (функционалдык) абалы, ошол аркылуу анын канчалык билим алгандыгы, көндүмдөргө ээ болгондугу, тажрыйба топтогондугу, башкалардын ишмердүүлүгүн өзүнө сиңиргендиги, маалыматтар менен куралдангандыгы жана аларын кандайча колдоно алары аныкталат.

Компетенттүүлүк – бул натыйжалуу жыйынтыктарга жетишүү үчүн ыңгайлуу жүрүш-туруш модели, алгоритм, кыймыл-аракеттерди ишке ашыруунун жолдору.

Окурмандык компетенттүүлүк – адабий чыгарманы эстетикалык өздөштүрүүгө жөндөмдүүлүк, искусствонун башка түрлөрүнүн катарында адабияттын өзгөчөлүгү жөнүндө түшүнүгүн калыптандыруу, образдуу сөздүн көркөм көп маанилүүлүгүн, ассоциативдүүлүгүн, көрүү жана угуу дааналыгын ачуу аркылуу образдык сөздү түшүнүү жана инсандык деңгээлде өздөштүрүү; теориялык –адабий түшүнүктөр жөнүндө үйрөнүүчү предмет катары эмес, көркөм чыгарманы түшүнө билүүгө жардамдашкан курал, каражат катары түшүнүктү өнүктүрүү.

Баалуулук – дүйнө таанымдык компетенттүүлүк – адабиятта чагылдырылган адеп-ахлактык баалуулуктарды жана дүйнө тааным категорияларды түшүнүү, ушул баалуулуктарга өзүнүн мамилесин аныктоо жана негиздөө, гуманисттик адеп-ахлактык позицияларга бек туруу;

Адабий-чыгармачылык компетенттүүлүк – ар түрдүү типтеги дил баяндарды жана түрдүү жанрдагы жана формадагы адабий чыгармачыл иштерди жазууга жөндөмдүүлүк.

Предметтик компетенттүүлүктөр предмет боюнча билим берүүнүн натыйжаларынын тизмегинде көрсөтүлгөн жана динамикада берилген.

Окутуунун убактысы өткөн сайын:

- компетенттүүлүктүн окуучу өздөштүргөн элементтеринин саны жана сапаты артат;
- компетенттүүлүк тийиштүү болгон объект өзгөрөт жана кеңейет;
- компетенттүүлүктөр өз ара жуурулушат, өз ара аракеттенишет.

Түйүндүү компетенттүүлүктөрдү – орчундуу компетенттүүлүктөр деп да атасак болот, анткени алар предметке багытталган, конкреттүү жана айкыныраак компетенттүүлүктөргө негиз боло алышат. Түйүндүү компетенттүүлүктөр ишмердүүлүктүн бардык жаатына тиешелүү мүнөздө деп божомолдосок болот: маалыматтык, социо-катнаштык, өзүн-өзү уюштуруучулук жана көйгөйлөрдү чечүү.

Предметтик компетенттүүлүктөр болсо окуучулардын чыныгы муктаждыктарынан, зарылчылыктарынан аныкталат да, маалыматтык, социо-катнаштык, өз ишмердигин уюштурууга жана маселе чечүүгө байланышкан орчундуу билгиликтерин калыптандырууга шарт түзөт.

1-схема: Түйүндүү компетенттүүлүктөрдүн предметтик компетенттүүлүктөрдө көрсөтүлүшү.

Предметтик компетенттүүлүк бардык билим берүү баскычтары аркылуу өткөн негиз катары каралат жана предметти бүтүндөй көзөп өтөт. Ал «конкреттүүсүрөттөөгө жана конкреттүү окуу предметинин алкагында калыптандыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ» (А.В. Хуторской). Биз предметтик компетенттүүлүк дегенде окуучулардын адабият предметинин тарамында түрдүү билимдерди, билгиликтерди жана көндүмдөрдү колдонуу жөндөмдүүлүгүн жана кийинки билим алуусунда да практика жүзүндө ушул билимдерин колдонуп кете алуусун түшүнөбүз. Окуучунун окуу ишмердүүлүгүнүн сапатын аныктоодо предметтик компетенттүүлүк алдыңкы катардагы жетекчи компетенттүүлүк болуп эсептелет. Предметтик компетенттүүлүк окуу жана практикалык ишмердүүлүктө ар дайым иш жүзүнө ашырылып турганда гана ийгиликтүү калыптандырылат. Педагог окуу тексттерине жана адабий тексттерине керектүү иш-аракеттери менен кайсы мазмунга максимум көңүл буруу керектигин баамдап түшүнгөндө гана окуучунун компетенттүүлүгү жогорку деңгээлде калыптанат.

II. ПРЕДМЕТТИН МАЗМУНУ

2.1. Программадагы бөлүмдөрдү окутууда сааттардын катышы таблица менен

V КЛАСС
(жыл бою 68 саат)

№	ТЕМАЛАРЫ	сааты
	I чейрек (18 саат)	
1.	Киришүү.	1
	ЭЛДИК ЖОМОКТОР	
1	«Алтын куш»	1
2	«Акыл Карачач»	1
3	«Акылдуу дыйкан»,	1
4	«Өнөрлүү бала»	1
	ЭЛДИК ДИДАКТИКАЛЫК ЧЫГАРМАЛАРДАН	
1	Макал-ылакаптар	2
2	Табышмактар	1
3	Жаңылмачтар	1
4	Апыртмалар	1
	ЭЛДИК ЭПИКАЛЫК МУРАСТАН	
1	«Манастын бала чагы» («Манас» эпосунан үзүндү)	2
	АДАБИЙ ЖОМОКТОР	
1	«Жетим менен сыйкырчы»	1
2	Класстан тышкаркы окуу	2
3	Жазуу жумуштары	2
4	Чейректик кайталоо	1
	II чейрек (14 саат)	
1	“Жетим менен сыйкырчы”	1
2	Ч.Айтматов. «Бугу эне» («Ак кеме» повестинен үзүндү).	3
3	Т.Үмөталиев. «Күч бирдикте».	1
4	Ж.Садыков. «Эненин жүрөгү».	1
5	С.Рысбаев. «Балык балдар же көл жээгиндеги түнкү кум сепилдер».	2
	КЫРГЫЗ ФАНТАСТИКАСЫНЫН ТАРЫХЫНАН	
1	К.Эсенкожоев. «Үчүнчү шар».	1
2	Класстан тышкаркы окуу.	2
3	Жазуу жумуштары	2
4	Чейректик кайталоо	1
	III чейрек (18 саат)	
1	К.Эсенкожоев. “Үчүнчү шар”.	1
	ҮРКҮН ТЕМАСЫ	
1	Ы.Шайбеков. «Кайран эл».	1
2	К.Баялинов. «Ажар» повести.	2
3	С.Өмүрбаев. «Телегей» (романдан тандалган үзүндүлөр)	2
	УЛУУ АТА МЕКЕНДИК СОГУШ ТЕМАСЫНАН	
1	А.Осмонов. «Неге кечигет», «Бүкөн»	2
2	С.Жусуев. «Алакан».	1
3	Ч.Айтматов. «Атадан калган туяк»	2

4	**ЖАРАТЫЛЫШ ЖАНА АДАМ** «Карагул ботом» (элдик чыгарма).	1
5	А.Токомбаев. «Ай нурунда кышкы түн», «Жайкы таңда».	1
6	Класстан тышкаркы окуу.	2
7	Жазуу жумуштары	2
8	Чейректик кайталоо	1
	IV чейрек (18 саат)	
1	А.Осмонов. «Ата Журт», «Кыргыз тоолору»	1
2	Р.Шүкүрбеков. «Тоо эчки»	1
3	М.Алыбаев. «Ала-Тоо», «Соң-Көл», «Тянь-Шань»	1
4	С.Эралиев «Жамгыр», «Булут»	1
	ЭЛ АКЫНДАРЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНАН	
1	Тоголок Молдо. «Телибай Тентек»	2
2	Барпы Алыкулов. «Жакшы кыз», «Өзү каар, тили заар кыз», «Болоор жигит», «Болбос жигит», «Эр жигитке сын».	2
	ОРУС КЛАССИКАЛЫК АДАБИЯТЫНЫН	
1	А.С.Пушкин. «Балык жана балыкчы тууралуу жомок»	3
2	Класстан тышкаркы окуу.	2
3	Жазуу жумуштары	2
4	Чейректик жана жылдык кайталоо	3
	Жалпы: *Чыгармаларды үйрөнүү үчүн*	46
	Класстан тышкаркы окуу	8
	Жазуу жумуштары үчүн	8
	Чейректик жана жылдык кайталоо үчүн	6

VI КЛАСС
(жыл бою 68 саат)

№	ТЕМАЛАРЫ	сааты
	I чейрек (18 саат)	
1	Киришүү	1
	ЭЛДИК ООЗЕКИ ЧЫГАРМАЧЫЛЫКТЫН КАЗЫНАСЫНАН	
1	Эмгек ырлары: «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдаң»	2
2	Каада-салт ырлары: «Алдей-алдей, бөбөгүм», «Акыйнек», «Жарамазан»	2
3	Арман ырлары: «Койчунун арманы»	1
4	Кошоктор: «Дыйкандын аялынын кошогу», «Гүл ойрон»	2
5	Тамсилдер: «Алкы жаман карышкыр», «Арстандын күчүн асыраган Мышык», «Иттин доолдай тиктирем дегени» (Тоголок Молдо иштеп чыккан).	2
	ЭЛДИК ЭПОСТОРДОН	
1	«Эр Төштүк»	3
2	Класстан тышкаркы окуу.	2
3	Жазуу жумуштары	2
4	Чейректик кайталоо	1
	II чейрек (14 саат)	
1	«Эр Төштүк»	1
2	«Каныкейдин Тайторуну чапканы» («Манас» эпосунан үзүндү).	2
3	А.Чоробаев. «Тайлак баатыр».	3

	ЭЛ АКЫНДАРЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНАН	
1	Токтогул Сатылганов. «Жеңижокту жоктоо».	1
2	Жеңижок Өтө уулу. «Айтамын санат тобуна».	1
3	Барпы. «Балдарга насыят»	1
4	Класстан тышкаркы окуу.	2
5	Жазуу жумуштары	2
6	Чейректик кайталоо	1
	III чейрек (18 саат)	
1	Барпы. «Балдарга насыят»	1
	АКЫН-ЖАЗУУЧУЛАР КАЙРА ИШТЕП ЧЫККАН ЧЫГАРМАЛАРДАН	
1	А.Осмонов. «Толубай сынчы»	2
2	Ж.Бөкөнбаев. «Чептен эрдин күчү бек»	2
	КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ӨТКӨН ТУРМУШУНАН	
1	А.Токомбаев. «Күнүн сыры», «Акылмандын жообу»	4
2	М.Элебаев. «Бороондуу күнү»	1
3	Ч.Айтматов. «Биринчи мугалим»	3
4	Класстан тышкаркы окуу.	2
5	Жазуу жумуштары	2
6	Чейректик кайталоо	1
	IV чейрек (18 саат)	
1	Ч.Айтматов. «Биринчи мугалим»	1
2	М.Абылкасымова. «Эстелик сүйлөйт»	2
3	Б.Жакиев. «Атанын тагдыры»	4
	ЖАРАТЫЛЫШ, ЖАН-ЖАНЫБАРЛАР ЖӨНҮНДӨ	
1	Т.Сыдыкбеков. «Көк серек»	2
	АДЕП-АХЛАК ТЕМАСЫНАН	
1	Ж.Мавлянов «Нан»	2
2	Класстан тышкаркы окуу.	2
3	Жазуу жумуштары.	2
4	Чейректик жана жылдык кайталоо.	3
	Жалпы: *Чыгармаларды үйрөнүү үчүн*	46
	Жазуу жумуштары үчүн	8
	Класстан тышкаркы окуу	8
	Чейректик жана жылдык кайталоо үчүн	6

VII КЛАСС
(жыл бою 102 саат)

№	ТЕМАЛАРЫ	сааты
	I чейрек (27 саат)	
1	Киришүү.	1
	ЭЛДИК ООЗЕКИ ЧЫГАРМАЧЫЛЫКТЫН КАЗЫНАСЫНАН	
1	«Кожожаш»	4
	«Эр Табылды»	4
	ЭЛ АКЫНДАРЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНАН	
	Молдо Кылыч. «Чүй баяны»	2

	Токтогул. «Санат, насыят ырларынан»	1
	Барпы. «Ак кымкаптан тон албайм», «Сүйлөш үчүн тил керек», «Ала-Тоо көрккө келбейт эл болбосо»	2
	Айтыш. Жеңижок менен Эсенамандын айтышы	2
	Калык Акы уулу. «Баскан жол» (тандалган үзүндүлөр).	3
	Коргол Досу уулу. «Токтогулдун баласынын өлгөнүн угузганы»	1
	КЫРГЫЗ ПРОФЕССИОНАЛ АДАБИЯТЫНАН	
	А. Токомбаев. «Жараланган жүрөк»	1
	Класстан тышкаркы окуу	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик кайталоо	1
	II чейрек (21 саат)	
	А. Токомбаев. «Жараланган жүрөк»	2
	Н.Байтемиров. «Тарых эстелиги» (романдан тандалган үзүндүлөр).	3
	Т. Сыдыкбеков. «Акылман куудул»	3
	Ч.Айтматов. «Бетме-бет»	3
	Ч.Айтматов. «Эрте келген турналар»	3
	Ч.Айтматов «Балалыгым»	1
	Класстан тышкаркы окуу	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик кайталоо	1
	III чейрек (27 саат)	
	Ч.Айтматов «Балалыгым»	2
	А.Осмонов. «Маляр», «Буудай сапыруу», «ФЗОдогу иниме», «Жумушчу», «Ысык-Көлдө төрт мезгил», «Кайыңды», «Оорулуу акын»	3
	Ж.Сыдыков. «Манастын уулу Семетей»	3
	Т.Касымбеков. «Адам болгум келет»	3
	Т.Кожомбердиев. «Апа», «Эне жана коломто»	2
	Ж.Мамытов. «Буурул түндүн жомогу»	2
	А.Жакыпбеков. «Айкашка»	3
	О.Султанов. «Кош, Ысык-Көл», «Бокс», «Алтай… Алтай», «Жоокер»	2
	М.Байжиев «Бир тоголок самын»	1
	Класстан тышкаркы окуу	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик жана жылдык кайталоо	1
	IV чейрек (27 саат)	
	М.Байжиев «Бир тоголок самын»	1
	М.Тойбаев. «Жоронун жоруктары»	3
	М.Гапаров. «Байчечек»	2
	А.Өмүрканов «Чолпонбай»	2
	Э.Ибраев. «Ойгон, кыргыз», «Улут болсом, тилим менен улутмун»	3
	А.Стамов. «Үч мээрим»	3
	С.Раев. «Эмне дейм, сизге эжеке»	2
	ОРУС АДАБИЯТЫНАН	
	А.П.Чехов. «Хамелеон», «Чиновниктин өлүмү»	3
	Класстан тышкаркы окуу	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик жана жылдык кайталоо	3

	Жалпы*:* *Чыгармаларды үйрөнүү үчүн*	76
	Жазуу жумуштары үчүн	12
	Класстан тышкаркы окуу	8
	Чейректик жана жылдык кайталоо үчүн	6

VIII КЛАСС
(жыл бою 68 саат)

№	ТЕМАЛАРЫ	сааты
	I чейрек (18 саат)	
	КЫРГЫЗ ЭЛИНИН БАЙЫРКЫ ЖАЗМА ЭСТЕЛИКТЕРИ ЖАНА ООЗЕКИ КӨРКӨМ МУРАСЫ	
1	Орхон-Эне-Сай жазма эстеликтери жөнүндө жалпы маалымат. Күл Тегиндин эстелигиндеги ташка чегилген жазуулар.	1
	КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ООЗЕКИ КӨРКӨМ КАЗЫНАСЫ	
1	Жалпы обзор.	1
2	«Манас» (мугалим жана окуучулар бириктирилген варианттан, же Сагымбайдын же Саякбайдын варианты өздөрү тандап алат).	10
	“Семетей”	3
4	Класстан тышкаркы окуу.	1
5	Жазуу жумуштары	1
6	Чейректик кайталоо	1
	II чейрек (14 саат)	
7	“Семетей”	7
8	«Сейтек»	4
9	Класстан тышкаркы окуу.	1
10	Жазуу жумуштары	1
11	Чейректик кайталоо	1
	III чейрек (18 саат)	
12	“Сейтек”	1
13	«Курманбек» эпосу	3
	ТҮРК ЭЛДЕРИНИН ОРТОК МУРАСТАРЫНАН	
1	Жусуп Баласагын «Кут алчу билим» (тандалган үзүндүлөр).	3
2	Махмуд Кашкары. «Түрк сөздөрүнүн жыйнагы» (сөздүктөгү элдик ырлар, макал-ылакаптар)	2
	УЛАМЫШКА АЙЛАНГАН АКЫЛМАН ИНСАНДАРДЫН МУРАСТАРЫНАН	
1	Асан Кайгы, Токтогул, Кетбука.	1
	XIX — XX КЫЛЫМДАГЫ ЭЛ ЫРЧЫЛАРЫНЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫ	
1	Жалпы обзор.	1
2	Калыгул Бай уулу. «Калыгулдун сөзү», «Санат, насыят» терме ырлары», «Акыр заман»	2
3	Арстанбек Буйлаш уулу. «Тар заман»	2
4	Класстан тышкаркы окуу.	1
5	Жазуу жумуштары	1

6	Чейректик кайталоо	1
	IV чейрек (18 саат)	
7	Токтогул Сатылгановдун ырлары: «Кош, апаке», «Айланган тоонун бүркүтү», «Энсеген элим, аманбы», «Жаштарга», «Эшмамбет менен учурашуу», «Гүлдөп ал», «Дүнүйө», «Алымкан», «Өмүр», «Карылык», «Өлүм алдында ырдаганы»	4
8	Жеңижок (Өтө Көкө уулу). «Балалык», «Жалгыз тал менен сүйлөшүү», «Аккан суу», «Үй-бүлө», «Ак куржун толо ыр калды»	3
9	Барпы Алыкулов. Ырлары: «Ынтымак», «Айт, айт десе», «Күн», «Шамал», «Дүнүйө», «Көз», «Кулмырза менен Аксаткын». Сүйүү лирикалары: «Мөлмөлүм», «Мырзайым», «Буракжан», «Гөзал кыз»	3
	ЧЫГЫШ КЛАССИКАСЫНАН	
1	Ш.Руставели. «Жолборс терисин жамынган баатыр»	3
2	Класстан тышкаркы окуу.	1
3	Жазуу жумуштары	1
4	Чейректик жана жылдык кайталоо	3
	Жалпы*:* *Чыгармаларды үйрөнүү үчүн*	54
	Жазуу жумуштары үчүн	4
	Класстан тышкаркы окуу	4
	Чейректик жана жылдык кайталоо үчүн	6

IX КЛАСС
(жыл бою 102 саат)

№	ТЕМАЛАРЫ	саааты
	I чейрек (27 саат)	
	СОВЕТТИК МЕЗГИЛДЕГИ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ	
	К.Тыныстанов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ала-Тоо», «Кышкы түндө», «Манас күмбөзү», «Ысык-Көл», «Жайлоо», «Жаз»	5
	С.Карачев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Эрксиз күндөрдө»	2
	А.Токомбаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Мезгил учат» повести	4
	К.Жантөшев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Каныбек» романы (тандалган үзүндүлөр).	4
	М.Элебаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кыйын кезең» повести.	3
	Ж.Турусбеков. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ажал ордуна» драмасы, «Энем», поэмасы.	3
	Класстан тышкаркы окуу.	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик кайталоо.	1
	II чейрек (21 саат)	
	Ж.Турусбеков. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ажал ордуна» драмасы, «Энем», поэмасы.	2
	Ж.Бөкөнбаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ажал менен Ар-Намыс» поэмасы	3
	К.Маликов, А.Куттубаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат.	3

	«Жаңыл Мырза» драмасы	
	А.Осмонов. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. Лирикалары: «Бөбөккө», «Адамзат», «Тирүүлүк», «Коштошуу», «Мен тансам…», «Өзүмдү өзүм», «Мен кыргыздын акыны», «Музыка», «Пушкинге», «Шотага». Поэмалары: «Ким болду экен?», «Эшимкандын тереги», «Өлүп тирилгендер»	7
	Класстан тышкаркы окуу.	2
	Жазуу жумуштары	3
	Чейректик кайталоо	1
	III чейрек (27 саат)	
	Ч.Айтматов. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Саманчынын жолу», «Ак кеме» повесттери	8
	Т.Адышева. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кылы үзүлгөн комузум» (повесттен үзүндү).	3
	К.Осмоналиев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Бүркүтчү» (аңгемеден үзүндү).	3
	К.Каимов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Анарбайдын көпүрөсү»	2
	А.Саспаев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Татым туз», «Сарала ит»	4
	Б.Сарногоев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Бүркүттүн өлүмү»	1
	Класстан тышкаркы окуу.	2
14	Жазуу жумуштары	3
15	Чейректик жана жылдык кайталоо	1
	IV чейрек (27 саат)	
	Ө.Даникеев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кыздын сыры» повести	3
	Ш.Садыбакасов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ак боз ат» драмасы	3
	К.Жусубалиев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кожожаш мерген» (повесттен үзүндү)	3
	К.Акматов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Эки сап өмүр»	2
	ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК МЕЗГИЛИНДЕГИ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ	
	А.Жакшылыков. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кара Молдо»	2
	А.Рыскулов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Атакенин ак болот» романы	3
	Э.Эрматов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Саймалуу таш» ыр түрмөгү	2
	Адабият теориясы боюнча V-IX класстарда алган билимдерди кайталоо жана жыйынтыктоо.	1
16	Класстан тышкаркы окуу.	2
20	Жазуу жумуштары	3
22	Чейректик жана жылдык кайталоо	3
	Жалпы: *Чыгармаларды үйрөнүү үчүн*	76

	Жазуу жумуштары үчүн	12
	Класстан тышкыркы окуу	8
	Чейректик жана жылдык кайталоо үчүн	6

2.2. Окуу предметтин негизги мазмуну

V (68 СААТ)

Киришүү (1 саат)

Китеп жана адам. Рухий маданияттын жогорку көрсөткүчүнүн бир белгиси – китепкөйлүк. Ыйманга, адеп-ахлакка үйрөтүүдө көркөм чыгарманын мааниси. Адабият сабагы – мектепте үйрөнүлүүчү сабактардын орчундууларынын бири. Бул сабактын предмети жана милдети. Адабият – сөз өнөрү. Сөз өнөрү катары адабияттын искусствонун башка түрлөрүнөн (музыка, театр, кино, сүрөт ж.б.) өзгөчөлүктөрү.

Элдик жомоктор

«Алтын куш», «Акыл Карачач», «Акылдуу дыйкан», «Өнөрлүү бала» (4 саат)

«Алтын куш» – кереметтүү, фантастикалык окуяларга бай, курч сюжеттүү жомок. Жомоктогу гуманисттик пафос. Адамдын бардык кыйынчылыктарды жеңиши жана ага жардам берген жаныбарлар. Достук жана кастык. Айбанаттарды коргоо тууралуу бүгүнкү актуалдуу маселе менен үндөштүгү.

«Акыл Карачач» – жомогунда акылмандыктын, «караңгыда жол тапкан, капилеттен сөз тапкан» чечендиктин, сөз тапкычтыктын даңазаланышы. Эл ишениминин чагылдырылышы. Кыргыз элинин кыздарга мамилесинин жомокто көрсөтүлүшү.

«Акылдуу дыйкан» – жөнөкөй, эмгекчи, эч кимге билинбеген карапайым адамдын акылмандыгын, тапкычтыгын, билермандыгын баяндаган чыгарма. Хан ордосу жана талаадагы дыйкан. Адам акылынын, адилеттиктин баарынан бийик коюлушу.

«Өнөрлүү бала» жомогундагы бай жана кедей темасы. Хан жана анын кызы. Баланын ар кандай тапшырмаларды аткаруудагы аракети, акылмандыгы, тапкычтыгы. Өнөр үйрөнүүгө үгүттөөчүлүк – жомоктун башкы максаты. Жомоктун негизинде жазуу жумуштарын жүргүзүү.

Адабият теориясынан. Жомок жөнүндө түшүнүк.

Элдик дидактикалык чыгармалардан

Макал-ылакаптар (2 саат)

Макал-ылакаптар – элдин кылымдардан берки топтогон тажрыйбасынын кыска жана нуска чагылышы. Жаштарды тарбиялоодогу макал-ылакаптардын ролу. Макал-ылакаптардын чыгыш себептери, макал менен ылакаптын айырмасы. Кыргыз макал-ылакаптарынын тематикалык байлыгы, ыймандык сабактары. Макал-ылакаптар – элдик акылмандыктын күбөсү. Макалдардын жана ылакаптардын тилдик өзгөчөлүгү.

Адабият теориясынан. Макалдар жана ылакаптар жөнүндө түшүнүк.

Табышмактар (1 саат)

Эл турмушу жана табышмактар. Табышмактардын мазмунунун ар түрдүүлүгү, алардагы акылмандыктын, байкагычтыктын, чыгармачылык фантазиянын күчү. Табышмак жана жандырмак, алардын ортосундагы байланыш.

Адабият теориясынан. Табышмак жөнүндө түшүнүк.

Жаңылмачтар (1 саат)

Тилдин жатыктыгын, тапкычтыкты, ойлоо-туюу сезимдерин, кеп чеберчилигин калыптоодо жаңылмачтардын ролу. Жаңылмачтардын тили жана курулуш каражаттары.

Адабият теориясынан. Жаңылмач жөнүндө түшүнүк.

Апыртмалар (1 саат)

Адабий жанр катарында апыртмалардын милдети жана айтылыш чеберчилиги. Фантастикалуулук менен реалдуулуктун, комикалуулуктун катышы. Элдик апырмачылар.

Адабият теориясынан. Апыртма – адабий жанр катарында.

Элдик эпикалык мурастан

«Манастын бала чагы» («Манас» эпосунан үзүндү) (2 саат)

«Манас» эпосу жөнүндө кыскача маалымат. Бала Манас – Алтайга сүрүлүп барган кыргыздардын медер туткан жаш баатыры. Бала Манастын алп күч кубаты, баатырдык келбети, тайманбастыгы, курчтугу. Болочок баатырдын эпикалык каарманга мүнөздүү белгилери. Анын тышкы эл душмандары менен алгачкы таймашуулары. Жаш Манас – азап тартып, бүлүнгөн элдин келечектеги коргоочусу катары көрүнө баштады. Манастын келбетин, иш-аракетин мүнөздөөдө колдонулган тилдик каражаттар.

Адабият теориясынан. Салыштыруу жөнүндө түшүнүк.

Адабий жомоктор

А.Токомбаев. «Жетим менен сыйкырчы» (2 саат)

Жомокто кара ниеттик менен адилеттиктин ортосундагы күрөштүн көрсөтүлүшү. Кереметтүү окуялар жана жомоктук мотивдер. Баланын күрөшү жана анын жеңиши.

Ч.Айтматов. «Бугу эне» («Ак кеме» повестинен үзүндү) (3 саат)

Элдик уламыштын жазуучу тарабынан иштелип чыгышы. Мекен темасы, ыйман, адеп-ахлак жана экологиялык проблемалар. Жакшылык жана жамандык, адилдик жана адилетсиздик. Уламыштын сабагы жана бүгүнкү күн. Уламыштын тилдик бөтөнчөлүгү, жазуучунун сүрөттөө чеберчилиги.

Адабият теориясынан. Диалог жөнүндө түшүнүк.

Т.Үмөталиев. «Күч бирдикте» (1 саат)

Жомоктун ынтымакка, биримдикке, бакытка, максатка жетүүнүн, турмуштук кыйынчылыктарды жеңүүнүн бекем негизи катары туюнтулушу. Абышканын турмуштук жагдайлары, анын акылдуулугу. Жомоктун тарбиялык маани-мазмуну.

Ж.Садыков. «Эненин жүрөгү» (1 саат)

Уламыштын нравалык теманы көтөрүп чыгышы. Гуманизм маселеси, улуттук колорит жана эненин образындагы көп түрдүүлүк. Уламыштын тарбиялык, таалим берүүчүлүк мааниси.

С.Рысбаев. «Балык балдар же көл жээгиндеги түнкү кум сепилдер» (2 саат)

Жомокто көл түбүндө калган байыркы кыргыздын алтын шаары, эл ынтымагы, улуттук биримдик идеяларынан балык балдар менен бүгүнкү балдардын жолугушусу аркылуу берилиши. Жомоктун сюжетинин курулушу, андагы драматизм, бүгүнкү күндүн адамдарына айтылган насаат.

Адабият теориясынан. Адабий жомок жөнүндө түшүнүк.

Кыргыз фантастикасынын тарыхынан

К.Эсенкожоев. «Үчүнчү шар» (2 саат)

Улуу Ата мекендик согуш алдындагы илим менен техниканын деңгээли. Асмандын табышмактуулугу жана аны ачуу үчүн аракеттер. Каармандын кызыгууларын берүүдөгү жазуучунун чеберчилиги. Фантастикалуулук жана реалдуулук.

Кошумча окуу үчүн: Б.Сартов «Роботтун туулган күнү» (фантастикалык аңгеме).

Адабият теориясынан. Илимий-фантастикалык чыгарма.

Үркүн темасы

Ы.Шайбеков. «Кайран эл» (1 саат)

1916-жылдагы тарых окуясы жана анын көркөм чыгармада көрсөтүлүшү. Үркүндөгү калктын абалы. Эл башына түшкөн оор күндөрдү чагылдырууда акындын чеберчилиги.

К.Баялинов. «Ажар» повести (2 саат)

«Ажар» повестинде Кытай жерине качып барган кыргыз кыздарынын типтүү турмушунун реалдуу көрсөтүлүшү. Чыгармадагы күрөш идеясы. Трагедиялуулук.

Драмалуулук. Повесттеги эмоционалдуулук. Ажар – башкы каарман, анын образын ачуудагы жазуучу колдонгон каражаттар. Кыргыз адабиятындагы «Ажар» повестинин орду жана таасири.

Кошумча окуу үчүн: А.Токтомушев. «Какшаалдан кат»

Адабият теориясынан. Көркөм чыгармадагы пролог жана эпилог.

С.Өмүрбаев. «Телегей» (романдан тандалган үзүндүлөр) (2 саат)

Телегейдин тагдыры – кыйын күндөрдөгү кыргыз аялынын тагдыры. Каармандын образын ачуудагы жазуучунун устаттыгы. Чыгарманын документалдык мүнөзү. Романдын адеп-ахлактык сабактары.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгарманын тили жөнүндө түшүнүк.

Улуу Ата Мекендик согуш темасынан

А.Осмонов. «Неге кечигет», «Бүкөн» (2 саат)

Ырларда адам тагдырындагы согуштун терс таасиринин көрсөтүлүшү. Образдуулук жана поэтикалуулук аркылуу тынчтык кандай керек экендигинин айтылышы. Метафоралуулук ойду берүүнүн бир жолу катары. Бүкөндүн образы.

С.Жусуев. «Алакан» (1 саат)

Согуш эстелигинин – алакандын көркөм сүрөтү. Ырдын поэтикалык күчү. Салыштыруулар. Образдуулук.

Ч.Айтматов. «Атадан калган туяк» (2 саат)

Аңгемеде согушта курман болгон атасынын эрдигине баласынын сыймыктануу сезиминин ойгонушу жана ага таасир эткен окуялар. Балалык баёо романтика жана трагедиялуулук. Каармандын ички санаркоолорунун, ой толгоолорунун, мүнөзүнүн чеберчилик менен ачылышы. Ч.Айтматовдун калемине таандык чыгарманын көркөмдүк артыкчылыктары.

Адабият теориясынан. Аңгеме жөнүндө түшүнүк.

Жаратылыш жана адам

«Карагул ботом» (элдик чыгарма) (1 саат)

Чыгармадагы трагедия жана ага алып келген себеп-шарттар. Легенданын бүгүнкү күн үчүн мааниси. Адам жана табият жөнүндөгү ой. Ырдын муңдуулугу, стили.

А.Токомбаев. «Ай нурунда кышкы түн», «Жайкы таңда» (1 саат)

Табият көркү жана адам, кыргыз жеринин сулуулугу. Акындын жаратылышты сүрөттөө үчүн тандаган образдуу каражаттары.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгармадагы пейзаж.

А.Осмонов. «Ата Журт», «Кыргыз тоолору» (1 саат)

«Ата Журттун» көркөмдүк, идеялык мааниси. Кыргыз тоолору – акындын сүрөттөө предмети. Тоолордун образын тартууда колдонулган көркөм каражаттар.

Адабият теориясынан. Салыштыруу жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Р.Шүкүрбеков. «Тоо эчки» (1 саат)

Ырдагы тоо эчкинин күйүтү-күйгөнү. Кыянаттыктын айыпталышы. Чыгарманын гуманизми, көркөмдүгү.

М.Алыбаев. «Ала-Тоо», «Соң-Көл», «Тянь-Шань» (1 саат).

Ырлардагы кыргыз жеринин поэтикалык элеси. Акындын тууган жерге болгон сүйүүсүнүн тереңдиги. Ырлардын көркөмдүгү.

С.Эралиев «Жамгыр», «Булут» (1 саат)

Лирикалык ырлардагы пейзаждык сүрөттөөлөр. Табият көрүнүшүн тартууда акын колдонгон салыштыруулар, эпитеттер. Сүрөттөөнүн жөнөкөйлүгү, экспрессивдүүлүгү. Акындын ойлорунун таамайлыгы, тактыгы, элестүүлүгү. С.Эралиевдин акындык чеберчилиги, сөз менен иштөө маданияты.

Адабият теориясынан. Ыргак (ритм) жөнүндө түшүнүк.

Эл акындарынын чыгармаларынан

Тоголок Молдо. «Телибай Тентек» (2 саат)

Телибай Тентек – ылакапка айланган каарман. Чыгармадагы тарбиялык, таалим берүүлүк идея. Каармандын ар кыл сапаттарын ачуудагы акындын тапкычтыгы, тилинин жатыктыгы жана таамайлыгы.

Барпы Алыкулов. «Жакшы кыз», «Өзү каар, тили заар кыз», «Болоор жигит», «Болбос жигит», «Эр жигитке сын» (2 саат)

Жакшы адам жана жаман адам жөнүндөгү элдик түшүнүктөр Барпынын чыгармачылыгында. Жакшылыкты жана жамандыкты көрсөтүүдө акын колдонгон каражаттар. Ыйман жана жаштар. Бүгүнкү күн жана Барпынын ырларынын тарбиялык мааниси.

Адабият теориясынан. Санат-насыят, үлгү ырлары

Орус классикалык адабиятынан

А.С.Пушкин. «Балык жана балыкчы тууралуу жомок» (3 саат)

Жомоктогу ач көздүктүн, көрө албастыктын, дүйнөкорлуктун ашкерелениши. Бар дүйнөгө ыраазы болбоо, канаттанбоо – ыймандык катастрофанын башталышы. Жомоктун нравалык сабагы, бүгүнкү күндүн проблемалары менен байланышы.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР

Макал-ылакаптар, табышмактар, жаңылмачтар, апыртмалар (мугалимдин жана окуучунун тандоосу боюнча).

«Манастын бала чагы» (үзүндү).

Ч.Айтматов «Бугу-Эне» (үзүндү).

Ы.Шайбеков «Кайран эл» (үзүндү).

А.Осмонов «Неге кечигет», «Бүкөн», «Кыргыз тоолору».

С.Жусуев «Алакан».

«Карагул ботом» (үзүндү).

А.Токомбаев «Ай нурунда кышкы түн», «Жайкы таңда».

М.Алыбаев «Ала-Тоого», «Соң-Көл», «Тянь-Шань».

А.С.Пушкин «Балык жана балыкчы тууралуу жомок» (үзүндү).

V КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

- элдик оозеки адабиятын жазма адабияттан өзгөчөлүгүн билүү;
- чыгарманын тегин, түрүн, жанрын ажыратуу;
- көркөм чыгарманы элестетип, ошол элесин оозеки айтып бере алуу;
- үйрөнүлүп жаткан чыгарманын каарманын мүнөздөй алуу;
- ар башка каармандардын бирдей кырдаалда, жагдайда жасаган иш-аракеттерин салыштыра жана баа бере билүү;
- чыгарманын текстинен автордун каармандарга түздөн-түз берген баасын таба билүү;
- көркөм чыгармаларды көрктүү окуу;
- сюжеттүү чыгарманын жөнөкөй жана татаал планын түзүү;
- көлөмү чакан прозалык чыгарманын планын, мазмунун кеңири, тандалмалуу же кыскартылган түрүндө оозеки жана жазуу жүзүндө айтып, жазып бере алуу (изложение);
- өз алдынча окулган адабий чыгарма жөнүндө айтып берүү (өз мамилесин билдирүү менен);
- программада жатка үйрөнүүгө сунуш кылынган тексттерди билүү;

- окуу хрестоматиясынын жана башка китептердин маалымат берүүчү аппараттарынан пайдалануу.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

*Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – **46 саат***
*Класстан тышкаркы окуу үчүн – **8 саат***
*Дил баян үчүн – **8 саат***
*Чейректик кайталоолор үчүн – **4 саат***
*Жыйынтыктоочу кайталоо – **2 саат***
*Баары – **68 саат***

VI класс (68 саат)

Киришүү (1 саат)

Көркөм адабияттын башкы предмети – адам жана анын көп кырдуу турмушу. Илимдин жана көркөм өнөрдүн башка түрлөрүнөн адабияттын айырмасы. Тил – жазуучунун негизги куралы.

Элдик оозеки чыгармачылыктын казынасынан

Эмгек ырлары: «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдаң» (2 саат)

Эмгек ырларында эл турмушунун жана элдин социалдык абалынын чагылдырылышы. Элдин көз карашы, үрп-адаты, үмүт-тилеги – эмгек ырларында. Коомдук турмушта эмгек ырларынын жаралыш себептери жана ролу.

Адабият теориясынан. Эмгек ырлары.

Каада-салт ырлары: «Алдей-алдей, бөбөгүм», «Акыйнек», «Жарамазан» (2 саат).

Каада-салт ырларында элдин үрп-адатынын, салт-санаасынын, турмуштук түшүнүгүнүн, көз карашынын көрсөтүлүшү. Ырасымга байланыштуу окуяга карата чыгарылган жана ырдалган ырлардын мазмунундагы жана формасындагы өзгөчөлүктөр. Ырлардын аткарылыш бөтөнчөлүктөрү, этнопедагогикалык идеялар жана эл турмушундагы мааниси.

Адабият теориясынан. Каада-салт ырлары.

Арман ырлары: «Койчунун арманы» (1 саат).

Арман ырларынын жанрдык өзгөчөлүктөрү. Армандардын жаралышынын тарыхый, социалдык негиздери. Лирикалык каармандын көңүл жагдайынын армандарда көркөм чагылдырылышы. Армандагы кор болгон адамдын образы жана анын үмүт-тилеги.

Адабият теориясынан. Арман ырлары жөнүндө түшүнүк.

Кошоктор: «Дыйкандын аялынын кошогу», «Гүл ойрон» (2 саат).

Кошок – элдик салт ырлардын бир формасы. Кошокчунун айтуучулук чеберчилиги. Кошоктогу кайгы-муң. Кошоктун стилдик өзгөчөлүктөрү жана Тоголок Молдонун бул жанрдагы чыгармачылык табылгалары.

Адабият теориясынан. Кошок – элдик оозеки чыгармачылыктын бир жанры.

Тамсилдер: «Алкы жаман карышкыр», «Арстандын күчүн асыраган Мышык», «Иттин доолдай тиктирем дегени» (Тоголок Молдо иштеп чыккан) (2 саат).

Элдик тамсилдердеги негизги идеянын – ач көздүктүн, наадандыктын, кенебестиктин, жалкоолуктун, жатып ичерликтин мыскылданышы. Тамсилдердеги аллегориянын ролу, таалим- тарбия берүүчү мүнөзү.

Адабият теориясынан. Тамсил жөнүндө түшүнүк.

Элдик эпостордон

«Эр Төштүк» (4 саат)

Эпостун кыргыз маданиятында ээлеген орду. Чыгарманын негизги мазмуну: Төштүктүн теги, бир тууганадары: Элемандын Желмогуз кемпирге жолугушу; жер үстүндөгү жана жер астындагы окуялар. Адилеттүүлүк менен кыянаттыктын күрөшү, адилеттүүлүктүн салтанат курушу. Маамыттар жана жер астындагы башка жандыктар менен Төштүктүн достугу. Эпостогу терс сапаттарды алып жүргөн каармандардын – Желмогуз кемпирдин, Көк Дөөнүн, ажыдаардын сүрөттөлүшү жана аларды мүнөздөөдө пайдаланылган көркөм сөз каражаттары. Төштүк – элдин сүйүктүү баатыры. Эпостогу фантазиянын, гиперболанын күчү, архаикалык, мифологиялык каражаттар.

Адабият теориясынан. Гипербола жана литота жөнүндө түшүнүк.

«Каныкейдин Тайторуну чапканы» («Манас» эпосунан үзүндү) (2 саат). Аялзатынын айкөлдүгүнүн, акылмандыгынын, назиктигинин берилиши, каармандын психологиялык абалынын ачылышы, жаныбар менен адам тагдырынын параллель коюлушу. Манасчынын окуяны өөрчүтүп баруу чеберчилиги. Үзүндүнүн тилдик каражаттары.

А.Чоробаев. «Тайлак баатыр» (3 саат).

Уламыш жана чындык. Жеке адам жана доор. Адамдагы баатырдык, айкөлдүк сапаттардын ачылышы. Мезгилдин алкагында эл үчүн күрөшүүчү инсанды көрсөтүүдө акындын тандаган көркөм ыкмалары. Тайлак – кыргыз элинин улуу уулу.

Эл акындарынын чыгармаларынан

Токтогул Сатылганов. «Жеңижокту жоктоо» (1 саат).

Акындык өнөрдүн, адамдык сапаттын даңазаланышы. Көркөм сөз ээси жана ага баа берүү. Акындын Жеңижок жөнүндө айткандарынын реалдуулугу жана таасирдүүлүгү.

Жеңижок Өтө уулу. «Айтамын санат тобуна» (1 саат).

Турмуш, өмүр, жашоо, бул дүйнө, тигил дүйнө, жакшылык, жамандык сыяктуу түшүнүктөр – Жеңижоктун чечмелөөсүндө. Акындын ой-жүгүртүүлөрүнүн кеңдиги, көркөм табылгаларынын омоктуулугу, төкмөлүк өнөрдүн мүмкүнчүлүктөрүнүн ачылышы.

Адабият теориясынан. Аллитерация жана ассонанс.

Барпы. «Балдарга насыят» (2 саат).

Насыят ырындагы дидактикалык маани. Жакшылык жана жамандык, оң-тескерилик, тууралык жана каталык – бири-бирине карама-каршы түшүнүктөр. Барпынын педагогикалык ойлорунун бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу.

Адабият теориясынан. Санат-насыят ырлары жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Акын-жазуучулар кайра иштеп чыккан чыгармалардан

А.Осмонов. «Толубай сынчы» (2 саат).

Толубай сынчы жана Азиз хан – бул эки контрасттуу каарманга карата автордук мамиленин чыгарманын көркөм системасы аркылуу көрүнүшү. Бийлик өкүлдөрүнүн, жалган хандардын ашкерелениши жана алардан бийик, таза турган карапайым адамдардын көздөн далдоо жашашы. Чындык үчүн күрөш. Сынчылык өнөрдүн даңазаланышы, өнөр адамы жана ага хандык мамиле. Тулпардын сынын берүүдөгү акындын кылдаттыгы. Поэманын кыскалыгы жана сүрөттөөлөрүнүн образдуулугу. Элдик уламыштын жогорку көркөмдүктө кайрадан иштелип чыгышы А.Осмоновдун акындык күчүнүн күбөсү катары.

Адабият теориясынан. Кейиптештирүү жана метафора.

Ж.Бөкөнбаев. «Чептен эрдин күчү бек» (2 саат).

Поэманын патриоттук пафосу. Баланын эрдиги, эненин мүнөзүндөгү балага жана Мекенге болгон мамилелер. Карыянын акылман бүтүмү жана чыгарманын тарбиялык мааниси.

Адабият теориясынан. Адабий жомок.

Кыргыз элинин өткөн турмушунан

А.Токомбаев. «Күүнүн сыры», «Акылмандын жообу» (4 саат).

Аңгемелерде сүрөттөлгөн доордун жалпы сүрөтү. Каармандардын тунуктук, чындык, адилеттик үчүн күрөшү. Чыгармалардын сюжеттик-композициялык курулушу, көркөмдүк жана адеп-ахлактык сабактары.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгарманын тили жөнүндөгү түшүнүктү тереңдетүү.

М.Элебаев. «Бороондуу күнү» (1 саат).

Аңгеменин сюжети – кыргыз калкынын революциянын алдындагы оор турмушун сүрөттөөгө арналышы. Боз үйдүн көрүнүшүн, анын ичиндеги адамдарды чагылдыруудагы сүрөткердин устаттыгы. Жолоочунун ички психологиялык абалы жана анын байкагычтыгы. Аңгемедеги деталдардын мааниси. Кыскалык, тактык.

Адабият теориясынан. Аңгеме жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Ч.Айтматов. «Биринчи мугалим» (4 саат).

Революциянын алгачкы жылдарындагы агартуу ишинин кыйынчылыктары. Эски менен жаңынын карама-каршылыгы. Дүйшөндүн жаңы турмуш, жаңы мектеп үчүн болгон каармандык күрөшү, анын бийик идеялуулугу жана революцияга берилгендиги. Алтынайдын тагдырына Дүйшөндүн ойногон ролу. Повесттеги символдор. Чыгармадагы ретроспекция жана повесттин композициясынын идеялык мазмунду ачуудагы ролу.

Адабият теориясынан. Сюжет жана композиция.

М.Абылкасымова. «Эстелик сүйлөйт» (2 саат).

Поэманын шарттуу-символикалык мүнөзү. Эстелик жана анын сөзүнүн маани-маңызы. Чыгарманын таалим-тарбия берүүчүлүгү жана публицистикалуулугу.

Адабият теориясынан. Поэма жөнүндө түшүнүк.

Б.Жакиев. «Атанын тагдыры» (4 саат)

Драмадагы чагылдырылган окуялар. Согуштун жаш балага тийгизген таасири. Үй-бүлө темасы. Чоң ата – ата – бала – үчөөнүн биримдиги. Адамгерчилик жана карасанатайлык. Согуш тууралуу аңгемелешүү.

Адабият теориясынан. Драма жөнүндө түшүнүк.

Чыгармадагы сүрөттөлгөн турмуш окуялары. Каармандын аракети. Турмуштук кырдаал-шарттар жана алардын каармандын мүнөзүнүн калыптанышына, сюжеттин өзгөрүшүнө тийгизген таасири.

Жаратылыш, жан-жаныбарлар жөнүндө

Т.Сыдыкбеков. «Көк серек» (2 саат).

Карышкырлардын турмушу жана анын адамдардын күнүмдүк тиричилиги менен көркөм параллелде көрсөтүлүшү. Сүрөткердин карышкырлардын жашоо образын, тиричилигин көрсөтүүдөгү натуралисттик байкоолору жана философиялык жыйынтыктары. Деталдар менен иштөөдөгү Т.Сыдыкбековдун чеберчилиги. Жан багуу, жашоо үчүн күрөш, бул күрөштөгү жеңиштер жана жеңилиштер. Бөрүлөрдүн табияттын бир мүчөсү катары көрсөтүлүшү. Адамдын гумандуулугу. Чыгармадагы шарттуулук ыкмасы, жаныбарлардын ой жүгүртүүлөрү, кыялдануулары. Аңгеменин тили.

Адеп-ахлак темасынан

Ж.Мавлянов «Нан» (2 саат)

Аңгеменин идеялык-тематикалык багытынын ыймандык маселеге көбүрөөк бурулушу. Адамдардын адептик тарбияланышын көрсөөтүүдө нандын символикалык мааниси. Образдардын ачылышы жана теманы берүүдө жазуучунун колдонгон каражаты.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР

«Оп майда».
«Бекбекей».
«Шырылдаң».
«Алдей-алдей бөбөгүм».
«Эр Төштүк» (үзүндү).

«Каныкейдин Тайторуну чапканы» (үзүндү).
Токтогул Сатылганов «Жеңижокту жоктоо» (үзүндү).
Жеңижок Өтө уулу «Айтамын санат тобуна» (үзүндү).
Барпы «Балдарга насыят» (үзүндү).
А.Осмонов «Толубай сынчы» (үзүндү).
Ж.Бөкөнбаев «Чептен эрдин күчү бек» (үзүндү).
Ч.Айтматов «Биринчи мугалим» (үзүндү).
М.Абылкасымова «Эстелик сүйлөйт» (үзүндү).

VI КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

- көркөм чыгармалардагы окуяларды жана сүрөттөөлөрдү көз алдыга элестетип, кайра айтып бере алуу;
- элдик оозеки чыгармачылыктын казынасынан үйрөнгөн чыгармаларды кайсыл текке, түргө, жанрга жата тургандыгын, фольклордук чыгарма менен жазма адабияттын айырмасы эмнеде экендигин так ажырата билүүгө жетишүү;
- үйрөнүлүп жаткан чыгарманын башкы каарманынын жүрүм-турумунун, ички толгонууларынын негизинде аны толук мүнөздөй алуу;
- башкы каармандын жүрүм-турумун, жорук-жосундарын бири-бирине салыштырып баа бере билүү (мугалимдин жетекчилиги жана жамаатташып аракеттенүү менен);
- троп жана анын түрлөрүн аныктай алуу;
- каармандарга берилген автордук көз карашты, бааны таба билүү;
- адабий чыгарманы тек, түр, жанрга карай көркөм окууга жетишүү;
- эпикалык чыгарманын бүт бөлүмү же үзүндүсү боюнча план түзө алуу;
- көлөмү чакан чыгарманы кеңири, кыска, тандалмалуу түрдө оозеки же жазма формада айтып, жазып бере алуу;
- үйрөнүлүп жаткан чыгарманын тегерегинде суроолорго так, кеңири жооп бере алуу;
- окуп-үйрөнүлүп жаткан чыгарманын айланасында турмуштук ой жүгүртө билүү;
- окулган адабий чыгарма жөнүндө өз алдынча (жеке мамилесин билдирүү менен) аңгеме куруп бере алуу;
- хрестоматиянын жана адабий китептердин маалымат берүүчү аппараттарынан пайдалана билүү;
- жаттоого берилген чыгармалардын тексттерин шыдыр, жатка айтуу;
- «Манас» айта билүү.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – ***46 саат***
Класстан тышкаркы окуу үчүн – ***8 саат***
Дил баян үчүн – ***8 саат***
Чейректик кайталоолор үчүн – ***4 саат***
Жыйынтыктоочу кайталоо – ***2 саат***
Баары – ***68 саат***

VII класс (102 саат)

Киришүү (1 саат).

Турмуштун көп түрдүүлүгү, анын адабиятта көркөм чагылдыруунун формалары. Образдуулук – көркөм сөз өнөрүнүн башкы касиети.

Адабият теориясынан. Образ жана образдуулук. Көркөм образ.

Элдик оозеки чыгармачылыктын казынасынан

«Кожожаш» (4 саат).

Эпосто байыркы кыргыздардын турмуш-тиричилигинин жана жашоо, ой жүгүртүү образынын чагылышы. Адам менен жаратылыштын өз ара мамилеси. Кожожаш менен Сур эчкинин образдары. Мергенчилик – өткөн доордо турмуштук зарылчылыктан келип чыккан кесип. Кайберендердин жапа чегиши. Адамдын табият менен күрөшү, андагы жеңиши жана жеңилиши. Байыркы кыргыз мифиндеги анимисттик, тотемдик түшүнүктөр, философиялык, экологиялык подтекст. Бүгүнкү күн жана «Кожожаштын» проблематикасы. Эпосто жер-суунун, жаратылыштын поэтикалык картинасынын көркөм берилиши.

Адабият теориясынан. Миф жөнүндө түшүнүк.

«Эр Табылды» (4 саат).

Чыгарманын жаралуу мезгили, патриоттук пафосу. Мекенди сүйүү, жолдоштук, достук идеяларынын даңкталышы. Өз элине чыккынчылык кылган Кудайназар менен Чалкалмактын образдары. Табылдынын жана анын жигиттеринин мүнөздөлүшү. Уруш эпизоддору, андагы алдыңкы планга чыккан кол башчылар. Элдиярдын, Карлыгачтын эл-жерге берилгендиги. Сырткы жана ички душмандарга каршы күрөштө баатырлардын эл менен биримдиги. Эпостун тилдик байлыгы.

Адабият теориясынан. Эпос жөнүндө түшүнүк.

Эл акындарынын чыгармаларынан

Молдо Кылыч. «Чүй баяны» (2 саат).

«Чүй баяны» – кыргыз жеринин бир бөлүгү Кең Чүй жөнүндө, анын жан-жаныбарлары тууралуу акындын байкоолору. Молдо Кылычтын гуманизми. Поэманын бүгүнкү экологиялык маселелер менен үндөштүгү. Илгери Чүйдүн фаунасынын жана флорасынын байлыгы.

Токтогул. «Санат, насыят ырларынан» (1 саат).

Санат, насыят ырларындагы таалим-тарбиялык маани. Акындын жакшы-жаман көрүнүштөр тууралуу турмуштук корутундулары. Ырларда акындык бай тажрыйбанын жыйынтыкталышы. Көркөм салыштыруулар, параллелизм, аллитерация, анафора.

Кошумча окуу үчүн: Алымкул Үсөнбай уулу. «Токтогул менен биринчи жолугушуу»

Барпы. «Ак кымкаптан тон албайм», «Сүйлөш үчүн тил керек», «Ала-Тоо көрккө келбейт эл болбосо» (2 саат).

Барпынын философиялык оюнун кенендиги, ыймандуулук маселелери, ырчылык өнөрдөгү атуулдук кредосу. Акындык табылгалары, сөз күчү. Ыр курулуш өзгөчөлүктөрү.

Адабият теориясынан. Санат-насаат, терме, үлгү ырлары.

Айтыш. Жеңижок менен Эсенамандын айтышы (2 саат).

Айтыш – акындык өнөрдү сыноонун эң башкы критерийи. Жеңижок менен Эсенамандын айтышуусунун өзөгүн түзгөн тема. Акындардын кыраакылыгы, сөз тапкычтыгы, айтыш процессиндеги психологиялык абалы.

Калык Акы уулу. «Баскан жол» (тандалган үзүндүлөр, 3 саат).

«Баскан жол» – автобиографиялык чыгарма. Мемуарда көрсөтүлгөн тарыхый чындыктын татаалдыгы. Коом жана адам тагдыры. Жашоо, эркиндик үчүн күрөш. Акындын сүрөткерлик баянынын таасирдүүлүгү. Белгилүү тарыхый инсандардын образынын ачылышы. Өткөн күндөр, эл шайырлары жөнүндө маалымат алууда Калык Акы уулунун эскерме китебинин мааниси.

Адабият теориясынан. Мемуардык чыгарма жөнүндө түшүнүк.

Коргол Досу уулу. «Токтогулдун баласынын өлгөнүн угузганы» (1 саат).

Ырдын тарыхый негизи. Угузуу салты жана анын ырда жогорку көркөмдүктө берилиши. Окуяны жеткирүү үчүн акындын колдонгон синонимдик айкаштары. Сөз күчү жана кабыл алуу. Ырдын көркөм кудурети.

Адабият теориясынан. Угузуу ырлары. Айтыш жана анын түрлөрү.

Кыргыз профессионал адабиятынан

А. Токомбаев. «Жараланган жүрөк» (3 саат).

Октябрь төңкөрүшүнүн алдындагы адам тагдырларынын оор күнгө кабылышы. Бектургандын кыйын-кысталыш күндөрү, революциядан кийинки кыргыз чыгармачыл интеллигенциясынын калыптануу процессинин көркөм чечмелениши. Чыгармадагы муундар байланышы, жаштар, сүйүү темасы.

Н.Байтемиров. «Тарых эстелиги» (романдан тандалган үзүндүлөр, 3 саат).

Уркия Салиева – тарыхый инсан жана романдын каарманы. Чыгармадагы идея үчүн күрөш. Түштүк Кыргызстандагы колхоз курулушу үчүн таптык кагылыштар жана андагы жеке адамдын ролу. Тарых жана тагдыр темасы.

Кошумча окуу үчүн: Ш.Бейшеналиев «Кычан»

Адабият теориясынан. Тарыхый чыгарма.

Т. Сыдыкбеков. «Акылман куудул» (3).

Повесттин үзүндүлөрүндө Куйручуктун куудулдугунун ар кыл окуяларда көрсөтүлүшү. Каармандын башкы сапаттары - чынчылдыгы, тапкычтыгы, бей-бечара, карыптарга көз салгандыгы, ач көздүктү, эки жүздүүлүктү ашкерелениши. Элдик салт-санаанын, үрп-адаттын көрсөтүлүшү. Тарыхый белгилүү адамдардын образдары. Куйручуктун окуяларын көрсөтүүдөгү жазуучунун анын куудуулдук окуяларын колдонушу жана элдик тилден кеңири пайдаланышы.

Ч.Айтматов. «Бетме-бет» (3 саат).

«Бетме-бет» повести Ата Мекендик согуш учурундагы татаал тагдырлар жөнүндөгү чыгарма. Ысмайылдын, Сейденин образдары, алардын көркөмдүк касиети. Чыгарманын адеп-ахлактык мазмуну.

Ч.Айтматов. «Эрте келген турналар» (3 саат).

«Эрте келген турналар» повестинде элет балдарынын түйшүгү жана эрдиги. Султанмурат - балалык тазалыкты, ак ниеттүүлүктү, аруулукту, идеалга берилгендикти, эмгекчилдикти жана чынчылдыкты алып жүргөн каарман. Башкарма Тыналиевдин атуулдук-ыймандык үлгүсү. Символдук образдар. Сүйүү темасы. Аксайдагы кош айдоо. Султанмурат жана качкындар. Финалдагы кармаш, анын этикалык маани-маңызы. Элдик таалим-тарбия салттарын чагылдыруу жана алардын функциясы. Чыгарманын көркөмдүк жүзү.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгарманын сюжети жана композициясы.

Ч.Айтматов «Балалыгым» (3 саат)

Жазуучунун балалыгындагы кызыктуу, көп кырдуу жана татаал окуялар. Бала чактагы адамга таасир эткен жагдайлар. Ата, эне, эл-жер темасы. Согуш учурунун көркөм летописи. Чыгарманын мемуардык, документалдык негизи. Оор жана кайгылуу балалык. Каармандардын өз ара сүйлөшүүлөрү жана автордун аңгемеси боюнча талдоолор.

А.Осмонов. «Маляр», «Буудай сапыруу», «ФЗОдогу иниме», «Жумушчу», «Ысык-Көлдө төрт мезгил», «Кайыңды», «Оорулуу акын» (3 саат).

Акындын ырларында эмгек процессинин чагылдырылышы, жумушчунун, малярдын, дыйкандын образы. Эмгектин баарынан бийик нерсе катары коюлушу.

Алыкулдун кыргыз жаратылышы, Атажурт темасындагы ырларында Адам менен табияттын гармониясынын көрсөтүлүшү, табият көркүн тартуудагы сүрөткердик табылгалары, поэтикалык каражаттарынын молдугу. Акындын тууган жерге болгон кусалыгы, сагынычы.

«Оорулуу акын» ырында өзүнүн личностунун поэзиясында чагылышы. Лирикалык каармандын ойлорунун конкреттүүлүгү, образдуулугу, акындын атуулдук эрдиги.

Адабият теориясынан. Лирика. Лирикалык каарман.

Ж.Сыдыков. «Манастын уулу Семетей» (3 саат).

Элдик эпостун драмалык формага келтирилиши. Драмадагы патриотизм, Мекенди эңсөө, эне – бала, ата – бала, душмандар менен күрөш, өч алуу, баатырдык, сулуулук, уздук, салт-санаа маселелери. Образдарды ачуудагы эпикалуулук жана драматизм. Драмадагы конфликттер жана анын кыймылдаткычтары. Каармандардын мүнөзүн ачуудагы кырдаалдар жана кагылыштар. Эпостун тили жана драманын тили: окшоштуктар жана айырмачылыктар.

Адабият теориясынан. Драма жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү. Драмалык диалог.

Т.Касымбеков. «Адам болгум келет» (3 саат).

Повесттин темасы жана проблематикасы: башкы каармандын ыйман издөөсү, рухий дүйнөсүнүн калыптанышы. Чыгармадагы романтикалык сүрөттөөлөр. Эмгекчилдик, эл-жерге ак ниет кызмат кылуу адамдын атуулдук – адептик сапатынын башкы критерийи катары. Повесттин негизги идеясынын көркөм образдар системасы аркылуу табигый ачылышы. Чыгарманын тили.

Т.Кожомбердиев. «Апа», «Эне жана коломто» (2 саат)

Турар Кожомбердиев – чебер лирик. Ыр саптарынын ыргактуулугу, ойлорунун ачыктыгы, кайрууларынын тактыгы. Акындын образ ачуу чеберчилиги, табият көрүнүштөрүн тартуу аракети. Поэтикалык дүйнөнүн байлыгы. Эненин образы. Эне-бала мамилеси. Эненин улуулугу. Ырлардагы стилистикалык көп боектуулук, көркөм сөз каражаттарынын байлыгы жана метафоралуулугу. Ырлардагы экспрессивдүүлүк жана эмоционалдуулук.

Адабият теориясынан. Образдуулук жана көркөм образ.

Ж.Мамытов. «Буурул түндүн жомогу» (2 саат)

Жомок-поэмада сүрөттөлгөн мезгил. Акындын түзгөн образдарынын табийгылыгы, жугумдуулугу. Конфликттер жана аларды жараткан кырдаал-шарттар. Ыймандык кагылыштар. Жомоктун таасирдүүлүгү.

А.Жакыпбеков. «Айкашка» (3 саат)

Аңгемедеги ат жана адам байланышы. «Ат – адамдын канаты» экендиги. Муундар аралык карым-катыш. Образдардын ачылышы чеберчилиги. Жылкыны сүрөттөөдөгү жазуучунун колдонгон көркөм сөз каражаттары.

О.Султанов. «Кош, Ысык-Көл», «Бокс», «Алтай… Алтай», «Жоокер» (2 саат).

Ырлардагы граждандуулук, философиялуулук, эмоционалдуулук, граждандык пафос. Акындык сезимталдуулук. Атажуртка, Адамга мамиле. Акындын чеберчилиги.

М.Байжиев «Бир тоголок самын» (2 саат)

Согуш учурундагы эл турмушу. Адамдардын мүнөзү. Араккорлук жана алдамчылык. Балалыктагы алгачкы тунук сезимдер. Зайранын тагдыры жана үй-бүлөсү. Чыгармадагы адамдардын сырткы портреттери жана алардын сүйлөгөн кебинин индивидуалдуулугу. Кеп – адам мүнөзүн аныктоо каражаты.

М.Тойбаев. «Жоронун жоруктары» (3 саат).

Пьесадагы каармандардын күлкүлүү окуялары. Автордун адам мүнөздөрүн ачып берүү чеберчилиги. Коом жана адам проблемасы. Комикалуулук – турмушту чагылдыруунун бир формасы катары.

Адабият теориясынан. Комедия.

М.Гапаров. «Байчечек» (2 саат).

Азыркы адамдын руханий жакырдануусу, айыл-кыштак жана шаар карама-каршылыгы. Образдын ачылышы. Жазуучунун стилдик бөтөнчөлүгү.

А.Өмүрканов «Чолпонбай» (2 саат).

Эрдик жана мекенчилдик, жигиттик, кусалык темалары. Баатырдык. Тарыхый каарман жана анын көркөм образы.

Кошумча окуу үчүн: К.Жантөшев «Чолпонбай».

Э.Ибраев. «Ойгон, кыргыз», «Улут болсом, тилим менен улутмун» (3 саат).

Акындын поэмаларындагы атуулдук-патриоттук, мекенчилдик. Лирикалык каармандын күчтүү сезимдери, заман көйгөйү. Чыгармалардын жарандык пафосу, эмоциялуулугу, көркөмдүк ажары.

Адабият теориясынан. Публицистикалык поэма.

А.Стамов. «Үч мээрим» (3 саат).

Жомоктун стилдеги повесттин идеялык мааниси, адамдардын ыймандуулукка, кайрымдуулукка, тазалыкка чакырылышы. Реалисттик жана фантастикалык башталмалардын айкалышы. Чыгарманын этикалык жана эстетикалык сабактары.

С.Раев. «Эмне дейм, сизге эжеке» (2 саат).

Азыркы күндүн курч проблемасы – ата-эне, бала жана мугалим байланышы. Жазуучунун социалдык көйгөйлөрдү көтөрүү чеберчилиги. Аңгемедеги диалогдор. Каармандардын мүнөздөрү, жүрүш-турушу, өз ара мамилелери. Чыгарманын тили.

Орус адабиятынан

А.П.Чехов. «Хамелеон», «Чиновниктин өлүмү» (3 саат).

Аңгемелерде орус турмушунун реалдуу картиналарынын чебер жана көркөм сүрөттөлүшү. Адамдардын типтери. Деталдардын көркөм образ ачуудагы мааниси. Чеховдун каармандары жана бүгүнкү күн.

Адабият теориясынан. Сатира жана юмор.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР:

«Кожожаш» (үзүндү).
«Эр Табылды» (үзүндү).
Токтогулдун санат, насыят ырларынан үзүндүлөр.
Ч.Айтматов «Эрте келген турналар» (үзүндү).
А.Осмоновдун ырларынан үзүндүлөр.
Ж.Садыков «Манастын уулу Семетей» (үзүндү).
Т.Кожомбердиев «Апа».
Ж.Мамытов «Буурул түндүн жомогу» (үзүндү).
О.Султановдун ырларынан тандоо боюнча.
Э.Ибраевдин ырларынан тандоо боюнча.

VII КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

- көркөм чыгарманын эпизоддорун көз алдыга элестетип, оозеки жана жазуу түрүндө айтып бере алуу;
- мугалимдин жетекчилиги менен чыгарманын темасын, идеясын, мазмунун жана формасын аныктай алуу;
- өздөштүрүлүп жаткан чыгармаларга автордун мамилесин аныктоо жана өз мамилесин билдирип, аны далилдей билүү;
- үйрөнүлүп жаткан чыгарманын сүрөттөө каражаттарын, портретин, пейзаждын, интерьердин ролун көрсөтө алуу;
- чыгарманын тек, түр, жанр боюнча кайсыларга таандык экендигин аныктоо;
- көркөм чыгарманы үн кубултуп, көркөм окуй билүү;
- оозеки жана жазуу жүзүндө билдирүүчү өз оюнун планын түзө билүү;
- прозалык чыгарманын үзүндүсүн толук талдап же кыска айтып бере алуу (изложение жаза билүү);
- өздөштүрүлүп жаткан чыгарма боюнча берилген суроолорго кеңири жооп берүү, ой жүгүртүү дилбаянын жаза билүү;

- өз алдынча окуган адабий чыгармага оозеки, жазуу жүзүндө пикирин айта алуу (чыгарманын каармандарына жана андагы окуяларга өз мамилесин мотивдештирүү менен);
- жаттоого берилген тексттерди көрктүү, үн кубултуп, жатка айта алуу;
- пьесаларды ролдоштуруп аткарууга жетише билүү;
- хрестоматиянын, окуган китептеринин маалымат берүүчү аппараттарынан пайдалана билүү.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

*Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – **76 саат***
*Класстан тышкаркы окуу үчүн – **8 саат***
*Дил баян үчүн – **12 саат***
*Чейректик кайталоолор үчүн – **4 саат***
*Жыйынтыктоочу кайталоо – **2 саат***
*Баары – **102 саат***

СИСТЕМАЛЫК КУРСТУН ЭЛЕМЕНТТЕРИН ИЧИНЕ КАМТЫГАН АДАБИЯТТЫК ОКУУ (VIII-IX класстар)

VIII класс (68 саат)

Кыргыз элинин байыркы жазма эстеликтери жана оозеки көркөм мурасы

Орхон-Эне-Сай жазма эстеликтери жөнүндө жалпы маалымат. Күл Тегиндин эстелигиндеги ташка чегилген жазуулар (1 саат).

Байыркы доор жана кыргыз эли. Орхон-Эне-Сай жазуулары – кыргыз элинин байыркы маданиятынын күзгүсү. Таш бетине жазылган сырлардын ачылыш тарыхы. Тексттердин маани-мазмуну. Орхон-Эне-Сай тексттеринин өзгөчөлүктөрү, тилдик жактан азыркы кыргыз тили менен алака-катышы.

Күл Тегиндин урматына коюлган таш бетиндеги жазуунун тарыхый жана маданий жактан мааниси. Кичи, чоң жазуулардын мазмуну. Күл Тегиндин жазуусу – кыргыз адабиятынын байыркы башаты.

Кыргыз элинин оозеки көркөм казнасы

Жалпы обзор (1 саат).

Оозеки чыгармачылык гүлдөгөн доордун мүнөзү. Калк турмушу - кыргыз оозеки чыгармачылыгында. Оозеки чыгармачылык - кыргыз элинин мактанычы. Улуттук фольклор байлыгы шарттаган жагдайлар. Кыргыз оозеки чыгармачылыгын өнүктүрүүдөгү элдик, жеке таланттардын ролу. Фольклордун жанрдык көп түрдүүлүгү. Оозеки чыгармаларда жакшылык менен жамандык, коркоктук менен баатырдык, акылмандык менен наадандык сыяктуу түшүнүктөрдүн берилиши. Адам, адилеттүүлүк, күрөш, эркиндик темасы кыргыз эл оозеки чыгармачылыгында. Эпикалык тек жана анын бай мурастары. Улуу жана кенже эпостор, легендалар, уламыштар. Дидактикалык таалимчил чыгармалар (макал-лакаптар, табышмактар, жаңылмачтар) жана алардын турмуштагы ролу. Лирикалык жанр: той ырлары, бешик ырлары, салт ырлары, кошоктор, армандар, керээз, коштошуу, учурашуу ырлары ж.б., алардагы идея. Элдик оозеки чыгармачылыктын жалпы өзгөчөлүктөрү, анын жазма адабият менен байланышы. Жаштарды тарбиялоодогу эл чыгармаларынын маанисн. Кыргыз фольклорунун изилдениши, жыйналышы жана бүгүнкү проблемалары.

Адабият теориясынан. Фольклор.

«Манас» (мугалим жана окуучулар бириктирилген варианттан, же Сагымбайдын же Саякбайдын варианты өздөрү тандап алат) (13 саат).

«Манас» бөлүмүнүн негизги окуялары: кыргыздар көргөн азап-тозоктор; окуянын өткөн жери; Жакып жана анын баласыздыгы; Манастын төрөлүшү; Баатырдын бала чагы; Алтайдан Алатоого келүү; Алмамбеттин окуясы; Баатырдын үйлөнүшү; Көзкамандар окуясы; Көкөтөйдүн ашы; Чоң казат: Кичи казат; Манастын өлүмү (кайып болушу).

«Манас» эпосунун темасы жана идеясы. Образдар системасы. Эпостогу мифтик, нравалык, философиялык түшүнүктөр. «Манас» кыргыз элинин энциклопедиясы катарында. Тарых жана «Манас». Эпостун поэтикасы. «Манас» жана азыркы учур.

«Семетей» (10 саат).

«Семетей» - «Манас» трилогиясынын экинчи бөлүмү. Эпостун негизги окуялары: Семетейдин бала чагы, анын бөтөн жерде, бөлөк элде чоноюшу; эл-жери жөнүндө Семетейдин угушу; Семетейдин Таласка келиши; Чынкожо, Толтой менен согуш; Семетейдин Айчүрөккө үйлөнүшү; Конурбай менен Семетейдин урушу; баатырдын кайып болушу.

«Сейтек» (5 саат)

«Манас» трилогиясынын үчүнчү бөлүмү - «Сейтек». Бул бөлүмдүн негизги окуялары: Күлчоро менен Айчүрөктүн туткунга түшүшү; баатырдын төрөлүшү жана бала чагы; Кыяздын өлүмү, Семетейдин кайра элге кошулушу. Ички душмандар менен күрөш, үй-бүлө темасы. Чыгарманын идеясы. «Сейтектеги» аялдар темасы. Образдар системасы. Эпостун көркөм сөз каражаттары. «Сейтектин» жалпы трилогияны жыйынтыктоочу мааниси.

Адабият теориясынан. Баатырдык эпос.

«Курманбек» эпосу (3 саат).

«Курманбек» эпосунун чагылдырган доору. Калмак баскынчыларга каршы патриоттук күрөш, эл жерди коргоо идеясы. Курманбек баатырдын мекенчилдиги, адеп-ахлагы, Курманбек менен Аккандын достугу. Канышайдын, Тейитбектин образдары, Телтору тулпардын ролу.

Кошумча окуу үчүн: К.Жантөшев «Курманбек» драмасы жана «Жаныш-Байыш» эпосу.

Түрк элдеринин орток мурастарынан

Жусуп Баласагын «Кут алчу билим» (тандалган үзүндүлөр 4 саат).

Жусуп Баласагын жана ал жашаган мезгил. Өмүрү, чыгармачылыгы жөнүндө жалпы маалымат. «Кут алчу билим» дастанынын жазылуу тарыхы жана анын бизге жетүү жолу.

Чыгарманын түрк маданиятындагы мааниси. «Кут алчу билимдин» идеясы, темасы. Дастанда адеп-ахлак ойдун берилиши, философиялык көз караштар. «Кут алчу билимдин» көркөмдүк касиети. Ыр түзүлүшүндөгү өзгөчөлүктөр.

Адабият теориясынан. Дидактикалык чыгарма. Бейт.

Махмуд Кашкары. «Түрк сөздөрүнүн жыйнагы» (сөздүктөгү элдик ырлар, макал-ылакаптар) (2 саат).

Махмуд Кашкары – түрк элинин адабий-маданий дүйнөсүндөгү көрүнүктүү инсан. Өмүрү, чыгармачылыгы жөнүндө жалпы маалымат. Анын эмгегинин жазылышы, жарыяланышы. «Түрк сөздөрүнүн жыйнагынын» тарыхый-этнографиялык, лингвистикалык баалуулугу. «Жыйнактын» тексттериндеги фольклордук, адабий чыгармалар, алардын идея-темалары. «Түрк сөздөрүнүн жыйнагындагы» элдик ырлардын, макал-ылакаптардын тарбиялык мааниси.

Уламышка айланган акылман инсандардын мурастарынан

Асан Кайгы, Токтогул, Кетбука. (1 саат).

Асан Кайгы, Токтогул, Кетбука - аты уламышка айланган акындар. Ырчылардын чыгармачылык бөтөнчөлүктөрү.

Эл турмушу жана Асан Кайгынын чыгармачылыгы. Асан Кайгынын философиялык кредосу - боорукердик, жандуу- жансыздарды аёо. Адам жана жаратылыш. Бүгүнкү күндөгү экологиялык проблемалар жана Асан Кайгынын чыгармачылыгы. Токтогул, Кетбука жашаган доор жана ошол доордогу тарыхый чындыктын көркөм чагылдырылышы.

XIX — XX кылымдагы эл ырчыларынын чыгармачылыгы

Жалпы обзор (1 саат).

XIX кылымдагы кыргыз тарыхы: Кокон хандыгы, уруулук чабышуулар, элдин аң-сезимине таасир эткен башка жагдайлар, падышалык колонизаторлордун келе башташы. Ырчылардын чыгармачылыгында эл турмушунун көркөм чагылдырылышы. Жаңы нерселердин кабыл алынышындагы ар түрдүү көз караштар. Орустун келишин поэтикалык кабыл алуунун бөтөнчөлүктөрү. Зилзала жана Үркүн тематикаларынын көркөм иштелиши. Ырчылардын чыгармачылыгында устаттык жана шакирттик.

Октябрь төнкөрүшүнөн кийинки чыгармаларды айтууда жана аларды кагаз бетине түшүрүүдө эл ырчыларынын сиңирген эмгеги.

Акындардын жалпылыгы жана бөтөнчөлүктөрү. Төкмөлүк өнөрдүн бүгүнкү абалы.

Калыгул Бай уулу. «Калыгулдун сөзү», «Санат, насыят» терме ырлары», «Акыр заман» (2 саат).

Өмүрү жана чыгармачылыгы. Акын жашаган мезгил жана андагы Калыгулдун позициясы. Калыгулдун олуячылыгы, акыр заман жөнүндө түшүнүгү. Санат-насыят, терме ырларындагы дидактикалык маани, адамдарды жакшылыкка, ыймандуулукка үндөө. Акындын ырларындагы көркөм сөз каражаттарынын колдонулушу.

Арстанбек Буйлаш уулу. «Тар заман» (2 саат).

Өмүрү жана чыгармачылыгы. «Тар заман» Арстанбектин заман, мезгил, элдин эртеңи жөнүндө кабатырлануу менен ой жүгүрткөн чыгармасы. Ырдын мааниси жана идеясы. «Тар замандын» көркөмдүк бөтөнчөлүгү.

Токтогул Сатылгановдун ырлары: «Кош, апаке», «Айланган тоонун бүркүтү», «Энсеген элим, аманбы», «Жаштарга», «Эшмамбет менен учурашуу», «Гүлдөп ал», «Дүнүйө», «Алымкан», «Өмүр», «Карылык», «Өлүм алдында ырдаганы» (4 саат).

Өмүрү жана чыгармачылыгы. Токтогул - акын жана композитор, акындардын устаты. Акындын бала чагы, алгачкы айтыштары, Сибирге айдалышы. Токтогулдун жеке тагдыры - анын ырларында. Туткун ырларындагы социалдык-саясый мотивдер, адилетсиздикке каршы нааразылыктын берилиши.

«Эңсеген элим, аманбы» деген ыры - тууган жерге, элге карата кусалыктын, сагынычтын көрүнүшү. «Алымкан», «**Эш**мамбет менен **учурашуу»** ырларында акындын личностунун, тагдырынын көркөм чагылдырылыш.

Токтогулдун философиялык ырларындагы карылык, жаштык, дүйнө, байлык, бийлик, өлүм, өмүр жөнүндөгү акындык толгонуулар. Гуманисттик, жалпы адамзаттык ойлор.

«Кедейкан» - Токтогулдун айтуусунда. Дастандагы бийлик жана адам мамилеси.

Токтогулдун чыгармачылыгындагы акындык чеберчилик.

Адабият теориясынан. Философиялык лирика.

Жеңижок (Өтө **Көкө уулу). «Балалык», «Жалгыз тал менен сүйлөшүү», «Аккан суу», «Үй-бүлө», «Ак куржун толо ыр калды» (3 саат).**

Өмүрү жана чыгармачылык жолу. Жеңижоктун акын катары калыптанышы жана ага таасир эткен жагдай-шарттар. Ырларындагы философиялык ойлор, ой жүгүртүүлөрүнүн масштабдуулугу, гуманизм идеясы, акындык жана адамгерчилик милдет тууралуу айткандары. Ыр жаратуу чеберчилиги.

Адабият теориясынан. Ассонанс жана аллитерация.

Барпы Алыкулов. Ырлары: «Ынтымак», «Айт, айт десе», «Күн», «Шамал», «Дүнүйө», «Көз», «Кулмырза менен Аксаткын». Сүйүү лирикалары: «Мөлмөлүм», «Мырзайым», «Буракжан», «Гөзал кыз» (3 саат).

Өмүрү жана чыгармачылык жолу. Барпынын акын катары калыптанышы. Дүйнө кубулуштары: аалам, адам, күн, шамал жөнүндө акындын ой жүгүртүүлөрү.

Акындын арзуу ырларындагы аялзатынын сулуулугунунун, назиктигинин таамай сүрөттөлүшү. Барпынын ыр кураштыруу чеберчилиги, тилиндеги диалектилик байлык, ичкилик кыргыздарына байланыштуу өзгөчөлүктөр.

Адабият теориясынан. Сүйүү ырлары.

Чыгыш классикасынан

Ш.Руставели. «Жолборс терисин жамынган баатыр» (3 саат).

Шота Руставели жашаган мезгил жана поэманын жазылуу тарыхы, кыргыз тилине которулушу. Поэмадагы патриотизм, гуманизм, сүйүү, достук идеяларынын даңазаланышы. Образдар системасы, алардын бири-бири менен байланышы. Поэманы которуудагы А.Осмоновдун чеберчилиги.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР:

«Манас» (үзүндү).

«Семетей» (үзүндү).

«Сейтек» (үзүндү).

Жусуп Баласагын «Кут алчу билим» (үзүндү)

Асан Кайгынын, Кет буканын ырларынан үзүндү

Калыгулдун санат, насыят ырларынан үзүндүлөр.

Арстанбектин ырларынан үзүндүлөр.

Токтогул Сатылганов: «Кош, апаке», «Айланган тоонун бүркүтү», «Эңсеген элим, аманбы», «Жаштарга», «Гүлдөп ал», «Дүнүйө», «Алымкан», «Өмүр».

Жеңижок (Өтө Көкө уулу): «Балалык», «Жалгыз тал менен сүйлөшүү», «Аккан суу», «Үй-бүлө», «Ак куржун толо ыр калды» (тандоо менен үзүндүлөр).

Барпы Алыкулов: «Ынтымак», «Айт, айт десе», «Күн», «Шамал», «Дүнүйө».

VIII КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

- программалык материалдардын негизинде сунуш кылынган акын-жазуучунун өмүр баянынын урунтуу учурларын;
- үйрөнүлгөн чыгармалардын каармандарынын, окуяларынын өз ара байланышын;
- үйрөнүлгөн чыгармалардын негизги идеялык-ыймандык проблемаларын;
- жаратылган чыгарманын коомдук-тарыхый шарт-кырдаал менен байланышын;
- эпикалык, лирикалык, драмалык чыгармалардын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн;
- элдик оозеки чыгармачылыктын жана эл ырчыларынын сүрөткердик бөтөнчөлүктөрүн;
- жазма адабият менен оозеки адабияттын айырмачылыктарын;
- баатырдык эпос, төкмөлүк, айтыш жана анын түрлөрүн, лирикалык ырлардын жанрларын, троп жана анын көрүнүштөрүн, көркөмдүк функциясын аныктоо;
- көркөм сүрөттөөнү, окуяны, чыгармадагы кырдаалды көз алдыга элестетип оозеки айтып бере билүү;
- мугалимдин жетекчилиги астында өздөштүрүлүп жаткан чыгармалардын идеялык-нравалык проблематикасын, сүрөттөлгөн турмушка автордун мамилесин ачып көрсөтүү;

- сюжеттин элементтеринин, композициянын, тил каражаттарынын идеялык-көркөмдүк ролун аныктоо;
- чыгарма, анын каармандары жөнүндө пикирин далилдөө;
- үйрөнүлгөн чыгарма боюнча дилбаян жаза алуу (каармандарга жекече, салыштырмалуу, топтоштуруп чогуу мүнөздөмө берүү);
- «Манас» айта алуу, акындардын ар бирине тиешелүү төкмөчүлүк өзгөчөлүктөрүн аңдоо;
- коомдук-саясий, адабий сын, адабият таануу макалалары, китептери боюнча конспект, план, тезис, реферат жаза билүү;
- көрктүү окуй билүүгө жетишүү талап кылынат.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

*Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – **58 саат.***
*Жазуу жумуштары үчүн – **4 саат.***
*Класстан тышкары окулган чыгармаларды талкуулоо үчүн – **4 саат.***
*Кайталоо үчүн – **2 саат.***
*Баары – **68 саат.***

IX КЛАСС (102 саат)

СОВЕТТИК МЕЗГИЛДЕГИ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ

К.Тыныстанов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ала-Тоо», «Кышкы түндө», «Манас күмбөзү», «Ысык-Көл», «Жайлоо», «Жаз» (5 саат)

«Ала-Тоо» ырында Эне жана Мекен темасынын үндөш чечмелениши, сагынуу, кусалык идеялары, перзенттик мээримдин төгүлүшү.

«Кышкы түндө» – кыз тагдырын чагылдырган лирика. Табият жана адам тагдырынын параллель каралышы. Ырдагы каармандын образын тартууга аракеттер.

«Манас күмбөзү» – элибиздин өткөн турмушун чагылдырган чыгарма. Акындын ыр куруу чеберчилиги.

Пейзаждык ырлардагы жергебиздин көркөм полотнолору. Адам жана анын жаратылышты сактоо үчүн күрөшү. Табият – эне катары.

Касымдын ырларынын жалпы мүнөздөмөсү жана акындын тагдыры, кыргыз жазма адабиятынын калыптанышындагы ролу.

С.Карачев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Эрксиз күндөрдө» (2 саат).

Жазуучунун «Эрксиз күндөрдө» повестинин жазылыш, жаралыш тарыхы, өз мезгилиндеги мааниси. Каармандардын таптык-социалдык жактан жиктелүүсүнөн келип чыккан образдар системасы. Өткөн турмуш элесин берүүдөгү сүрөткердин аракеттери. Адам мүнөздөрү, психологиялык жактан каармандардын ички дүйнөсүн ачуу. Турмуш материалы жана анын жазуучу тарабынан көркөм электен өтүшү. 20-жылдардын жалпы колорити жана бүгүнкү күн менен повесттин байланышы.

А.Токомбаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Мезгил учат» повести (4 саат).

«Мезгил учат» – алгачкы кыргыз интеллегенттеринин калыптанышы жөнүндөгү чыгарма. Повесттин биографиялык негизги прототиби. Жетимчилик турмуштун, биринчи кыргыз окуу жайларынын сүрөттөлүшү. Инсандын, сүрөтчүнүн жетилиши. Шык, талант жөнүндө ойлор. Достук темасы. Повесттеги документалдуулук жана көркөм фантазия.

Адабият теориясынан. Адабий каарман жана анын прототиби.

Кошумча окуу үчүн. А.Токомбаев. «Өз көзүм менен»

К.Жантөшев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Каныбек» романы (тандалган үзүндүлөр 4 саат).

«Каныбек» романы: Доор жана каармандар сюжетинин өнүгүшүнүн өзгөчөлүгү, жазуучунун баяндоо стили. Борбордук каарман Каныбектин образы.

Адабият теориясынан. Чыгарманын стили жөнүндө түшүнүк.

М.Элебаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кыйын кезең» повести (3 саат).

Жаңы мезгилдин адамы, төңкөрүштөн кийинки элет турмушундагы өзгөрүүлөр. «Кыйын кезең» повестинде башкы каарман Кабылдын ички дүйнөсүндөгү өзгөрүүлөргө таасир эткен социалдык жагдайлар, орус-кыргыз мамилеси, революциянын алып келген оң-терс жактары. Чыгармадагы реалисттик сүрөттөөлөр жана деталдардын ролу.

Ж.Турусбеков. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ажал ордуна» драмасы, «Энем», поэмасы (5 саат).

«Ажал ордуна» драмасынын сюжети, идеялык мазмуну, доор карама-каршылыгынын чагылышы, конфликтери жана каармандары.

«Энем» – автобиографиялык, лирикалык поэма. Поэмадагы эне менен баланын – эски менен жаңынын диалогу. Өз мезгилинин атмосферасын, муундар байланышын, таанууну таануу мыйзамын түшүндүрүү. Чыгармадагы эки образ – эне жана бала, алардын рухий жакындыгы жана алыстыгы. Поэманын стили, кыргыз адабиятындагы жаңычылдыгы.

Адабият теориясынан. Поэма, драмалык конфликт жөнүндө түшүнүк.

Кошумча окуу үчүн Ж.Турусбеков «Кыргыздар».

Ж.Бөкөнбаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ажал менен Ар-Намыс» поэмасы (3 саат).

Адилеттиктин, жеңиштин символу Ар-Намыс жана кара күчтүн, баскынчылыктын, акыр келип жеңилүүнүн символу Ажалдын ортосундагы айыгышкан күрөш. Поэмадагы шарттуулук, романтика жана алардын реалдуулук менен карым-катышы. Жапардын майдандагы тайманбастыгы, баатырдыгы, адамгерчилиги. Акындын образы. Поэмадагы патриоттук бийик идея. Акындын ыр куру чеберчилиги.

Адабият теориясынан. Символ жана шарттуулук.

Кошумча окуу үчүн. Ж.Бөкөнбаев. «Өңүмдө көргөн түш».

К.Маликов, А.Куттубаев. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Жаңыл Мырза» драмасы (3 саат).

Элдик поэманын сюжетине кайрылуу. Уруулук мамилелер үстөмдүк кылган доордо баатыр кыздын карама-каршылыктуу, драмалуу тагдырын, эли-жеринин азаттыгы үчүн, жеке аялдык намысы, зоболосу үчүн каармандык менен күрөшүүсүн көркөм чагылдыруу. Жаңыл менен Түлкү, алардын махабаты, шарт-жагдайга мамилеси, трагедиялуу тагдырлары. Катаал кара күчтөрдүн үстүнөн болгон элдин жеңишин даңазалоо, бийик патриотизмге ширелген дух, өткөн доордун жалпы колорити. Чыгарманын чыңалган драматизминин булагы – адилеттүүлүк менен кара өзгөйлүктүн тирешүүсү. Драманын сахнадагы өмүрү.

Кошумча окуу үчүн. «Жаңыл Мырза» эпосу.

А.Осмонов. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. Лирикалары: «Бөбөккө», «Адамзат», «Тирүүлүк», «Коштошуу», «Мен тансам…», «Өзүмдү өзүм», «Мен кыргыздын акыны», «Музыка», «Пушкинге», «Шотага». Поэмалары: «Ким болду экен?», «Эшимкандын тереги», «Өлүп тирилгендер» (7 саат).

Алыкул Осмоновдун кыргыз поэзиясындагы жаңычылыгы. Лирикаларындагы лирикалык образдын ачылышы, акындык ички толгонуулар, предметтүүлүк. Ырлардагы көркөм боёктор. Акындын Атажурт, адамдык жана акындык парз-милдет жөнүндөгү ырларындагы гуманисттик ойлор, граждандуулук, патриоттуулук, психологизм. Философиялык лирикаларындагы ойлорунун тереңдиги, акындык жүзүнүн тазалыгы,

табигыйлыгы, өмүр жана өлүм карама-каршылыктарынын терең иштелиши, кайраттуулугу, оптимисттик духу.

«Ким болду экен?» поэмасындагы патриоттуулукту даңктоо. Сүйүү сезиминин Бактыбек жана Сонун кыз аркылуу берилиши.

«Эшимкандын терегиндеги» уламыш менен реалдуулуктун карым-катышта өнүгүп барышы. Эшимкан жана теректин символикалуу образы.

«Өлүп тирилгендер» поэмасы – адам ыйманы жөнүндө чыгарма. Поэмадагы жеңиштин шарапаты, согуш адам ыйманын да сынап көрүүнүн каражаты. Чыгармадагы каармандар.

А.Осмоновдун поэзиясы – кыргыз адабиятынын жаңы баскычка көтөрүлүшү.

Адабият теориясынан. Адабияттагы салт жана жаңычылык.

Адабий сын. С.Жигитовдун «Акындын эки өмүрү» китеби, К.Асаналиев «Алыкулдун ак боз ат» макаласы.

Кошумча окуу үчүн. А.Осмонов «Мен өтпөдүм», «Менин күнүм», «Билбейм кандай…».

Ч.Айтматов. Өмүрү, чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Саманчынын жолу», «Ак кеме» повесттери (8 саат).

Повестте согуш жана инсан темасынынын глобалдуу масштабда чечмелениши. Жер Эне менен Толгонайдын диалогу бүтүндөй чыгарманын көркөм структурасы экендиги, диалогдук форманын эффективдүүлүгү. Повесттеги трагедиялуулук. Адамдын бийик гуманизмин, жеңилбестигин, майтарылбас эркти, улуулукту, айкөлдүктү даңазалоо. Бир үй-бүлөнүн тагдыры аркылуу согуш трагедиясын чагылдыруу. Толгонай эне – эмоционалдуу, реалдуу образ, типтүү каарман. Жоокер уулдардын образы. Тыл жана майдан байланышы.

«Саманчынын жолу» повестинин кыргыз адабиятындагы орду.

«Ак кеме» повестинин айланасындагы талаш-тартыштар. Чыгарманынын жазылыш тарых-таржымалы. Байыркы мифтик-тотемдик аң-сезим жана анын бүгүнкү күндөгү абалы. Момундун педагогикасы. Орозкул жана орозкулчулук. Адамдын абийири, экология проблемалары.

Адабият теориясынан. Көркөм шарттуулук жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Кошумча окуу үчүн. Ч.Айтматов. «Манас-Атанын ак кар, көк музу».

Т.Адышева. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кылы үзүлгөн комузум» (повесттен үзүндү, 3 саат).

Эскерүүлөрдөгү адамдардын образы. Адам темасын ачуудагы автордун салмактуу ойлору жана адамга берген баасы. Жоомарттын акындык жана адамдык сапаттары.

Адабият теориясынан. Мемуардык чыгарма.

К.Осмоналиев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Бүркүтчү» (аңгемеден үзүндү, 3 саат).

Аңгеменин үзүндүсүндө кыргыз элинин аңчылык салттарынын көрсөтүлүшү. Бүркүттөр жана бүркүтчүлөр. Мергенчилик кылуу ыкмалары. Аң уулоо ышкысы. Жан-жаныбарлар жана аларды кармоо эрежелери. Бүркүт жана бала. Жазуучунун тилиндеги көөнө лексика, мергенчиликке байланыштуу сөздөр. Автордун аңгемени кызыктуу алып баруу чеберчилиги.

К.Каимов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Анарбайдын көпүрөсү» (2 саат).

Аңгеменин күчү – социалдык жана ыймандык аспектинин жуурулушуп, бирин-бири толуктап келиши. Эл турмушунун, калк ынтымагынын, салт-ырасымдын көркөм чечмелениши. Карапайым адамдын образынын ачылышы. Көпүрө – символ. Аңгемедеги ыйман-ынсап проблемасы жана бүгүнкү күн.

Кошумча окуу үчүн. К.Каимов. «Кыш ыргактары».

А.Саспаев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Татым туз», «Сарала ит» (4 саат).

Жазуучунун аңгемелериндеги турмуш көрүнүштөрүн ачып берүү ыктары: реалдуулук, майда деталдарды колдонуу, адамдын ички турмушуна, каармандардын психологиясына умтулуу. Аңгемелердеги көп түрдүүлүк: лирикалуулук, драмалуулук, трагедиялуулук, комикалуулук. Образ ачууда деталдардын мааниси. Символдук көрүнүштөр. Аңгемелердеги кыскалык.

Адабият теориясынан. Аңгеме жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Б.Сарногоев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Бүркүттүн өлүмү» (1 саат)

Эне менен баланын сүйүүсүн бүркүттөр аркылуу берүү. Бүркүттүн жашоо үчүн, жан багуу үчүн күрөшү. Бүркүтчө өлүм. Ырдын нравалык, экологиялык тарбия берүү күчү.

Ө.Даникеев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кыздын сыры» повести (3 саат).

Повесттин идеялык-тематикалык багыты. Жаңы замандын жаштары, алардын жашоо образы, ой жүгүртүүлөрү, көз караштары. Өндүрүштүк жана ыймандык проблемалар. Чыгарманын композициялык курулушу. Повесттеги лиризм, пейзаждык сүрөттөөлөрдүн каармандын бейнесин ачуудагы ролу.

Адабият теориясынан. Повесть жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Кошумча окуу үчүн. Ө.Даникеев. «Көкөй кести».

Ш.Садыбакасов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Ак боз ат» драмасы (3 саат).

Драмадагы көрсөтүлгөн турмуштун көп кырдуулугу, ага тарыхый окуялардын жана элдик уламыштын негиз кылынышы. Жоокерчилик замандын каары, адамдардын жашоо образы, психологиясы. Сырткы жана ички душмандар менен күрөш – драманын башкы конфликти. Ыймандуулук проблемасы жана анын айланасындагы талаштар. Бийлик үчүн күрөш. Аялдын образы. Ат – адамдын канаты. Драманын тил байлыгы, каармандардын диалогдук речи.

«Ак боз аттын» сахнадагы тарыхы.

К.Жусубалиев. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кожожаш мерген» (повесттен үзүндү, 3 саат)

Чыгармадагы тумандын символикалык образы. Табият жана адам. Жашоо үчүн, жан багуу үчүн күрөш. Сур эчкинин жана Кожожаштын бейнелеринин ачылышы. Жазуучунун жекече тили жана стили.

К.Акматов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Эки сап өмүр» (2 саат)

Жазуучунун чыгармасындагы жаш адамдын образы. Турмуштук окуяларды деталдар аркылуу сүрөттөө. Ички жан дүйнөнү, каармандардын психологиясын ачып берүү чеберчилиги.

Эгемендүүлүк мезгилиндеги кыргыз адабияты

А.Жакшылыков. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Кара Молдо» (2 саат)

Акындын улуу комузчунун образы сүрөттөө өзгөчөлүгү. Комуз жана комузчу. Тарыхый инсандын адабиятта чагылышы. Поэтикалык речтин кыскалыгы, таамайлыгы, образдуулугу.

А.Рыскулов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Атакенин ак болот» романы (3 саат).

Роман чагылдырган доор. Чыгармада сүрөттөлгөн мекен эркиндиги үчүн патриоттук күрөш. Романдын сюжети жана каармандары, көркөмдүгү. Атакенин образы.

Адабият теориясынан. Роман жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

***Кошумча окуу үчүн**. А.Стамов «Хан Тейиш».*

Э.Эрматов. Өмүрү жана чыгармачылыгы тууралуу маалымат. «Саймалуу таш» ыр түрмөгү (2 саат).

Ырдын мазмуну, идеялары, көркөмдүк коодугу, граждандуулугу, философиялуулугу, Саймалуу таштын поэтикалык даңазасы.

Адабият теориясы боюнча V-IX класстарда алган билимдерди кайталоо жана жыйынтыктоо (1 саат).

IX КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

Окуучулар:

- чыгармалар жаралган тарыхый мезгилдин мүнөзүн сыпаттай алууну;
- акын, жазуучулардын кыскача чыгармачылык портретин оозеки жана жазуу түрүндө баяндай алууну;
- адабий-теориялык түшүнүктөрдү билүүнү жана аларды колдонуп, чыгармаларды талдай алууну;
- чыгарманын сюжетин жана композициясын талдай билүүнү;
- көркөм форманын жана мазмундун биримдигин талдап түшүнүүнү;
- көркөм чыгармага аннотация, рецензия жаза алууну;
- жазуучунун кыскача өмүрү, чыгармачылыгы жөнүндө ар кандай мүнөздөгү дилбаян, изложение жаза билүүнү;
- адабий чыгарма жөнүндө далилдүү реферат, доклад жаза билүүнү;
- көркөм чыгарманы тарыхый контекстте талдай алууну;
- үн кубултуп көркөм окууну
- билүүгө жана ошондой көндүмдөргө ээ болууга тийиш.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

*Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – **76 саат***
*Класстан тышкаркы окуу үчүн – **8 саат***
*Дил баян үчүн – **12 саат***
*Чейректик кайталоолор үчүн – **4 саат***
*Жыйынтыктоочу кайталоо – **2 саат***
*Баары – **102 саат***

КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ОКУУГА СУНУШ КЫЛЫНГАН ЧЫГАРМАЛАР

V класс

Кыргыз эл жомокторунан (мугалимдин тандоосу боюнча).
Орус эл жомокторунан (мугалимдин тандоосу боюнча).
Казак эл жомокторунан (мугалимдин тандоосу боюнча).
Өзбек эл жомокторунан (мугалимдин тандоосу боюнча).
«Селкинчек».
А.Үсөнбаев «Жолборс минген киши».
К.Жантөшев «Акылман бала».
Ж.Мукамбаев «Ак булак».
Бир тууган Гриммдер «Баатыр тигүүчү».
Г.Х.Андерсен «Кар ханышасы».
К.Баялинов «Мурат».
А.Токомбаев «Акай мерген».

Т.Сыдыкбеков «Сагынбадымбы».
К.Эсенкожоев «Саякатчы бала», «Тоо теке атканда».
Б.Сартов «Айга саякат».
Ш.Бейшеналиев «Мүйүздүү козу».
И.С.Тургенев «Муму».
Н.Думбадзе «Мен күндү көрүп турам».
Антуан де Сент-Экзюпери «Кичинекей ханзаада».
Сетон-Томпсон «Кутеней – тоонун кулжасы».
Каныбек Жунушовдун ырлары.
С.Рысбаев «Акыркы марал».

VI класс

«Жаңыл Мырза».
А.С.Пушкин «Хандын өлгөн кызы жана жети баатыр жөнүндө жомок».
А.Үсөнбаев «Жунусбай мерген».
А.Осмонов «Карагул».
Т.Үмөталиев «Алп кара куш».
Ж.Мукамбаев «Менин жомокторум».
И.С.Крылов «Күкүк менен Короз», «Итканага түшкөн карышкыр».
И.С.Тургенев «Бежин шалбаасы».
Ж.Садыков «Таабалды - Пудовкин».
М.Ауэзов «Бүркүтчү».
Т.Касымбеков «Жетим».
Жеңижок «Жер соорусу Аксы экен».
Т.Кожомбердиев «Эне жана от».
А.Кадыров. Табышмактар жана жаңылмачтар («Туулган күн» жыйнагынан).
Г.Троепольский «Кара кулак, куу машке».
Н.Носов «Билбесбектин жоруктары».
Ж.Верн «Он беш жашар капитан».
Р.Джованьоди «Спартак».
Дж.Лондон «Секроментонун жээгинде».
М.Абакиров «Нарбаш».
К.Бектенов «Жарадар көгүчкөн».

VII класс

«Олжобай менен Кишимжан».
М.Байжиев «Байыркы жомок».
А.Жакыпбеков «Айдагы жезкемпир».
Т.Касымбеков «Туулган жер».
Ш.Абдыраманов «Жашыл аалам».
В.Распутин «Эжейим».
М.Сервантес «Дон Кихот».
Н.Байтемиров «Акыркы ок».
К.Жантөшев «Эки жаш».
Ч.Айтматов «Чыңгызхандын ак булуту».
Т.Үмөталиев «Айсулуу».
О.Султанов «Чарчоонун жүзүнчү ыры».
Р.Рыскулов «Космостук манифест».
К.Акматов «Тамсилдер».
М.Элебаев «Зарлык».
М.Алыбаев «Китеп жана Эркинбек», «Бардыгын билүүчү короз».

VIII класс

«Жаныш-Байыш».
«Карач, Көкүл».
Молдо Кылыч «Жинди суу», «Кыз-жигит».
Эсенаман «Аккан суу».
Коргол «Барпы акынга ырдаганы», «Жеңижокко ырдаганы».
Калык «1916-жыл».
А.Жутакеев «Кайран эл».
Ч.Айтматов «Асма көпүрө», «Түнкү сугат».
А.Токтомушев «Ак мөөр».
Т.Абдумомунов «Карагул ботом».
Ө.Даникеев «Көкөй кести».
К.Акматов «Мезгил».
Ж.Абдыкалыков «Ак толкундар».
К.Жусупов «Атажурт».
Ш.Бейшеналиев «Болот калем».
К.Каимов «Ийри жыландар».
М.Гапаров «Эки ирет гүлдөөчү алмалар».
Ш.Үмөталиев «Турмуш ашуусу».
Н.С.Лесков «Сологой».
А.П.Чехов «Каштанка».
Дж.Лондон «Ак азуу».
З.Сооронбаева «Чоочун киши».
А.Жакыпбек «Теңири Манас».
Ш.Дүйшеевдин ырлары.
А.Муратов «Күн эжей»

IX класс

К. Тыныстанов «Академия кечелери».
А. Токомбаев «Аңгемелер».
К. Баялинов «Курман жылга».
А.Токтомушев «Алтын тоо».
М. Элебаев «Малай артели».
А. Осмонов «Махабат» пьесасы, «Түп суусу», «Каркыра», «Ракмандын илими», «Жоготтум» лирикалары.
С. Эралиев «Жаңыл Мырзанын керээзи».
С. Жусуев «Курманжан датка».
Т. Абдумомунов «Ашырбай».
С. Өмүрбаев «Бороондуу күндөр».
Э.Ибраев «Жан дүйнө жаңырыктары»
А. Стамов «Жоортул», «Нөшөрдөн кийин».
М. Гапаров «Наташа Ростованын биринчи балы».
К. Жусубалиев «Улакчы», «Муздак дубалдар».
И. Мансуров «Ак Бугу».
Т. Байзаков «Паризат».
Т. Адышова «Кылы үзүлгөн комузум».
С. Тургунбаев «Эки аска» (поэма).
К. Жусупов «Карагайчылар».
Ө. Даникеев «Ата жыты».
К. Каимов «Омор агай».
Ж. Мавлянов «Турмуш».

О. Султанов «Сен жөнүндө поэма».
Ж. Садыков «Калча».
А. Жакшылыков «Мээрим».
К. Осмоналиев «Көчмөндөр кагылышы».
Б. Өмүралиев «Тагдырдын өгөй балдары».
М. Тойбаев «Жаңы келин».
М. Горький «Бала чак», «Коновалов».
К. Жантөшев «Каныбек» драмасы.
Муса Жалилдин, Назым Хикметтин ырлары (мугалимдин тандоосу боюнча).
М. Абылкасымова «Быйыл жаздын гүлдөрү көп».
К. Бобулов «Түштүк кызы», «Махабат ырлары».
Э.Турсунов «Ата Журт» романы.
К.Акматов «Архат».
А.Саспаев «Кайнене».
К.Жусупов «Боз үй керемети».
Ж.Мамытовдун ырлары.
М.Байжиев «Бир тоголок самын»

III. ОКУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ ЖАНА БААЛОО

3.1. Кыргыз адабиятын окутуу процессин уюштуруу формалары

Адабиятты окутуу методикасында методдор тууралуу түшүнүктөр ар дайым эволюциялык аракетте болуп, улам жаңы ойлор менен толукталып келгендиги маалым.

Эвристикалык (жарым-жартылай изилдөө) методу – текстти бир топ терең талдоого жол ачып, адабияттануунун материалдарын пайдаланат, б.а., адабий чыгарманы илимий-теориялык жактан таанып билүүгө жол ачылат. Проблеманы чечүүнүн ар кандай жолдору изделет. Булар көбүнчө эвристикалык аңгемелешүү аркылуу ишке ашат. Бул методду жарым-жартылай изденүүчүлүк деп да аташат. Тапкычтыкты, активдүүлүктү өнүктүрүүчү окутуунун методу катары мугалим менен окуучунун чыгармачылык иш аракетинде тапшырмаларды табуу жолун тездетет.

Эвристикалык методго төмөнкүдөй ыкмалар мүнөздүү:

1. Суроолордун логикалык жактан так коюлушу жана ошонун негизинде окуучулардын кандайдыр бир көрүнүштөрдү байкоолордон анализдөөгө, жеке мүнөздөгү жыйынтыктардан жалпылоолорго өтүшү.

2. Көркөм чыгарманын текстти, же сын макала, иллюстрациялык материалдар боюнча жалпы класс, же бир топ, же жеке берилген суроолордон турган тапшырмалардын системасын ылайыктуу жайгаштыруу.

3. Мугалим тарабынан проблеманын коюлушу же аны окуучулардын улантышы, диспут өткөрүү.

Методикалык ыкмалары – өз алдынча билим алууга шарт түзүүчү, текст боюнча тапшырмалардын ырааттуулугун жайгара билүүчү, проблема

чыгара алуучу суроолордун логикалык системасын таба алуу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – көркөм чыгармалардан материалдарды ылгай алуу; текстти анализдөөнүн элементтери менен айтып берүү; эпизодду анализдөө; образ-каармандарды анализдөө; дилбаянга, докладга ж.б. иштерге план түзүү; проблеманы көтөрө билүү.

Изилдөөчүлүк методу – кыргыз адабияты предметине чыгармаларды өз алдынча талдоо жүргүзүүчү ишмердүүлүк. Мында окуучулар жеке жана топтук изилдөө жүргүзүү менен чыгарманын идеялык-эстетикалык кунарын ачып билип, турмуш жана өз жашоосу менен салыштырып, көркөм табитин көтөрөт. Бул жагынан ал эвристикалык методго жакын болгону менен мында эвристикалык методдон үйрөнгөн чыгармаларды талдоо жана аларга баа берүү инструментарийлерин анадан ары иштетип, бир топ татаал проблемаларды окуучулар өз алдынча чече баштайт.

Методикалык ыкмалары – изилдөөчүлүк милдет тагылган проблемалык суроолорду коюу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – көркөм чыгарманын бөлүктөрүн же бүт баарын өз алдынча талдоо, салыштыруу, баа берүү. Мугалим окуучуларга багыт жана кеңеш гана берет да, өзү пассивдүү байкоочу катары сыртта турат, изилдөөнү жана иликтөөнү окуучу же окуучулар тобу жүргүзөт. Мында ар кандай эссе, дилбаян, доклад жазууга, адабияттаануу, эстетика багытындагы эмгектерди пайдаланууга өзгөчө көңүл бурулат да, окуучулардын ой жүгүртүүсүн өстүрүүгө шарт түзүлөт.

Репродуктивдүү методдо окуучулар билимди даяр түрдө алат, мисалы, алар мугалимдин лекциясынан, баяндоосунан, окуулуктардан, окуу колдонмолорунан, адабияттаануу багытындагы китептерден предметке байланыштуу маалыматтарды алат. Бирок бул ошол материалдарды ошол бойдон «мээсине көчүрүп алат» дегендик эмес, механикалык кабылдоодон аң-сезимдүү кабыл алууга өтөт дегендик. Даяр материалды

бала өз даярдыгына жараша иштеп чыгып, жалпылап, жыйынтыктап, мурда алган билими менен толуктап турат.

Методикалык ыкмалар – мугалимдин баяндоосу; мугалимдин лекциясы; обзордук лекциялар; окуу китеби жана окуу куралдары боюнча тапшырмаларды берүү.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – мугалимдин лекциясынын планын түзүү жана конспектилөө; план коюу; окулган материалдарды конспектилөө жана тезис жазуу; синхрондук таблицаларды аткаруу; мугалимдин лекциясы, окуу китеби, окуу колдонмолору боюнча оозеки жоопторду даярдоо; тема же проблема боюнча жалпылоочу багыттагы дилбаяндарды, докладдарды даярдоо.

Долбоорлоо методу. Соңку кылымда азыркы педагогикада долбоорлоо (проект) методу деген түшүнүк пайда болду. Долбоорлоо методу окуучулардын жамаатташып иштөөсүнө жана алардын чыгармачылык активдүүлүгүн, ой жүгүртүүсүн, тапкычтыгын өстүрүүгө багытталган ишмердүүлүк. Мугалим менен окуучу кызматташып, ар кандай илимий билимдердин табылгаларын пайдаланып жаңы нерселерди издеп, аларды долдоорлойт. Методдо бала билген билимди дагы байытып, дагы өркүндөтүп гана калбай, аны иш жүзүндө колдоно баштайт.

Биринчи этап – уюштуруу этабында топтор жана алардын кызыгуу чөйрөсү аныкталат.

Экинчи этап – болочок долбоорду тандоо жана башкы идеяларын талкуулоо этабы болот да, анда долбоорду эмне үчүн түзөбүз жана андан кандай натыйжаларды алабыз дегендей максат-милдеттер белгиленет, тема дагы так аныкталып, план түзүлөт.

Кийинки – долбоордун курамын аныктоо, топторго милдеттерди бөлүштүрүү жана керектүү материалдарды тандоо этабында жалпы жөнөкөй план жазылат (ал кийин кеңири багытта түзүлүүгө тийиш), тема боюнча топтун жана окуучулардын кызыгууларына жараша тарыхый, археологиялык, крайтаануу, искусство чыгармалары, иллюстрациялар тандалат.

3.2. Окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн баалоонун критерийлери

Баалоо окуучулардын окуу жетишкендиктеринин предметтик стандарттын мазмунуна дал келишин аныктоо максатында жүргүзүлөт. Инсанга багытталган окутуунун практикасында окуучулардын окуу жетишкендиктерин текшерүүнүн төмөнкү стратегиялары көбүрөөк жайылтылган: 1) окуучунун баштапкы жана аякталыштагы жыйынтыктарынын дал келиши, б.а. окуучунун жеке өсүшүнүн динамикасы; 2) окуучу жасаган иштин критерийлер менен дал келиши.

Төмөнкүлөр бааланат:

- сабак учурундагы окуучулардын иши;
- окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасы;
- портфолионун чыгармачылык презентациясы.

Тапшырмаларды топторго бөлүштүрүү төмөндөгүлөрдү эске алуу менен өткөрүлөт:

- берилген тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдегитатаалдыгын;
- окуучулардын тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдеги өз алдынчалыгын.

1-топтогу тапшырмалар – текст боюнча жалпы багыт алуу, ачык берилген маалыматты колдонуу (тексттеги маалыматтын негизги темасын жана идеясын түшүнүү, тексттеги айтылгандар боюнча жалпы түшүнүк).

2-топтогу тапшырмалар – текстти терең түшүнүү, маалыматты интерпретациялоо жана өзгөртүп түзүү, анализдөө, текстте ачык эмес берилген маалыматты жалпылоо жана интерпретациялоо, текстте түз айтылбаган байланыштарды орнотуу, бир топ татаал жыйынтыктарды жана баалоочу ойлорду айтуу.

3-топтогу тапшырмалар – маалыматты окуу-практикалык тапшырмаларда колдонуу жана өз тексттерин түзүү, карама-каршы жана талаш маалыматты табуу, алынган маалымдоо боюнча баалоочу пикирин жана өз көз карашын айтуу.

Төмөнкү таблицада предметтик стандарттардын жетишкендиктерин таап көрсөтүүгө багытталган тапшырмалардын түрлөрүнүн варианты жана бул же тигил тапшырмалар үчүн баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү сунушталган.

№	Окуучулардын компетенттүүлүгүн баалоочу тапшырмалардын түрлөрү	Баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү	Тапшырмалар-дын топтор менен дал келиши
1	Айтып берүүнүн түрлөрү	10%	1
2	Окуучулардын текстке карата суроо берүүсү. Суроолорго жооп берүүсү	10%	1,2
3	Жазуу иштери (иштердин мазмунуна багыт алуу, окуучулардын рефлексиясынын негизинде кыргыз тили сабактары менен байланыш): Эркин эссе. Аргументтештирилген эссе. Түрдүү жанрларда дил баян (жомок, тамсил, ыр, аңгеме).	20%	2,3
4	Көркөм окуу. Сахналаштыруу. Иллюстрациялоо.	20%	3
5	Чыгармачылык долбоор. Комплекстүү долбоор (сүрөт колдонуу менен чоң эмес изилдөө, музыка, информатика).	20%	3
6	Портфолиону чыгармачыл презентациялоо	20%	3

Иштердин саны жана баалардын оордугу боюнча бөлүштүрүү класстан-класска компетенттүүлүгүнүн өсүү динамикасын эске алуу менен ишке ашырылат.

Класстарга бөлүштүрүүгө ылайык баалоо үчүн жалпы багыт болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- жумуштун көлөмү
- кабыл алуу менен түшүнүүнүн терендиги
- өз алдынчалыктын деңгээли (демилгелөө, тандоо, интерпретациялоо)
- чыгармачылык ыкма
- айтканын аргументтештирүүсү

Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасын баалоо критерийлери ар бир тапшырмага жана иштин түрлөрүнө карата түзүлөт.

Предметти өздөштүрүүнүн деңгээли

Предметти өздөштүрүүнүн денгээлдерин бөлүштүрүү үчүн негиз адабий чыгарманы кабыл алуу сапатына багытталган. Окуучулардын адабий чыгарманы кабыл алуусунун сапаты окурмандын ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарын анализдөөнүн негизинде түзүлөт. Кабыл алуунун сапаты деп окурмандын каармандар жана чыгарманын автору менен кошо башынан кечирүү, эмоциялардын динамикасын көрүү, жазуучу жараткан турмуш картинасын элестетүүнү кайра түзүү, каармандардын кылган жоруктарынын түп натыйжасы, мотивдери тууралуу ой жүгүртүү, чыгарманын каармандарын баалоо,

автордун позициясын аныктоо, чыгарманын идеясын өздөштүрүү, б.а. автор койгон көйгөйдү өз жан дүйнөсүнөн баалап, сындоо жөндөмдүүлүгүн түшүнөбүз. Чыгарманы толук түрдө кабыл алуу окуучунун адабий өнүгүүсүнүн жогорку денгээли жөнүндө кабарлайт.

Окуучунун окурмандык сезимдеринин активдүүлүгүн, кайра жаратуучу жана чыгармачыл элестетүүсүн, көз алдыга элестетүүсүнүн конкреттүүлүгүн

жана көркөм жалпылоого сиңүү деңгээлин, окуунун, окурмандык баасынын жана ориентир алуусунун үстөмдүк кылуучу мотиивдерин эске алып, окуучунун кабыл алуусунун үч деңгээлин бөлүп көрсөтүүгө болот:

- сюжеттүү окуялуу (төмөн) деңгээл
- образдуу-аналитикалык (орто) деңгээл
- идеялык-эстетикалык (жогорку) деңгээл

Баалоонун негизги принциптери:

Окуучуларды баалоодо мугалим – обьективдүүлүк, негиздүүлүк, системалуулук, бирдиктүү талап, ар тараптуулук, жекелик мүнөздөгү принциптерди жетекчиликке алышы зарыл.

Обьективдүү баа субьективдүү жана жаңылыш ойду жокко чыгарат. Обьективдүүлүк көп фактордон көз каранды. Алардын ичинен эң маанилүүсү окуунун максатынын диагноздуулугу, баанын мазмуну менен обьектти тандоонун негизделиши, талдоо, жыйынтыктарды баалоо методдору менен камсыздалышы. Обьективдүүлүк төмөнкүлөрдөн турат:

- билим берүү системасынын көсөткүчтөрү менен критерийлерин аныктайт;
- илимий негизделген баалоо каражаттарынын мазмуну (суроолор менен тапшырмалар, тесттер, анкета, сурамжылоо);
- ар түрдүү баалоо процедураларынын (байкоо, өлчөө, анкета алуу, суроо-жооп) туура келүүчүлүгү;
- талапка жооп берген критерийлер аркылуу системадагы компоненттердин абалын баалоо.

Өзгөчө белгилеп кетүүчү нерсе баанын чындыгынын обьективдүүлүгү баалоону аткаруучу мугалимдерден, баа каражаттарынан жана методдордон көз карандысыздыгы.

Негиздүүлүк. Коюлган баа сөзсүз аргументи менен болушу керек. Ошол эле учурда, аргумент мазмундуу мүнөздөлүп жана мазмун формасы менен окуучунун аткарган ишине, баанын критерийлеринин талабына жооп берүүсү керек. Бааны негиздөөдө мугалим окуу материалынын көлөмүн, деңгээлин жана берилген тапшырманын аткарылган сапатына көңүл буруусу керек. Мугалим бааны аргументтегенде төмөндөгүлөрдү бөлүп көрсөтүшү керек:

- окуучунун анализ бере билүү билгичтиги;
- себеп-натыйжалык байланыштын орнотулушу;
- ой-жүгүртүүнү маалымдоосу;
- өзүнүн көз карашын далилдөөсү;
- ар кандай шартта алган билимин колдоно билүүсү;
- окуу материалын жалпылоо менен негизгисин белгилеп көрсөтө билүүсү.

Системалуулук принциби билим берүү процессинин баштапкы этабынан акырына чейин баа ишмердүүлүгү аткарылат. Системалуу баалоого билим берүү системасынын бардык компоненттери дуушар болот. Контролдоо менен баалоону системаны туруктуу текшерген жыштыкта өткөрүү керек. Баалоонун

системалуулук принциби комплекстүү ыкма аркылуу аткарылып, ар кандай формалар, методдор жана баа каражаттары тыгыз байланышта бирдиктүү максатта башкарылат.

Бирдиктүү талап. Көпчүлүк учурларда кээ бирокуучуларга жеңил суроолор берилсе, кээ бирөөлөргө узак жоопту талап кылган тапшырмалар берилет. Ал эми

окуучулардын билими бирдей балл менен бааланат. Бардык окуучуларга бирдей талап коюлушу керек. Баалоодо бирдиктүү программалык талаптар коюлушу керек, билимди баалоодо бирдей критерий болууга тийиш. Окуучулар кандай билимди кандай көлөмдө өздөштүрүшү керек экендигин билүүсү керек.

Ар тараптуулук принциби. Баалоо окуучулардын ээ болгон билимдерин аныктоону, жана ошондой эле билгичтик менен көндүмдөрдү калыптандыруунун даражасын аныктоону шарттайт, алар ар тараптуулук принцибинин мазмунун түзүшөт. Мугалим ар тараптуу өнүгүү принцибин жетекчиликке алуу менен төмөндөгүлөрдү эске алуусу керек:

- өздөштүрүлгөн материал боюнча билимдин көлөмүн (окуу обьектилери жана билимдин элементтери, түшүнүк, мыйзамдар, идеялар ж.б.);
- өздөштүрүлгөн билимдин деңгээли, билимди текшерүү, стандарттык эмес шартта билимди колдонуу;
- билимдин сапаты (толуктугу, бекемдиги, терендиги, ийилчектиги ж.б.).

Жекелик принциби. Баа жекелик мүнөздү да алып жүрөт. Оозеки же фронталдык суроо-жоопто, дил баян жазганда же жат жазуу жазганда, экзамен же зачетто дайыма өзгөчөлөнгөн билими билинип турат. Ошондуктан, баалоо процесси ар бир окуучунун билиминин деңгээлин билгенден кийин жүргүзүлүүгө тийиш. Жекелик принциби төмөндөгүлөрдү аныктоону талап кылат:

- окуу материалы боюнча окуучу эмнелерди билет;
- окуучунун билим деңгээли кандай;
- окутуу процессинде окуучу эмнени үйрөнө алган жок;
- жетишпегенин себеби кайсы;
- билими боюнча жетишпегендигин жоюу үчүн эмне кылуу керек.

Ошондуктан, бул принциптин маңызы ар бир окуучунун өгөчөлүгүн жакындан билүү болуп саналат.

IV. МАТЕРИАЛДЫК-РЕСУРСТУК КАМСЫЗДОО

4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар

Бала көрүү, угуу, кармап көрүү, тажрыйбада колдонуп көрүү аркылуу элестерди тезирээк аңдап, ал тууралуу ойлонуп, жыйынтык чыгарат. Иллюстрациялар, диафильм, портрет, пейзаж, схемалар баланын окуу материалды түшүнүүсүнө жардам берет. Аудио жазуулар аркылуу анын жаратмандыгы өнүгүүсү мүмкүн. Тажрыйбаларды жүргүзүүсү, кармап көрүүсү, колдонуп көрүшү аркылуу окуучуда ассоциациялаш, талдоо, жөндөмү, актоо жана каралоо сыяктуу көнүмүш жана жаңы жөндөмдөрү өсөт. Окуучу өз ишинин натыйжасын көргөндө жөндөм, ушул иштин автору, жаратмандыгына байланыштуу сезимдери калыптанат жана келечекте өз ордун табууга болгон ишеничи дагы артат. Окуучулардын көнүгүү жана зээндүүлүгүн өнүктүрүүгө таасир көрсөтүүчү ресурстарды 5 түргө бөлсө болот:

1. Көрүүгө болжолдонгон – видеокассеталар, слайддар, DVD дисктер, иллюстрациялар, сүрөттөр (портрет, пейзаж, интерьер, экстерьер), схемалар ж.б.у.с.
2. Угууга болжолдонгон – аудиокассеталар, уялдук телефондордогу мукамдар (музыкалар), магнитофон тасмаларына жазылган атактуу актёрлордун үндөрүнүн коштоосунда айтылган жомоктор, ыр саптары, обондуу ырлар ж.б.у.с.
3. Жазууга болжолдонгон – тест-карточкалар, тесттер, эсселер, түрдүү стилде, түрдүү басылма жана көркөм чыгармалардан алынган тексттер, каттар, баян, диктанттар ж.б.у.с.
4. Талдоо кылууга болжолдонгон – долбоорлор, тажрыйбалар, изденүүлөр, жыйнактар, энциклопедиялар ж.б.у.с.
5. Сүйлөөгө болжолдонгон – презентациялар, сахна көрүнүштөрү, топтогу иштер, көркөм чыгармалар ж.б.у.с.

4.2. Шыктандыруучу окуу чөйрөсүн түзүү

Шыктандыруу – окуу ишмердигинин маанилүү структуралык компоненти, ал окуучу үчүн иштелип чыккан ички шыктануу анын калыптангандыгынын негизги критерийи болуп саналат.

Шыктандыруу баланын бардык эле окуу предметтеринин материалдарын эмес, бала өзүнө зарыл болгон материалды өздөштүрүүсүнө түрткү берет.

Чыгармаларды окутуп-үйрөтүүдө алардын мазмунун жеткирүү, талдоо, баалоо окуучуну канааттандыргандай болуп, кийинки жаңы окуу ишмердүүлүктөрдүн калыптанышына таяныч билим катары кызмат кылгандай болуусу керек.

Кыргыз адабиятын окуп үйрөнүүдө ички шыктандырууну калыптандыруунун жолдору:

- чыгармалардын түп нускалары менен тааныштыруу;
- чыгармалар боюнча тартылган фильмдерди көрсөтүү, аудио жазууларды угузуу, иллюстрациялар менен иштөө;
- проблемалык кырдаалдарды түзүү;
- стандарттык эмес ыкмаларды колдонуу аркылуу чыгармачылыкты жана логикалык ой жүгүртүүлөрүн өнүктүрүү;
- чыгармачылыкка кызыктыруунун элементтери менен иштөө: эсселер, дил баяндар, аңгемелер, ырлар ж.б.

- кооптонууну, эригүүнү жаратпастан, таанып-билүүгө шарт түзүлүшү керек; кайтарым байланыш өз убагында болушу керек;
- окуучулардын жакшы жактарын белгилөө керек. негативдүү кайтарым байланыш өтө конкреттүү болуп, окуучуга эмес, иштин мүчүлүш жактарына багытталууга тийиш;
- кемчиликтер элдин көзүнчө айтылбоого, кемсинткен сөздөр колдонулбоого тийиш.

Кыргыз адабияты сабактарында белгиленген компетенттүүлүктөрдү калыптандырууда натыйжалуу окуу технологиясы жетектөөчү технология болуп эсептелет. Технология текст менен иштөөнүн үч этабын киргизет, бул этаптар окурмандык ишмердүүлүктүн структурасынын өзгөчөлүгүнө негизделген.

I этап. Текстти окууга чейинки иш.

Актуалдаштыруу. Антиципация (алдын ала кубануу, окула турган текстти божомолдоо). Тексттин маанилик, тематикалык, эмоционалдык багытын аныктоо, чыгарманын аталышына, автордун атына, орчундуу сөздөргө карап, тексттен мурунку келген иллюстрация менен таанышып, окурмандык тажрыйбага таянып, окула элек чыгарманын каармандарын бөлүп көрсөтүү.

Сабактын максаттарын коюуда окуучунун ишке жалпы даярдыгын (окутуучу, кызыктыруучу, эмоционалдык, психологиялык) эске алуу.

II этап. Текстти окуу учурундагы иш. Окуу процесси.

- Текстти алгачкы окуу. Мазмуну боюнча жалпысынан маектешүү. Алгачкы кабыл алууну аныктоо, алгачкы таасирленүүнү белгилөө. *Текстти кайрадан окуп чыгуу.* Шашпай “ойлонуп” кайталап окуу.
- Текстти анализдөө.Текстти кабыл алуу менен анын анализдөөнүн арасындагы ажырымды жеңүү.

III этап. Текстти окугандан кийинки иш. Кийинки окуу.

- **Интерпретациялоо. Текст боюнча концептуалдуу (маанилик) маек.**Тексттин негизги идеясын жана анын башкы маанилеринин кошулушун аныктоо.Ойлонуу, өздөштүргөндөрүн текшерүү, окуганы боюнча сүйлөшүү.
- Чыгарманы баалоо. Окуганын практикалык ишмердүүлүктө колдонуу. Окуучулардын адабий чыгармачылыгы.

МУГАЛИМДЕРГЕ СУНУШ КЫЛЫНГАН АДАБИЯТТАР:

1. Адабият терминдеринин түшүндүрмө сөздүгү [Текст] Түзгөндөр: Шериев Ж., Муратов А. – Ф.: 1987

2. Акматалиев, А. Кыргыз адабияты: тарых жана мезгил [Текст] А.Акматалиев. – Б.: 2010. – 940 б.

3. Алимбеков А. Мектеп окуучусунун этномаданий компетенциялары // Шоокум. – 2012. - №2. – 26-б.

4. Алымов, Б. Кыргыз совет адабиятын окутуунун методикасы. Жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн окуу китеби [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1981. – 219 б.

5. Алымов, Б. Кыргыз совет адабиятын окутуу методикасы. II китеп [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1991. – 310 б.

6. Алымов, Б. Кыргыз совет адабиятын окутуунун айрым маселелери [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1976. – 286 б.

7. Артыкбаев К. XX кылымдагы кыргыз адабиятынын тарыхы [Текст] / К.Артыкбаев. – Б.:ТАС, 2004.

8. Байгазиев С. «Манасты» мектептерде жана жогорку окуу жайларында окутуу: абалы, проблемалары, милдеттери // Кутбилим, 2011, 21-июнь

9. Байгазиев С., Рысбаев С. Педагогикалык тажрыйба: изденүүлөр жана табылгалар. – Б.: Мектеп, 1992.

10. Батаканова, С. Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-педагогикалык негиздери. Монография [Текст] С.Батаканова. – Б.: 2010. – 286 б.

11. Бекбоев, И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын териялык жана практикалык маселелери [Текст] И.Б.Бекбоев.– Б.: Педагогика века, 2004. – 384 б.

12. Бекбоев, И.Б. Педагогикалык процесс: эски көрүнүштөр жана жаңыча көз караштар [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Бишкек, 2005.

13. Измайлов, А.Э. Народная педагогика: Педагогические воззрения народов Средней Азии и Казакстана [Текст] / А.Э.Измайлов. – М.:1991. – 400 с.

14. Иманалиев, К. Кыргыз адабиятын окутуу методикасынын орчундуу маселелери [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1984. – 176 б.

15. Иманалиев, К. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1976. – 250 б.

16. Иманалиев, К. Кыргыз мектептеринде адабиятты окутуунун жолдору: 9-10-класстар үчүн [Текст] / К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1966

17. Ишекеев, Н. Кыргыз адабиятын мектептерде окутуунун тарыхы [Текст] / Н. Ишекеев –Б.: 1994. – 387 б.

18. Ишекеев, Н. Кыргыз адабиятынын окуу китептери: өткөнү, бүгүнкүсү жана келечеги [Текст] Н.Ишекеев. – Б.: 2011 – 216 б.

19. Култаева Ү.Б Окуучулардын адабий чыгармачылыгын өнүктүрүү методикасы [Текст] / Ү.Б.Култаева. – Б.: 2006. – 92 б.

20. Култаева Ү.Б. Кыргыз тарыхый романдарынын жанрдык өзгөчөлүгү [Текст] / Ү.Б.Култаева. – Б.: Айат, 2007. – 240 б.

21. Кыргыз адабияты: энциклопедия [Текст] // Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору. Башкы редактор: Ү.Асанов, жооптуу редактор: А.Акматалиев – Б.: 2004. – 408 б.

22. Кыргыз адабиятынын тарыхы: 7 томдук. 1-т. [Текст] / А.Акматалиевдин жалпы редакциялоосунда. — Б.: Шам, 2004. — 215-216-б.

23. Кыргыз педагогикасы: энциклопедиялык окуу куралы [Текст]: Башкы редактор Ү.Асанов, жооптуу редактор И.Бекбоев. – Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2004. – 340 б.

24.Кыргыз элдик оозеки чыгармачылыгынын тарыхынын очерки. [Текст]: I бас. – Ф.: «Кыргызстан», 1973. – 720 б.

25.Мамбетакунов, Э. Педагогиканын негиздери: Жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери менен мектеп мугалимдери үчүн окуу куралы. 2-бас.[Текст] Э.Мамбетакунов, Т.М.Сияев. – Б.: Айат, 2008. – 304 б.

26.Момуналиев С. Орто мектептердеги лирика – Б.: 2014. – 592 б.

27.Муратов А. Кыргыз эл педагогикасы: табияты, таралышы жана тарыхы. 1-китеп.[Текст]/ А.Муратов. – Б.: «Турар», 2011. – 604 б.

28.Муратов, А. Кыргыз адабиятын окутуу: теориясы жана практикасы [Текст] / А.Муратов. – Б.: Турар, 2013. – 554 б.

29.Муратов А. Кыргыз адабияты: маалыматтама [Текст] / А.Муратов, Ж.Шериев, К.Исаков. – Б.: Айат, 2014. – 384 б.

30.Озмитель Е. К. Наследие классики и киргизская литература. – Ф.: Кыргызстан, 1980. – 256 б.

31.Оторбаев, Б. Көркөм чыгарманы мектепте талдоо [Текст] / Б.Оторбаев. – Б.: «Айат», 2015. – 168 б.

32.Рысбаев С.К. Кыргыз тили жана адабияты мугалимине жүз кеңеш: «Педагогикалык технологиялар» сериясы. 4-китеп [Текст] / С.К.Рысбаев. – 2014. – 236 б.

33.Рысбаев С.К. Кыргыз балдар адабияты: проблемалар, портреттер жана окуп-үйрөнүү маселелери: «Педагогикалык технологиялар» сериясы. 5-китеп [Текст] / С.К.Рысбаев. – 2015. – 232 б.

34.Түлөгабылов, М. Кыргыз балдар адабиятынын тарыхы [Текст]/ М.Түлөгабылов. – Б.: «Мектеп», 1991. – 272 б.

35.Турдугулов А. Төкмө ырчылар менен жазгыч акындардын чыгармачылыгын окутуу [Текст] / А.Турдугулов.. – Б.: Кыргызстан 1996. – 184 б.

36.Шейман Л.А. Основы методики преподавания русской литературы в киргизской школе. Пособие для учителей. – Ф.: Мектеп 1981. – 238с.

Кыргыз Республикасынын билим берүү жана
жана илим министрлиги
Кыргыз билим берүү академиясы

Башталгыч класстардын

ПРОГРАММАСЫ

КЫРГЫЗ ТИЛИ, АДАБИЙ ОКУУ ЖАНА КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ОКУУ

МАТЕМАТИКА

МЕКЕН ТААНУУ

(1-4 кл.)

Кыргыз билим берүү академиясынын
Окумуштуулар кеңешинин чечими,
Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим
Министрлигинин буйругу менен бекитилген

Бишкек-2018

Эне тили программасынын сабатка үйрөтүү жана кыргыз тилинин фонетика, грамматика, жазуу эрежелери бөлүмү п.и.д., профессор С. К. Рысбаев жана Бишкек шаарынын № 50 орто мектебинин мугалими С.Шаелдаева (4-класс), Адабий окуу, кеп өстүрүү бөлүмү п.и.к. А.Токтомаметов, ал эми класстан тышкаркы окуу бөлүмүн п.и.д., профессор С.К.Рысбаев, п.и.к. Б.А.Абдухамидова жана Бишкек шаарындагы №72 мектептин мугалими К.Ибрагимова, Математика бөлүмү п.и.д. И.Бекбоев, п.и.к. Н.Ибраева, Мекен таануу бөлүмү п.и.к. З. Мамбетова тарабынан түзүлдү.

Башталгыч класстардын программалары (1 - 4-кл).

© КББАнын «Билим» басма борбору, 2018

Эне тили
1-КЛАСС

САБАТ АЧУУ ЖАНА КЕП ИШКЕРДҮҮЛҮГҮН ӨСТҮРҮҮ

Жумасына —6, анын ичинде, сабат ачууга — 3, жазууга —3, окууга –1 саат бөлүнөт. Жыл бою–245 саат

1-класста эне тилин окутуу сабат ачуу жана кеп ишкердүүлүгүн өстүрүү деп аталып, үч этапта жүргүзүлөт, алар: алиппеге чейинки, алиппе мезгили жана алиппеден кийинки мезгил деп мүнөздөлөт.

1. Алиппеге чейинки мезгилде негизги көңүл балдардын оозеки кебин өстүрүүтө арналат жана бүтүндөй иш-аракеттер оозеки түрдө жүргүзүлөт. Буюмдун атын айтып, же айтылганды туура угуп, аны туура кайталап айтуу менен, көрө билүүгө, уга билүүгө, туура айта билүүгө көнүктүрүлөт. Андыктан, максатка ылайык, бул этап: **КӨРӨБҮЗ, УГАБЫЗ, АЙТАБЫЗ** деген аталыш менен ачылат.

Мында китептен буюмдардын, нерселердин сүрөтүн көрүп, атын атоо, же мугалимдин айтканын угуп, кайталап туура айта билүү ишкердүүлүктөрү ишке ашырылат. Демек, бул учурдагы бардык иш-аракеттер баланын чөйрөнү таанып-билүү ишкердүүлүктөрүн өстүрүү максатын алдыга коёт. Ошону менен бирге жазууга колун көндүрүү көнүгүүлөрү менен коштолот.

Кеп ишкердүүлүктөрүнүн багыттары катары төмөндөгүдөй иш-аракеттер аткарылат.

Угуу. Алгачкы күндөрдөгү мугалимдердин сөзү бала үчүн багыт берүүчү, үйрөтүүчү жана калыптандыруучу негизги милдеттерди өзүнө алат. Ошондуктан баланын туура угуп кабыл алуусунун мааниси чоң. Балдар предметтердин атын, алардын кыймыл-аракеттеринин аталышын айтып жаткандагы добуштан жаралган тыбыштардын угулушун, ал тыбыштардын түрүн, окшоштуктарын салыштырышып кабыл алышат, тыбыштарды балдар канчалык туура угуп, туура кабыл алышса, алардын фонематикалык жактан өздөштүрүүсү, так, туура болору практикада белгилүү. Мындан сырткары, мугалимдин сүйлөө дикциясы, сөздөрдү муунга бөлүп айтуусу, үн кубултуп көрктүү сүйлөөсү зор мааниге ээ.

Сүйлөө. Сүйлөө ишкердүүлүгү угуу ишкердүүлүгүнөн кийинки практикалык этап. Ал эки багытта өнүгөт:

а) ***Маек кеби:*** Кептин бул түрү, адегенде, мугалим менен окуучунун ортосунда жүрөт. Анда предметтердин атын атап, алардын кайсы жерде турганын, *кандай,* канча экендигин жана эмне кылып жатканын суроо-жооп түрүндө талдап, таанып-билүү ишкер аракеттери жүргүзүлөт.

б) ***Монологдук кеп:*** Маек кеби балдардын өз алдынча сүйлөөсүнө даярдоо этабы болуп кызмат кылса, бул этапта окуучу айлана-чөйрөдөн көргөн-билгендерин, предметтик, сюжеттик сүрөттөрдү, тыбыштарды өз алдынча талдоо түрүндө жана шарттуу-графикалык ыкманы колдонуу менен оозеки айтып берүүгө көнүгүшөт.

Мында, мугалим окуучунун лексикалык корунун өсүшүнө оюн байланыштуу кылып жеткире айтып берүүсүнө өзгөчө көңүл бөлөт. Окуучулар эки, үч же андан көп сөздөрдөн сөз тизмектерин жана сүйлөмдөрдү түзүп сүйлөп беришет. Оозеки тексттердин көлөмү, сөз каражаттары, стилдик түзүлүшү, мазмуну окуу материалдарына жана балдардын жетишүүсүнө жараша күн санап байып отурат.

2. Алиппе мезгили: окуу, таануу, жазуу ишкердүүлүктөрдү өстүрүүчү жана

калыптандыруучу жумуштары жүргүзүлүүчү этап. Ал мезгилде буга чейинки жүргүзүлүп келген бүткүл иш-аракеттер өркүндөтүлөт жана ага окуу, жазуу иш-аракеттери кошулат.

Ошого ылайык бул этап максаттуу түрдө: **КӨРӨБҮЗ, УГАБЫЗ, АЙТАБЫЗ, ОКУЙБУЗ** жана **ЖАЗАБЫЗ** деген атоо менен ачылат жана ага ылайык комплекстүү таанып-билүү ишкердүүлүктөрүнө калыптандыруу башталат.

АЛИППЕ МЕЗГИЛИНДЕ ОКУУЧУЛАР ЭЭ БОЛУУЧУ НЕГИЗГИ КОМПЕТЕНЦИЯЛАР ЖАНА АЛАДЫН КӨРСӨТКҮЧТӨРҮ ТӨМӨНДӨГҮДӨЙ:

– тыбыштын аталышын, анын артикуляциялык белгилерин, өзгөчөлүктөрүн, окшоштуктарын таанып-билишет, үндүн узундугу боюнча талдап үйрөнүшөт;

– тыбышты таанып билүүгө берилген предметтик жана кырдаалдык сүрөттөр боюнча маек, монолог түрүндө оозеки сүйлөп беришет;

– тамгалардын графикалык белгилерин, алгачкы орфографиялык, орфоэпиялык эрежелерди, тамганы каллиграфиялык белгилерине ылайык туура жазууну, туура айтууну, тамга менен тамгалардын туура уланып жазылышын үйрөнүшөт. Сөздөрдүн муундарга бөлүнүшүн, алардын бирге же айрым-айрым жазылышын өздөштүрөт. Айтылган ой бүткөндө, ал сүйлөм болорун, атайын белги (чекит, суроо, илеп) коюларын билишет.

Жазуу ишин окуу иши менен айкалыштырышат. Окуучулар сабат ачуу ишин аң-сезимдүү түрдө сезип туюу менен ишке ашырышат, ой жүгүртүүлөрү да өсүп, ырааттуулукка салынат.

Эне тили аркылуу элдин духун кабыл алышат, муну менен катар, балдардын рухий тарбиясы калыптана баштайт.

Рухий тарбиянын башаты болгон – кеп маданияты, адеп тарбиясы, этномаданияты жана эстетикалык тарбиясы жолго коюлат.

Мындагы бүткүл окуу материалдары этномаданият таануучу жана этнопсихологиялык принциптин негизинде берилет. Тактап айтканда, эне тили аркылуу элдин рухун, салт-санаасын, адеп-ахлактык үлгү жүрүм-турум эреже нормаларын үйрөтүү көңүлдүн борборунда болот. Алар элдик накыл кептер, макал-лакап, жорго жана чечен сөздөр, ошондой эле балдардын курактык өзгөчөлүгүнө жараша түрдүү мазмундагы жана тематикадагы топтолгон тексттер менен коштолот.

Тыбыштардын берилиш тартиби тамгалардын жазылыш өзгөчөлүктөрүнө (оңой же татаал) эмес, алардын сөз түзүүчүлүгүнө (сөз түзүүчүлүк принциби) ылайык ырааттуулукта берилет. Тактап айтканда, үндүү, үнсүз тыбыштар айкаштырылып берилип, экинчи сабактан баштап эле балдар жаны сөз курап окуп жазууга үйрөнүүгө киришет. Бул учурдагы өздөштүрүү, билүү иш-аракеттери балдардын чөйрөсүнө, таанып-билүү иш-аракеттеринин жакындан – алыска, белгилүүдөн – белгисизге деген принциптүү багытка баш ийдирилет.

Окуу ишкердүүлүгү **– АЛИППЕ** мезгилиндеги аткарылуучу жана андан кийинки мезгилде өркүндөтүлүүчү негизги иш-аракеттердин бири. Ал үйрөнгөн тамгаларды жана тыбыштарды кураштырып кошуп, улап окуп, муундап, андан шар, ачык жана көрктүү, образдуу окуу менен ишке ашырылат.

Адегенде, тыбышты артикуляциясына жараша туура окуу, сөздү, сүйлөмдөрдү андан ары байланыштуу чакан текстти окуу менен улантылат.

Окуу иши окуу үчүн гана аткарылбайт, ал сүйлөө ишкердүүлүгү менен

бирдикте жүргүзүлөт. Себеби, бала сөздү, же текстти окуп коюу менен эле чектелбейт. Окуганын бала түшүнүүсү, андан кийин анын эмне жөнүндө экендигин үстүртен, кийин мазмунуна үнүлүп айтып беришет. Окууда тыбыштык талдоо-жыйноо методу колдонулат, анткени балдар бат эле шар, керктүү окуп кете алышпайт.

ЖАЗУУ: Жазуу ишкердигине ээ болуу–негизинен, эне тилин окутуудагы кеп ишкердигине ээ болуунун жыйынтыктоочу этабы. Жазуу иши өз алдынча методдор (даяр үлгү боюнча–жазуу, генетикалык методдор) жана принциптер (көрсөтмөлүүлүк, аң-сезимдүүлүк, кайталоочулук, аз-аздан татаалдануу, жеке өзгөчөлүктү эске алуу, мурдагы алган билимине таянуу, жана жазууну окуу менен бирдикте жүргүзүүчүлүк) боюнча жана да гигиеналык талаптарды эсепке алуу менен, оң жакка жантайтып жазуу деген эрежелерге таянып, илимий негизде жүргүзүлөт. Бардык учурда таза, сулуу жазуу көңүлдүн борборун ээлейт.

Сөздөрдү жазууда тамгаларды жаза билүүгө гана эмес, аларды таза жазуу, тамгалардын аралыктарын туура сактоо, бири-бирине туура улап кошуп жазуу, баш жана кичине тамгаларды өз эреже — өлчөмдөрүнө жараша туура тартып жазуу, алардын дептердеги сызыкка тикесинен жана туурасынан туура орун алуу, жайгашуу учурлары өзгөчө эске алынат. Мындан сырткары, заттардын аттары, алардын саны, сапаты туурасындагы маалыматтарды алып, буларды айырмалап жаза билүүгө да машыгышат. Сөздөрдү муундап окуу менен, муундарга бөлүп жазууну, окшош жана карама-каршы маанидеги синоним, антоним сөздөрдү салыштырып үйрөнүшөт.

Жазууда көчүрүп (китептен, кийинчерээк тактадан) жазуу, жыл аягына жакын угуп жазуу бири-бири менен тыгыз байланышта жүргүзүлөт. Ал эми, балдар дептерге жазып колу жакшы көнүккөндөн кийин гана тактага жазууга жол берилет.

3. **Алиппеден кийинки мезгилде** буга чейин жүзөгө ашырылган иш-аракеттер андан ары улантылуу менен гана чектелбестен, аларга таянылып, төмөндөгүдөй эки багытта иш аткарылат:

а) окуу жана сөз өстүрүү, анын ичинде, баланын байланыштуу кебин жана кеп маданиятын калыптандыруу;

б) буга чейинки өздөштүрүлгөн фонетикалык-лексикалык жана грамматикалык материалдарды кайталап бекемдөө аркылуу, окууга, сүйлөөгө, жазууга машыгуу.

Окууга сунуш кылынуучу тексттердин мазмуну жака тематикасы, жанрлары алардын баланын айлана-чөйрөсүн чагылдырган жана мекен таануучулук мүнөздөгү тексттерден тышкары, төмөндөгүдөй багыттарда болушу мүмкүн:

1. Окуп, тилин жатыктыруу, кеп маданиятын калыптандыруу жана кебин өстүрүү максатын көздөгөн чакан ыр, ангеме, жаңылмач, калптар, уламыштар;

Окуучунун таанып билүүсүн, тапкычтыгын, ой жүгүртүүсүн өстүрүүчү түркүн тексттер, табышмактар, ыр оюндар;

Адеп-ыйманга калыптандырууну көздөгөн накыл кептер (макал-лакаптар, учкул сөздөр);

Элдик оозеки чыгармалардан (эпостордон) үзүндүлөр; ж. б.

ФОНЕТИКАЛЫК ЖАНА ГРАММАТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДАРДЫН БЕРИЛИШИ

1. Фонетикалык материалдардын негизин кыргыз тилинин тыбыштык системасы түзөт. Алар, негизинен, мындайча:

1. Үндүү тыбыштар, кыска үндүүлөр жана алардын графикалык белгилениши: Аа, Ээ(е), Ии, Оо, Өө, Уу, Үү, Ыы.

Созулма үндүүлөр жана алардын графикалык белгилениши: аа, оо, уу, ээ, өө, үү.

2. Үнсүз тыбыштар жана алардын графикалык белгилениши: жумшак үнсүздөр: Бб, Вв, Гг, Дд, Жж, Зз, Йй, Лл, Мм, Нн, ң, Рр.

Каткалаң үнсүздөр жана алардын графикалык белгилениши: Кк, (кы, ки), Пп, Сс, Тт, Фф, Цц, Хх, Чч, Шш, Щщ.

Тыбышсыз тамгалар *ь, ъ*

Йоттошкон тамгалар: е, ё, ю, я, (булар окууда эки тыбыштан турары, бирок бир тамга менен гана белгиленери түшүндүрүлөт жана өздөштүрүлөт).

Түгөйлүү тыбыштар жана алардын графикалык белгилери: б - п, в - ф, г-к, з-с, д-т, ж-ш сөз түзүүчүлүк жана сөз өзгөртүүчүлүк белгилерине жараша мисалдары менен бирдикте тааныштырылат жана машыктырылуучу көнүгүүлөр аркылуу бышыкталат.

Орус тилинен кирген (в, ф, х, ц, щ) тамгалары балдардын курактык өзгөчөлүктөрүнө жараша топтолгон минимум сөздөрдө жолукканына жараша берилет.

Алиппеге чейинки мезгилде, балдар китеп менен иштөөгө көнүктүрүлө баштаганда тыбыштар шарттуу (үндүүлөр - кызыл түстөгү, үнсүздөр - көк түстөгү) белгилер менен белгиленип, айтылуусуна машыктырылат.

Алиппе мезгилинде тамгалар алфавиттеги катарына жараша эмес, сөз түзүү мүмкүнчүлүгүнө ылайык берилет.

II жарым жыл

Жумасына 3 сааттан, жарым жыл бою 52 саат.

Мунун ичинде: жаңы окуу материалдарын үйрөнүүгө жана практикада бекемдөөгө - 41 саат, чейректик кайталоолор үчүн - 4, жылдык жалпылоолор үчүн - 2 тамга, муун жана сөздүк, жылдык жатжазуулар үчүн - 5 саат бөлүнөт.

III чейрек

(январь, февраль, март, май айлары) - 31 саат.

Мунун ичинен - жаны окуу материалдарын өздөштүрүүгө жана практикада бекемдөөгө - 27 саат, чейректик кайталоого -2 саат, тамга, муун, сөздүк жатжазуулар үчүн - 2 саат бөлүнөт.

Алфавит, тыбыш, тамга жана сөз

Эне тилинин мааниси тууралуу аңгемелешүү (1 саат)

Кыргыз алфавити, андагы тамгалардын саны, катар-тартиби, үндүүлөр, үнсүздөр, йоттошкон тамгалар, алардын артикулияциялык белгилери, өзгөчөлүктөрү, айтылышындагы айырмачылыктар тууралуу жалпы түшүнүк берүү (2 саат).

Үндүү тыбыштар, алардын кыска жана созулма, жоон, ичке болуп айтылышы, бөлүнүшү. Алардын белгилери, сөз жасоодогу ролу (4 саат).

Үнсүз тыбыштар, алардын үндүүлөрдөн айырмасы, үнсүздөрдүн жумшак, уяң жана каткалаң болуу белгилери (4 саат).

Йоттошкон тамгалар, алардын айтылыш жана жазылыш өзгөчөлүктөрү (2 саат).

Тыбыштардын тамгалар менен белгилениши. Тамгалардын баш тамга жана кичине тамга болуу белгилери, алардын жазылыш өзгөчөлүктөрү. Буларды жазып машыгуу (1 саат).

Тыбыштардан сөздөрдүн жасалышы тууралуу түшүнүк берүү (1 саат).

Сөз деген эмне? Сөздөрдүн муунга бөлүнүп айтылышы. Сөздөрдү муунга

бөлүүдөгү үндүүлөрдүн ролу. Муундук таблица менен иштөө (3 саат).

Бир маанини түшүндүргөн сөздөр (1 саат).

Бир нече маанини түшүндүргөн сөздөр (2 саат).

Каршы маанини түшүндүргөн сөздөр (2 саат).

Окшош маанилүү сөздөр (2 саат)

Эскертүү бул аталган сааттар астраномиялык сааттар болуп саналат. Мугалим календардык планды түзүүдө майрамдарга ылайык сааттардын санын тактап алуусу ыктымал.

IV чейрек

Жумасына 3 сааттан. Чейрек боюнча 21 саат

Мунун ичинде: жаңы материалдарды өздөштүрүүгө жана практикада бышыктоого - 14 саат, чейректик кайталоого жана жылдык жалпылоого, кайталоого - 4 саат, муундук жана сөздүк жат жазууларды жүргүзүүгө — 4 саат бөлүнөт.

Сүйлөм жана сүйлөө маданияты

Бүткөн ойдун сүйлөм аркылуу берилиши (2 саат)

Сүйлөмдүн сөздөрдөн түзүлүшү (2 саат.)

Сүйлөм ичинде *ким?* деген суроого жооп берген сөздөр, алардын кептеги мааниси (1 саат).

Сүйлөм ичинде **эмне?** деген суроого жооп берген сөздөр, алардын кептеги мааниси (1 саат).

Сүйлөмдө **кандай?** деген суроого берген сөздөр, алардын кептеги мааниси (1 саат).

Сүйлөмдө **канча? нече?** деген суроолорго жооп берген сөздөр, алардын кептеги мааниси (1 саат).

Сүйлөмдө **эмне кылды? эмне кылып жатат?** деген суроолорго жооп берген сөздөр, алардын кептеги мааниси (3 саат).

Улуу-кичүүгө сылык түрдө кантип кайрылуу керектиги тууралуу ангемелешүү жана анын сөз каражаттары тууралуу түшүнүк берүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат).

Сылык учурашуу жана анын каражаттары тууралуу түшүнүк берүү, жазып-сүйлөп машыктыруу (1 саат).

Сылык таанышууга үйрөтүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат)

Сылык кечирим суроого үйрөтүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат).

Буюмду сылык сурап алууга үйрөтүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат).

Сылык маектешүүгө үйрөтүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат). Сылык мамиле кылууга үйрөтүү жазып-сүйлөп машыгуу

(1 саат).

Эне тилде таза, көркөм сүйлөөгө үйрөтүү, жазып-сүйлөп машыгуу (1 саат).

Кеп маданияты: Жыл аягында окуучулардын кебинин так, түшүнүктүү, логикалуу, орундуу, көркөм, эмоционалдуу жана болуусуна, тыбыштарды артикуляциялык белгилерине жараша туура айтып машыгуусуна жетишүү кажет. Өз оюн оозеки жана жазуу түрүндө так, таза, орундуу билдире алуусу тийиш.

Туура жазуу: Тамгаларды эрежелерине жараша туура жазууга, туура улап, ылдам жазууга, так, китептен же тактадан көчүрүп жазууга жана мугалимдин айтуусунда угуп жазуу машыгууларына ээ болуусу шарт.

Жазуу өлчөмү: Жыл аягында окуучуларга сунуш кылынган жазуу үчүн тексттердин көлөмү 40 сөздөн турат.

2-КЛАСС
ФОНЕТИКА, ГРАММАТИКА, ЖАЗУУ ЭРЕЖЕЛЕРИ ЖАНА КЕП ИШКЕРДҮҮЛҮГҮН ӨСТҮРҮҮ

(жумасына — 3 сааттан, жыл бою — 103 саат)

1-класста өтүлгөндөр боюнча кайталоо, бышыктоо, билимдерин тереңдетүү (5 саат).

Биз сүйлөгөндө пайда болуучу тыбыштар жана аны жазууда белгилөөчү тамга жөнүндө билимин тереңдетүү. Кыргыз алфавити, баш жана кичине тамгаларын жазууда колдонулуш өзгөчөлүктөрү.

Тыбыштардын бөлүнүшү: үндүүлөр жана үнсүздөр. Үндүү тыбыштардын бөлүнүшү, жоон жана ичке үндүүлөр: үндүн узундугуна карай кыска жана созулма болушу, алардын графикалык белгилениши. Үнсүздөрдүн катышына карата жумшак жана каткалаң болуп айтылышы. Алардын мүнөздүү белгилери.

Түгөйлүү үнсүздөр: б–п, з–с, ж–ш, г–к, д–т, в–ф тыбыштарын туура айтуу жана жазуу. Орус тилинен кирген йоттошкон тамгалар, алардын жазылышы, в, ф, х, ц, щ тамгалары. Тыбыш бербөөчү ь, ъ тамгалары (15 саат).

Муун жөнүндө түшүнүк: Сөздөрдүн муунга бөлүнүп айтылуу ыргагы, эрежелери. Муундун түзүлүшү, түрлөрү (ачык, жабык, туюк муун), алардын мүнөздүү белгилери. Сөздердү ташымалдап жазуу, ташымалдоонун жолдору (14 саат).

Заттардын (адамдардын, нерселердин) аттары сөз менен айтылары, жандуу заттарды **ким?** жансыз заттарды **эмне?** деген суроо менен сурап биле тургандыгы. Алардын турган абалы, кыймыл-аракеттери. Эмне кылып жатат? Эмне кылды? **Эмне кылат?** деген суроого жооп берген сөздөр. Заттардын өңү, түсү, формасы, даамы, аларды билдирген сөздөр (25 саат).

Бирдиктүү бүткөн ойду айтып билдирүү. Анын сүйлөм аркылуу берилиши. Айтылган ойдун сүйлөм болуу касиети (андагы бүткөн бирдиктүү ой жана бүткөн интонация). Сүйлөмдүн айтылуу кыраааты (интонациясы), айтылуу максатына жараша жай, суроолуу, буйрук түрүндө айтылышы. Буйрук жана чакырык катары айтылган сүйлөмдөр. Булардын тыныш белгилери.

Сүйлөм мүчөлөрү. Сүйлөмдө ойдун негизин ээлеген сөз – **ээ**, анын ар кандай абалын, кыймыл-аракетин билдирген сөздүн баяндооч болушу (27 саат).

Окуучулардын кебине жана практикалык машыгууларына коюлуучу талаптар же окуучулар ээ боло турган компетенттүүлүктөр

Байланыштуу кеп: Мазмуну бири-бирин толуктап, логикалык бүтүндүктө болгон сүйлөм топтомдорунун текст болушу. Тексттин мазмунун, тематикасын (эмгек, тынчтык, жаратылыш, достук, окуу, үй-бүлө, маданият чөйрөсү, эс алуу... ж.б.) түшүнө билүү, ага ат коё алуу. Тексттин бөлүктөрү: башталышы, негизги бөлүгү, жыйынтыгы. Өз оюн баяндап айтуу, нерсени, жаратылыштын көрүнүштөрүн (кыш, жаз, жай, күз ж.б.) сүрөттөп сүйлөө, бир нерсе тууралуу ой жүгүртүп айта билүү.

Кеп маданияты: Тыбыштарды, алардын кептеги айкалыштарын даана, так, бузбай айтуу, сөздөрдү үн ыргагына жараша туура айтып, таза,

логикалуу сүйлөө, сүйлөмдү, тексттерди шар, көрктүү, сезимдүү окууга жетишүү.

Туура жазуу: Баш жана кичине тамгаларды өз эреже - элементине ылайык жазуу, тамгаларды бири-бирине туура жалгап, туура ташымалдап, ылдам жазууга жатыгуу.

Окуу сааттарынын бөлүштүрүлүшү

Окуу материалдарын өздөштүрүүгө — 81 саат, жазуу, талдоо иштерине – 12 саат, кайталоо, бышыктоо үчүн –12 саат.

3-КЛАСС

2-класста өтүлгөндөрдү эске түшүрүп кайталоо, бышыктоо, алган билимдерин терендетүү. Сездөрдүн айтылуу ыргагы, алардын муундарга бөлүнүп айтылышы, муунга ажыратуунун эрежелери, муундун түзүлүшү, түрлөрү, сөздөрдү ташымалдоо (9 саат).

Сөздүн бөлүктөрү: анын негизги бөлүгү–унгу, ага жалганып, маанисин же формасын өзгөрткөн мүчөлөр. Уңгулаш сөздөр (5 саат). Созулма үндүүлөрдүн, сөз ичинде катар келген үнсүздөрдүн (тт, нн, сс, ж. б.), йоттошкон тамгалардын жазылышы. Айтылышы жана жазылышы айырмаланган сөздөр (аччы – ашчы, ак уй – агуй, ак улак — агулак), алардын өзгөчөлүктөрү (7 саат).

Зат атооч. Заттардын (жандуу, жансыз) аттарын билдирген сөздөр. Заттын (жалгыз) жекелик жана (көп экендиги) көптүк саны. Энчиленип коюлган (адамга жана айбандарга) аттар жана заттардын жалпыланган аттары. Зат атооч сөздөрүнө мүчөлөрдүн уланышы, алардын жөндөлүшү. Атооч, илик, барыш, табыш, ' жатыш, чыгыш жөндөмөлөрү, алардын кептеги маанилери, суроолору жана мүнөздүү мүчөлөрү (18 саат).

Сын атооч. Сын атоочтун заттын түрдүү абалын, сын-сыпатын, өңү-түсүн, формасын, даамын, көлөмүн билдириши. Сын атоочко кандай? деген суроонун коюлушу. Сын атоочтун кептеги ролу.

Сын атооч сөздөрүнүн зат атооч сөздөрү менен айкалышып айтылышы. Заттын сынын жайынча, салыштырып жана күчөтүп билдирүүчү сөздөр, алардын жазылышы (10 саат).

Сан атооч. Сан атооч сөздөрүнүн заттын санын санап жана катар иретин билдирүүсү. Анын кептеги мааниси. Коюлуучу **канча? нече? канчанчы? неченчи?** деген суроолору. Сан атооч, зат атооч жана сын атооч сөздөрүнүн айкашып айтылышы. (9 саат).

Ат атооч жөнүндө түшүнүк, анын өзгөчөлүгү. Ат атооч сөздөрүнүн кепте зат атоочту алмаштырып, ордуна колдонулушу. Ат атоочтун зат атооч менен бирге айкашып айтылышы, жөндөлүш өзгөчөлүгү (6 саат). Зат, сын, сан, ат атооч сөздөрүн байланыштырган каражаттар–байламталар, алар менен түзүлгөн сөз айкаштары (3 саат).

Этиш: Этиш сөздөрүнүн заттын кыймыл-аракетин билдириши, ага карата коюлган **эмне кылды? эмне кылат? эмне кылып жатат?** деген суроолору. Этиштин зат атооч жана башка атооч сөздөрү менен айкалышып келиши, ошого ылайык анын көптүк жана жекелик түрдө өзгөрүп айтылышы. Жөнөкөй жана татаал этиштер, алардын жазылышы (6 саат).

Сөз тизмеги: Сүйлөмдөгү сөздөрдүн байланышы: зат + этиш, сан + зат, сын + зат, сан + зат + сын, сан + зат + этиш түрүндө айкалышкан сөздөр. Аларга коюлуучу суроолор (3 саат).

Сүйлөм: Сүйлөм болуу белгилери, бирдиктүү ой жана бүтүн интонация. Сүйлөмдүн айтылыш маанисине жараша бөлүнүшү: жайынча, суроо, буйрук,

чакырык иретинде айтылган сүйлөмдөр. Жалаң жана жайылма сүйлөмдөр. Сүйлөмдөрдө ээ менен баяндоочтордон тышкары айкындооч мүчөлөрдүн болушу жөнүндө маалымат (12 саат).

Байланыштуу сүйлөөгө машыгуу, көнүгүү сабактары (5 саат).

Окуучулардын кебине жана практикалык машыгууларына коюлуучу талаптар же окуучулар ээ боло турган компетенттүүлүктөр:

1. Байланыштуу кеп: өтүлгөн темаларга ылайык өз алдыларынча сүйлөм түзө алуу: сөз менен сөз айкашынын, сөз айкашы менен сүйлөмдүн айырмасын ажырата билүү, өз оюн байланыштуу текст аркылуу баяндап, сүрөттөп, ой жүгүртүп билдире алуу. Окуган тексттин эмне жөнүндө экендигин түшүндүрүп, ага ат коё алуу. Тексттин башталышын, негизги бөлүгүн жана аякталышын түшүндүрө билүү. Сүрөт боюнча өз алдынча ангеме түзө алуу, ага ат коюу. Жакын адамына кыскача кат жаза билүү.

Иш кагаздары: Жакын адамын майрамы, туулган күнү менен куттуктоо, чакыруу түрүндө кат жаза алуу.

Кеп маданияты: Сөздү жана сөз айкаштарын так окуп, сүйлөмдөгү ойдун мазмунуна жараша кыраатына карай туура айта алуу. Ыр жана кара сөз түрүндөгү тексттердин ыргагына жараша окуу техникасына ээ болуу. Каармандардын кебин туура, образдуу окуй билүү.

Окуу сааттарынын бөлүштүрүлүшү:

Окуу материалдарын өздөштүрүү үчүн – 84 саат, жазуу, талдоо иштери үчүн–12 саат, кайталоо, бышыктоо жумуштары үчүн – 9 саат.

4-КЛАСС

(жумасына — 3 сааттан, жыл бою — 103 саат)

Байланыштуу кеп, фонетика, грамматика жана жазуу эрежелери.

1—3-класста өтүлгөндөрдү кайталоо

Тил. Кеп. Текст.

1. Тил жана кеп жөнүндө маалымат. Текст жөнүндө түшүнүк. Текстке ат коюу. Текстке план түзүү. Текстин түрлөрү. (баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү.) (5 саат.)

2. Сүйлөм жана сөз айкашы. Сүйлөм мүчөлөрү. Бир өңчөй мүчөлүү сүйлөм. Жай сүйлөм. Суроолуу сүйлөм. Илептүү сүйлөм. Буйрук сүйлөм. Жалаң жана жайылма сүйлөм. Төл жана бөтөн сөз. Алардын турмушта колдонулушу. Сүйлөм мүчөлөрү боюнча талдоо жүргүзүү. (12 саат.)

СӨЗ. ТЫБЫШ ЖАНА ТАМГА

Үндүү жана үнсүз тыбыштар. Үндүү тыбыштар. Кыска жана созулма үндүүлөр. Жумшак жана каткалаң үнсүздөр. Түгөйлөш үнсүздөр (6 саат).

Алфавит. Баш тамга. Йоттошкон тамгалар. Айрым үнсүздөрдүн айтылышы жана жазылышы. Ичкертүү жана ажыратуу белгиси. Муун жана ташымал (10 саат).

Сөздүн (түзүлүшү) курамы. Унгу жана мүчө. Сөз жасоочу мүчөлөр. Сөз өзгөртүүчү мүчөлөр. Унгу сөздүн аяккы тыбышына карата мүчөнүн башкы тыбышынын өзгөрүлүшү (4 саат). Сөздүн түрлөрү. Уңгулаш сөздөр. Жөнөкөй жана татаал сөздөр. Кош сөздер. Кошмок сөздөр. Кыскартылган сөздөр. Синонимдер жана антонимдер. Аларды кепте туура колдонуу (7 саат).

СӨЗ ТҮРКҮМДӨРҮ

Зат атооч. Зат атооч сөз түркүмүнүн мааниси. Зат атоочтун көптүк санда өзгөрүшү. Зат атоочтун жөндөлүшү. Аягы б, в, г, д тыбыштары менен бүткөн сөздөрдүн жөндөлүшү. Орус тили аркылуу кирген кээ бир сөздөрдүн жөндөлүшү.

Жөнөкөй жана татаал зат атоочтор жана алардын жазылышы, жөндөлүшү. Зат атоочтун кепте колдонулушу (10 саат).

Этиш. Этиштин чактары. Келер чак. Учур чак. Өткөн чак. Алардын кептеги ролу (5 саат).

3. **Сын атооч.** Сапаттык сын. Катыштык сан. Жөнөкөй жана татаал сын атоочтор. Сын атоочтун жазылышы. Сын атоочтун кепеги ролу (7 саат).

4. **Сан атооч**. Эсептик сак. Иреттик сан. Сан атооч сөздөрдүн жазылышы (5 саат).

5. **Ат атооч.** Жактама ат атооч. Жактама ат атоочтун жөндөлүшү. Зат атооч сөздөрдүн жакталышы. Этиштин жакталышы. Аларды кепте туура колдонуу (8 саат).

6. **Тактооч.** Тактоочтун башка сөз түркүмүнөн айырмасы. Тактоочтун жазылышы (4 саат).

7. **Сырдык сөздөр.** Анын кептеги ролу (1 саат).

8. **Тууранды сөздөр.** Анын кептеги ролу (2 саат).

9. **Иш кагаздары:** кулактандыруу, чакыруу, куттуктоо, кат.

10. **Жыл боюнча кайталоолор** (8 саат). Жазуу, талдоо иштери–12 саат. Окуу материалдарын өздөштүрүү — 83 саат.

Окуучулардын кебине жана практикалык машыгууларына коюлуучу талаптар же окуучулар ээ боло турган компетенттүүлүктөр:

– китеп менен өз алдынча иштей билүүгө, анын суроо-тапшырмаларын толук аткара алууга жетиштүү;

– көнүгүүлөр, салыштыруулар, таяныч белгилер, схемалар аркылуу жыйынтык, эреже чыгара билүү ыктарына ээ болуу;

– эрежелерди түшүнүп үйрөнүү, ага карата машыгуу иштерин өз алдынча жүргүзө алууга жетиштүү;

– тил, кеп, тексттин өзгөчөлүктөрүн ажырата билүү;

– текст менен сүйлөмдөрдүн айырмасын билип колдонуу;

– чакан текст түзө билүү, ага ат коюу, анын башталышын, негизги жана аяктоо бөлүктөрүн ажырата алуу;

– текстке план түзүүнү жана аны бир сүйлөм менен түшүндүрүүнү үйрөнүү;

– текст менен иштөөдө кыргыз тилинин жазуу эрежелерин туура колдоно алууга жетишүү;

– тексттин башталыш маанисине карай улантып, кенейтип жазууну, толук маанидеги текстти кыскартып, өзгөртүп жазууну өздөштүрүү;

– тыбыш менен тамгалардын байланыштарын, айырмачылыктарын, бөлүнүштөрүн жана алардын алфавиттеги ордун билүү менен, сөздөргө тыбыштык-тамга талдоосун жүргүзүүнү билүү;

– сөз менен сөз айкашы, сөз айкашы менен сүйлөмдү ажырата алуу;

– сүйлөмдөрдүн айтылышына карай жай, суроолуу, илептүү, буйрук сүйлөмдөр болуп бөлүнүшүн айырмалып, талдоо жүргүзө алуу;

– сүйлөм мүчөлөрүн (ээ, баяндооч, айкындооч) жана сүйлөм дөрдүн түзүлүштөрүн (жөнөкөй, татаал) аныктай билүү, ага карата талдоолорду жүргүзүүнү өздөштүрүү;

– муун менен ташымалдын байланышын, айырмачылыктарын билип, жазуу штеринде туура колдонуу;

– сөз түркүмдөрү боюнча талдоону өдөштүрүп, алардын өз ара байланыштарын, бөтөнчөлүктөрүн билүү;

– түшүнүүгө жеңил макал-лакаптардын мазмунун түшүндүрүү менен кеңейтип чакан

текст жазууну үйрөнүү;
– өзүн-өзү текшерүү көндүмдөрүнө ээ болуу;
– кээ бир сөздөрдүн айтылышы менен жазылышындагы айырмачылыктарды, орус тилинен кирген айрым сөздөрдү жазуу иштеринде туура колдонуу;
– көчүрүп жазуу иштерин катасыз, таза жазуунун эрежелерин сактап аткарууга жана 70-80 сөздөн турган текстерди угуп жазууга үйрөнүү;
– иш кагаздарынын үлгүлөрүн (чакыруу, билдирүү, кат, куттуктоо) жаза билүү.

АДАБИЙ ОКУУ ЖАНА КЕП ӨСТҮРҮҮ

Адабий окуу сабатка үйрөтүүнүн түздөн-түз уландысы гана эмес, аны менен тыгыз байланышта, биримдикте жүргүзүлөт. Анткени сабат ачуунун алгачкы күнүнөн баштап, окуучулар түрдүү тексттерди угушуп, алар боюнча ангемелешип, суроолорго жооп беришип, ага карата өздөрүнүн мамилелерин тиешелүү денгээлде билдиришип, андагы айрым сөздөр талдоого алынат. Алипгеден кийинки мезгил окуучулардын окуу билгичтиктерин бекемдөөгө багыт алуу менен, андан ары окуунун машыккандыктарын кадыптандыруу, б. а. адабий окуу башталат.

Адабий окуу окуучулардын текстти шар, туура, сезимдүү окуп, окуганын кайра айтып берүүсү, тексттеги тиешелүү суроолорго жооп берүүсү менен чектелбестен, алардын окуганындагы негизги ойду бөлүп көрсөтүп, окуганын бөлүктөргө ажыратып план түзүп, тиешелүү денгээлде көркөм сөз каражаттарына талдоо жасай билип, текстти өзгөртүп, өз алдынча чыгарма жаратып, окуп талдоого алган текст менен жаңы чыгарманын ортосундагы байланышты ача билүүсүнө жетиштирүүнү өзүнө алат. Окуу предметинин адабий окуу деп аталышы да мына ушуга негизделет б. а. окуу предмети мурдагыдан айырмаланып, анын адабийлүүлүгү күчөтүлмөкчү. Анткени, ар кандай чыгарманы кабыл алуу – бул биргелешкен чыгармачылык, автор менен окурмандын биргелешкен чыгармачылыгы (М. М. Бахтин), ал эми сабак процессинде талдоого алуу — мугалим менен окуучунун биргелешкен орток чыгармачылыгы (Г. Н. Кудина) болсо, образдарды, каармандарды үлгүсүз кабыл алуу (айрыкча, жомокторду оозеки угууда) чыгармачылык (Л. С. Выготский). Буга чейинки окуу программаларында окуучулардын адабий чыгармачылыгында анчалык маани берилбеген, окуу деген терминдин баштапкы мааниси менен гана чектелип калган.

Экинчиден, адабий окууда таанып-билүү мүнөзүндөгү тексттердин үлүшү кыскарып, дээрлик көркөм тексттер түзөт. Анткени, бул окуу предметинин негизин идеялык-тематикалык принцип эмес, *чыгарманын көркөмдүк-эстетикалык* ***баалуулук*** *принциби* түзүп, тематикалык, жанрдык, автордук, мезгилдик, хронологиялык бөлүштүрүүлөр сакталат.

Негизги принцип төмөнкүдөй **критерийлер** менен коштолот:
1. Окуучулардын курактык-психологиялык өзгөчөлүктөрүнүн эске алынышы;
2. Текстти кабыл алуудагы мыйзам ченемдүүлүктөрдүн сакталышы;
3. Материалдын тилинин окуучулар үчүн жеткиликтүүлүгү, түшүнүктүүлүгү:
4. Окуу материалынын улуттук духту тарбиялоого жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды кабыл алууга багытталгандыгы;
5. Окуучулардын ишмердүүлүктөрүн калыптандырууга багытталгандык;

6. Окуучу менен мугалимдин, автор менен окурмандын кызматташтыгына таянуу;
7. Буга ылайык ар түрдүү методикалык ыкмаларды колдонууга, өзгөртүп түзүүгө ийкемдүүлүгү.

Тематикалык бөлүштүрүү башкаларга салыштырмалуу кенири колдонулат. Анткени чыгармалар, негизинен, тематикалык жактан топтоштурулат.

Жанрдык бөлүштүрүү мүнөздүү өзгөчөлүктөрүнө карай аны тереңирээк өздөштүрүү үчүн колдонулат. Ошондуктан, аталган бөлүштүрүүгө таянып, бир жанрдагы чыгармаларды бир жерге топтоп салуу туура болбойт. Бул айрыкча, элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрүнө тиешелүү. Маселен, жомок, макал-лакап, табышмак, жаңылмачтар. Алар окуу жылынын бардык мезгилинде окутулат. Ошондой эле бир учурда аларга атайын токтолуп, алардын өзгөчөлүктөрү үйрөнүлөт.

«Күлкү — ден соолуктун мүлкү» («Күлкү бар жерде өмүр бар»), «Сөз үйрөнүп алалы» («Тил – менин жан дүйнөм»), «Ойлонуп көрөлүк» («Ойлонолу, издейли»), «Менин чыгармам» деген бөлүмдөр боюнча да ушул ойду айтууга болот.

Автордук бөлүштүрүү улам классы жогорулаган сайын тереңдетилип, бир автордун чыгармалары бир гана жерден өтүлбөстөн, ылайыгына жараша башка жерлерде да кездеше берет.

Окуялардын мөөнөтүнө карай, чыгармадагы мезгилдик бөлүштүрүү сакталат. Бирок, практикада кеңири орун алып жаткандай, көркөмдүк-эстетикалык баалуулугу эмес, чыгармадагы окуянын мезгили биринчи планга чыгышы, көнүлдүн борбору ошого топтолуп калышы туура болбойт.

Хронологиялык бөлүштүрүү, негизинен, ырааттуулукту сакташ үчүн ылайыгына жараша колдонулат.

Биринчи класста (сабат ачуудан кийин) окуу техникасына өзгөчө маани берилет. Анткени, шар, көркөм окууга жетишпей туруп, текстти сезимдүү окуу, түшүнүү кыйын. Ошондой эле бул мезгилде диалог түрүндөгү жана ролдоштуруп окууга ыңгайлуу чыгармалар кеңири колдонулат. Мындай чыгармалар биринчиден, окуучунун түшүнүүсүнө женил болсо, экинчиден, бул курактагы окуучунун инсандык сапаттарынын калыптанышы диалогдо, б. а. башкаларга карата айтылган сөздө жана башкалардын сөзүн кабыл алууда активдешет, башкалардын кеби аныш ички кебине айланат.

Экинчи класста мазмуну, формасы боюнча жөнөкөй чыгармалар орун алыл, элдик оозеки чыгармачылыктын жомок, табышмак, жаңылмач сыяктуу үлгүлөрүнө кенири орун берилет. Ал эми макал-лакаптар бардык класстарда кеңири колдонулат. Суроолорго тексттен жооп табуу, өз алдынча жооп берүү, окуган чыгармасындагы негизги ойду бөлүп көрсөтүү, суроолорго карай айрым сөз каражаттарын таба билүү, чыгармаларды өз алдынча улантуу, тиешелүү денгээлде чыгарма жаратуу экинчи класста окуучулардын ишмердүүлүктөрүнүн өзөгүн түзөт.

Үчүнчү класста бул ишмердүүлүктөр андан ары улантылып, чыгарманын аты, сөз каражаттары менен иштөө тереңдетилип, тексттин түрлөрүн айырмалап, аны бөлүктөргө ажыратып, план түзүү. Окуялардын байланышын ача билүү, кептин түрлөрү, пикирлешүү маданияты боюнча иштөө, чыгарманы өзгөртүп түзүү өз алдынча чыгарма жаратуу ишке ашат. Окула турган чыгармалардын жанры кеңейип, мазмуну, формасы, тили улам татаалдашып, элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрү менен катар Республикабыздын Гимни жөнүндө, экологияга байланыштуу чыгармалар, тектеш жана чет элдердин балдар адабиятынын мыкты үлгүлөрү орун алат.

Ал эми төртүнчү класста Республикабыздын Герби, Конституция жөнүндөгү баяндар улантылып, көркөмдүк деңгээли, мазмуну терең чыгармалар орун алып, алар жанрдык өзгөчөлүктөрү боюнча баштапкы теориялык негизде окутулуп, текст менен иштөөдө таяныч сөздөрдү пайдалана билип, окуу-таанып билүү ишмердүүлүгү, чыгармага талдоо жасоо менен чыгарма жаратуунун байланышын ачуу, б. а. чыгарманы талдоодо алган билимдерин, билгичтиктерин, машыккандыктарын чыгарма жаратууда, ал эми чыгарма жаратууда, алган тажрыйбасын чыгарманы талдоодо пайдалануу ишке ашат.

Төртүнчү класста тексттеги кептин түрлөрү, пикирлешүү маданияты багытындагы иштер андан ары терендетилип, сөз өнөрүнө (жорго сөзгө, чечендикке, айтышка, төкмөлүккө) өзгөчө маани берилип, мындай чыгармалар жалаң, гана уктурулбастан, окуучулар менен аларды жаратуу багытында иш алынып барылат.

2-КЛАСС (жумасына 3 сааттан, жыл бою 103 саат)

Окуунун тематикасы

Берекелүү алтын күз. (9 с.) Күз мезгилиндеги жаратылыш, эмгек, күзүндө болгон окуяларды чагылдырган чыгармалар.

Туулган жердин топурагы–алтын. (9 с.) Республикабыздын жаратылышы, элибиздин, жерибиздин байлыктары, шаар жана айыл жериндеги элдердин турмушу, кыргыз элине тиешелүү өзгөчөлүктөр жөнүндөгү ырлар, ангемелер, жомоктор.

Менин жан досторум. (12 с.) Окуучулардын жаныбарлар, жаратылыш менен болгон өз ара достуктары жөнүндөгү чыгармалар.

Мына жаады аппак кар. (10 с.) Кыш мезгили, анын андагы жаратылыш, эмгек, окуялар чагылдырылган чыгармалар.

Алтын балалык. (14 с.) Балдардын жаш өзгөчөлүктөрүнө, ылайык, кызыкчылыктарын, бүгүнкү турмушун кеңири чагылдырлган чыгармалар.

Күлкү — ден соолуктун мулкү. (4 с.) Күлкүлүү ырлар, аңгемелер, анекдоттор. Окуучулардын юмордук сезимдерин өстүрүүгө багытталган чыгармалар.

Байчечекей гүл ачты. (10 с.) Жаз, анын коoздугу, жаздагы өзгөрүүлөр, жаратылыш, эмгек, элдин, жан жаныбарлардын тиричилигине байланышкан көркөм чыгармалар.

Апалардын майрамы. (2 с.) Аялдардын эл аралык күнү — 8-Мартка, апаларга, эжелерге, кыздарга арналган чыгармалар.

Нооруз–жаңынын башталышы. (2 с). Элдик жаны жыл майрамы–Ноорузга байланышкан чыгармалар.

Тематикалар боюнча сааттарды бөлүштүрүү шарттуу, кайсы тематикага көбүрөөк же азыраак саат бөлүнөрүн билүү үчүн көрсөтүлдү.

Ойлонуп көрөлүк. (4 с.) Окуучуларды ойлонтууга, тапкычтыкка, ой жүгүртүүсүн өстүрүүгө багытталган чыгармалар.

Сөз үйрөнүп алалы. (4 с.) Сейрек колдонулуп бара жаткан сөздөрдү түшүндүрмөлөп жазган чыгармалар (маселен, Т. Самудинов «Чаң баспасын сөздөрдү» ж. б.) о.э. окуучулар үчүн түшүнүксүз деп эсептелген сөздөр катышкан чыгармалар.

Бабалардан калган сөз. (12 с.) Элдик оозеки чыгармачылыктын окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык үлгүлөрү.

Менин чыгармам. (4 с.) Ушул жаштагы балдардын чыгармалары сунуш кылынып, алар окуучуларды чыгарма жаратууга, шыктандырууга

багытталат.

Тынчтык жана эмгектин майрамы. (2 с.) Тилектештиктин эл аралык күнү–1-Майга, жаз майрамына, элдердин достугуна, биримдигине байланыштуу чыгармалар.

Окуу жылынын аягында окуучулар ээ болуучу негизги компетенттүүлүктөр:

- Тааныш эмес текстти туура, сезимдүү түрдө тездеп окуп, бир минутада 45—50 сөздөн кем эмес окуу;

– окууда сүйлөмдүн аягына, ортосуна коюлган тыныш белгилерге ылайык интонацияны, тынымды сактай билүү;

– тексттин мазмунуна ылайык суроолорго жооп берүү, андан тиешелүү сүйлөмдөрдү таба билүү;

– мугалимдин жардамы менен текстти тиешелүү бөлүктөргө бөлүп, андагы негизги ойду аныктоо;

– текстти сөз айкаштарынын, сүйлөмдөрдүн маанилерин туура салыштыра билип, жаратылышты, каармандарды сүрөттөгөн сөздөрдү туура кабыл алып, тексттин мазмунун бузбастан баяндоо;

– каармандардын жасаган иштери, кулк-мүнөздөрүнө жана окуяларга тиешелүү деңгээлде баа берүү;

– ангеме, жомок, ыр, макал-лакаптарды жанрдык жактан айырмалоо;

– иллюстрациялардын маанисин түшүнө алуу, аларды тексттин мазмуну менен салыштыруу;

– башынан өткөргөн окуяларды оозеки түрдө ырааттуу, баяндап берүү;

– чакан, мазмуну жөнөкөй тексттерди пайдаланып, баяндама, жөнөкөй темалардын негизинде дилбаян жазуу;

– китептин атына, мазмунуна (оглавление) карай керектүүсүн тандап алуу.

3-КЛАСС (жумасына 3 саттан, жыл бою 103 саат)

Жеңиш күнү. (2 с.) 9-Майга карата чыгармалар. Жадыраган жайда. (3 с.) Жай мезгилине байланыштуу чыгармалар.3-класс (3 саат)

Мекеним — алтын турагым. (10 с.) Кыргыз Республикасынын мамлекеттик белгилерине байланыштуу чыгармалар, анын Гимни. Мекенибиздин жаратылышын, калкын, элдин эмгегин даңктаган чыгармалар.

Эр эмгегин жер жебейт. (10 с.) Эмгек, анын жашоодогу маанисин, манызын, күз мезгилиндеги эмгекти чагылдырган чыгармалар.

Жаратылышты коргоо. Мекенди коргоо. (10 с.) Мекенибиздин жаратылышы, анын коoздугу, экологияга байланышкан чыгармалар.

Өткөн турмуш элеси. (6 с.) Элибиздин өткөндөгү турмушун, жашоо шартын, айрым улуу инсандардын тагдырын чагылдырган чыгармалар.

Сыйкырдуу кыш. (12 с.) Кыш мезгилиндеги өзгөчөлүктөр, жаратылыш, эмгек жөнүндөгү элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрү, акын-жазуучулардын чыгармалары.

Бабалардан калган сөз. (14 с.) Элдик оозеки чыгармачылыктын окуучулардын курагына ылайык келген үлгүлөрү.

Кыргыз балдар акын-жазуучулары. (12 с.) Автордук бөлүштүрүүгө ылайык кыргыз балдар акын-жазуучулардын чыгармалары.

Мазмуну окшош тематикаларда окуучулардын билимине, билгичтиктерине, машыккандыктарына коюлуучу талаптарга ылайык 2-класска караганда 3-класста мазмуну тереңирээк, формасы, тили татаалыраак

чыгармалар тандалып алынат.

Менин чыгармам. (5 с.) Окуучулардын чыгарма жаратуусуна түрткү боло турган шарт түзүү көңүлдүн борборунда болот.

Ата-энем—алтын бешигим. (12 с.) Ата-энени урматтоого, аларга жардам берүүгө багытталган, алардын ыйыктыгы чагылдырылган чыгармалар.

Гүл жыттанган бул учур. (11 с.) Жаздын көркү, жаратылышы, андагы эмгек–элдик оозеки чыгармачылыкта, акын, жазуучулардын, драматургдардын чыгармалары.

Жаздын көркү – майрамдар. (6 с.) Аялдардын эл аралык күнү 8-Март, Нооруз, Эмгекчилердин тилектештигинин эл аралык күнү, Жаз майрамы–1-май, Жениш күнү – 9-майга байланыштуу чыгармалар.

Тилим – менин жан дүйнөм. (5 с.) Тилдин жашоодогу маанисин ачып берүүгө, тил үйрөнүүгө багытталган чыгармалар.!

Алтын балалык. (12 с.) Балалыктын ыракатын, окуучулардын турмушу, мүнөздөрү чагылдырылган чыгармалар.

Боордош элдердин балдарга арналган чыгармалары. (8 с.) Боордош элдердин балдар чыгармаларынын мыкты үлгүлөрү.

Окуу жылынын аягында окуучулар ээ болуучу негизги компетенттүүлүктөр:

- Тааныш эмес текстти, көркөм, жетиштүү деңгээлде шар, бир минутада болжол менен 65—70 сөздөн ашык окуу;

– чыгарманын аты менен иштөө;

– кептин түрлөрүн айырмалап, алардын негизги өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

–тексттин мазмунуна ылайык интонацияны, логикалык басымды, тынымды, үндүн тонун туура сактай билүү;

– текстти, анын түрлөрүн аныктоо;

– текстти бөлүктөргө ажыратып, бөлүктөргө ат коюп, план түзүп, сүрөттөлгөн окуялардын байланышын андай билип, тексттеги негизги ойду аныктоо;

–иллюстрацияны пайдаланып, текст тууралуу ырааттуу сүйлөп берүү;

– каармандардын иш-аракетине, кылык-жоруктарына, иллюстрацияларга баа берип, аларды салыштыра билип, ага өзүнүн мамилесин билдире алуу;

– сөздөрдү адабий тилдин нормасына ылайык туура, сүйлөө, тексттен тиешелүү сөз тизмектерин, сүйлөмдөрдү, каармандардын мүнөздүү белгилерин, жаратылыштын кооздугун сүрөттөгөн сөз каражаттарын таба билүү;

– каармандарга мүнөздөмө берип, синонимдерди, образдуу сүрөттөөлөрдү тиешелүү деңгээлде өз алдынча колдоно билүү;

– текстти жанрдык жактан айырмалап, жөнөкөй негизги жанрдык өзгөчөлүктөрдү билүү;

– окуяларды тексттин мазмунуна ылайык оозеки түрдө ырааттуу баяндоо, 80—90 сөздөн турган текст боюнча баяндама, жөнөкөй темада дилбаян жазуу;

– түрдүү кырдаалдарда пикирлешүүнүн өзгөчөлүктөрүн билүү;

– тексттеги атайылап түшүрүлүп коюлган сөздердүн, ырдагы саптардын ордун толуктоо;

– тексттеги сөздөрдү анын синоними менен алмаштыруу;

– тексттеги баяндаган жактарды алмаштырып өзгөртүү;

– жөнөкөй тексттерди өз алдынча улантуу;

– айрым макал-лакаптардын маанисин чечмелөө, алардын мазмунун

пайдаланып, мугалимдин жардамы менен чакан тексттерди түзүү;

– таасирленген адамы, окуя жөнүндө оозеки сүйлөп, жөнөкөй түрдө жаза билүү;

– китептин аты, автору боюнча өз алдынча тандай билүү.

4-КЛАСС (жумасына 3 ааттан, жыл бою 103 саат)

Даңктана бер, Мекеним! (12 с.). Республикабыздын мамлекеттүүлүгүнүн белгилери, негизги мыйзамы – Конституция жөнүндөгү, элибиздин өзгөчөлүгү, үрп-адаты, каада-салты, жашоо-шарты, чагылдырылган көркөм чыгармалар.

Жерибиздин, элибиздин, тилибиздин байлыгы. (18 с.) Жерибиздин жаратылышы, элибиздин руханий, тилдик байлыгына байланыштуу чыгармалар.

Күлкү бар жерде—өмүр бар. (10 с.) Балдардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык келген күлкүлүү чыгармалар.

Менин дүйнөм. (14 с.) Окуучулардын жан дүйнөсүн, материалдык руханий байлыгын ачып берген чыгармалар.

Ойлонолу, издейли. (10 с.) Ой жүгүртүүнү өстүрүүгө байланыштуу чыгармалар.

Элибиздин улуу инсандары. (6 с.) Кыргыз элинин улуу инсандары жөнүндөгү чыгармалар окулуп үйрөнүлөт.

Бабалардан калган сөз. (18 с.) Элдик оозеки чыгармалардын балдарга ылайык үлгүлөрү. Сөз өнөрү (жорго сөз, чечендик, төкмөлүк, айтыш ж. б.).

Менин чыгармам. (6 с.) Окуучулардын чыгарма жаратуусуна көңүл бурулат.

Кыргыз балдар акын-жазуучулары. (18 с). Кыргыз балдар акын-жазуучуларынын чыгармалары автордук бөлүштүрүү боюнча берилет.

Ой, фантастика! (10 с.) Окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык фантастикалык чыгармалар.

Дүйнө элдеринин балдар чыгармалары. (11 с.) Дүйнө элдеринин балдарга арналган чыгармаларынын үлгүлөрү.

Окуу жылынын аягында окуучулар ээ болуучу негизги компетенттүүлүктөр:

Тааныш эмес текстти адабий тилдин нормасына ылайык окуп, минутасына 85—95 сөздөн жогору окуу;

– текстти бөлүктөргө ажыратып, план түзүп, андагы негизги ойду, окуялардын, тексттин бөлүктөрүнүн ортосундагы байланыштарды аныктоо;

– иллюстрацияга, түзүлгөн планга ылайык текстти толук, кыскача, талдап айтып берүү, ошону менен бирге, тексттин мазмунун бузбай, ыраатын сактоо;

– каармандардын кылык-жоруктарына, кулк-мүнөздөрүнө, иш-аракеттерине баа берип, бири-бирине салыштырып, ага өз пикирин билдирүү;

– каармандарды, жаратылышты сүрөттөгөн сөз каражаттарын тиешелүү деңгээлде талдап, аларды ачып берген сөз каражаттарын аныктай билүү;

– системалуу түрдө сез байлыгын арттыруу; сөздүк менен иштөө;

– өз алдынча план түзүп, баяндама, дилбаян жазуулардын түрлөрү менен тааныштыруу;

– римфа түзгөн сөздөр аркылуу ыр саптарын, ыр куплеттерин жаратуу, андан ары улантуу;

– текстти өзгөртүп түзүү, башкача аяктоо менен тексттеги жыйынтыкка башка сюжеттер менен келүү, текстти баяндоочунун жагын өзгөртүү;

– макал-лакап, учкул сөздөрдү пайдалануу менен анын

мазмунуна ылайык чакан чыгармаларды жазуу;

– көркөм, таанып-билүү мүнөзүндөгү жана илимий-популярдык тексттерди ажырата алуу, чыгармаларга жанрдык мүнөздөмө берүү;

– балдар китептерин өз алдынча тандап, андагы суроо тапшырмаларды, белгилерди, сноскаларды (бaрактын аягындагы түшүндүрмөлөрдү) пайдалануу, абзац, тема ичиндеги темачалар жөнүндө түшүнүк алуу;

– окуган китептериндеги мезгилдик, мазмундук байланыштарды, айырмачылыктарды аныктоо;

– түрдүү кырдаалдарда пикирлешип, талашып тартышуу, өз оюн маданияттуу түрдө далилдөө;

– жорго сөз, чечендик, төкмөлүк, айтыш сыяктуу сөз өнөрүнүн түрлөрүн айырмалоо, аларды тиешелүү деңгээлде талдай билип, жаратуу багытында аракеттенүү.

КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ОКУУ

Класстан тышкаркы окуу класстагы эне тили, мамлекеттик тил боюнча билим берүү иш-аракетин мазмундук-тематикалык жактан кеңейтип, окуучуларды балдар адабияты менен тааныштыруу, ал жөнүндөгү адабий түшүнүктөрдү кеңейтүү жана окуп-түшүнүү менен сынчыл ой жүгүртүүсүн өркүндөтүү үчүн жүргүзүлөрү белгилүү. Ошондуктан башталгыч класстардагы балдар китептери менен иштөөнүн негизги формасы дал ушул класстан тышкаркы окуу болуп саналат. Ал башталгыч мектептин 2-классынан 4-классына чейин милдеттүү түрдө жүргүзүлөт.

1-класста окуучулардын сабатын ачуу иштери толук аткарылгандан кийин т.а. окуу жылынын экинчи жарым жылдыгында, мугалим окуу жана сөз өстүрүү жумуштары менен биргеликте жумасына бир жолу 15-20 мүнөт китеп окуп берет, түшүнгөндөрү боюнча аңгемелешип, жаңы китептер менен тааныштыруу, китепке болгон окурмандык кызыкчылыгын түптөө иштерин жүргүзөт.

Класстан тышкаркы окуу 2-класстан баштап, Адабий окуу предмети менен тыгыз байланышта ишке ашырылып, бара-бара ага кененирээк эркиндик берилет. Анткени, балдардын өз алдынча китеп окуй алуусу, көркөм адабиятка болгон кызыгуусунун калыптана башташы, жаңы чыгып жаткан балдар китепчелери менен тааныштыруу – класстан тышкаркы окуунун негизги милдеттеринин бири болуп калат. Ошондой себептерден улам, класстан тышкаркы окуу боюнча түзүлгөн хрестоматиялар балдардын кызыгуусуна, жаш өзгөчөлүгүнө ылайык келген чыгармалардын топтомунан туруусу кажет.

Окуучунун класстан тышкаркы окууда жетишилген ийгиликтери адабий окуу боюнча чейректик баа чыгарууда кошумча эске алынат.

Бул сабактын негизги максаты болуп баланын окумалдуулугун өнүктүрүү, окуу жана түшүнүү ишмердигин өркүндөтүү адабий-эстетикалык табитин арттырып, окуганынын үстүндө ой жүгүртө билүүсүнө үйрөтүү жана көркөм-чыгармачыл иш-аракетин өз алдынчалуу өркүндөтүүгө көмөктөшүү болгондуктан, түрдүү жанрдагы жана тематикадагы чыгармалардын үлгүлөрүнөн сөзсүз болуусу талапка ылайык келет.

Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуунун мазмунун артырууда мына ушул класстан тышкаркы окуу убактысын чыгармачылык менен пайдалануу, анын атайын планын түзүп, алардын негизинде жаткан тарбиянын түрлөрүнө жараша

кенже балдарга таалим-тарбия берүү жолдорун изилдөө иштерин бирге жүргүзүү да мугалимдин айрыкча милдети болуп калат.

Пландуу, кызыктуу жана тарбия берүүчүлүк, өстүрүүчүлүк мүмкүнчүлүгү бар класстан тышкары окууну уюштуруу иши, жогоруда айтылгандай, башталгыч класстарда эне тилин окутууну өркүндөтүүгө коюлган бүгүнкү талапка сөзсүз туура келмек. Себеби, «балалыкта ар бир күн жаңы ачылыш». "Өз убагында окулган жакшы китеп тагдырды чечип коюусу мүмкүн, өмүр бою алтын казык жылдызы да болуусу ыктымал". Ошол үчүн тилди, адабиятты окутууда «класстык жана класстан тышкары окууну тыкыс жана жандуу байланышта жүргүзүү, окуу-тарбия ишин бир багыттуу уюштурууга көмөк бербей койбойт.

Класстан тышкары окууну уюштурууда сөзсүз төмөндөгүдөй ыраатуу иш-аракеттер жүргүзүлүүсү зарыл.

1. Окуган чыгармаларга адабий-мазмундук, адабий-эстетикалык талдоо жүргүзүп бере алуу;
2. Чыгармадагы жалпы жана негизги ойду бөлүп ала билүү;
3. Андагы ойду, окуяларды, каармандарды башка чыгармадагы айтылган идеялар, каармандар, окуялар менен салыштырып талдай билүү;
4. Ага өзгөчө таасир эткен учурларды тексттеги фактылар менен бирге талдай билүү;
5. Каармандардын кылык-жоруктарына, чыгарманын негизги идеясына нравалык-этикалык баа берүү;
6. Чыгармага, эпизоддоруна өз алдынча суроолорду коюп, ырааттуу жоопторду таап, аларды ой жүгүртүү менен баалоо;
7. Окуганынын үстүндө психологиялык-эмоционалдык толгонууларынын негизинде ой жүгүртүп, алардын педагогикалык- тарбиялык идеяларын таба билүү;
8. Окуган чыгармаларынын негизинде сценкаларды түзүү, сабактын практикалык жагын көтөрүү;
9. Балдардын өз алдынча адабий чыгарма жазууга болгон аракеттерин колдоо жана өнүктүрүүгө жардам берүү;
10. Окуучулардын өз алдынча үй китепканаларын түзүүсүн, керектүү көркөм адабияттарды тандап окуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу.

Башталгыч класста окуучулардын ушундай багыттардагы класстан тышкаркы окуусунун уюштуруунун дидактикалык максатын жана окуу убактысын аныктоо, окуучулардын өз алдынча көркөм-адабий китептерди окуудагы окурмандык иш-аракеттерин уюштуруу, ошондой эле бул сабактарды өткөрүү жолдорун иштеп чыгуу, аларды атайын окуу-усулдук каражаттары менен камсыздоо, албетте, учурдагы маанилүү милдет. Ошонун негизинде, окуучулардын окурмандык ишкердүүлүктөрүн калыптандыруудагы балдар китептеринин ролу өзгөчө экендиктерин белгилөө менен, класстан тышкаркы окуунун максат-милдетине жараша анын методикалык көрсөтмөсүн да түзүү зарыл.

Мына ошол максат-милдеттерине жараша класстан тышкаркы бул окуунун программасында сунуш кылынган көркөм чыгармалардын тематикалары да, жанрлары да ар түрдүү болду. Тактап айтканда, мында элдик жомоктор, табышмактар, жаңылмачтар, макал-лакаптар, калптар, уламыштар, ошондой эле, улуттук профессионал балдар акын-жазуучуларыбыздын жана да дүйнөлүк мыкты балдар жазуучу-акындарынын ар түрдүү жанрлардагы чыгармалары киргизилди. Түрдүү элдердин балдарга ылайык келген эң мыкты жомокторунан да камтылды.

Ошону менен бирге, программанын мазмунун түзгөн – Ата Мекенди сүйүү, ата-энени сыйлоо, кыргыз тилди билүү, адеп-ыйманга чакыруу, табиятты кастарлоо, ж.б. тематкалардагы ыр, аңгеме, жомок, табышмак, фантастика, ж.б. чыгармалар окуучулардын окурмандык ишмердигин калыптоо менен бирге, аларга эстетикалык да табитин өстүрүүгө көмөк берет деген ойдобуз.

Ошондуктан, мугалим окуучулар менен иштөөдө текст менен иштөөнүн жолдорун өздөштүрүүсү кажет. Анткени тест менен иштей билүү аркылуу гана мугалим класстан тышкыркы окуунун маани-маңызын ача алмакчы.

Эскерте кетүүчү бир нерсе, колуңуздардагы программа алгач ирет түзүлүп отурат. Ал мындан кийин да өркүндөтүлүүсү, толукталып кайра басылышы толук ыктымал.

Программа Кыргыз билим берүү академиясынын мамлекеттик тил жана лингводидактика бөлүмүндө түзүлдү.

1-класс

Жумасына 1 сааттан, жыл бою 34 саат

Кыргыз эл ырларынан (2 саат)
Улагым
Чүкө
Тайлак
Мышыгым
Төрт мезгил (2 саат)
Күз, *Н.Миңкара*
Кыш, *Ж.Абдылдаев*
Жаз, *Т.Үмөталиев*
Жай, *Т.Үмөталиев*
Күлкүлүү экен, окуйлу (2 саат)
Балыктар неге сүйлөбөйт?
Айтпаймын
Каякта?
Оорубайт
Жирафтын моюну
Чымчык
Аквариумдагы суу
Сараңдын тарагы
Ыр дүйнө (2 саат)
Өрүккө илинген ай, *И.Токтогулов*
Санын чабат, *Б.Асаналиев*
Жаш багбан, *Б.Асаналиев*
Таранчы, *К.Жунушев*
Кыргыздын элдик калптарынан (2 саат)
От жакпай бышырдым
Мергенчи
Келгиле, жомок окуйлу (2 саат)
Иттин жомогу, *Р.Шүкүрбеков*
Өзүмчүл чымчык, *"Байчечекейден"*
Окуп, жаттап алалы (4 саат)
Мектебим, *А.Маделиев*

Кандай баага ким жолдош? *Э.Тазабеков*
Тыйын чычкандын ыры, *А.Кыдыров*
Жоголгон улактар, *А.Рыскулов*
Кирпи, *И.Токтогулов*
Бир шиңгил аңгемелер (8 саат)
Чоң атанын зоопаркы, *С.Рысбаев*
Суу акылдуу, *Т.Сыдыкбеков*
Баланын канаты, *С.Рысбаев*
Ууру, *Р.Акдемир*
Белек, *С.Рысбаев*
Ак көпөлөктөр кайда учту? *А.Мамбетисаев*
"Мейлибай", *Б.Абдухамидова*
Шорпо, *Р.Акдемир*
Сөз үйрөнүп алалы (3 саат)
Табышмактуу төрт жандык, *Т.Самудинов*
Ойлонгула, тапкыла, *Т.Самудинов*
Бир сөздөгү үч сөз, *Т.Самудинов*
Тап, тап, табышмак (2 саат)
Жаңылмач айтып, тил жатыктыралы (2 саат)
Жаңылмачтар, *А.Муратов*
Улуттук оюндар (3 саат)
Бат айтуу
Бүркүттүн тумшугу
Жоолук таштамай.

2-класс
Жумасына 1 сааттан, жыл бою 34 саат

Мекеним, элим – ыйыгым (1 саат)
Мекеним, *Т.Үмөталиев*
Ак эмгектин наны таттуу (2 саат)
Торгой менен дыйкан, *«Байчечекей»*
Эмгекчил кумурска аз жейт, *С.Рысбаев*
Ата-энем – менин бактым (3 саат)
Актап бүтө элекмин, *И.Токтогулов*
Асан жана энеси, *Р.Акдемир*
Ар ким сүйөт баласын, *Элдик ыр*
Билим кени – мектебим (2 саат)
Мугалим, *С.Рысбаев*
Китепти сүй, *А.Осмонов*
Компьютер, *Ы.Кадыров*
Интернет, *Ы.Кадыров*
Келгиле, күлөлү (2 саат)
Пилдин сүтү, *Ү.Асаналиев*
Бал жейли, *Ү.Асаналиев*
Баары бир түшөт элем да., *«Байчечекейден»*
Беш мүнөт, *З.Пасаңова*
Алар мени тааныбайт да, *З.Пасаңова*
Акылдуу пил, *З.Пасаңова*

«Экөө болчу», *С.Рысбаев*

Табият жана мен (5 саат)

Чүй жергеси жайында, *Ж.Абдыкалыков*

Баарыңарга тапшырма*, Т.Сыдыкбеков*

Жаныбарбы, чөппү? *Т.Самудинов*

Чымчык, *Л.Н.Толстой*

Ким күчтүү? *Элдик ыр*

Акбардын дарагы, *С.Рысбаев*

Эне тилим – эне сүтүм (2 саат)

Эне тилим – сыймыгым, *Ш.Бейшеналиев*

Эне тил, *Б.Асаналиев*

Кыргыз акын-жазуучулары – балдарга (5 саат)

Алиппе – табышмак, *Т.Самудинов*

Уюкка тийбе! *Т.Сыдыкбеков*

Эки метр Эсенкул, *А.Осмонов*

Апама айтам, *Ш.Садыбакасов*

Жылуу сөз, *Б. Абдухамидова*

Элдик калптардан (2 саат)

Кашка кулун

Ат жонуна бышкан коон

Жомоктор дүйнөсүндө (5 саат)

Өнөрлүү өлбөйт, *Кыргыз эл жомогу*

Акылдуу бала, *Кыргыз эл жомогу*

Таштанды ит, *К.Тыныстанов*

Укмуштуу жумуртка, *А.Кыдыров*

Үпүп менен Күкүк, *Кыргыз эл жомогу*

Дүйнөлүк адабияттан – балдарга (4 саат)

Кызыл шапкечен, *Ш.Перро*

Эки жолдош, *Л.Н.Толстой*

Калпычы, *Л.Н.Толстой*

Айлакер тыйын чычкан, *Г.Снегирев*

Өз алдынча окуу үчүн тексттер

Ар кимге жан таттуу, *Т.Сыдыкбеков*

Алтын күз, *«Кырчын»*

Мектепте балдар тартиби, *К.Тыныстанов*

«Адептен» эмне үйрөндүм, *Ы.Кадыров*

Арстан менен коен, *Кыргыз эл жомогу*

Жөжөлөр, *А.Токтомушев*

3-класс

Жумасына 1 сааттан, жыл бою 34 саат

Мекеним – Кыргызстан (2 саат)

Мекен деген эмне? *Ы.Кадыров*

Ала-Тоонун балдарыбыз, *Б.Асаналиев*

Менин кичи мекеним, С.*Рысбаев*

Эмгек эрезеге жеткирет (2 саат)

Насыят, *Т.Сатылганов*

Таранчы менен түлкү, *Кыргыз эл жомогу*

Буудай талаасы, *С.Жусуев*

Жаратылышты коргойлу (2 саат)
Адам жана гүл, *С.Рысбаев*
Аккан суу, *Б.Алыкулов*
Жаныбарлар дүйнөсү, *Т.Самудинов*
Кыргыз акын-жазуучулары – балдарга (7 саат)
Күн, суу, шамал жан башкалар жөнүндө, *А.Мисиров*
Ат сыйлаган жөө баспайт, *А.Рыскулов*
Айбанаттар паркында, *Б.Асаналиев*
Сүттөн эмне жасалат, *Э.Ибраев*
Менин боз торгоюм, *С.Байгазиев*
Жан телефон, *Ы.Кадыров*
Табышмакчы Чынара, *Ш.Бейшеналиев*
Ата-энем – ардагым (2 саат)
Апам жана бөбөктөр, *С.Казыбаев*
Ата-энеге миң алкыш аз, *«Кырчын»*
Апа, *Б.Асаналиев*
Эне, *М.Каримов*
Жашыл кымкап жаз келди (2 саат)
Үрөн сепкендеги айтым, *Нурмолдо*
Жоогазын, *Б.Абдухамидова*
Жамгыр, *С.Эралиев*
Эне тилим – эне сүтүм (2 саат)
Эне тилим –өз тилим, *Т.Арыков*
Бешик ыры, *С.Рысбаев*
Үйрөнөм, А.*Рыскулов*
Сөз кадыры, *Ж.Садыков*
Ойлонгула, тапкыла (1 саат)
Метограммалар, *Н.Бостонбаева*
Сөз оюн, «Алты кан», *А.Акматбеков*
Бабалардан калган сөз (3 саат)
Манас
Семетей
Сейтек
Жомоктор дүйнөсүндө (4 саат)
Алтын оймок, С.Жусуев
Улак менен кумурска, *Д.Сулайманов*
Достук жана кастык, *Б.Асаналиев*
Карышкыр менен карга, *Б.Абдухамидова*
Дүйнөлүк балдар адабиятынан (8 саат)
Кар ханышасы (үзүндү), *Г.Х.Андерсен*
Барон Мюнгхаузендин кечтери, *Рудольф Эрих Распе*
Жандуу калпак, *Н.Носов*
Карышкыр менен жети улак, *Орус эл жомогу*
Өз алдынча окуу үчүн
Бөдөнөнүн түлкүнү алдаганы, *Тоголок Молдо*
Бир шиңгил жүзүм, *М.Гапаров*
Терегим, М.Каримов
Эки дос, *Д.Сулайманов*

Балапандар, *Б.Абдухамидова*
Акылдуу кыз, *Украин эл жомогу*
Март менен саран, *Ногой эл жомогу*
Карышкыр менен бугу, *Эстон эл жомогу*
Айбандардын падышасы жана адам, *Тажик эл жомогу*
Бакыт, Акыл жана Байлык, *Карачай эл жомогу*

4-класс

Жумасына 1 сааттан, жыл бою 34 саат

Ала-Тоо – ата конушум (2 саат)
Эли сонун кыргыздын, *К.Акиев*
Кыргыз жери, *Т.Байзаков*
Эне тилим – байлыгым (3 саат)
Касиеттүү эне тил, *Т.Самудинов*
Сөздүк ыр, *Ы.Кадыров*
Шарадалар, *Т.Самудинов*
Кыргыз акын-жазуучулары балдарга (6 саат)
Мүйүзүнөн айрылган сүзөнөөк, *Ш.Бейшеналиев*
Акылсыз музоо, *К.Акматов*
Жаңылуу, *А.Карасартов*
Күч жөнүндө жомок, *Д.Сулайманов*
Акыркы марал, *С.Рысбаев*
Акылдуу бала күнөөлүү *Б.Абдухамидова*
Ыр дүйнөсү (2 саат)
Көкбөрү, *С.Жусуев*
Байкагыла, байкелер, *Б.Сарногоев*
Балбан, *Т.Үмөталиев*
Фантастика (2 саат)
Телефон «КИУ–2», *К.Керимбаев*
Бабалардан накыл кеп (3 саат)
Манастын бала чагы (үзүндү), *А.Жакыпбеков*
Ж.Баласагындын накыл кептеринен
Жомоктор дүйнөсүндө (4 саат)
Абышка-кемпирдин көмөчү, *Тоголок Молдо*
Көк карчыга, *Кыргыз эл жомогу*
Аккөңүл менен Каракөңүл, *Кыргыз эл жомогу*
Бала менен сыйкырчы, *Кыргыз эл жомогу*
Уламыштар (2 саат)
Умай эне
Токтогул ырчынын баласы
Чатыр-Көл
Бурана
Дүйнөлүк адабияттан (10 саат)
Арстан менен кандек, *Л.Н.Толстой*
Винни пух, *Алан Александр Милн*
Пилдин баласы, *Джозеф Редьярд Киплинг*
Бадыраң, *Н.Носов*
Кичинекей ак үй, Б.С.*Житков*
Өз алдынча окуу үчүн

Колянын жайлоодогу күндөрү, *А.Муратов*
Жатып ичер жай, Б.*Абдухамидова*
Убадага бек жигит, *Кыргыз эл жомогу*

Текст менен иштөө боюнча окуучулар ээ болуучу негизги компетенттүүлүктөр:

– даяр текстти окуу, көркөм, шар жана сезимдүү окууга тил жатыктыруу;
– тексттин мазмунун түшүнүү;
– тексттен алып сөздөрдү, сүйлөмдөрдү талдоо;
– тексттерди ролдошуп окуу;
–тексттен түшүнбөгөн сөздөрдүн маанисин талдоо;
– тексттин мазмунун мугалимдин берген суроолоруна жараша үстүртөн, кыскача же ар кайсы жеринен айтып берүү;
– айрым грамматикалык формалар катышкан сөздөрдү мугалимдин талабына жараша талдоо;
– тексттин тарбиялык маанисин ачуу; баа берүү;
– тексттеги каармандардын кылык-жоруктарын мүнөздөө;
– үзүндүлөрдү образдуу, көрктүү окуу;
– өтүлгөн грамматикалык материалдын мүнөзүнө жараша текст боюнча кошумча жумуштарды аткаруу үчүн үйгө тапшырма берүү – ыр жаттоо, ж.б.

МАТЕМАТИКА

Киришүү

Математика илими турмушка кеңири тараган илимдердин бири: кайсы тармакты албайлы (соода-сатык, курулуш, өнөр-жай ж.б.) аны математикасыз аны элестетүү кыйын. Жаңы экономикалык жагдайда анын мааниси мындан да көтөрүлөт. Ошондой эле, математика жана математикалык методдор ар кандай илимдерге сиңирилип, илимдин математикалашкан жаңы тармактары пайда болууда (мисалы, математикалык лингвистика ж.б.).

Андыктан, азыркы учурда балдардын жана жаштардын математикалык даярдыгына коюлган талаптар күндөн-күнгө өсүүдө. Буга байланыштуу математиканы окутуу эмес математикалык билим берүү (математическое образование) жөнүндө кеп кылуу ылайыктуу.

Билим берүүнүн негизги функциясы инсанды калыптандыруу; анын ар кайсы тарабын жана сапаттарын өнүктүрүү. Ошондуктан, башталгыч математикалык билим берүү татаал, 3 жактуу процесс-математиканы окутуу, тарбиялоо жана өнүктүрүү деп кароо туура болот. Бул 3 процесстин негизгиси – окутуу. Ал түздөн түз инсандын тажрыйбасын (билимин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн) камсыз кылат.

Ал эми, тарбиялоо жана өнүктүрүү кыйыр түрдө, окутуу аркылуу ишке ашат. Мындан окутуу процессинин функциялары көп кырдуу болуп**, башталгыч математика предметинин** мүнөзүн аныктайт. Анын мазмуну математика илиминин мазмунун терең педагогикалык (дидактикалык) жактан иштеп чыгуу аркылуу тандалып, жасалма конструкцияны, **илимдин дидактикалык моделин** түзөт.

Андыктан, башталгыч математикалык билим берүү процесси татаал система катарында каралып, төмөнкү компоненттерди камтыйт:

- математикалык билим берүүнүн максаттары;
- математикалык билим берүүнүн мазмуну;
- математикалык билим берүүдө колдонулуучу методдор;
- математикалык билим берүүнүн каражаттары;

- математикалык билим берүүнүн уюштуруу формалары.

Аталган компоненттерди аныктоодо кенже окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн жана башталгыч мектептин билим берүүдөгү ордун эске алуу менен бирге эл аралык стандартты сактоо зарыл.

Адамдын жалпы орто билим алуусуна, асыресе билимдүү, толук кандуу инсан болуусуна керектүү алгачкы фундамент башталгыч мектепте түптөлө тургандыктан, баштапкы математика орто мектептин математика курсунун курамдык бөлүгүн түзөт. Демек, окуучунун мектептен кийин да өзүнүн математикалык билимин улантуусун камсыз кылуу керек. Ал эми тарбия жана өнүгүү жагынан алсак, башталгыч мектеп өзгөчө зор мааниге ээ. Анткени, психологдордун маалыматтары боюнча баланын таанып билүүчүлүк, окуп билим алуучулук ишмердүүлүгү (эмгектенүүсү), кулк-мүнөзү башталгыч класстарда калыптандырылат. Демек, башталгыч мектеп бир жагынан алып караганда орто мектептин эң маанилүү бөлүгү, экинчи жагынан – ал инсандык сапаттарынын калыптанышына эң күчтүү таасир этүүчү өзүнчө структура болуп эсептелет. Айтылгандарды эске алып, математиканын баштапкы курсун долбоорлоодо төмөнкү принциптерди жетекчиликке алууга туура келет:

- илимийлүүлүк;
- балдарды улуттук баалуулуктарды, ошону менен бирге жалпы адамзаттык баалуулуктарды кабыл алууга багыттоо;
- окуучуларды өз алдынча таанып - билүү иш-аракетин калыптандырууга багыттоо;
- окуучулардын улуттук жана жаш өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле аларды курчаган чөйрөсүн эске алуу менен математикалык материалдардын аларга жеткиликтүү болуусун камсыз кылуу;
- азыркы жаңы методикалык жетишкендиктерге таянуу.

Бул принциптер математикалык билим берүүнүн компоненттерин аныктоодо тигил же бул деңгээлде эске алынат.

МАТЕМАТИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН МАКСАТТАРЫ

Математикалык билим берүүнүн максаттары негизинен төмөнкү 4 пунктта жалпыланып берилет:

- орто мектептин кийинки звенолорунда билим алууну улантууга даярдык боло тургандай кылып кенже окуучулардын математикалык билим, билгичтик жана көндүмдөрүн калыптандыруу;
- окуучулардын инсандык сапаттарын (тактык, тыкандык, тырышчаактык сыяктуу) тарбиялоо;
- окуучулардын психикасынын функционалдык касиеттерин (көңүл буруу, кабыл алуу, эске тутуу, ой жүгүртүү, ооз эки жана жазуу кеби, психомоторика сыяктуу) өнүктүрүү;
- окуучулардын окуп-үйрөнүү ишмердүүлүктөрүн (пландаштыруу, ал боюнча тиешелүү ыкма аракеттерди аткаруу, өзүн өзү текшерүү, тыянак чыгаруу сыяктуу) калыптандыруу.

МАТЕМАТИКАЛЫК БИЛИМДИН МАЗМУНУ

Башталгыч мектепте математика илиминин материалдары интенсивдүү түрдө интеграциялоо жолу менен кыскартылып берилет. Бирок, ошондо да илимийлүүлүктү сактоо зарылчылыгы келип чыгат. Ал үчүн негизги математикалык түшүнүктөрдү киргизүү жалпы теориялардын негизинде ишке ашырылып, окуу материалдарынын удаалаштыгы, логикалык байланыштары камсыз кылынат.

Башталгыч математикалык билим берүүнүн каралып жаткан системасында сан

жөнүндө түшүнүктөр, арифметикалык амалдар көптүктөр теориясынын негизинде, бирок спецификалык терминологиясыз берилет. Мында, традициялык системалардан айырмаланып, аталган түшүнүктөр башкача, методикалык жактан терең иштелген түрдө сунуш этилет. Алсак,
1-класста сан жана сан катары жөнүндө түшүнүктөр толук калыптангандан кийин гана амал түшүнүгү киргизилет (М. И. Моронун системасында сан, амал, маселе түшүнүктөрү бир маалда каралып, көптөгөн методикалык кыйынчылыкты туудурары белгилүү).

Жалпысынан алганда, башалгыч математика төмөнкү багыттарды өз ичине камтыйт:

1. Сандар жана эсептөөлөр.

Натуралдык сан. Арифметикалык амалдар жана алардын касиеттери.

Сан жана тамга туюнтмалары. Үлүштөр.

2. **Геометриялык фигуралар жана чоңдуктар.**

Чекит, сызык, кесинди, көп бурчтук, айлана, тегерек, чоңдуктар. Геометриялык чоңдуктар. Узундук, аянт.

Аталган багыттар төмөнкү математикалык материалдарды камтышат:

- миллион ичиндеги натуралдык сандарды окуу жана жазуу;
- сандарды салыштыруу: =, >, < белгилери жана сан катарынын касиеттери;
- натуралдык сандар менен жүргүзүлүүчү арифметикалык амалдар, алардын белгилери (+, -, ., :), амалдардын касиеттери;
- текстүү жөнөкөй жана курама арифметикалык маселелер;
- сан туюнтмалары; кашаа, сан туюнтмаларындагы амалдарды аткаруу тартиби;
- тамгалуу жөнөкөй туюнтмалар, алардын маанилери; жөнөкөй теңдемелер;
- жөнөкөй чоңдуктар: узундук, аянт, масса, убакыт, ылдамдык, нарк; чоңдуктарды өлчөөнүн бирдиктери жана алардын байланыштары;
- геометриялык пропедевдика: геометриялык фигуралар (чекит, сызык, түз сызык, кесинди, сынык сызык, үч бурчтук, тик бурчтук квадрат, төрт бурчтук, айлана, тегерек) айлана-чөйрөдөгү геометриялык фигураларды элестеткен нерселер, алардын өз ара жайланышуусу геометриялык фигураларды чийүү, ченөө.

Математикалык материал класстар боюнча окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша бөлүштүрүлөт.

1-класста 1ден 20га чейинки сандарды катары менен атоо, аларды окуу жана жазуу менен чектелет, бирок кийинки 2-класста каралуучу 20дан 100гө чейинки сандарды номерлөөнү өздөштүрүү боюнча кээ бир даярдык жүргүзүлөт. 3-класста миңдиктерди окуу жана жазуу, 4-класста болсо миллион ичиндеги сандарды окууну жана жазууну үйрөнүшөт.

Кошуу жана кемитүү амалдары менен тааныштыруу-1-класста, көбөйтүү жана бөлүү амалдары менен тааныштыруу-2-класста жүргүзүлөт. Адегенде окуучулар эки санды кошуу жана кемитүү жөнүндө жалпы түшүнүк алышат да, андан кийин кошуунун жана кемитүүнүн таблицалык учурларын (жадыбалдарды) систематикалык түрдө үйрөнө башташат.

1- класста ар кандай бир орундуу санга 0, 1, 2, 3, 4 сандарын кошуу учурлары гана каралат. Ал эми 5, 6, 7, 8, 9, сандарын кошуу 2-класста окуп үйрөнүлөт. Башкача айтканда, кошуунун жадыбалын үйрөнүү 2 жылга бөлүштүрүлгөн. Көбөйтүүнүн жадыбалын үйрөнүү дал ушундай 2 жылга созулган-2-класста (1ге, 2ге,

3кө 4кө, көбөйтүү) башталып, 3-класста (5ке, 6га, 7ге, 8ге, 9га көбөйүү) аякталат. Эсептөө ыкмаларын (мисалы, бөлүк-бөлүк же сызгыч менен кошуу жана кемитүү, тик бурчтуу таблицалар боюнча көбөйтүү жана бөлүү сыяктуу) өздөштүрүү жана аны пайдалануу окуучулардын амалдарды оозеки жана жазуу жүзүндө аткаруунун көндүмдөрүн бекем калыптандырууга жардам берет. Ушул максатта көрсөтмөлүү жана практикалык жактан маанилүү болгон мисалдарда арифметикалык амалдардын касиеттери менен (орун алмаштыруу, топоштуруу жана бөлүштүрүү) окуучуларды тааныштыруу максатка ылайык.

Окутуунун алгачкы этабында, 1-класста кошуунун касиеттери, 2-класста көбөйтүүнүн касиеттери балдарга жеткиликтүү болгон формулировкада колдонулат: сандарды **ар кандай тартипте кошууга (көбөйтүүгө)** болот. 1-3-класстарда бул касиеттердин аттары жана формулировкасы айтылбастан пайдаланылат. 4-класста амалдардын касиеттери жөнүндө окуучулардын билимдери тереңдетилет жана системалаштырылат: касиеттердин **аталыштары** – орун алмаштыруу, топтоштуруу, бөлүштүрүү, алардын **формулировкалары** берилет жана тамгалардын жардамы менен жазылып жалпыланат.

Кошуу жана кемитүүнү жазуу жүзүндө аткаруу ыкмалары менен таанышыруу 2-класстан башталат. Алар эки орундуу сандарды кошуу жана кемитүүдө көрсөтүлөт. 3-класста ушул ыкмалар 3 жана 4 орундуу, ал эми 4-класста – миллион ичиндеги сандар үчүн каралат.

Көбөйтүү жана бөлүүнү жазуу жүзүндө аткаруу ыкмалары 3-класста киргизилет.

Сандарды үйрөтүү кезинде окуучуларды **кээ бир чоңдуктар** жана **алардын чен бирдиктери** менен тааныштыруу жүргүзүлөт. Эң кеңири колдонулуучу **чоңдук-узундук**. Ал 1-класстан баштап каралат. Окуучулар кесиндилердин узундуктарын атайы даярдалган көрсөтмө каражаттардын (түстүү таякчалар, сызгычтар) жардамы менен ченөөгө үйрөнүшөт.

Фигуранын аянты жөнүндө алгачкы элестер 2-класста калыптана баштайт. Бул иш **көбөйтүү** жадыбалын үйрөнүү менен катар башталып,
3-класста аякталат. 2-класста окуучулар ар кандай практикалык көнүгүүлөрдү аткаруунун негизинде керектүү болгон элестерди алуу менен бирге фигуралардын аянттарын табуу боюнча алгачкы тажрыйбага ээ болушат (торчолорду эсептөө). Акырында тик бурчтуктун аянтын табуу эрежеси берилет.

4-класста окуучулар **бир калыптагы түз сызыктуу кыймылдын ылдамдыгы** жана **анын бирдиктери** менен таанышышат. Ошону менен бирге кыймылга карата берилген маселелердин негизги түрлөрүн чыгарууга үйрөнүшөт (мисалы, белгилүү ылдамдык жана убакыт боюнча басып өткөн жолду табуу).

Салмак жана анын бирдиги - килограмм жөнүндөгү алгачкы түшүнүктү окуучулар 2-класста алышат. (Башталгыч класста масса дебестен, салмак деген терминди колдонууну туура таптык, анткени ал окуучулар үчүн түшүнүктүү жана жеткиликтүү болору байкалды. Ал эми масса менен салмактын айырмасын физиканы окуй баштаганда тактаса болот) Грамм жана анын килограмм менен болгон байланышы (1кг-1000 г) 3-класста каралат.

1-класстан баштап тексттүү арифметикалык маселелерге айрыкча көңүл бурулат, анткени алар көпчүлүк математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу-нун маанилүү каражаттарынын бири болуп эсептелет. Тигил же бул арифмети-калык амалды тандап алуу маселенин шартын анализдөөнүн негизинде жүргүзү-лөт.

1-класста кошуу жана кемитүүгө карата тексттүү маселелер амалдарды

киргизүүдөн мурда эле реалдуу буюмдар же алардын сүрөттөлүшү менен практикалык иш-аракеттерди аткарууга таянып каралат (көптүктөрдү бириктирүү же толуктоо). Жообу буюмдарды (же алардын сүрөттөлүшүн) саноо аркылуу табылат.

+, -, = белгилери киргизилгенден баштап гана маселенин чыгарылышын жазуу барабардык түрүндө берилет.

Мында жөнөкөй арифметикалык маселелер каралып, татаал эмес курама маселелерди чыгарууга даярдык жүргүзүлөт.

Курама маселелер 2-класста киргизилет. Ал эми 3-жана 4-класстарда каралуучу маселелердин татаалдыгы акырындык менен жогорулай баштайт.

Окуучулар маселени чыгарууда төмөнкүлөрдү өз алдынча аткарууга тийиш: маселенин текстин окуп, анын шартын жана суроосун түшүнүү жана белгисиз чоңдуктарды бөлүп алуу; маселенин шартын кыскача жазуу; сүрөт же чийменин жардамы менен иллюстрациялоо; чыгаруу планын белгилеп, керектүү амалдарды туура тандап алуу; эсептөөлөрдү аткарып, чыга-рылышын текшерүү жана жообун жазуу.

Программа кээ бир маанилүү жалпылоолорду калыптандырууну көздөйт.

Буга тамга символикасын өз учурунда пайдалануу жардам берет. Окуучулар жөнөкөй теңдемелерди чыгарууга акырындык менен даярданышат. Иш +4=7 түрүндөгү мисалды тандоо жолу менен чыгаруудан башталат. 3-класста окуучулар х+3, 8-а, к·2. с:4 түрүндөгү жөнөкөй туюнтмалардын маанилерин табууну үйрөнүшөт. Барабардык, барабарсыздык түшүнүктөрү каралгандан кийин теңдеме, анын тамыры сыяктуу түшүнүктөр киргизилет.

Геометриялык материал 1-класстан башталат да, окуучулардын форма түшүнүгүн калыптандырууга багытталат. Ошону менен бирге аларда практикалык ыкмалар жана жөнөкөй графикалык көндүмдөр калыптана баштайт (геометриялык фигураларды тааный билүү, ченей билүү ж.б.у.с.)

Математикалык билим берүүдө колдонулуучу методдор

Окутунун методдору-бул окуучулардын билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болууларына алардын тарбияланып, өсүп-өнүгүүлөрүн камсыз кылууга багытталган мугалим менен окуучулардын өз ара байланышкан ишмердүүлүктөрүнүн иретке салынган ыкмалары. Адатта, мугалим гана активдүү болуп, анын айтып көрсөткөндөрү, ошого байланыштуу түшүндүрүү методу негизги орунду ээлеп келген. Окуучуларга угуу жана кайра айтып берүү аракети гана ыйгарылган. Мындай жагдай азыркы талаптарга жооп бербейт, биздин жогоруда белгиленген принциптерибизге да туура келбеси көрүнүп турат.

Чындыгында, эң негизги талап-окуучулар менен мугалимдин ортосунда биргелешкен кызматташтык орун алышы. Сабак биринчи иретте окуучунун аракеттенүү процесси болууга тийиш. Ага өз алдынча иштөөгө, ой жүгүртүүгө убакыт да, мүмкүнчүлүк да берүү ылайык. Мында мугалимге жетектөөчү жана уюштуруучу иштери гана ыйгарылган жакшы. Сабактын негизги бөлүгүн окуучунун китеп менен иштөөсүнө багыттап, ал китептеги сүрөттөрдү, белгилерди, алардын ичинде камтылган математикалык материалдарды, тапшырмаларды түшүнүп, үйрөнө алгандай жагдайды түзүү максатка ылайык. Ошону менен бирге **бардык окуучулар кур дегенде үлгү боюнча өз алдынча иштерди аткарууга үйрөнүүлөрү тийиш.** (Үлгү боюнча өз алдынча иштерди аткарууда – окуучу үлгүгө карап, ошого окшош болгон тапшырманы гана аткарат, бирок үлгү боюнча иштей албаган балдар да аз эмес). Үлгү боюнча иштөөдө окуучулар ишти түшүндүрүп (комментариялап) аткаруулары зарыл. Түшүндүрүп аткаруу өзгөчө оозеки жана жазуу жүзүндөгү

эсептөө ыкмаларын калыптандырууда, маселени чыгарууну үйрөнүүдө пайдаланылганы жакшы. **Деңгээли бийигирээк иштерге өзгөртүп түзүү (вариативдик) өз алдынча иштер кирет**. Мында окуучуга алган билимдерин бир аз өзгөртүлгөн шарттарда же башкачараак жагдайларда пайдалануу талабы коюлат. Бул сыяктуу иштер кээ бир окуучулар үчүн оор, кээ бирөөлөрү үчүн дегеле жеткиликтүү эмес болушу мүмкүн. Мугалим аларга жекече мамиле жасап, талкуулоо аркылуу аларды аткаруунун үлгүсүн көрсөтүп иш жүргүзөт. Акырында, **эвристикалык жана чыгармачылык өз алдынча иштер да орун алышы керек**. Алар кандайдыр бир эсептөөнүн жаңы ыкмасын же жаңы теманы киргизүүдө сунуш кылынат. Ушу сыяктуу иштерди аткарып кеткендердин саны адатта көп болбойт (бир класстан 2-3 окуучу чыгышы мүмкүн). Ошентсе да аларды сунуш кылыш керек, анткени алар калган балдардын оюн козгоп, проблемалык жагдай түзүп, жаңы билимди алууга даярдайт. Тигил же бул математикалык материалды сунуш кылууда же кандайдыр бир көндүмдү калыптандырууда оюн жагдайын түзүп, же оюн түрүндөгү көнүгүүлөрдү берүү жакшы. Бирок мында да балдардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу туура болот. Мисалы, 1-класста берилген оюндар 4-класска ылайыксыз (тажрыйбада ушундай жагдай кезикпей койбойт, мисалы, мугалим өзү өздөштүрүп алган бир эле оюнду класстан класска өтүп пайдалана берет).

Жыйынтыктап айтканда, математиканы окутууда колдонулуучу методдор баланын өз алдынча ишмердүүлүгүн калыптандырууга багытталуусу тийиш.

МАТЕМАТИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН КАРАЖАТТАРЫ

Математика боюнча окуу китептер – математикалык билим берүүнүн эң негизги каражаты. Ал билим берүүнүн үч функциясын тең чагылдырып, жогоруда белгиленген принциптерге таянуусу зарыл. Атап айтканда, математикалык материалдарды сунуш кылууда, аларды конкреттештирип тиешелүү тапшырмаларды берүүдө, илимийлүүлүк принцибин сактоо менен бирге окуучулардын өз алдынча ишмердүүлүгүн калыптандырууга багыттоо жана балдардын жаш өзгөчөлүгүн эске алып, жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу керек. Андыктан, «китеп окуучу үчүн» деген талапты коюу ылайыктуу. Ал үчүн жаңы теманы киргизүүдө аны окуучулардын мурдагы билгендери менен байланышырып сунуш кылууга болот. Алсак, 5ти кошуунун жадыбалын киргизүү ага чейинки сандарды кошуу жадыбалдарын киргизүү сыяктуу жүргүзүлөт. Демек, китепте ушул жагдай чагылдырылат да, балдар жаңы жадыбалды өз алдынча, мурдагыларга таянып кабыл ала алышат. Мында алар салыштыруу, аналогия түзүү, корутундулоо сыяктуу ой жүгүртүүнүн ыкмаларын пайдаланышат. Дагы бир мисал: үч орундуу сандарды кошуу-кемитүү мурда өтүлгөн эки орундуу сандар менен болгон тиешелүү амалдарга негизделет. Мында да окуучулар мурдагы билимдерге таянып эреже чыгарууга мүмкүнчүлүк алышат. Мындай жагдайды башталгыч математиканын бардык материалдары боюнча аныктаса болот. 1-класстын китебинин мүнөзү өзгөчө болушу ыктымал. Ал китеп менен жумушчу дептердин бири-бирине сиңирилген синтези түрүндө болуп, математикалык материалдар, окуучуларга берилүүчү тапшырмалар жана аларды аткаруу бир эле китепте берилиши мүмкүн. Башкача айтканда, окуучу китептен математикалык фактылар менен таанышып, ошол эле китептин бетине ар кандай тапшырмаларды аткарып, тиешелүү билим, көнүгүү жана ыктарга ээ болот (ушул сыяктуу куралды китеп-дептер деп атоо туура, анткени, ал китеп эле эмес, дептердин да ролун аткарат). Китеп - дептер мектепке жаңы келген окуучулар үчүн эң ылайык, анткени алардын өз алдынча аракеттенүүсүн уюштурууга жакшы шарт түзүп, кызыгуусун арттырып, китеп менен иштөөгө үйрөтөт.

Китептен тышкаркы башталгыч билим берүүдө ар кандай дидактикалык материалдар (тапшырма жазылган карточкалар), доскага чийилген чиймелер (геометриялык фигуралар, диаграммалар, схемалар), демонстрациялык материалдар (оюнчуктар, моделдер, геометриялык фигуралар), демонстрациялык доска, экрандык каражаттар (диафильмдер, кинофильмдер, слайддар), окуучуларга таратылып берилүүчү каражаттар (геометриялык фигуралар, тегерекчелер, таякчалар, оюнчуктар) кеңири колдонулат.

МАТЕМАТИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ

Математикалык билим берүүнүн, уюштуруунун негизги формасы катарында сабак эсептелинет. Мындан тышкары экскурсияларды, практикалык иштерди өткөрүүгө болот: мисалы, айлана-чөйрөдөгү нерселердин формаларын байкоодо, ченөө иштерин жүргүзүүдө ж.б.у.с.

Сабактын төмөнкү түрлөрү орун алышы мүмкүн: жаңы билим берүү сабагы, окуучулардын билимин, билгичтигин калыптандыруу сабагы, аралаш максаттагы сабак (комбинацияланган), окуучулардын билгичтик жана көндүмдөрүн текшерүүгө багытталган сабак. Сабактын бул түрлөрүнүн баары кандайдыр бир теманы өтүүдө орун алып, өзүнчө системаны, сабактардын блогун түзөт. Ошондуктан, ошол сабактардын ортосунда байланыштар болуп, балдардын билимдерин жана окуп үйрөнүү иш-аракеттерин калыптандырууга багытталат. Ар бир сабакта өз алдынча иштердин түрлөрү ар кандай айкалышып турушу ыктымал. Мисалы, жаңы билим берүү сабагында проблемалык жагдай түзүш үчүн эң мурда эвристикалык аңгеме же чыгармачылык менен өз алдынча изденүү башталат да, алынган билимди пайдаланууну вариативдик иш менен улантып, окуучулардын билгичтиктерин аттырырууга арналган өз алдынча иштерди өткөрүүгө болот. Ал эми кийинки сабакта, тескерисинче, жумушту үлгү боюнча иштетүүдөн баштап (билгичтиктерди жана көндүмдөрдү пайда кылуу) чыгармачылык иш менен бүткөн (алган билим жана билгичтиктерди жаңы шарттарда пайдалануу) жакшы. Математикалык материалдарды класстар боюнча конкреттештирүү 1-класста жумасына 4 сааттан, 2-3-классарда - 5 сааттан, 4-класста – 6 сааттан деп эсептелип жүргүзүлөт.

1-КЛАСС
(жумасына – 4 саат, бардыгы-136 саат)

I. Буюмдардын касиеттери. Геометриялык фигуралар (12саат).

Буюмдардын берилген тобунан белгилүү касиетке (түскө, өлчөмгө, формага) ээ болгон бир же бир нече буюм бөлүп алуу. «Ар бирөө», «бирөөнөн башкасы», «калгандары» сыяктуу сөздөрдүн, терминдердин мааниси, геометриялык жөнөкөй фигуралар: тегерек, үч бурчтук, квадрат, беш бурчтук жб.

Буюмдардын мейкиндикте жайгашуусу («жогору жагында», «төмөн жагында», «арасында», «оң жагында», «сол жагында»).

Буюмдардын өлчөмдөрүн салыштыруу: («чоң», «кичине», «ошондой узундукта», «узунураак», «кыскараак», «ичкерээк», «жоонураак», «жазыраак», «тарыраак»,).

Буюмдардын топторун салыштыруу; «канча болсо ошончо», «көп», «аз».

II. Сан. Чоңдук (42 саат)

0дөн 20га чейинки сандардын аталышы жана белгилениши, тиешелүү сан катары. Буюмдарды саноо. Сандарды салыштыруу. «Чоң», «кичине», «барабар» түшүнүктөрү. >, <,= белгилери.

Чекит жана сызык. Кесинди жана анын узундугу. Кесиндинин узундугун ченөө. Узундук чен бирдиктери - сантиметр, дециметр. Аралык түшүнүгү.

Ондуктар менен саноо. Ондуктар жана бирдиктер менен саноо.

III. КОШУУ ЖАНА КЕМИТҮҮ АМАЛДАРЫ (70 саат)

Кошуу амалы. «+» белгиси. «Кошулуучулар» жана «сумма» терминдери. Кошуунун касиеттери. Кемитүү амалы. «–» белгиси. Кемүүчү, кемитүүчү, айырма терминдери. Кемитүүнүн касиеттери. «Плюс», «минус» терминдери. Бир орундуу санга 0, 1, 2, 3, 4 сандарын кошуу. Сандан 0, 1, 2, 3, 4 сандарын кемитүү. Кошуунун (кемитүүнүн) жадыбалы түшүнүгү. 1ди, 2ни, 3тү, 4тү кошуунун (кемитүүнүн) жадыбалдары. Берилген сандан бир нече бирдикке чоң (кичине) сан түшүнүгү-1 амалдуу жөнөкөй маселелерди кошуу жана кемитүүнүн жардамы менен чыгаруу.

КАЙТАЛОО (12 саат)

1-классты бүтүрүүчүлөр ээ боло турган негизги билгичтиктер

– 20га чейинки сандарды окуу жана жазуу;

– бардык бир орундуу сандарга 0, 1, 2, 3, сандарын кошуудан келип чыккан жыйынтыктарды - кошуунун жадыбалдарын жатка билүү;

– 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, цифраларын жана «+», «–», «=», *см, дм* белгилерин таанып жана пайдалана билүү;

– кошуу жана кемитүү амалдарынын жардамы менен бир амалдуу маселе чыгаруу;

– кесиндинин узундугун сызгычтын жардамында ченей билүү;

– тегерек, үч бурчук, квадрат, кесинди сыяктуу жөнөкөй геометриялык фигураларды тааный билүү.

2-КЛАСС

(жумасына – 5 саат, баардыгы – 175 саат)

I. Бир орундуу сандарды кошуу жадыбалдары (50 саат).

Кошуунун кемитүү менен болгон байланышы. Бир орундуу сандарды кошуу жадыбалы жана аны кемитүүгө пайдалануу. 2 амалдуу маселе.

Сынык сызык жана анын узундугу. Көп бурчтук жана анын периметрин табуу. Айлана. Тегерек. Айлананын радиусу жана борбору.

II. 100 ичиндеги сандар. Кошуу жана кемитүү (60 саат).

100 ичиндеги сандарды оозеки жана жазуу жүзүндө номерлөө.

Сандарды салыштыруу.

Сандарды жазуу түрүндө кошуу жана кемитүү. Сан туюнтмасы жана анын мааниси. Кашаалар. Туюнтмалардагы амалдарды аткаруу тартиби. Салмакты ченөө. Салмактын бирдиги: килограмм (*кг*).

Узундукту ченөө. Узундуктун бирдиги: метр (*м*).

Суюктуктун көлөмүн ченөө: литр (*л*). Тик бурч. Тик бурчтук. Квадрат.

Ш. Көбөйтүү жана бөлүү (55 саат).

Көбөйтүү. Көбөйтүүнүн белгиси – (·). Көбөйтүүнүн касиеттери. «Көбөйтүндү», «көбөйтүүчүлөр» терминдери.

Бөлүү. Бөлүүнүн белгиси – (:). Бөлүүнүн касиеттери. «Тийинди», «бөлүнүүчү», «бөлүүчү» терминдери. Көбөйтүү менен бөлүүнүн байланышы. Сандарды 2, 3, 4 кө көбөйтүү жана бөлүүнүн жадыбалдары. Сандын жарымын, үчтөн бир жана төрттөн бир бөлүгүн табуу. Жөнөкөй маселелерди көбөйтүү жана бөлүүнүн жардамы менен чыгаруу. 1-2 амалдуу (анын ичинде мынчага көп, мынчага аз түшүнүктөрүн камтыган) маселелерди кошуу кемитүү, көбөйтүү, бөлүүнүн жардамы менен жана туюнтма жазып чыгаруу.

КАЙТАЛОО (10 саат)

2-классты бүтүрүүчүлөр ээ боло турган негизги билгичтиктер

– Кошуунун жадыбалдарын жатка билүү;

– 2, 3, 4 кө көбөйтүүнүн жадыбалдарын жатка билүү;

– кошуу, кемитүү амалынын оозеки аткаруу ыкмаларын (бөлүк-бөлүк менен кошуу, тегерек санга толуктоо ыкмасы ж.б.у.с.) пайдалана билүү;

– 100кө чейинки сандарды окуу, жазуу жана салыштыруу;

– жөнөкөй туюнтмаларды окуу жана жазуу (сумма, айырма, көбөйтүндү, тийинди);

– кошуу, кемитүү, көбөйтүү жана бөлүүгө 1-2 амалдарды талап кылган жана «мынчага чоң», «мынчага кичине» катыштарды өз ичине камтыган тексттүү арифметикалык маселелерди чыгаруу;

– кесиндини, квадратты, тик бурчтукту чакмак сызыктуу баракка чийүү;

– көбөйтүү(·), бөлүү (:), *м, кг,* кашаа () белгилерин пайдалана билүү:

3-КЛАСС
(жумасына-5 саат, бардыгы-175 саат)

I. Миңдиктер. Кошуу жана кемитүү. (33 саат).

Миңдиктерди оозеки жана жазуу жүзүндө номерлөө. 3-4 орундуу сандар. Узундукту ченөө. Узундук чен бирдиги-миллиметр (*мм*). Узундук чен бирдиктеринин арасындагы катыштар: 1*м*=10*дм*, 1*м*=100*см*, 1*дм*=10 *см*, 1*см*=10*мм*.

Фигураларды тамга менен белгилөө.

Тегерек жана айлана. Диаметр. Сызгыч жана циркуль менен иш жүргүзүү.

3 жана 4 орундуу сандарды оозеки жана жазуу жүзүндө кошуу, кемитүү.

II. Көбөйтүү жана бөлүү жадыбалдары (50 саат).

Сандарды 5ке, 6га, 7ге, 8ге, 9га, көбөйтүүнүн жана бөлүүнүн жадыбалдары. Сандын бөлүгүн табуу.

Үч амалдуу маселе.

Фигуралардын аянты. Палетка. Аянттын бирдиктери: квадрат метр (м), квадрат децимер (*дм*), квадрат сантиметр (*см*), квадрат миллиметр (*мм*). Тик бурчтуктардан түзүлгөн фигуранын аянты.

Тамганы камтыган туюнтма. Бир тамгалуу туюнтманын мааниси.

Сандарды салыштыруу. «Бир нече эсе чоңойтууну», «бир нече эсе кичирейтүүнѝ» өз ичине камтыган маселелер.

Барабардык, барабарсыздык, теңдеме түшүнүктөрү. Жөнөкөй теңдемелерди чыгаруу.

III. Көбөйтүү жана бөлүү (87 саат).

10го, 100гө, 1000ге, көбөйтүү. Нөл менен бүткөн сандарды бир орундуу санга көбөйтүү.

Сумманы санга көбөйтүү. 2, 3, 4 орундуу сандарды бир орундуу санга көбөйтүү.

Калдыкты бөлүү. Сандарды 10го, 100гө, 1000ге бөлүү. Сумманы санга бөлүү. 2, 3, 4 орундуу сандарды бир орундуу санга бөлүү.

Узундук жана салмак чен бирдиктери: километр жана грамм. Алардын башка чен бирдиктери менен болгон байланышы:

1*км*=1000 *м*, 1 *кг*=1000*г*.

Аттуу сандар жана алар менен болгон амалдар.

Туюнтмадагы амалдарды аткаруунун тартиби.

Эки орундуу санга көбөйтүү жана бөлүү.

Бардык амалдарга карата тексттүү маселелерди чыгаруу.

Теңдеме чыгаруу. Жөнөкөй маселени теңдеме түзүү аркылуу чыгаруу.

КАЙТАЛОО (5 саат)

3-классты бүтүрүүчүлөр ээ боло турган негизги билгичтиктер

– көбөйтүүнүн жадыбалдарын жатка билүү;

– курама туюнтмалардагы амалдардын тартибин билип, мисалдарда пайдалана алуу;

– 3 жана 4 орундуу сандарды окуу, жазуу жана салыштыруу, 10 миңге чейинки сандарды жазуу жүзүндө кошуу жана кемитүү, аларды бир орундуу санга көбөйтүү жана бөлүү;

– «эсе чоң», «эсе кичине» тѝшѝнѝкт¸рѝн өз ичине алган тексттүү арифметикалык маселелерди, ошондой эле кошуу, кемитүү, көбөйтүү жана бөлүү амалдарынын жардамы менен курама маселелерди чыгаруу;

– бир сан экинчисинен канча бирдикке чоң же кичине, бир сан экинчисине канча эсе чоң же кичине болорун аныктай билүү;

– тик бурчтуктун (квадраттын) периметрин жана аянтын *P* жана *S* тамгалары менен белгилеп, маанилерин эсептей билүү;

– чоңдуктардын бирдиктеринин белгилерин пайдалана билүү: мм, см, м, *мм, дм, м, км, г, кг, л, мин, сек.*

– циркуль менен иштей билүү (айлана сызуу).

4-КЛАСС

(жумасына-6саат, баардыгы-205 саат)

I. Сандар жана чоңдуктар (48 саат).

Миңдиктер жана алар менен болгон арифметикалык амалдар.

Үлүштөр. Сандарды номерлөөнүн ондук системасы. Миллион ичиндеги көп орундуу сандарды оозеки жана жазуу жүзүндө номерлөө. Чоңдуктар жана алар менен болгон амалдар. Узундук жана салмак. Баа, сан жана нарк; бир калыптагы түз сызыктуу кыймылдын ылдамдыгы, өтүлгөн жол жана убакыт чоңдуктарынын арасындагы көз карандылыкка мисалдар. Кыймылга карата маселелерди чыгаруу. Сан огу. Квадрат жана тик бурчтукту берилген жактары боюнча түзүү. Фигуралардын перимерлерин жана аянтарын табууга маселелерди чыгаруу.

II. Көп орундуу сандарды кошу жана кемитүү (25 саат).

Кошуунун орун алмаштыруу жана топтоштуруу касиеттери.

Тамгалардын жардамы менен амалдардын касиеттерин жазуу. Көп орундуу сандарды кошуу жана кемитүү. Кошуу жана кемитүүнү оозеки жана жазуу жүзүндө аткаруунун ыкмалары. Тамга эки жолу катышкан туюнтмалардын маанисин табуу. Татаал туюнтмалардагы амалдардын тартиби. Жөнөкөй теңдемелерди чыгаруу.

III. Көп орундуу сандарды көбөйтүү (40 саат). Көбөйтүүнүн орун алмаштыруу жана топтоштуруу касиеттери. Бирге жана нөлгө көбөйтүүнүн касиеттери. Кошууга (кемитүүгө) карата көбөйтүүнүн бөлүштүрүү касиеттери. Көбөйтүүнүн касиеттерин тамгалардын жардамы менен жазуу. 1 миңге жана 10 миңге көбөйтүү. Көп орундуу сандарды бир орундуу, эки орундуу сандарга көбөйтүү. Сандарды көбөйтүүнүн оозеки ыкмалары. Туюнтмалардын сан маанисин табуу. Көбөйтүүчүлөр менен көбөйтүндүнүн арасындагы байланыштар. Жөнөкөй теңдемелерди чыгаруу.

IV. Көп орундуу сандарды бөлүү (85 саат).

Сумманы санга бөлүү. Бөлүүдөгү нөлдүн жана бирдин касиеттери. Бөлүүнүн касиетерин тамгалардын жардамы менен жазуу.

Көп орундуу сандарды бир орундуу, эки орундуу, үч орундуу сандарга бөлүү.

1 миңге, 10 миңге бөлүү. Туюнтмалардын сан маанисин табуу.

Бөлүнүүчү, бөлүүчү жана тийиндинин арасындагы байланыштар. Жөнөкөй теңдемелерди чыгаруу.

Миллион ичиндеги сандар менен жүргүзүлүүчү арифметикалык амалдар.

Узундук, салмак, аянт, убакыт бирдиктери. Чоңдуктардын бирдиктеринин арасындагы катнаштар.

Куб жана параллелепипед. Алардын беттеринин аянты. Пирамида жана шар жөнүндө жалпы түшүнүк.

КАЙТАЛОО (7 саат)

Натуралдык сандар, алар менен жүргүзүлүүчү амалдар, негизги чоңдуктар жөнүндөгү билимдерди системага келтирүү жана жалпылоо.

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТИ БҮТҮРҮҮЧҮЛӨРДӨ КАЛЫПТАНА ТУРГАН МИНИМАЛДЫК БИЛИМДЕРДИН ЖАНА ИШ-АРАКЕТТЕРДИН ЖАЛПЫЛАНГАН ЖЫЙЫНДЫСЫ

– Китеп менен иштей билип, андагы тапшырмаларды, суроолорду, талаптарды түшүнө билүү;

– сунуш кылынган тапшырманын максатына түшүнүп, аны пландаштырып, тиешелүү иш-аракеттерди, ыкмаларды аткара билүү;

– өзүнүн жана башкалардын каталарын аныктай билүү;

– өз оюн так түшүндүрүп далилдей берүү;

– математикалык терминдерди, белгилерди туура пайдаланып, өзүнүн иш-аракеттерин түшүндүрө билүү;

– талдоо, салыштыруу, аналогия түзүү жана жалпылоо ыктарына ээ болуу;

– математиканын предметин (чөйрөнүн сан, форма, өз ара жайгашуу касиеттерин) түшүнүү;

– сандын функцияларын түшүнүү;

– сан катарынын касиеттерин, сандын түзүлүшүн (номерлөөнүн ондук системасын) билүү;

– амалдардын маңызын, оозеки жана жазуу жүзүндөгү аткаруу алгоритмдерин пайдалана билүү;

– амалдардын жадыбалдарынын түзүлүшүн түшүнүү менен аларды жатка билүү;

– жөнөкөй чоңдуктар менен иш жүргүзө билүү;

– сызгыч, бурчтук, циркуль менен геометриялык фигураларды түзүү, ченөө, геометриялык чоңдуктарды эсептөө ыктарына ээ болуу;

– математикалык объектилерди белгилөө (цифра түшүнүгү, арифметикалык белгилер, тамга) принциптерин түшүнүү;

– сан жана тамгалуу туюнтмаларды түзүп жана маанилерин аныктай билүү;

– барабардык жана барабарсыздык, теңдеме түшүнүктөрүн ажырата билүү;

– татаал туюнтмадагы амалдардын тартибин туура пайдалана билүү;

– маселе, анын струкурасы, чыгаруу, шартын кыскача жазуу (моделдештирүү) сыяктуу түшүнүктөрдү билүү.

ОКУУЧУЛАРДЫН МАТЕМАТИКАЛЫК ДАЯРДЫК ДЕҢГЭЭЛИНЕ КАРАТА МИНИМАЛДЫК ТАЛАПТАР.

Башталгыч мектептин бүтүрүүчүсү төмөнкү билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болууга тийиш:

1. Сан түшүнүгүнө байланыштуу:

– миллион ичиндеги натуралдык сандарды ондук системасында окуп жана жазып берүү;

– «>», «<», «=», белгилерин пайдаланып сандарды салыштыруу;

– сан катарынын ар кандай кесиндисин түзүп, андагы сандардын ордун жана иретин таап, салыштыра билүү;

2. Арифметикалык амалдарга байланыштуу:

– кошуу, кемитүү, көбөйтүү, бөлүүнүн, жадыбалдарын (таблицалык учурларын) жатка билүү;

– 100 ичиндеги сандар менен болгон амалдарды оозеки эсептөө ыкмаларын (бөлүк-бөлүк менен кошуу, кемитүү, тегерек санга толуктоо, амалды жогору разряддан баштоо ж.б. у.с.) билип, анча татаал эмес мисалдарды чыгаруу;

– 2-3 орундуу сандарды кошуу жана кемитүү; 2-3 орундуу сандарды бир жана эки орундуу сандарга көбөйтүү; 3-4 орундуу сандарды бир жана эки орундуу сандарга бөлүү;

3. Туюнтма түшүнүгүнө байланыштуу:

– «сумма», «айырма», «көбөйтүндү», «тийинди» терминдерин жана амалдардын компоненттеринин аттарын пайдаланып ар кандай туюнтмаларды окуй билүү;

– 2-4 амалды камтыган кашаалары бар же кашаасыз сан туюнтмасынын маанисин таба билүү.

4. Арифметикалык маселе түшүнүгүнө карата:

– жөнөкөй маселелерди чыгара билүү;

– 2-3 амалдуу маселелерди чыгара билүү (алардын ичине мынчага көп (аз), мынча эсе көп (аз), чоң кичине түшүнүктөрүн, ошондой эле ар кандай чоңдуктарды (баа, нарк, убакыт, ылдамдык, аралык) камтыган маселелер да кирет);

– андын ар кандай үлүшүн (теңин, үчтөн бирин, чейрегин, бештен бирин… ондон бирин) таба билүү.

5. Геометриялык материалдарга карата:

- төмөнкү геометриялык фигураларды: чекит, кесинди, үч бурчтук, төрт бурчтук (анын ичинен тик бурчтук жана квадрат), беш бурчтук, айлана, тегеректи тааный билүү;

– сызгычтын, бурчтуктун жана циркульдун жардамы менен кесинди, үч бурчтук, айлана, тик бурчтук (квадрат) фигураларын түзө билүү;

– узундуктун чен бирдиктерин (*мм, см, дм, м, км*) атап, алардын байланыштарын билүү;

– аянттын чен бирдиктерин ($мм^2$, $см^2$, $дм^2$, $м^2$) атап, алардын байланыштарын билүү;

– кесиндини (фигуралардын жактарынын узундуктарын) ченөө;

– тик бурчтуктун (квадраттын) периметрин жана аянтын эсептөө.

МЕКЕН ТААНУУ

ТҮШҮНҮК КАТ

Мамлекетибиздин саясий-экономикалык жактан өсүп-өнүгүшү,

чыңдалышы жаш муунга сапаттуу билим-тарбия берүүгө түздөн-түз байланыштуу. Окутуунун мазмунун доордун талабына ылайык деңгээлге жогорулатуу бүгүнкү күндөгү кечиктирилгис милдеттердин бири болуп болуп эсептелет. Буга байланыштуу, мектеп окуучусуна билим – тарбия берүү менен гана чектелбестен, аны турмушка даярдоо, б.а. компетенттүүлүктү калыптандыруу милдети коюлууда.

Окуучунун аң -сезиминде дүйнөнүн илимий картинасын калыптандыруу менен катар эле, алынган маалыматка таянып, өз жашоосун жана иш-аракетин рационалдуу уюштура билүүгө үйрөтүү зарыл.

Мекен таануу предметинин мазмунунда адам менен чөйрө, адам менен жаратылыш ажырагыс бир бүтүн система катарында каралат. Анткени жаратылыш – касиеттүү Жер эне, киндик кан тамган жер. Анда туулуп өскөн жерибиздин тоо-ташы, суусу, топурагы жатат. Калайык журтубуздун басып өткөн жолу, турмушу бар. Ошондуктан бул предмет жаратылышты элдин турмушу менен кошо окуткан интеграцияланган курс болуп эсептелет. Башкача айтканда, жер менен эл деген түшүнүк чогуу каралат да, эл-жерин сүйгөн инсандарды тарбиялоо максаты көздөлөт.

Предметтин өзөгүн жогорку класстарда окутулуучу табигый-илимнй циклдеги предметтер (астраномия, химия, биология, физика, география) түзөт да, алар адабият, тарых, адеп музыка, сүрөт, тил үйрөнүү, этнография менен интеграцияланып, окуучунун жаш өзгөчөлүгүнө ылайык берилет.

Мекен таануу окуу предметинин мазмунун калыптандырууда төмөндөгү принциптер жетекчиликке алынат:

-илимийлүүлук, ырааттуулук, уланмалуулук, окуучунун жаш өзгөчөлүгүнө, турмуштук тажрыйбасына таянуу, дүйнө таануу талабына негизделүү;

-окуу предметтерин интеграциялоо;

-билим берүү, тарбиялоо жана өнүктүрүү процесстерин өзара айкалышта алып баруу;

-окуучулардын өз алдынчалыгын, демилгелүүлүгүн, сынчыл ой жүгүртүүсүн калыптандыруу;

-мамилелешүү. ар кандай турмуштук кырдаалдарда жол таба билүү компетент-түүлүгүн калыптандыруу;

-жашаган жериндеги салтты, рухий мурастарды сыйлоого тарбиялоо;

-жалпы адамзаттык рухий дөөлөттөргө багытталуу жана улуттук дөөлөттөргө, мурастарга негизделүү.

-окуучулардын өз алдынча билим алышына жана өзүн-өзү тарбиялашына шарт түзүү:

<u>Мекен таанууну мазмунун калыптандырууга тиешелүү негизги принциптер-интеграциялоо, экология, элдик мураска негизделүү окуучунун рухиий дүйнөсүндө ыймандуутукту өнүктүрүүгө түздөн-түз кызмат өтөйт.</u> Мекен таанууда табигый жана социалдык дүйнө бирге каралып, баланын аң-сезиминде дуйнөгө карата бүтүндөй системалуу билим калыптанууга тийиш. жаңылоодо төмөндөгү талаптар жетектөөчү мааниге ээ:

- окуучулардын чыгармачылык шыгын өнүктүрүүнү камсыз кылган инсанга багытталган билим-тарбия берүү;

- мазмунду гумандаштыруу, маданиятташтыруу аркылуу рухий-адептик, эстетикалык, коммуникативдик билим-тарбия берүү;

-окуу жүктөмүн азайтуу менен окуучулардын ден соолугун сактоого шарт

түзүү

-билим берүүнүн мазмунун интеграциялоо аркылуу курчап турган дүйнөнү бүтүндөй толук окутууга шарт түзүү;

МЕКЕН ТААНУУ ПРЕДМЕТИНИН МАКСАТЫ ЖАНА МИЛДЕТИ

-Кенже мектеп окуучусунун аң-сезиминде дүйнөнүн илимий картинасын түзүү, аалам, жаратылыш жана адам жөнүндө алгачкы илимий түшүнүктөрдү берүү менен диалектикалык-материалисттик көз карашты калыптандыруу, жогорку класстарда окутулуучу табигый-илимий предметтерди өздөштүрүүгө негиз түзүү;
-кенже мектеп окуучусунун көңүл буруусун, элестетүүсүн, ой жүгүртүүсүн, эске тутуусун, өз алдынчалыгын, сүйлөө жөндөмдүүлүгүн, таанып-билүү ишмердүүлүгүн, өз күчүнө ишенимин өстүрүү;
-экологиялык маданият, табигый-илимий маданият, эстетикалык маданият, турмуштук билимдер аркылуу чынчылдыкка, чечкиндүүлүккө, тайманбастыкка, элин, жерин сүйүүгө, коргоого тарбиялоо,

МЕКЕН ТААНУУ ПРЕДМЕТИНИН МАЗМУНУ

Предметтин мазмуну Аалам, Жер бетиндеги жаратылыш, кыргыз жеринин жаратылышы, жаратылыш жана адам, жаратылыш жана маданият аттуу
мазмундук багыттардан турат.
Аталган багыттар өз алдынча төмөндөгүдөй бөлүмдөрдөн турат:

I. ЖАРАТЫЛЫШ
Аалам.
Күн — жашоонун булагы. Жыл мезгилдери.
Жер — ааламдын бир бөлүгү, кыргыз жери — керемет.
Биз жашаган жер. Ата журт. Ата мекен.
П. Жер бетиндеги жаратылыш.
Аба, суу, топурак, кен байлыктар.
Өсүмдүктөр жана жаныбарлар, аларды коргоо.
Ш. Кыргыз жеринин жаратылышы,
Тоолор, жайлоолор, токойлор, көлдөр, дарыялар, булактар, суу сактагычтар.
Элибиздин чарбалык иштери, жаратылыш менен байланышы.
Жаратылышты коргоо (кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгындагы экологиялык мурастар).
1У. Жаратылыш жана адам
Адамдын дене түзүлүшү
Ден соолукту сактоо жана этияттык чаралары
У .Жаратылыш жана маданият
Жаратылыш музыкада. Жаратылыш жана искусство. Жаратылыш жана кол өнөрчүлүк

Курстун мазмунун аныктоодо жана аларды класстар боюнча бөлүштүрүүдө окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу зарыл.

Улам жогорку класска өткөн сайын окуу обьектилери кеңейе берет. Буга байланыштуу, ар бир класстын программасынын негизги темасы бөлүнүп ат коюлду. Төмөнкү таблицаны карагыла:

КЛАССТАР НЕГИЗГИ ТЕМАЛАР

I класс	Мен жана айлана чөйрө.
II класс	Жаратылыш жана биз.
III класс	Ата Мекенимдин жаратылышы жана элдин турмушу (Кыргыз жери – керемет).
IV класс	Аалам жана биз.

1-класста жашаган жердин жаратылышы (Мен жана айлана чөйрө), 2-класста район же өрөөндүн жаратылышы,жаратылыш менен адамдын жашоо-тиричилигинин байланышы, 3-класста Ата мекенимдин жаратылышы ,. 4-класста аалам жөнүндө алгачкы түшүнүктөр киргизилип, окуучулардын таанып-билүү чөйрөсү мурдагыдан да кеңейет. (Аалам жана биз).

«МЕКЕН ТААНУУ» ПРЕДМЕТИН ОКУТУУДАГЫ МЕТОДИКАЛЫК СУНУШТАР

«Мекен таануу» курсу интеграцияланган, көп тармактуу предмет, аны окутуу мугалимдердин аракетин, чыгармачылыгын көп талап кылат.

Окутуунун негизги формасы болуп сабак эсептелет. Окуу планы боюнча ар бир класста жылына 34 саат бөлүнгөн.

Сааттардын бөлүнүшү

Класстар	I чейрек	II чейрек	IIIчейрек	IVчейрек	Баары
1 класс	9	7	9	9	34
2 класс	9	7	9	9	34
3 класс	9	7	9	9	34
4 класс	9	7	9	9	34

Ошондой эле класстык сааттарды жана мектеп компонентине бөлүнгөн убакыттан жумасына дагы бир саатты кошумча пайдалануу максатка ылайыктуу.

Сабакта ар кандай проблемалык суроолор коюлуп, окуучуларга тажрыйбаларды, байкоолорду жүргүзүү, жыйынтыгын дептерге же альбомго жазуу тапшырылат.

Окуучулар өз алдынча чыгармачылык иштерди аткарышат. Алар активдүү аракеттенгенде гана сабак жогорку эмоционалдык духта өтүп, алардын сезимине сиңип, пайдалуу болоорун тажрыйба көрсөтүүдө.

1-КЛАСС

МЕН ЖАНА АЙЛАНА ЧӨЙРӨ 34 саат

1-чейрек 9 саат

Ата мекеним—Кыргызстан. Кыргыз Республикасынын символикалары Герб, Туу жана Гимнде өлкөбүздүн жаратылышынын өзгөчөлүгүнүн чагылдырылышы . 1саат.

Мектебим. Биздин класс. Мектептеги жүрүм-турум эрежелери. Мектептеги бир күнкү окуялар.1 саат.

Биздин үй-бүлө. Үйдөгү эмгек. Үйдөгү мамиле.1 саат.

Айланадагы нерселердин жана кубулуштардын ар түрдүүлүгү жана окшоштугу. Түзүлүшү, түсү, формасы, өлчөмү боюнча окшош нерселер. Үйдөгү буюмдардын түрлөрү, окшоштугу, айырмасы. 2 саат.

Менин денем. Мүчөлөрүмдү атай билем. Денемди ар дайым түз алып жүрөм. Сымбаттуу болуп өсөм.1 саат

Тазалыктын мааниси жана ден соолук. Тырмак жана чачты таза алып жүрүү. Тиш щетканы пайдалана билүү. 1 саат.

Убакыт. Күн тартиби. Убакытты баалай билүү. Тактыкка үйрөнүүнүн зарылдыгы. 1 саат.

Кайталоо.1 саат.

2-чейрек . 7 саат

Биздин үй. Буюмдар дүйнөсү. Өзүнө тиешелүү буюмдарды туура пайдалана билүү. Буюмдарды айырмалай билүү. Буюмдарды туура атай билүү.1 саат.

Үйдөгү шаймандар. Алардын түрлөрү, аталышы, колдонулушу. Үйдү, короо – жайды тазалоо, таштандыларды бөлүштүрүү жана аларды ыңгайына жараша пайдалана билүү.1 саат.

Электр буюмдары, алардын аталышы жана колдонулушу.Электр буюмдарынын айырмасы жана окшоштугу. Электр буюмдарын пайдаланууда этият болуу чаралары.1 саат.

Этияттык чаралары .Өмүрүңдү сакта, этият бол! Өрт эмнеден чыгат? Жолдон кантип өтүү керек? Ийне, айнек, бычак, кайчыны колдонуудагы этияттык, ар кандай кырсыктардан сак болуу.1 саат.

Мектепке барчу жол жана этияттык.1 саат.

Тазалык жана тыкандык. Тазалыкты сактоонун зарылдыгы. Класстын. мектептин тазалыгы.1 саат.

Кайталоо.1 саат.

3-чейрек .9 саат

Менин досторум. Сабырдуулук жана чыдамдуулуктун зарылдыгы. Кезек күтүү. Кыргызстандагы элдер. Башка улуттардын салтын сыйлоо
жана өз элинин салтын, тилин өнүктүрүүнүн зарылдыгы.**1 саат.**

Жүрүм-турум эрежелери. Рахмат айтуу, кечирим суроо, уруксат суроо
жана башка эл арасында өзүн алып жүрүү эрежелери тууралуу.1 саат.

Жүрүм-турум эрежелери. Убадага туруу, айткан сөзүн аткаруу,
чынчылдык, бирөөлөрдүн сөзүн кунт коюп уга билүү, сылык мамиле
жасоо жана башка эрежелерди аткаруу.1 саат.

Майрамдар. Майрамдар, туулган күн, өткөн учурдагы майрамдар тууралуу аңгемелешүү.1 саат.

Нооруз-- жаз майрамы. Ата-бабаларыбыздын салты жана ырым-жырымдары. Улуттук буюмдар.1 саат.

Боз үй. Ата-бабаларыбыз колдонгон буюмдар. Алардын аталышы, колдонулушу1 саат.

Чогуу жасайбыз.Кагаздан түрдүү фигураларды кесүү, китепсырт даярдоо.
Боекторду аралаштырып, жаңы түстөрдү табуу, күн желесинин сүрөтүн тартуу.2 саат.

Кайталоо.1 саат.

4-чейрек . 9 саат

Жаратылыш кубулуштары. Күн жана түн. Асмандагы жылдыздар. Күндүн жашоодогу мааниси. Күндөр, жума, ай, жыл мезгилдери. Жумадагы күндөрдүн аталышы. Айлардын аталышы. 2 саат.

Дарак жылдын төрт мезгилинде.

Данектин өнүп чыгышына байкоо жүргүзүү. Данек жана андан дарактын өнүп чыгышы.1 саат.

. Өсүмдүк өстүрөбүз. Өсүмдүктүн өсүшүнө керектүү шарттар. Бак-дарактардын мааниси. Бак-дарактарды коргоо. Мөмө- жемиштер. Жаратылыштагы кайталанма кубулуштар. 1 саат.

Жаныбарларга кам көрүү. Жаныбарлардын түрлөрү. Алардын аталышы. Жаныбарларга кам көрүү тууралуу аңгемелешүү.1 саат.

Ата мекендин жаратылышы. Биз жашаган жер. Менин айылым (шаарым). Биз жашаган жердеги тоолор, суулар жана алардын аталашы. Жашаган жерибиздин жаратылышынын кооздугу. Жаратылышты коргоо
эрежелери. Мекенибиздин жаратылышын коргоонун зарылдыгы.1 саат.

Өзүм жөнүндө билдирем. Дарегин, ысмын, классташтарынын ысмын жазуу. Кат жазууга үйрөнүү.1 саат.
Кайталоо.1 саат.

1-КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН БИЛИМИНЕ ЖАНА БИЛГИЧТИГИНЕ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар 1-классты бүткөндө төмөндөгү талаптарды аткара билүүгө тийиш:
өз айылынын (шаарынын), жаратылышын сүрөттөп айтып бере алышы;
өз айылындагы (шаарындагы) негизги ишканаларды, калкты тейлөө мекемелерин атап, алардын маанисин айтып бере алышы;
коопсуздук эрежесин, ар кандай кырсыктардан этият болуу чараларын айтып жана көрсөтүп бериши;

мүчөлөрүн туура атап, ден соолукту сактоонун эң жөнөкөй эрежелерин, гигиеналык эрежелерди айтып жана көрсөтүп бериши;
күндөрдүн, айлардып аталышын, убакытты туура пайдаланууну, күн режимин, тактыктын зарылдыгын билиши;
күндөлүк турмушта колдонулган эмгек куралдарынын, техниканын, транспорттун аталышын билип, маанисин айтып бериши;
адамга керектүү азык-түлүктөрдүн, буюмдардын аталышын, алардын эмнеден, кандай эмгек менен өндүрүлөрүн билиши;
Мекенибиздин жаратылышы жөнүндө ыр, жомок, сүрөттөр боюнча өз оюн айтып бере алышы;
Жолдошторунун пикирин угуп, баалай билиши.

2-КЛАСС

БИЗ ЖАШАГАН ЖЕР (Жаратылыш жана биз). 34 саат

1-чейрек 9 саат

Ата-журт. Ата мекен жөнүндө түшүнүк. Туулуп өскөн жердин касиети, ыйыктыгы. Мекенди сүйүү жана коргоо(1 саат).

Биз жашаган жердин жаратылышы: тоолору, өрөөндөрү, суулары, токойлору,өсүмдүктөрү, жаанбарлары. Жаратылыштын кооздугу, өзгөчөлүгү. Жаратылышты коргоонун зарылдыгы. Экскурсия (1 саат). Биз жактагы күз. Күздөгү эмгек. Жаратылыш күзүндө. Экскурсия (1 саат).

Ата мекеним-Кыргызстан. Кыргыз Республикасынын символикалары Герб, Туу жана Гимнде өлкөбүздүн жаратылышынын өзгөчөлүгүнүн чагылдырылышы . Бишкек шаары. 1саат).

Касиеттүү ата журт – бабам Манас жергеси. Сулайман тоо, Ысык -Көл, Жеримдин суусу – дары. Бурана (2 саат).

Жаратылыш жөнүндө түшүнүк. Жандуу жаратылыш (өсүмдүк, жаныбар, адам) жана жансыз жаратылыш (аба, суу, тоо-таш) (2саат).

Жер жана Күн. Жер бетиндеги жашоо-тиричиликтин күнгө байланыштуулугу. Жыл мезгилдери .(1 саат).

2-чейрек . 7 саат

Ысык жана суук. Термометрдин түзүлүшү. Абанын, суунун, дененин, температурасын өлчөө .1 саат.

Жер эне. Жер эненин балдары – өсүмдүктөр. Өсүмдүктөрдүн ар түрдүүлүгү жана окшоштугу. Чөп, бадал, дарак. 1 саат.

Өсүмдүктөрдүн түзүлүшү. Сабак, тамыр, жалбырак, гүл, мөмө, урук
1 саат.

Ата мекенимдин байлыгы – жашылчалары жана жемиштери. Витамин жөнүндө түшүнүк. Жашылча-жемиштерди жууп жештин зарылдыгы. Өсүмдүктөрдүн коргоо. 1 саат.

Буудай жөнүндө жомок. Нан кайдан келет? Тегирмен, соку, сок билек, жаргылчак, ун комбинаты. Кыргыз элиндеги нанды кадырлоо салты. Дан эгиндери: буудай, арпа, таруу күрүч жана алардын мааниси.1 саат.

Пахта. Пахтадан эмне жасалат? 1 саат.

Талааларда эмне өсөт? 1 саат.

3-чейрек .9 саат

Адам өсүмдүктөн эмне алат? .(Азык, тоют, кездеме, жыгач, дары ж. б. 1 саат.

Өсүмдүктүн өсүшүнө керектүү шарттар, өсүмдүктү отоо жана суюлтуу. Жарык, *жылуулук, аба, суу, топурак. Өсүмдүк караңгыда өсөбү? Сугарбаса эмне болот? Тажрыйба. 1 саат.*

Биз жактагы кыш. Кыштын белгилери: суук, кар, күрткү, аяз, чилде, кыроо, бубак, ызгаар. Кар менен муздун касиеттери. Алардын окшоштугу жана айырмасы. Тажрыйба .1 саат.

Жер эненин балдары – жаныбарлар. Жаныбарлар кантип кыштайт?. Асанкайгынын ыры. Кыргыз элинин жан-жаныбарларга боорукердиги. Жаныбарлар кантип жашайт?1 саат.

Үй канаттуларынын жашоо-тиричилиги. Үй канаттууларынын балапан басып чыгарышы. Инкубатор .1 саат.

Аарынын жашоо-тиричилигиндеги кызыктар. Аарынын балы, сүтү, уусу. Аарынын уюгу, эне аары, жумушчу аары. Кумурсканын уюгу. Кумурска, көпөлөктүн жашоо-тиричилигиндеги кызыктуу кубулуштар.2 саат.

Баканын жашоо-тиричилиги. Баканын өрчүшү. Көнөкбаш. Баканын убалы, заарын чачышы жөнүндө чоң энемдин насааты .1 саат.

Кыргызстандып жыландары. Жылан – медицинанын эмблемасы. Жыланга ак чачуу — кыргыздын байыркы жөрөлгөсү. Чоң энемдин насааты .1 саат.

4-чейрек. 9 саат

Төрт түлүк мал. Алардын аталышы. Малдын түрлөрү. Кой, козу, ирик, эркеч, эчки, теке, улак, уй, музоо, кунажын, торпок, жылкы, кулун, тай, буура, тайлак, бото инген, топоз, мамалак жөнүндө.1 саат.

Адам жана жаныбарлар дүйнөсү. Малдан өндүрүлүүчү азыктар. Сүт азыктары: айран, сүт, каймак, май, сүзмө, курут, быштак, эжигей, жуурат, кымыз. Эт азыктары .2 саат.

Биз жактагы жаз. Жазгы төл. Жаныбарлар кантип чоңоёт? Өсүмдүктөр жазында. 2 саат.

Канаттуулар жазында. Куштардын уя салышы. Убал .1 саат.

Жаратылыштагы үндөр. Куштардын жана башка жаныбарлардын үндөрү. Куштарды үнүнөн тааный билүү. Кыргыздын күүлөрү табиятка үндөш. Кыргыздын

музыкалык аспаптары: комуз, кылкыяк, темир комуз, чоор, сурнай ж. б. 1 саат.

Жаз — жаратылыш майрамы .1 саат.

Жаратылыш материалдары. Ата-бабаларыбыздан калган мурас. Териден, жүндөн, пахтадан, жибектен жасалган буюмдар. Жүндөн жасалган буюмдар: шырдак менен килемдеги оюулары эмнеге окшош? 1 саат.

«Ат — адамдьн канаты». Кымыз, бээнин сүтү, саамал.Саяпкер деген ким? Толубай сынчы жөнүндө легенда.1 саат.

2-КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН БИЛИМИНЕ ЖАНА БИЛГИЧТИГИНЕ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар 2-классты бүткөндө төмөнкүлөрдү билүүгө тийиш:

— Ата журт, Ата мекен деген түшүнүктү, ал тууралуу ырларды, Кыргыз Республикасынын гимнин;

— өзү жашаган жердин, өрөөндүн аталыш тарыхын, ал тууралуу легендаларды, болумуштарды;

—өзү жашаган өрөөндүн элин, ушул жерден өсүп-өнгөн жана жашап өткөн мыкты инсандардын таржымалын;

—өзү жашаган аймактын аба-ырайынын өзгөчөлүгүн, тоолордун, суулардын, жайлоолордун аталышын;

— туулган жердин жаратылышынын кооздугу тууралуу аңгеме түзгөндү;

—өзү жашаган жердеги эл чарбачылыгын (айыл чарбасы жана өнөр жайы) ишканаларды, мекемелерди, элдин эмгегин;

—жыл мезгилиндеги өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзгөндү, мал багуунун жөнөкөй ыкмаларын, жашылчаларды отоп, суюлтууну, бөлмө өсүмдүктөрүн багууну;

малдын түрүн, алардын эркек-ургаачысынын, төлүнүн, малдын, жүнүнөн, терисинен жасалган буюмдардын, улуттук буюмдардын аталышын, малдан өндүрүлгөн азык-түлүктөрдүн аталышын;

айлана-чөйрөсүндө, жаратылышта кеңири тараган жаныбарлардын жашоо-тиричилигиндеги кызыктуу кубулуштарды, элибиздин жаратылышка карата боорукердигин, ырым-жырым жөрөлгөлөрүн, «убал» түшүнүгүн.

3-КЛАСС

АТА МЕКЕНИМДИН ЖАРАТЫЛЫШЫ ЖАНА ЭЛДИН ТУРМУШУ (Кыргыз жери – керемет). 34 саат

1-чейрек . 9 **саат**

Ата мекен жөнүндө түшүнүк. Кыргыз жери — керемет. Ата мекеним — Кыргызстан .1 саат. Кыргызстандын эли. Унутулгус адамдар. 1 саат.

Шаар жана кыштак. Кыргызстандын шаарлары. Бишкек, Каракол, Ош, Жалал-Абад, Нарын, Талас. Шаардагы жана айылдагы элдердин жашоо-тиричилиги жана эмгеги . 1 саат

. Мейкиндиктин түндүк, түштүк, батыш, чыгыш жактарын аныктоо.1 саат.

Багытты күнгө карап жана жергиликтүү белгилер боюнча аныктоо. Компастын түзүлүшү. Практикалык иш.1 саат.

План жана карта. Практикалык иш. Жердин планын түзүү 1 саат.

. Кыргыз жери картада. Областтар жана областтардын борборлору. Сен жашаган жер картада .1 саат.

Кыргызстан тоолуу өлкө. Тоолор: Күңгөй Ала-Тоо, Тескей Ала-Тоо Талас, Чаткал, Алай, Сулайман тоо ж. б. Тоо жана адам. 1саат.

Тоо арасындагы кызыктар. Саймалы Таш. 1 саат.

2-чейрек .7 саат

Тоодогу өсүмдүктөр. Чөптөрдүн сырын үйрөн. Тоо өсүмдүктөрүн коргоо. Дары чөптөрдү пайдалана билүү.1 саат.

Тоо жаныбарлары. Тоо жаныбарлардын коргоо. Кожожаш мерген баяны . 1 саат.

Атактуу жайлоолор. Суусамыр, Кара-Шоро, Аксай, Арпа ж.б.Биз жактагы жайлоолор Тоо элинин кесиби. Малдан жугуучу оорулар, алардан сактануу чаралары. 1 саат.

Токой. Токой жөнүндө түшүнүк. Токойдун мааниси. Токойду, токой жаныбарларын коргоо. Бугу эне. 1 саат..

Мөмөлүү токойлор. Алмалуу, Алчалуу, Өрүктүү, Жийделүү деп аталган жерлер. Жапайы мөмөлөр: карагат, бөрү карагат, чычырканак, алардын дарылык касиети. Арстанбаб жаңгак токою, жаңгак, мисте, бадам. 1 саат.

Суу. Суу жана жашоо. Сууну коргоо. «Аккан сууда арам жок» деген туурабы? Сууну үнөмдөө. Суунун касиеттери. Анын үч абалы. Суюк, буу, муз. Таза суу, шор суу. Тажрыйба.1 саат.

3-чейрек 9 саат

Жаратылышта суунун айланышы. Жаан кайдан келет? 1 саат.

Мөңгү, булак, дарыя, көл. Булак жөнүндө түшүнүк. Дары булактар. Ак-Суу, Жалал-Абад, Ысык-Ата, Кара-Шоро, Арашан. Жер астынан чыккан дары суулар, жылуу булактар. Курорттор .1 саат.

Кыргызстандын дарыялары. Нарын, Чүй, Талас, Ак-Буура, Көкөмерен ж.б дарыялар. Биз жашаган жердеги дарыялар . 1 саат.

Суунун күчү. Суудан энергия алуу. Токтогул, Үч-Коргон, Күрп -Сай, Камбар-Ата, Таш-Көмүр, Шамалды-Сай, Ат-Башы ж.б. ГЭСтер.1 саат.

Кыргыз көлдөрү: Ысык-Көл, Соң-Көл, Чатыр-Көл, Сары-Челек. Суу сактагычтар: Орто-Токой, Токтогул, Папан, Найман .1 саат.

Чөл, чөлдүн өзгөчөлүгү.1 саат.

Кен байлыктар. Кен байлык жөнүндө түшүнүк. Адамдын жашоо-тиричилигинде кен байлыктардыи мааниси. Кен байлыктардын түрлөрү .

Курулушта колдонулуучу кен байлыктар: кум, чоло, акиташ, гранит, мрамор. Практикалык иш.1 саат.

Күйүүчү кен байлыктар: чым көң, таш, нефть, газ. Кыргызстандын көмүрү (Таш-Көмүр, Кызыл-Кыя, Сүлүктү, Миң-Куш, Кара-Кече, Көк-Жангак ж. б.). Нефть жана газ (Майлы-Сай, Чангырташ) . 1 саат.

Металлдар. Темир, аллюминий, жез. Колдонулушу. Кыргызстандын алтыны: Макмал, Сары-Жаз, Чаткал, Талас, Кумтөр ж. б. Зергерчилик.

Сымап, сурьма, коргошун, кендери (Кадамжай, Айдаркен,) .

Кендерди изилдөө жана казып алуу . 1 саат.

4-чейрек. 9 саат.

Эл тааны, жер тааны. Сары-Өзөн Чүй. Картадагы орду. Жер шарты. Шаарлары. Чүйдүн эли. Чүйдөгү улуттар. Элдердин ынтымагы. 1 саат.

. Ош. Картадагы орду. Жер шарты. Ошто эмне өсөт? Пахта, тамеки, жашылча-жемиштер. Ош аймагындагы кооз жерлер: Кара-Шоро, Абшыр-Сай, Кыргыз-Ата ж. б., Сулайман тоосу .

Бишкек — Ош жолу. 1 саат.

Жалал-Абад. Картадагы орду. Жер шарты. Кооз жерлери: Сары-Челек, Арстанбаб. Жалал-Абад курорту. 1 саат.

Талас. Картадагы орду. Жер шарты. Таластын эли. Манастын күмбөзү. 1 саат.

Ысык-Көл аймагы. Картадагы орду. Жер шарты. Шаарлары, эли. Ысык-Көл

жөнүндөгү ырлар, легендалар, курорттор, эс алуу үйлөрү. 1 саат.

Нарын аймагы. Картадагы орду. Нарын тоолуу жер. Жайлоолор.

Нарын шаары. Нарындын эли (1 саат).

Баткен аймагы. Картадагы орду. Жер шарты. Баткендин эли.
Кайталоо (2 саат).

3-КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН БИЛИМИНЕ ЖАНА БИЛГИЧТИГИНЕ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар 3-классты бүткөндө төмөнкүлөрдү билүүгө тийиш:
-Ата-Мекен тууралуу ырларды, Кыргыз Республикасынын гимнин, мамлекетибизднн гербин, туусун;
-Республикабыздагы областтардын, шаарлардын аталышын, өзгөчөлүктөрүн, картадагы ордун;
-айыл, шаар, район, область, өлкө деген түшүнүктөрдүн айырмасын;
-шаар менен айыл турмушунун негизги айырмачылыгын;
-мейкиндиктин түндүгүн, түштүгүн, батыш, чыгышын айырмалаганды;
-Кыргызстанга коншулаш өлкөлөр жана алардын картадагы ордун;
-Кыргызстандагы жайлоолордун, көлдөрдүн, дарыялардын; -Нарын дарыясына курулган ГЭСтердин, дарылык касиетке ээ минералдык булактардын, курорттордун аталышын;
-Кыргызстандагы негизги кен байлыктарды;
-Республикабыздагы негизги тарыхый эстеликтерди;
-Ата-Мекен тууралуу ангеме түзүп, сочинение жазганды.

4-КЛАСС

ААЛАМ ЖАНА БИЗ 34

1-чейрек 9 саат

Ата-Мекеним — Кыргызстан .1 саат.

Ааламга саякат. Күн — жарыктын жана жылуулуктун булагы.1 саат.

Күн системасы. Күн жана планеталар. Меркурий, Чолпон, Жер, Марс, Юпитер, Сатурн, Уран, Нептун, Плутон, Метеорит жөнүндө түшүнүк
1саат .

Ай. Айдын жаңырышы. Айды изилдөө .1 саат.

Жылдыздар. Топ жылдыздар. 1 саат

Жердин түзүлүшү. Жер жана Күн. Күн жана түн. Жер өз огунда айланат (сутка). Жер күндү айланат (жыл). Убакыт ченемдери. Күн, жума, ай, жыл, кылым . Адамдын мүчөл жылдары .2 саат.

Жер жүзү глобуста жана картада. Материктер жана океандар. Жердин эки уюлу. Кыргызстандын картасы. Жер жүзүндөгү жашоо-тиричиликтин ар түрдүүлүгү. 2 саат.

2-чейрек. 7 саат

Жердеги жашоо-тиричиликтин зарыл шарты: топурак,аба, суу,
1 саат.

Топурак. Топурактын составы: кум, чопо, чиринди, аба, суу, туз. Тажрыйба .1 саат.

Аба. Абанын составы. Аба жана ден соолук. 1 саат.

Аба-ырайы. Климат. Аба-ырайын алдын ала сезүүчү жаныбарлар, элдик байкоолор (күндүн кызарып батышы, айдын тигинен жана чалкасынан жаңырышы ж. б.) Шамал. 1 саат.

Суу. Жер бетиндеги жана жер астындагы суулар. Сууну коргоо .1 саат.

Жер бетиндеги жаратылыш. Өсүмдүктөр менен жаныбарлардын ар түрдүүлүгү,

алардын жашаган жерлерине ыңгайланышы. Өсүмдүктөр менен жаныбарларды коргоо . Кызыл китеп. Кыргызстандын кызыл китеби . 2 саат.

3-чейрек 9 саат

Байыркы кыргыз элинин жер-сууну, жаратылышты ыйык катары баалашы. Эл оозунда айтылып келе жаткан мурастар. «Кожожаш мергсн», «Карагул ботом», «Бугу эне», «Акбаранын көз жашы» ж.б. 2 саат.

Адам – жаратылыш перзенти. Сенин денең. Келбеттүү, күчтүү жана шамдагай болуп өсүүнүн зарылдыгы. 1 саат.

Булчун. Булчунду чындоодо эмгектин, дене тарбиянын мааннси.

Спорттун түрлөрү. Кыргыздын оюндары. Кожомкул балбан. Дүйнө жүзүндөгү атактуу спортсмендер .2 саат.

Дем алуу. Тамекинин зыяндуулугу. 1 саат.

Тамактануу. Тишти күтө билүү. 1 саат.

Адамдын ден-соолугу. Көрүү, угуу, жыт билүү, даам сезүү.Тазалык эрежелери. 1 саат.

Ашар, түлөө. Жер - сууну ыйык тутуу. Ата-бабаларыбыздын насааттары 1 саат.

4-чейрек. 9 саат

Жаратылыш жана адамдын жашоосу. Үй, үй буюмдары жана тамак-аштар.1 саат.

Жаратылыш жана маданият. Кол өнөрчүлүк: зергер, жыгач уста, боз үй, ат жабдыктарын жасоо, сайма, өрмөк, ала кийиз, шырдак, килем, оюмдар дүйнөсү. 1 саат.

Жаратылыш жана сөз өнөрү.

Чечендер, сөз чеберлери, куудулдар. Жээренче чечен. Акылкарачач, Куйручук, Шаршен жана азыркы куудулдар. Кооздоп, көркөм сүйлөгөнгө үйрөн. Азилдин, юмордун күчү. Сөзгө баа бере бере билүү, сөздү уга билүү .2 саат.

Жаратылыш жана музыка. 1 саат.

Жаратылыш жана сүрөт өнөрү. Музей. Кыргызстандагы музейлер .1 саат.

Театр. Куурчак театры. Цирк өнөрү. Мультфильм.1 саат.

Кайталоо (1 саат).

4-КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН БИЛИМИНЕ ЖАНА БИЛГИЧТИГИНЕ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

4-классты бүткөндө окуучулар төмөндөгүлөрдү билүүгө тийиш:

-ааламдын түзүлүшүн, күн системасын. Планеталардын, айрым топ жылдыздардын аталышын;

-Жердин түзүлүшүн, күн менен түндүн, жыл мезгилдеринин алмашуу себептерин;

-материктерди, океандардын аталышын;

-Кыргызстандын Жер планетасында алган ордун, Ата-мекенибиздин өзгөчөлүгүн;

-Жер планетасындагы жашоо-тиричиликтин ар түрдүүлүгүн жана өз ара байланышын;

- адамдын дене түзүлүшүн, мүчөлөрдүн аталышын;

-санитардык – гигиеналык эрежелерди, өз ден соолугун сактоону;

-адамдын руханий дөөлөттөрүн (сүрөт, театр, опера, балет, цирк, сөз өнөрү, кино, теле берүү, архитектура ж.б.)

Пайдаланылган адабияттар:

Как разработать учебную программу. // Б.: 2006

1.Педагогика.-2000.-№2// Амонашвили Ш.А., Загвязинский В.И. Паритеты, приоритеты и акценты в теории и практики образования.

2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. М.: Народное образование 1998

3. Скок Г.Б., Лыгина Н.И. Как спроектировать учебный процесс по курсу.- М.: Педагогическое общество России, 2003
4.Стрелова О.Ю. Национально-региональный компонент государственного образовательного стандарта школьного исторического образования: вопросы теории и практики: аналитические материалы и методические рекомендации.- М.: АПКи ПРО, 2001

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА БААЛОО ТУУРАЛУУ ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ

1. Жаңы иштелип чыккан предметтик стандарттарда баалоонун жалпы стратегиясы, өзүнчө бөлүм менен берилет.

2. “Орто мектептердин 2-4-класстарынын окуучуларынын **кыргыз тилинен** алган билимине, билгичтигине жана машыккандыгына карата баа коюунун нормалары” аттуу усулдук колдонмосу иштелип чыккан. Усулдук колдонмо 1989-жылы чыккандыгына карабастан, талаптар эскирген жок, учурда да айрым өзгөртүүлөр менен колдонулууда.

3. Конкереттүү окуу предметтери боюнча “Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Мугалимдер үчүн усулдук колдонмодо” аттууэмгектерде берилген, алар тиркелди:

ТИРКЕМЕЛЕР:

АДАБИЙ ОКУУ

Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Мугалимге үчүн усулдук колдонмо. Адабий окуу 2-4-класстар/ Түз. С. К. Рысбаев, Б. А. Абдухамидова. – Б.: - 2012.- 82 б.

Окуучунун өзүн-өзү баалоосу жана бири-бирин баалоо

Окуучунун өзүн-өзү жана бири-бирин баалоодо окуп-үйрөнүү иштериндеги кемчиликтери жана аларды жоюунун жолдору аныкталат. Өзүнүн жетишкендиктерин баалоо, каталарын түзөтүү, өз алдынча иштөө, өзүн-өзү баалоо көндүмдөрү калыптанат. Окуучулардын өзүн-өзү баалоо, бири-бирин баалоо аракеттери белгиленген критерийлерге таянуу менен, ар бир сабактын жыйынтыктоочу баскычында төмөндөгү суроолорго жооп берүү аркылуу ишке ашырылат:

- иштеги ийгиликтериң жана кемчиликтериң?
- өзүңө эмнени каалайсың?
- классташтарыңа эмнени каалайсың?
- иште кандай кыйынчылыктар кездешти?
- эң кызыктуу эмне болду?
- иш процессинде эмнелерди үйрөндүң?
- эмнелер жакты, эмнелер жаккан жок?

Мындай бири-бирин баалоонун артыкчылыгы – окуучулар башкалардын ишинин мыкты жана начар жактарын байкоо аркылуу өзү да өсүп, өз кемчилигин талдай билет.

Окуучунун билимин тест аркылуу баалоо

Тест аркылуу баалоо – окуучунун чыгарманын мазмунун түшүнгөнүн жана билгенин текшерүү максатында өткөрүлөт. Тесттер калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу баалоодо колдонулат. Тесттин жыйынтыктары окуучу үчүн татаал деп саналган тигил же бул теманы мыкты өздөштүрүүгө жардам берет. Тест баалоонун көптөгөн формаларынын бири гана болгондуктан, баалоонун башка усулдары менен айкалышып колдонулат:

- даяр жооптордун ичинен бир жоопту тандаган тест;
- даяр жооптордун ичинен бир нече жоопторду тандаган тест;
- сунушталган жооптордогу байланышты тапкан тест;
- «туура», «туура эмес» жооптуу тест;
- жоопсуз тест, суроолор жана жооптор.

Суроолорду жана жоопторду колдонуу – сабактын мазмундук максатын окуучулар канчалык деңгээлде өздөштүргөндүгүн текшерүүнүн жакшы ыкмасы.

Эссенин жардамы менен баалоо

Берилген темага ылайык эссе жазуу - окуучулардын ал теманы түшүнгөнүн жана ал тема боюнча жалпы билимдерин текшерүүнүн алгылыктуу ыкмасы. Эссе аркылуу баалоонун кыйынчылыгы – эссени текшерүүгө жана баалоого атайын убакыттын талап кылынышы. Ошондуктан эссени бааалоонун томөндөгүдөй критерийлерин пайдаланса болот:

Эссени баалоонун критерийлери

	Критерийлер	Эң жогорку баа	Алынган баа
	Тема менен байланышы	5	
	Ынандыра билүүсү	5	
	Идеянын нукуралуулугу	4	
	Идеянын логикалуу ачылышы	5	
	Ишенимдүү далилдердин болушу	4	
	Текст түзүлүшүнүн ырааттуулугу	4	
	Грамматикалык, орфографиялык жана стилдик жактан тууралыгы	3	

Мында баа коюуда – окуучунун көрсөткүчтөрү жалпы бааланат. Эң жогорку баа – 30 деп болжолдуу алсак да болот. Эгер беш упайлык баа койгуңуз келсе, жалпы бааны 6 га бөлүп, тегеректеп койгула. Жазуу иштерине сынак уюштургула. 4 окуучу биригип, бири-биринин жазганын текшерсе болот. Андан кийин эң жакшы эссе тандалып алынат. Окуучулардын кызыгуусу артып, алар аракеттене баштайт.

МАТЕМАТИКА

Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Математика. 1-4-класстар. Мугалимдер үчүн усулдук колдонмо / Түз. Ч. А. Аттокурова, А. К. Мурсаева, Р. Х. Шакиров. – Б.: «Билим», 2011. - 74 б.

Баа коюунун ченемдик талаптары

Окуучулардын оозеки жообун баалоо

«5» деген баа:

— окуу китептериндеги жана программадагы окутуунун мазмунун толугу менен айта алса;

— математика предметине байланыштуу терминдерди, белгилерди так колдонсо, логикалык ой жүгүртүүдө ирети менен түшүндүрсө;

— окуу материалдарына карата керектүү чиймелерди чийсе;

— окуучунун өтүлгөн материал боюнча билимин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн кийинки сабактагы мисал-маселелерди чыгарууда, суроо жооптордо, бышыктоодо байланыштырып, колдоно алса;

— математика сабагынан алган билимдерин, билгичтиктиктерин жана көндүмдөрүн өз жашоосундагы кырдаалдарда колдоно билсе;

— суроого көмөкчү суроолорсуз эле так жооп берсе.

«4» деген баа
«5» деген баа алууга коюлуучу талаптардан төмөндөгү кемчиликтерге жол берилсе, анда окуучу «4» менен бааланат.
– математикалык мазмунду ачып берүүдө кээ бир кемчиликтер кетирилсе;
– негизги мазмунду ачууда 1-2 кемчилик кетирилип, аны мугалимдин талабы боюнча ондолсо;
– кошумча берилген суроолорго жооп берүүдө кээ бир кемчиликтер кетирилип, ал кемчиликтер мугалимдин эскертүүсү менен ондолсо.
*«3» деген*баа*
– математикалык материалдын жалпы мазмунун түшүнүп, бирок мазмунун толук айтып бере албаса, жана жалпы суроолордун кээ бирине гана жооп берсе;
– математикалык түшүнүктөрдү кыйынчылык менен аныктаса, терминдерди колдонууда каталарды кетирсе, чийиндерди мазмунуна карата туура чие албаса жана мугалимдин көмөкчү суроолорунун жардамы менен гана жооптор оңдолсо;
– мурдагы өтүлгөн материалдар боюнча билим, билгичтик жана көндүмдөрүн кийинки сабак менен байланышытыра албаса, ошондой эле жашоо турмушундагы кырдаа
–теориялык жактан билим жетиштүү болуп (эрежелердикурулай жаттап алуу), аны практикада колдонуу билгичтиктерин, көндүмдөрүн көрсөтө албаса коюлат.
«2» деген баа
– окуу материалынын мазмунун ачып бере албаса;
– окуу материалынын негизги бөлүгүн түшүнбөстүгү байкалса;
– математикалык түшүнүктөрдү аныктоодо кыйналса, терминдерди колдонууда ката кетирсе, материалдын мазмунуна карата чиймелерди чие албаса, мугалим тарабынан берилген көмөкчү суроолордун жардамы менен жогорудагы кетирилген кемчиликтерди жое¸ албаса коюлат.
“1” деген баа
– окуу материалынын мазмунун толук бойдон түшүнбөстүгү байкалса коюлат.

Окуучунун жазуу жана текшерүү иштерин баалоо
«5» деген баа
– берилген иш толугу менен катасыз аткарылса;
– окуучу цифраларды элементи менен туура, таза жаза алса;
– тапшырмаларды аткарууда аны аткарууну толугу менен негиздей алса, туура ой жүгүртсө;
– тапшырма рационалдуу жол менен аткарылса коюлат.
«4» деген баа
– берилген иш толугу менен аткарылса, бирок аткарууда бир ката кетирилсе;
– окуу материалынын мазмуну боюнча чийин так чийилбесе, бирок бул каталык тапшырманы аткарууда жолтоо болбосо;
– тапшырманын жооптору туура, цифралар элементи менен жазылган, бирок окуучу кээ бир ондоолорду жүргүзсө коюлат.
«3» деген баа
– берилген иш аткарылса, бирок 2 же 3 ката кетирилсе;
– ишти аткарууда таза, тура жаза албаса, кээ бир тапшырмаларды аткарууда кемчилдиктер кетирилсе;
– материалдын мазмунуна карата чийме чие албаса;
– мурунку билим, билгичтигин кийинки окуу материалдарына байланыштыра албаса коюлат.
«2» деген баа
– окуу материалынын мазмунун түшүнбөсө, берилген тапшырманы аткарууда кыйналса;
– берилген тапшырма боюнча бир нече каталар кетирсе коюлат.
«1» деген баа
– окучу өтүлгөн тема боюнча билим, билгичтик жана көндүмү калыптанбаса, аны колдоно албаса коюлат.

МЕКЕН ТААНУУ

Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Мугалимдер үчүн усулдук колдонмо. Мекен таануу 1-4-класстар / Түз. З Мамбетова, Г. К. Бекбоева, Р. Х. Шакиров.- Б.: - 2011.- 55 б.

Окуучулардын иш-аракетинин натыйжаларын обьективдүү баалоо үчүн баа коюунун төмөндөгүдөй нормативдери, градациялары колдонулат.

Оозеки жоопту баалоо:

«5» деген баа текстти туура окуп, кайра айтып берсе, суроолорго толук жооп берсе, карта менен иштей алса коюлат.

«4» деген баа текстти окуп, бирок толук кайра айтып бере албаса, сууроолорго толук жооп бербесе коюлат.

«3» деген баа текстти жакшы окуй албаса, жакшы айтып бере албаса, суроолорго араң жооп берсе коюлат.

«2» деген баа тексти билбесе, айтып бербесе коюлат.

«1» деген баа такыр айтпаса, жооп бербесе коюлат.

Практикалык иштерди баалоо:

«5» деген баа так, тыкан, ирээттүү аткарылган ишке коюлат.

«4» деген баа жакшы аткарылып, бирок 1-2 ката кетирилсе коюлат.

«3» деген баа ирээтсиз, 2-3 этабы аткарылбаган, начар даярдалган ишке коюлат.

«2» деген баа ишти начар иштесе коюлат.

«1» деген баа ишти аткара албаса коюлат.

Жазуу иштерин (тест, викторина, кластер ж.б.) баалоо:

«5» деген баа тесттин 85%тин аткарса, так, тыкан болсо коюлат.

«4» деген баа тесттин 60-85%тин аткарса, викторина, кроссворддон 1-2 ката кетирсе коюлат.

«3»деген баа тесттин 60%тен азыраагын аткарса, кроссворддон 3-5 ката кетирсе коюлат.

«2» деген баа тесттин 20 %тен азыраагын аткарса коюлат.

«1» деген баа тести, кросвордду да аткара албаса коюлат.

Дептерде иштөөнү баалоо:

«5» деген баа ката кетирбей, системалуу (жазуу, сүрөт тартуу, схема түзүү ж.б.) так аткарса коюлат.

«4» деген баа системалуу, толук иштеп, бирок 1-2 катасы бар болсо коюлат.

«3» деген баа тапшырмалар толук аткарылбаса (жарымынан азырагы), ката кетирип, булгап жазса коюлат.

«2» деген баа тапшырмаларды аткарбаса коюлат.

«1» деген баа дептери ирээтсиз болсо,булгап жазса же дептери жок болсо коюлат.

МАЗМУНУ

Кыргыз тили…………………………………………………………3
Адабий окуу…………………………………………………………12
Класстан тышкаркы окуу……………………………………..18
Математика…………………………………………………………25
Мекен таануу……………………………………………………...37
Башталгыч класстарда баалоо тууралуу
жалпы маалымат...47

Башталгыч класстардын
ПРОГРАММАСЫ

Окуу куралы

Кыргыз тили, адабий окуу жана кластан тышкаркы окуу

Математика

Мекен таануу
(1-4-кл)

Форматы 60х84 1/16. Көлөмү 3.0 б.т., Нускасы 400.

КББАнын «БИЛИМ» басма борбору
Бишкек ш., Эркиндик гул. 25,

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ УЮМДАР
(МЕКТЕП, ГИМНАЗИЯ, ЛИЦЕЙ) ҮЧҮН
П Р О Г Р А М М А Л А Р

Т А Р Ы Х

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ.
КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

5–9-класстар

Кайра редакцияланып, 10-чыгарылышы

Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим министрлиги
тарабынан бекитилди

БИШКЕК – 2022

УДК 373.167.1:94
ББК 63.3(0) я721
Т22

ТҮЗҮҮЧҮЛӨР ЖАМААТЫ:

Жетекчиси: ***М. К. Иманкулов,***
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Кыргыз билим берүү академиясынын социалдык-гуманитардык
билим берүү лабораториясынын башчысы.
Мүчөлөрү: окмуштуу педагогдор — ***А. Б. Элебесова, Ө. Ж. Осмонов, Т. Н. Өмүрбеков, Т. К. Чоротегин, К. С. Молдокасымов, Г. К. Жыргалбекова, Т. Ө. Өмүрзакова.*** Мугалимдер — ***А. А. Темиралиева, А. С. Мырзакматова, А. К. Дөталиев, Ө. Б. Саалаев, Ш. К. Керимова.***

Усулдук кеңеш берген: ***Р. Э. Токтоналиева,***
Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги,
Бишкек шаарындагы № 91-орто мектептин I категориядагы мугалими.

Окуу программаларынын методикалык аппаратын даярдагандар жана чыгарылышына жооптуулар:
А. Б. Элебесова, педагогика илимдеринин кандидаты,
Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги,
Кыргыз билим берүү академиясынын социалдык-гуманитардык
билим берүү лабораториясынын жетектөөчү илимий кызматкери;
А. А. Темиралиева, Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги, Бишкек шаарындагы № 93-орто мектептин
I категориядагы мугалими.

ТАРЫХ: Дүйнө тарыхы. Кыргызстан тарыхы боюнча окуу программалары: жалпы орто билим берүүчү уюмдардын (мектеп, гимназия, лицей) 5–9-класстары үчүн окуу программалары. – Кайра редакцияланып, 10-чыгарылышы. – Б., 2022. – 47 бет.

© КББА, Социалдык-гуманитардык
билим берүү лабораториясы, 2022.

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

Окуу программасы — окуу предмети боюнча милдеттүү түрдө өздөштүрүлүүгө тийиш болгон билимдердин, билгиликтердин жана көндүмдөрдүн мазмунун жана көлөмүн тастыктоочу, дүйнө таанымдын негизги идеяларын өздөштүрүү логикасын ачып берүүчү, темалардын ой жүгүртүүнү өнүктүрө тургандай ырааттуу берилишин, алардын бөлүмдөр, темалар жана окуу мезгили (окуу жылы, чейректер) боюнча бөлүштүрүлүшүн көрсөтүүчү ченемдик документ.

Окуу программасын түзүүнүн негизги принциптери:

- *уланмалуулук* — мурда өздөштүрүлгөн материалдан азыр өздөштүрүлүп жаткан жана кийин өздөштүрүлө турган материалдарга үзгүлтүксүз ырааттуу өтүү;
- өздөштүрүлүп жаткан көрүнүштөрдүн ортосундагы табигый байланыштарга туура келе тургандай *предметтер аралык байланыштар*;
- *идеялык-көз караштык* — окуу программасына киргизилген билимдердин окуучулардын руханий табитин жана илимий көз карашын калыптандыруу;
- окуучуларга илимий билимдердин негизинде таалим-тарбия берүүнүн *социалдык максаттарына ылайыктуулугу*;
- окуучулардын *чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү*;
- илимдин, техниканын жана маданияттын азыркы кездеги *жетишкендиктерине көңүл буруу*;
- *жөнгө салуучулук же уюштуруучулук-методикалык* — мугалимдин сабактарга даярдануу ишмердүүлүгүн (материалдарды, окутуу технологияларын жана методдорун, сабактын тибин жана түрүн тандоо) жана окуучунун окуу ишмердүүлүгүн (предметти класста жана/же үйдө өздөштүрүүнүн мүнөзүн аныктоо) уюштуруу.

Түзүүчү-авторлор окуучуларды тарых илими менен тарыхый таанымдын заманбап методологиясына негизделген академиялык илим катары тарыхты билүү — заманбап көп маданияттуу коомдо жашоо үчүн ар дайым актуалдуу экендигин көрсөтүүгө умтулушту. Тарыхты билбей туруп, адамзаттын маданий өнүгүү ыраатынын жана социалдык эстутумунун болушу эч мүмкүн эмес.

Тарых окуу китеби — тарыхый илимий билимдердин негиздери бериле турган, тарыхый түшүнүктөрдү жана терминдерди үйрөтө турган, тарыхый даталарды, аталыштарды жана ысымдарды билдире турган, ошонун натыйжасында окуучунун дүйнө таанымын өнүктүрүп-өстүрө турган илимий багыттагы чыгарма.

Окуу программалары окуучуларга Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы боюнча билимдердин жана билгиликтердин белгилүү бир өлчөмүнө ээ болуу мүмкүнчүлүгүн түзүүгө, ошондой эле: *«Биз кимбиз? Биз кандайча жаралганбыз? Биз кайсы багытты беттеп баратабыз? Бизди келечекте эмнелер күтүп турат?»* — деген сыяктуу эң маанилүү турмуштук суроолорго жооп издөөнүн үстүндө ой жүгүртүүгө багытталган.

Авторлорду бирдиктүү концепциялык топко бириктирген принциптүү позициялар төмөнкүлөр:

- ➢ тарыхый процесстин татаалдыгын жана көп кырдуулугун ачып көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү көп фактордуу өңүт; алардын ар биринин тигил же бул мезгилдеги артыкчылыктуу маанисин, Кыргызстандын жана башка өлкөлөрдүн тарыхый бурулуш учурларындагы өнүгүүсүнүн альтернативдүү мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүү;
- ➢ мазмунунун окуучулардын патриоттук сезимдерин өнүктүрүүгө, жарандык сапаттарын, толеранттуу ой жүгүртүүлөрүн калыптандырууга багытталышы;
- ➢ тарыхый инсандардын тарыхый процесстин жүрүшүнө таасирин ачып көрсөтүүдө инсандык-психологиялык аспектилерге көңүл буруу;
- ➢ Кыргызстандын тарыхында болуп өткөн процесстерди жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдөгү ошондой көрүнүштөр менен салыштыруу; жалпы тарыхый тенденцияларды жана уникалдуу өзгөчөлүктөрдү көрсөтүү;
- ➢ окуучуларды Кыргызстандын тарыхы боюнча маанилүү суроолорго жоопторду өз алдынча изденүүгө багыттоо; орчундуу тарыхый маселелерге баа берүүдө өз позициясын түзүүгө багыттоо.

Авторлор Кыргызстандагы жана башка өлкөлөрдөгү адамдардын жашоо ыңгайларына, турмуш-тиричиликтерине, менталдуулугуна, маданий өнүгүүлөрүнө жана диний ишенимдерине көңүл буруу менен, алардын тарыхтагы ролун жана ордун комплекстүү мүнөздөөгө умтулушту. Программалардагы материалдар окуучулардын ар түрдүү тарыхый доорлордо адамдардын социумдагы, мамлекеттик жана коомдук турмуштагы, маданий жана диний тутумдардагы жана үй-бүлөдөгү өз ара мамилелеринде орду өзгөрүлө тургандыгы жөнүндө түшүнүктөргө ээ болушун шарттайт.

Окуу материалын өздөштүрүүдө цивилизациялык өнүгүүнү, тарыхый окуяларды жана процесстерди, маданияттарды жана тарыхый инсандарды салыштыруу методун колдонуу окуучуларды фактылык материалга талдоо жүргүзүүгө, тарыхый өңүттө салыштыра билүүгө жана алардын негизинде белгилүү бир корутундуларды чыгарууга үйрөтөт. Ошондуктан тарых предметин синхрондоштурулган, салыштырмалуу тарыхтын контекстинде окутуу сунушталат, анткени ал заманбап тарыхый ой жүгүртүүнүн маанилүү шарты болуп саналат.

Тарыхты окутуунун таалим-тарбиялык максаттары жана милдеттери:

- ➢ Тарыхтын илим жана окуу предмети катары гуманитардык жалпы билим берүү системасындагы ордун жана ролун түшүнүүнү камсыз кылуу;
- ➢ Тарыхый процесстин мүнөздүү жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрүн өздөштүрүү;
- ➢ Дүйнөнүн, чөлкөмдүн жана Ата Мекендин тарыхый өнүгүүсүнүн жалпылыгын жана өзгөчөлүктөрүн үйрөтүү;
- ➢ Тарых курсунун потенциалын окуучулардын инсандык жана жарандык сапаттарын калыптандыруудагы, Кыргызстандын жараны сезимин тарбиялоодогу эң маанилүү каражат катарында ачып көрсөтүү;

- Окуучулардын адамзат тарыхынын ар кайсы этаптарынын жалпы дүйнөлүк тарыхый процесстин бир бөлүгү катарындагы мүнөздүү өзгөчөлүктөрү жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандыруу;
- Окуучуларды адамзат тарыхынын маданияттар аралык коммуникациялар үчүн баалуу болуп саналган актуалдуу маселелерге карата (адамдын жана адамзат коомунун пайда болушу, адамзаттын алгачкы коомдон тартып заманбап маалыматтык цивилизацияга чейинки эволюциясы, адамзат тарыхында мамлекеттин ролу жана өзгөчөлүктөрү ж.б.) заманбап илимий көз караштар менен тааныштыруу;
- Окуучуларды тарыхый түшүнүктөрдү айырмалап өздөштүрүүгө үйрөтүү («цивилизация», «эволюция», «мамлекет», «маданият» ж.б.);
- Дүйнөлүк негизги диний системалар менен тааныштыруу;
- Адамзат тарыхындагы коомдук түзүмдөрдөгү, социалдык турмуштагы жана адамдардын мамилелериндеги өзгөчөлүктөрдү ачып көрсөтүү;
- Адамзат тарыхынын өнүгүү этаптарындагы бийликтин жана менчиктин мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүү;
- Коомдук түзүлүштүн жана укуктун демократиялык формаларынын калыптануусун сыпаттап түшүндүрүү;
- Тарыхый окуялардан сабак алууга, улам жаңы көрүнүштөрдү чыгармачылык менен изденүүгө, ой жүгүртө билүүгө көнүктүрүү;
- Тарыхый тажрыйбаны сын көз караш менен баалай билүүгө, мыйзам ченемдүүлүктөрдү, өткөндү жана учурдагыны терең өздөштүрүү жана салыштырып изилдөө аркылуу келечекти көрө билүүгө умтулдуруу;
- Тарыхтын маани-маңызын, материалдык жана рухий дүйнөнүн, экономиканын жана саясаттын өнүгүүсүндөгү өзгөрүүлөрдү жана дүйнө элдеринин өз ара байланыштарындагы жалпылыктарды жана айырмачылыктарды аныктай билүүгө үйрөтүү;
- Цивилизациялардын, алардын калыптанышынын, өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана башкы багыттарын окутуп үйрөтүү;
- Өткөөл доордо адамдар коомдук өнүгүүнүн айрылыш жолдоруна кабыларын, алардын ичинен туура жолун тандоо мүмкүнчүлүгү болорун аңдап билүүгө үйрөтүү;
- Ата Мекендик жана дүйнөлүк маанидеги көрүнүктүү тарыхый ишмерлердин өмүр баяндары, тарыхый салымдары менен тааныштыруу;
- Өткөөл мезгилде тарыхый инсандардын: мамлекеттик, саясий ишмерлердин, аскер башчылардын, окумуштуу ойчулдардын ролу кескин өсөрүн өздөштүрүү;
- Улуу инсандардын мисалында улуттук түпкү кызыкчылыктарды жеке кызыкчылыктардан жогору коюуга тарбиялоо, Мекен үчүн, өз элинин бакыбат жашоосу жана жаркын келечеги үчүн кызмат кылууга даярдоо;
- Улуттук өзгөчөлүктөгү аң-сезимди, сыймыктанууну, ар-намысты калыптандыруу жана өнүктүрүү, өлкөнүн коомдук-саясий турмушундагы олуттуу окуяларга жоопкерчиликтүү мамиле жасоого үйрөтүү;
- Эл биримдигин жана ынтымагын чыңдоого, мамлекеттүүлүктүн маанисин, барк-баасын билүүгө, аны көздүн карегиндей сактоого үйрөтүү;

- Жалпы адамзатка таандык баалуулуктарды өздөштүрүү; аларды улуттук каада-салттар, үрп-адаттар менен айкалыштыра билүүгө үйрөтүү;
- Ар кайсы цивилизациялардын маданий, социалдык-экономикалык жана саясий мурастарынын маани-маңыздарын ачып көрсөтүү.

Бүтүрүүчүнүн тарыхый даярдыгына карата коюлуучу талаптар:

- Тарых сабагы, аны окуп үйрөнүүнүн зарылдыгы, турмуштук мааниси, негизги ыкмалары тууралуу түшүнүккө ээ болуу;
- Тарыхтын жыл эсебин, тарыхый өнүгүүнүн негизги этаптарын орчундуу тарыхый окуялардын негизинде мезгилдерге бөлүштүрүүнү үйрөнүү, хронология, археология, этнография, оозеки жана жазуу жүзүндөгү тарыхый булактар, санжыра, уламыш баяндар, мифтер жөнүндө түшүнүк алуу;
- Тарыхый жана саясий карталар боюнча өз алдынча иштөөнү үйрөнүү;
- Мамлекеттердин типтери, түрлөрү, формалары жөнүндө, мамлекеттик атрибуттар — белги, символдор (аймагы, калкы, эгемендүүлүгү, герби, туусу, урааны), социалдык-экономикалык абал, саясий кырдаал, реформалар жөнүндө билимдерге ээ болуу;
- Көз карандысыздык үчүн улуттук-боштондук күрөштөр жана революциялар жөнүндө түшүнүктөргө ээ болуу;
- Эл аралык ынтымактын, мамлекеттер ортосундагы кызматташтыктын коомго пайдалуулугуна, жоолашып касташуунун, согуштардын адамзатты орду толгус жоготууларга дуушар кылуучу кесепеттүүлүгүнө ынануу;
- Тарыхый өнүгүүнүн ар кайсы баскычтарындагы аймактык бирдиктерди (ном, провинция, уезд, губерния, аймак, район, облус, фан, фема, вилайет ж.б.), аралык, салмак чен-өлчөмдөрүн, акча-тыйындардын аталыштарын билүү;
- Отурукташкан жана көчмөн элдердин дүйнөлүк цивилизацияга кошкон салымдарын аныктай билүү, элдердин жер которууларынын, Улуу Жибек жолунун, Улуу географиялык ачылыштардын тарыхый маанисин, ички жана тышкы миграциянын күчөшүнүн себептерин билүү.

Окуу программалары мугалимдерге окуучулардын адамзат тарыхы боюнча базалык билимге ээ болуусун камсыз кылуучу билим берүү процессин уюштурууга, зарыл болгон предметтик жана жалпы таалим-тарбиялык билгиликтерин жана көндүмдөрүн калыптандырууга предметтик талаптарга ылайык жардам берет.

Тарых предметин окутууда тарыхый маалыматтарга сынчыл көз караш менен комплекстүү талдоо жүргүзө билүү, системалаштыра жана издене билүү, ар кандай типтеги тарыхый документтер менен иштей билүү тажрыйбасына ээ болуу маанилүү болуп саналат. Мындай көндүмдөргө ээ болуу адамдын тарыхый ой жүгүртүүгө, орчундуу маселелер боюнча көз караштарды салыштыра билүүгө, өзүнүн өткөн доорлордогу жана азыркы кездеги дискуссиялык маселелерге карата мамилесин негиздүү түрдө аныктай билүүгө жөндөмдүүлүгүн тастыктайт.

Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү системасынын биринчи — башталгыч билим берүү — баскычында өтүлүүчү «Окуу» жана «Мекен таануу» предметтерин өздөштүрүүдө окуучулар Кыргызстан тарыхы жөнүндө алгачкы маалыматтарды алышат. Ал эми экинчи жана үчүнчү баскычтарда Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы курстары концентрдик принцип боюнча окутулат. Биринчи концентрде (5–9-класстар) программмалык материалды окутуу окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен хронологиялык уланмалуулукта жүргүзүлөт. 5-класста «Тарых» өз алдынча окуу предмети катары жаңыдан өздөштүрүлө баштагандыктан, «Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы» окуу китебинин Кыргызстан тарыхы бөлүгү биринчи жарым жылдыкта, Дүйнө тарыхы бөлүгү экинчи жарым жылдыкта окутулат. Ал эми 6-класста «Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы» окуу китебинин Дүйнө тарыхы бөлүгү биринчи жарым жылдыкта, Кыргызстан тарыхы бөлүгү экинчи жарым жылдыкта өтүлөт. 7-класста биринчи жарым жылдыкта — Орто кылымдар тарыхы, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы, 8-класста биринчи жарым жылдыкта — Жаңы тарых, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы, 9-класста биринчи жарым жылдыкта — Соңку тарых, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы окутулат.

Тарых предмети Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан сунуш кылынган окуу китептери боюнча окулат.

2022/2023-окуу жылында олимпиадалар Кыргызстан тарыхы жана Дүйнө тарыхы курстарынын негизинде өткөрүлөт.

9-класс үчүн Жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестацияда Мамлекеттик бүтүрүү экзамендеринин Кыргызстан тарыхы курсу боюнча суроолору ар бир окуу жылы үчүн Кыргыз билим берүү академиясынын Социалдык-гуманитардык билим берүү лабораториясы тарабынан кайрадан иштелип чыгат.

Базистик окуу планына ылайык, 2022/2023-окуу жылы үчүн сааттардын бөлүштүрүлүшү:

№	**ОКУУ КИТЕБИ/БӨЛҮКТӨРҮ**		**5-кл.**	**6-кл.**	**7-кл.**	**8-кл.**	**9-кл.**
			34/34	34/34	34/34	34/34	34/34
1.	Дүйнө жана Кыргызстан тарыхы	Кыргызстан тарыхы					
		Дүйнө тарыхы					
2.	Дүйнө жана Кыргызстан тарыхы	Дүйнө тарыхы					
		Кыргызстан тарыхы					
3.	Орто кылымдар тарыхы						
	Кыргызстан тарыхы						
4.	Жаңы тарых						
	Кыргызстан тарыхы						
5.	Соңку тарых						
	Кыргызстан тарыхы						
		ЖАЛПЫ:	**68**	**68**	**68**	**68**	**68**

5-класс

ДҮЙНӨ ЖАНА КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

I БӨЛҮК.
КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

***1-сабак:* § 1. Тарых эмнени окутат?** *(1 саат)*

Тарых жөнүндө түшүнүк. Тарыхтан биз эмнени үйрөнө алабыз? Тарыхты үйрөнүүнүн сырлары. Тарыхты окуп үйрөнүүнүн мааниси.

***2-сабак:* § 2. Мекеним — Кыргызстан** *(1 саат)*

Ата Мекен — эч нерсеге алмаштыргыс касиеттүү ыйык жер. Биздин Ата Мекенибиз — Кыргызстан. Кыргызстандын көз карандысыз мамлекет катары жарыяланышы. Кыргызстандын улуттук символдору: туу, гимн, герб.

***3-сабак:* § 3. Тарыхый булактар** *(1 саат)*

Тарыхый булак деген эмне? Тарыхый булактардын түрлөрү.

***4-тема:* § 4. Заттык маданий эстеликтер (археология)** *(1 саат)*

Заттык маданий эстеликтер. Табылган археологиялык эстеликтердин жашын кантип аныктоого болот? Археологдордун иш ыкмасы.

***5-сабак:* § 5. Кыргызстандагы археологиялык эстеликтер** *(1 саат)*

Археологиялык эстеликтер жөнүндө түшүнүк. Мунаралар жана чептер. Күмбөздөр жана кербен сарайлар.

***6-сабак:* § 6. Жазуу даректери** *(1 саат)*

Жазуу даректери деген эмне? Жазуу даректери эмнени баяндайт? Жазуу даректериндеги кыргыздар тууралуу маалыматтар.

***7-сабак:* § 7. Түркүн элдердин жазуусу** *(1 саат)*

Жазуунун пайда болушу. Байыркы кыргыздар колдонгон руна сымал жазмалар. Кыргыздар колдонгон алфавиттер.

***8-сабак:* § 8. Нумизматика** *(1 саат)*

Нумизматика жөнүндө түшүнүк. Акчанын пайда болушу. Тыйын өткөн доор жөнүндө маалымат берет. Түрдүү элдердин байыркы тыйындары. Тыйын казыналары. Банктардын пайда болушу.

***9-сабак:* § 9. Кыргыздарда жана Кыргызстанда колдонулган акча** *(1 саат)*

Кыргызстандын аймагынан табылган тыйындар. Кыргызстанда акча бирдигинин киргизилиши.

***10-сабак: «*Тарыхый булак менен кантип иштөө керек»** деген темадагы семинар-сабак *(1 саат)*

***11-сабак:* § 10. Ономастика** *(1 саат)*

Ономастика эмнени үйрөтөт? Адам аттары. Кыргыздар колдонгон адам аттары. Улуттун, элдин, уруунун жана уруктун аталыштары.

***12-сабак:* § 11. Генеалогия** *(1 саат)*

Генеалогия жөнүндө түшүнүк. Генеалогиялык дарак деген эмне?

***13-сабак:* § 12. Этнология** *(1 саат)*

Этнология жөнүндө түшүнүк. Кыргыз этнологиясынын келип чыгышы.

***14-сабак:* § 13. Кыргыздардын санжырачылык салты** *(1 саат)*

Жети атаны билүү — тегиңди билүү. Кыргыздын белгилүү санжырачылары. Манас баатырдын ата-теги жөнүндө түшүнүк.

***15-сабак:* «Мектеп музейи»** деген темадагы саякат-сабак. Мектеп музейи менен максаттуу тааныштыруу *(1 саат)*

***16-сабак:* Тестирлөө.** *(1 саат)*

***17-сабак:* § 14. Сфрагистика** *(1 саат)*

Сфрагистика жөнүндө түшүнүк. Дүйнө элдери колдонгон мөөрлөр. Кыргыздын уруу башчылары колдонгон мөөрлөр.

***18-сабак:* § 15. Кыргыз уруулары колдонгон белги-тамгалар** *(1 саат)*

Белги-тамгалар жөнүндө түшүнүк. Белги-тамгалар — баалуу тарыхый булак. Кыргыз уруулары колдонгон эн-тамгалар.

***19-сабак:* § 16. Геральдика** *(1 саат)*

Геральдика илими эмнени үйрөтөт? Герб жөнүндө түшүнүк. Герольддор деген кимдер?

***20-сабак:* § 17. Топонимика** *(1 саат)*

Топонимика эмнени үйрөтөт? Жер-суулардын жана тоолордун аталыштары эмнени баяндайт. Адам ысымдары коюлган жер аталыштары.

***21-сабак:* § 18. Карта жөнүндө түшүнүк** *(1 саат)*

Карта деген эмне? Картанын мааниси. Улуу Жибек жолу картада. Махмуд Кашгари-Барскани түзгөн дүйнө картасы. Байыркы Кыргыз дөөлөтү картада. Картанын түрлөрү жана тарыхый картадагы өзгөчөлүктөр.

***22-сабак:* «Тарыхты картасыз окууга болобу?»** диспут-сабак *(1 саат)*

***23-сабак:* § 19. Тарыхый метрология** *(1 саат)*

Тарыхый метрология эмнени үйрөтөт? Чен бирдиктеринин келип чыгышы жана ченөөнүн зарылдыгы. Кыргыздардын чен бирдиктери.

24-сабак: **§ 20. Хронология** *(1 саат)*

Хронология эмнени окуп үйрөтөт? Убакыт ченемдери кандайча пайда болгон? Жыл эсептөөнүн түрдүүлүгү. Календардын пайда болушу.

25-сабак: **§ 21. Кыргыздардын жыл эсеби** *(1 саат)*

Кыргыздар колдонгон жыл эсеби. Айлардын аталыштары. Мүчөл жөнүндө түшүнүк.

26-сабак: **§ 22. Элдик оозеки чыгармачылык тарыхты баяндайт** *(1 саат)*

Көркөм сөз өнөрү. Мифтер аркылуу тарыхты үйрөнүүгө болобу? Тарыхты чагылдырган лирикалык ырлар — түгөнбөс казына.

27-сабак: **§ 23. «Манас» эпосу — кыргыз тарыхынын көөнөрбөс булагы** *(1 саат)*

«Манас» эпосу — кыргыз элинин кылымдарды карыткан тарыхынын алтын казынасы. «Манас» эпосу дүйнөдө теңдешсиз зор көлөмдүү чыгарма.

28-сабак: **§ 24. Искусство — тарыхты чагылдырат** *(1 саат)*

Жасалга-колдонмо көркөм искусствосу тарыхты кандайча чагылдырат? Жасалга-колдонмо көркөм искусствосу өткөн доордун жашоо-тиричилигинен кабар берет.

29–30-сабактар: **«Мен тарых сабагынан эмнелерди үйрөндүм?»** Окуучулардын ой толгоолору (эссе) боюнча конференция-сабак *(2 саат)*

31-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо** *(1 саат)*

32-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

Резервдик сааттар — 2 саат.

II БӨЛҮК.
ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

I бөлүм. АДАМЗАТТЫН ТАРЫХЫЙ-ЦИВИЛИЗАЦИЯЛЫК ӨНҮГҮҮСҮ

1-сабак: **§ 1. Байыркы адамдар** *(1 саат)*

Байыркы адамдардын жашаган жерлери жана өң-келбеттери. Байыркы адамдардын негизги кесипчиликтери. Байыркы адамдар аңчылыкта кандай куралдарды колдонушкан? Уруу жамааттары. Коомдук мамилелер.

2-сабак: **§ 2. Байыркы адам жана эмгек** *(1 саат)*

Алгачкы жер иштетүү. Жапайы жаныбарларды колго үйрөтүү. Кол өнөрчүлүк. Борбордук Азиядагы алгачкы цивилизациялар.

3-сабак: **§ 3. Алгачкы диний ишенимдер** *(1 саат)*

Алгачкы диний ишенимдердин пайда болушуна эмне түрткү болгон?

Адам эмне үчүн түш көрөт? Сөөк коюу түшүнүгүнүн пайда болушу. Тотемизм, анимизм, фетишизм, магия — байыркы адамдардын алгачкы диний ишенимдери. Диний жөрөлгөлөрдүн өткөрүлүшү. Көркөм өнөрдүн жаралышы.

II бөлүм. ДАРЫЯ АРАЛЫГЫНДАГЫ ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР

4-сабак: **§ 4. Египеттин байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Египеттин географиялык чөйрөсү. Элдин турмуш-тиричилигине Нил дарыясынын тийгизген таасири. Египеттиктердин кесиптери: жер иштетүү, мал чарбачылык, кол өнөрчүлүк жана соода. Египет коому. Шаарлары.

5-сабак: **§ 5. Байыркы египеттиктердин маданияты жана дини** *(1 саат)*

Байыркы Египет жазууларынын өзгөчөлүктөрү. Илимий билимдердин башаты. Байыркы Египет кереметтери. Египеттиктердин кудайлар жөнүндө түшүнүктөрү. Байыркы египиттиктердин тиги дүйнө жөнүндөгү түшүнүгү.

6-сабак: **§ 6. Месопотамиянын цивилизациялары** *(1 саат)*

Эки дарыя аралыгынын жайгашышы жана географиялык чөйрөсү. Ирригациялык (жасалма сугат) дыйканчылык деген эмне? Шумердин шаар-мамлекеттери. Аккад. Вавилон. Хаммурапинин бийликке келиши. Хаммурапинин мыйзамдары. Жаңы Вавилон падышалыгы.

7-сабак: **§ 7. Ассирия державасы** *(1 саат)*

Ассирия падышалыгы — байыркы дүйнөнүн улуу дөөлөттөрүнүн бири. Ниневия — ассириялык падышалардын борбору. Хетт падышалыгы. Митанни. Урарту падышалыгы.

8-сабак: **§ 8. Байыркы шумер-аккад маданияты жана дини** *(1 саат)*

Байыркы Месопотамиянын маданияты. Шынаа жазуусунун пайда болушу. Алгачкы диний ишенимдер. Диний ишенимдердин өнүгүшү.

9-сабак: **§ 9. Ирандын байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Иран Түштүк-Батыш Азиядагы байыркы мамлекет. Байыркы Иран аймагындагы алгачкы цивилизациялар. Элам. Вавилон. Лидия. Мидия. Улуу Кир II. Перс падышалыгынын түзүлүшү. Падыша Дарий I. Падыша жолдору жана падыша почтасы.

10-сабак: **§ 10. Байыркы Ирандагы маданият жана дин** *(1 саат)*

Байыркы улуу дөөлөттүн борбору — Персеполь шаары. Байыркы дүйнөдө диндердин жаралышы. Зороастризм — Заратуштра негиздеген байыркы дин. Зороастризмдин ыйык китеби — «Авеста». Манихейчиликтин пайда болушу.

11-сабак: **§ 11. Индиянын байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Байыркы Индиянын ээлеген орду жана географиялык чөйрөсү. Индиядагы байыркы цивилизациялар.

12-сабак: **§ 12. Байыркы Индиядагы маданият жана дин** *(1 саат)*

Байыркы Индиядагы маданият. Теңсиздердин касталык коому. Буддизмдин пайда болушу.

13-сабак: **§ 13. Кытайдын байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Кытайдын географиялык чөйрөсү. Байыркы кытайлык цивилизациялардын пайда болушу. Цинь Ши-Хуандинин Кытайды бириктирүүсү. Цинь Ши-Хуандинин күмбөзүндөгү чопо аскерлер. Улуу Кытай дубалы.

14-сабак: **§ 14. Байыркы Кытайдын маданияты жана дини** *(1 саат)*

Байыркы Кытайдын маданияты. Илимий билимдер. Конфуцийдин окуусу. Даосизмдин Кытайда б.з.ч. IV–III кылымдарда философиялык окуу катары пайда болушу.

III бөлүм. ДЕҢИЗ ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРЫ

15-сабак: **§ 15. Финикиянын байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Финикиянын жайгашкан орду жана географиялык чөйрөсү. Чарбасы жана кесиптери. Деңиз соодасы жана каракчылык. Финикиялыктардын колониялары. Байыркы финикиялык жазуу.

16-сабак: **§ 16. Гректердин байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Байыркы Грециянын жайгашкан орду, жаратылышы жана калкы. Миной цивилизациясы. Афины. Спарта.

17-сабак: **§ 17. Байыркы Грекиянын маданияты жана диний ишенимдери** *(1 саат)*

Байыркы Грекиянын маданияты. Гомердин «Илиада» жана «Одиссея» поэмалары. Байыркы Грекиядагы билим берүү. Байыркы грек театры. Байыркы гректердин скульптурасы жана архитектурасынын өзгөчөлүктөрү. Байыркы Грекиянын уламыштары жана диний ишенимдери.

18-сабак: **§ 18. Байыркы дүйнөдөгү олимпиадалык оюндар** *(1 саат)*

Эллиндерди бириктирген майрамдар. Олимпиадалык оюндар.

19-сабак: **«Олимпиадалык оюндар жана аларга кыргызстандык спортчулардын катышуусу»** деген темада викторина-сабак *(1 саат)*

20-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

21-сабак: **§ 19. Эллинизм** *(1 саат)*

Македониянын Грекияны басып алышы. Александр Македонскийдин империясы жана анын кулашы. Египеттик Александрия. Фарос маягы — дүйнө кереметтеринин бири.

22-сабак: **§ 20. Римдин байыркы цивилизациясы** *(1 саат)*

Италиянын географиялык чөйрөсү жана калкы. Римдин негизделиши. Байыркы Римдеги падышалык башкаруу. Рим республикасынын орнотулушу.

***23-сабак:* § 21. Рим менен Карфагендин Жер Ортолук деңизине үстөмдүк үчүн күрөшү. Римдин жеңиши** *(1 саат)*

Карфагендин географиялык чөйрөсү жана калкы. Карфаген — Сицилияга кетүүчү жолдогу тосмо. Римдин «бөлүп алып бийлей бер» саясаты. Рим республикасынын кулашы. Рим республикасынын империяга айланышы. Рим империясынын начарлашы.

***24-сабак:* § 22. Байыркы Римдин маданияты** *(1 саат)*

Рим шаары — маданият борбору. Байыркы Римдеги билим берүү. Рим поэзиясы. Рим архитектурасы. Байыркы Римдин айкелдери.

***25-сабак:* § 23. Христианчылыктын пайда болушу** *(1 саат)*

Жаңы диндин келип чыгышынын себептери. Иисус Христос жөнүндө «кабарлар». Эски осуят жана Жаңы осуят. Христиан дининин таралышы. Христиандардын Рим бийлиги тарабынан куугунтукталышы. Римдиктердин христиан динин куугунтуктай башташы. Рим империясында христиан дининин үстөмдүк кылуучу динге айланышы.

IV бөлүм. КЫРГЫЗСТАНДЫН АЙМАГЫНДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР

***26-сабак:* § 24. Кыргыздардын байыркы ата-бабаларынын цивилизациясы** *(1 саат)*

Кыргызстандын аймагындагы цивилизациянын башаты. Сактар. Усун мамлекети. Хунн мамлекети. Дабан мамлекети.

***27-сабак:* § 25. Кыргыздар — байыркы эл** *(1 саат)*

Кыргыздар тууралуу тарыхый маалыматтар. Кыргыздардын байыркы ата-журту. Байыркы кыргыз урууларынын пайда болушу. Кыргыздардын башка уруулар менен этногенетикалык байланышы. Кыргыздардын алгачкы көз карандысыз мамлекети. Кыргыздар I–V кылымдарда.

***28-сабак:* Кайталоо** *(1 саат)*

***29–30-сабактар:* «Мен жана сабак экологиясы»** деген темадагы семинар-сабак *(2 саат)*

***31-сабак:* Жыйынтыктап кайталоо** *(1 саат)*

***32-сабак:* Тестирлөө** *(1 саат)*

Резервдик сааттар — 2 саат.

Авторлор:
Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова, Г. К. Жыргалбекова.

6-класс

ДҮЙНӨ ЖАНА КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

I БӨЛҮК. ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ: БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯ

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

1-сабак: **Киришүү** *(1 саат)*

Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан цивилизациялар жана алардын өнүгүшү, көчмөндөрдүн руханий жана материалдык маданияты, диний ишенимдери, Борбордук Азияга ислам цивилизациясынын келиши, Кыргызстандын аймагындагы алгачкы уруу бирикмелери түзгөн цивилизациялар. Кыргыздардын көчмөн жана отурукташкан цивилизацияларда өнүгүшү.

I бөлүм. БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН НЕГИЗИ

2-сабак: **§ 1. Отурукташкан жана көчмөн цивилизациялардын пайда болушу** *(1 саат)*

Борбордук Азиянын географиялык чөйрөсү. Борбордук Азиядагы шаар маданияты. Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан элдердин маданиятынын өзгөчөлүктөрү.

3-сабак: **§ 2. Байыркы Хорезм** *(1 саат)*

Байыркы Хорезм жөнүндө жазуу булактары жана археологиялык маалыматтар. Байыркы шаарлары. Байыркы Хорезм: чарбасы жана маданияты.

4-сабак: **§ 3. Байыркы Бактрия** *(1 саат)*

Байыркы Бактрия мамлекети жөнүндө тарыхый маалыматтар. Байыркы Бактрия шаарларынын өзгөчөлүктөрү. Бактриянын чарбасы. Байыркы Бактрия мамлекетинин кайра жаралуусу жана андагы гректердин бийлиги. Эллин маданияты. Грек-Бактрия падышалыгынын негизделиши.

5-сабак: **§ 4. Байыркы Согду** *(1 саат)*

Байыркы Согдиана жөнүндө жазма булактар жана археологиялык маалыматтар. Байыркы Согду шаарлары. Согдулук чарбанын өнүгүшү.

6-сабак: **§ 5. Хунндардын көчмөн империясы** *(1 саат)*

Хунндар жөнүндө маалымат. Хунндардын алгачкы мекени жана чарбасы. Хунндар менен кытайлардын мамилеси. Модэ шанүй.

7-сабак: **§ 6. Хунн мамлекетинин түзүлүшү** *(1 саат)*

Хунн мамлекетинин башкаруу түзүмү. Хунндардын мыйзамдары. Модэ шанүйдүн жортуулдары.

8-сабак: **§ 7. Элдердин Улуу көчү** *(1 саат)*

Элдердин Улуу көчүнүн башталышы. Түндүк хунндардын батышка жылуусу. Аттиланын мамлекети (433–454-жылдар).

9-сабак: **§ 8. Кушан империясы** *(1 саат)*

Кушан падышалыгы. Кушан империясынын чарбасы.

10-сабак: **§ 9. Кушан маданияты жана диний ишенимдери** *(1 саат)*

Кушан маданияты. Диний ишенимдери. Манихейчиликтин таралышы.

11-сабак: **§ 10. Каңгүй мамлекети** *(1 саат)*

Каңгүй — Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан элдерди бириктирген мамлекет. Чарбасы.

12-сабак: **§ 11. Эфталит падышалыгы** *(1 саат)*

Эфталиттердин басып алуучулук жүрүштөрү. Эфталиттердин чарбасы жана маданияты.

13-сабак: **«Көчмөндөр цивилизациясы»** семинар-сабак *(1 саат)*

14-сабак: **Кайталоо** *(1 саат)*

15-сабак: **Тестирлөө.** *(1 саат)*

II бөлүм. БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯНЫН ӨНҮГҮШҮ *(11 саат)*

16–17-сабактар: **§ 12–13. Түрктөрдүн көчмөн цивилизациясы** *(2 саат)*

Бумын — Түрк кагандыгынын негиздөөчүсү. Түрк кагандыгынын басып алуучулук жортуулдары. Түрк кагандыгынын күч алышы жана жиктелиши. Батыш Түрк кагандыгынын ээлеген аймагы. Батыш Түрк кагандыгынын жана Тан империясынын мамилелери.

Батыш Түрк кагандыгынын жоюлушу. Чыгыш Түрк кагандыгынын негизделиши. Экинчи Чыгыш Түрк кагандыгынын түзүлүшү. Экинчи Чыгыш Түрк кагандыгынын талкаланышы.

18-сабак: **§ 14. Түргөштөрдүн көчмөн кагандыгы** *(1 саат)*

Түргөш кагандыгынын жаралышы. Түргөш кагандыгынын тышкы саясаты. Араб баскынчыларына каршы күрөшү.

19-сабак: **§ 15. Көчмөн карлуктардын мамлекети** *(1 саат)*

Карлуктар. Атлах салгылашы. Карлук-уйгур мамилелери.

20-сабак: **§ 16. Уйгур кагандыгы** *(1 саат)*

Уйгур кагандыгынын негизделиши. Уйгур кагандыгы менен кыргыздардын согушу. Уйгур кагандыгынын кыйрашы. Диний ишенимдер: манихейлик жана буддизм.

21-сабак: **§ 17. Азиянын батышындагы көчмөндөрдүн мамлекеттери** *(1 саат)*

Авар кагандыгы. Хазар кагандыгы. Булгарлар. Огуз жабгулугу. Кимак кагандыгы.

22-сабак: **§ 18. Көчмөндөрдүн башкаруу түзүмү жана аскердик күчтөрү** *(1 саат)*

Башкаруу түзүмү. Көчмөндөрдүн аскердик күчтөрүнүн курамы.

23-сабак: **§ 19. Көчмөндөрдүн руханий маданияты** *(1 саат)*

Мифологиясы. Диний ишенимдери. Көчмөн түрктөрдүн жазуусу.

24-сабак: **§ 20. Көчмөндөрдүн материалдык маданияты** *(1 саат)*

Турак жайы. Көчмөндөрдүн кийим-кечелеринин өзгөчөлүктөрү. Көчмөндөрдүн элдик искусствосу. Колдонмо өнөрү.

25-сабак: **§ 21. Көчмөндөрдүн чарбасы** *(1 саат)*

Чарбасы. Турмуш-тиричилиги. Көчмөндөрдүн адеби.

26-сабак: **§ 22. Борбордук Азияга ислам цивилизациясынын келиши** *(1 саат)*

Арабдардын күч алышы. Арабдардын басып алуучулук жортуулдары. Арабдардын жортуулдарынын жыйынтыгы.

27-сабак. **Кайталоо** *(1 саат)*

28-сабак. **«Отурукташкан цивилизация».** Семинар-сабак *(1 саат)*

29–30-сабактар: **«Дүйнөлүк цивилизациялар».** Конференция-сабак *(2 саат)*

31-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо** *(1 саат)*

32-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

Резервдик сааттар — 2 саат.

II БӨЛҮК. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ: КЫРГЫЗДАР КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДА

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

I бөлүм. КЫРГЫЗДАРДЫН АТА-БАБАЛАРЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН БАШАТЫНДА

1-сабак: **§ 1. Кыргызстандын аймагындагы таш жана коло доорлору** *(1 саат)*

Кыргызстандын аймагындагы алгачкы адамдардын издери. Кыргызстандын аймагындагы байыркы таш доору. Кыргызстандын аймагындагы байыркы коло доору.

2-сабак: **§ 2. Сактар** *(1 саат)*

Сак урууларынын негизги топтору. Сактардын коомдук түзүлүшү. Сактардын көз карандысыздыгы үчүн күрөшү.

3-сабак: **§ 3. Сактардын материалдык жана руханий маданияты** *(1 саат)*

Сактардын чарбасы жана маданияты. Сактардагы «айбанаттар стилинин» өзгөчөлүгү. Сак урууларынын диний ишенимдери. Сактардын маданиятынын кеңири тарашы.

4-сабак: **§ 4. Усун мамлекети** *(1 саат)*

Усун урууларынын Жети-Сууга көчүп келиши. Усундардын Кытай империясы менен мамилеси. Усундардын чарбасы. Диний ишенимдери.

5-сабак: **§ 5. Дабан мамлекети** *(1 саат)*

Дабан мамлекетинин аймагы жана калкы. Дабандын чарбачылыгы. Кытайдын Дабанга жортуулдары.

6-сабак: **§ 6. Кыргызстандын аймагындагы шаар цивилизациясы** *(1 саат)*

Кыргызстандын аймагындагы байыркы кыштактар. Кыргызстандын аймагындагы шаар цивилизациясы.

7-сабак: **§ 7. Байыркы кыргыздар, чарбасы жана дүйнө таанымы** *(1 саат)*

Байыркы кыргыз урууларынын ата журту. Байыркы кыргыздар жөнүндө маалыматтар. Чарбасы. Байыркы кыргыздардын дүйнө таанымы.

8-сабак: **Кайталоо** *(1 саат)*

9–10-сабактар: **«Осмонаалы Сыдык уулу — алгачкы кыргыз тарыхчысы».** Конференция-сабак *(2 саат)*

11-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

II бөлүм. КЫРГЫЗДАРДЫН КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН БАШАТЫНДА ӨНҮГҮШҮ

12-сабак: **§ 8. Кыргыздар Енисейде** *(1 саат)*

Енисей аймагынын географиялык чөйрөсү. Енисейди кыргыздар качан мекендеген? Кыргыздардын жергиликтүү уруулар менен мамилеси.

13-сабак: **§ 9. Енисейде Кыргыз мамлекетинин калыптанышы** *(1 саат)*

Кыргыздардын көз карандысыздык үчүн күрөшү. Борбордук Азияга үстөмдүк үчүн күрөш. Кытайдын саясаты. Кыргыз мамлекетинин күч алышы.

***14-сабак:* § 10. Кыргыз-кытай мамилелеринин чыңдалышы** *(1 саат)*

Кыргыз-кытай алакалары. Шибокүй (Шибоцюй) Ачжандын Кытайга иш сапары. Кыргыз-кытай мамилелеринин чыңдалышы.

***15-сабак:* § 11. Кыргыз каганы — Барсбек** *(1 саат)*

Барсбектин бийликке келиши. Барсбектин тышкы саясаты кандай жүргүзүлгөн? Согушка даярдык.

***16-сабак:* § 12. Борбордук Азиядагы 710–711-жылдардагы согуш** *(1 саат)*

Чыгыш түрктөрдүн кыргыздарга каршы жортуулу. Суңга салгылашы. Барсбектин курман болушу. Барсбектин кыргыз тарыхында ээлеген орду.

***17-сабак:* § 13. Кыргыз мамлекетинин көз карандысыздык үчүн күрөшү (VIII к. аягы – IX к. башы)** *(1 саат)*

Кыргыз мамлекетинин өз алдынчалыгынын сакталып калышына эмне себеп болгон? Кыргыздардын Уйгур кагандыгынын баскынчылык саясатына каршы көтөрүлүштөрү. Кыргыздардын көз карандысыздык үчүн күрөшү.

***18-сабак:* § 14. Кыргыз мамлекетинин башкаруу түзүмү** *(1 саат)*

Каган — мамлекет башчысы. Мамлекеттик башкарууда кызматтардын аталышы. Мамлекеттин биримдиги үчүн аракеттер.

***19-сабак:* § 15. Кыргыздардын куралдуу күчтөрү** *(1 саат)*

Кыргыз жоокерлеринин курал-жарактары. Оор жана жеңил куралданган жоокерлердин милдеттери. Куралдуу күчтөрдөгү жылкынын ролу.

***20-сабак:* Тестирлөө.** *(1 саат)*

***21-сабак:* § 16. Кыргыздардын руханий маданияты** *(1 саат)*

Кыргыз элинин идеологиясы. Кыргыздардын жазуусу. Кыргыздардын элдик билиминин өнүгүшү. Кыргыз календары.

***22-сабак:* § 17. Кыргыздардын диний ишенимдери** *(1 саат)*

Кыргыздардын тотемдик ишенимдерин эмнеден билүүгө болот. Фетишизм. Анимизм. Кыргыздардын кандай майрамдары болгон?

***23-сабак:* § 18. Кыргыздардын чарбасы** *(1 саат)*

Кыргыздардын мал чарбачылыгы. Дыйканчылык. Аңчылык. Кол өнөрчүлүк. Кыргыздарда сооданын өнүгүшү.

***24-сабак:* § 19. Кыргыздардын этномаданий байланыштары** *(1 саат)*

Кыргыздардын динлиндер жана кытайлар менен аралашуусу. Кыргыздардын коңшу уруулар менен байланышы. Кыргыздардын түргөштөр жана карлуктар менен байланышы.

25-сабак: **§ 20. Кыргыздардын материалдык маданияты** *(1 саат)*

Табылгалар баяндайт. Енисейлик кыргыздардын турак жайлары. Металл иштетүү. Карапа идиштер.

26-сабак: **§ 21. Кыргызстандагы отурукташкан маданият (VI–VIII кк.)** *(1 саат)*

Шаар маданияты. Суяб — Жети-Суудагы шаарлардын үлгүсү.
Маданий, диний алакалашуу.

27-сабак: **§ 22. Улуу Жибек жолу жана Кыргызстан** *(1 саат)*

Улуу Жибек жолунун башаты. Улуу Жибек жолунун жанданышы. Улуу Жибек жолунун Кыргызстан аркылуу өтүшү. Улуу Жибек жолунун мааниси.

28-сабак: **Кайталоо** *(1 саат)*

29–30-сабактар: **«Дүйнөлүк цивилизациялар»** деген темадагы конференция-сабак *(2 саат)*

31-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо** *(1 саат)*

32-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

Резервдик сааттар — 2 саат.

Авторлор:
Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова, Г. К. Жыргалбекова.

7-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

I БӨЛҮК.
ОРТО КЫЛЫМДАР ТАРЫХЫ
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

1-сабак: **Киришүү** *(1 саат)*

Орто кылымдардын тарыхы — дүйнөлүк тарыхтын бир бөлүгү. Орто кылымдар түшүнүгүнүн келип чыгышы жана мааниси. Орто кылымдардын хронологиялык алкагы. Орто кылым цивилизациясынын концепциясы. Окумуштуулар орто кылымдардын тарыхын изилдөө үчүн кандай булактардан пайдаланышат?

I бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН КАЛЫПТАНЫШЫ
(V к. аягы – XI к. ортосу)

2-сабак: **§ 1. Ыйык Рим империясы жана анын коңшулары** *(1 саат)*

«Варварлар» — деген кимдер? Байыркы германдар. Кельттер. Элдердин Улуу көчүү доору. Хунндардын басып кириши. Атилланын жортуулдары. Батыш Рим империясынын кыйрашы.

3-сабак: **§ 2. Феодалдык коомдун маңызы** *(1 саат)*

Феодализм түшүнүгү. Феодалдык коомдун маңызы. Феодалдык түзүлүштүн жана жаңы коомдук таптардын калыптанышы. Жер ээликтеринин түрлөрү. Феодалдык шаты. Вассалдык мамилелер.

4-сабак: **§ 3. Франк мамлекеттеринин түзүлүшү жана күч алышы** *(1 саат)*

Франк мамлекетинин түзүлүшү жана анын басып алуулары. Каролингдердин түпкү династиялары. Улуу Карл. Франк мамлекеттеринин кенейиши. Франк империясынын түзүлүшү. Империянын кулашы.

5-сабак: **§ 4. Континенттик Европадагы ири мамлекеттер (V–X кк.)** *(1 саат)*

Европадагы жаңы мамлекеттердин түзүлүшү. Франция (IX–X кк.). Италия (V–X кк.). Немис королдугунун жаралышы.

6-сабак: **§ 5. Англия мамлекетинин түзүлүшү (V–X кк.)** *(1 саат)*

Британияда феодалдык коомдун калыптанышы. Британиядагы калктын жикке бөлүнүшү. Англияда алгачкы феодалдык мамлекеттин калыптанышы. Бирдиктүү англ-сакс мамлекетинин — Англиянын — түзүлүшү.

7-сабак: **§ 6. Славян мамлекеттеринин түзүлүшү** *(1 саат)*

Славяндардны жашаган жерлери. Чарбасы. Славяндардын жашоо ыңгайы. Славян мамлекеттеринин түзүлүшү.

***8-сабак:* § 7. Киев Русу — Байыркы орус мамлекети** *(1 саат)*

Байыркы орус мамлекетинин түзүлүшү. Владимир Інин башкаруусу. Байыркы орус коомунун негизги социалдык катмарлары. Орустарды чокундуруу. Байыркы орус мамлекетинин Акылман Ярославдын тушунда гүлдөп өнүгүшү. Киев Русунун кулай башташы. Саясий түзүлүшү. Чарбасы. IX к. – XII к. биринчи жарымындагы маданияты.

***9-сабак:* § 8. Византия империясы V–XV кк.** *(1 саат)*

Византия империясынын түзүлүшү. Юстиниан I. Византиянын аймагына славяндардын отурукташуусу. Феодалдык түзүлүштүн калыптанышы. Византиянын начарлашы. Византиянын маданияты.

***10-сабак:* § 9. Батыш өлкөлөрүнүн IX–XI кк. маданияты** *(1 саат)*

Билим берүү жана илим. Китеп жазуу искусствосу. Славян жазуусунун келип чыгышы. Адабият. Искусство. Архитектура.

II бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН ӨНҮГҮШҮ (XII–XV кк.)

II.1. ЧЫГЫШ ӨЛКӨЛӨРҮ *(9 саат)*

***11-сабак:* § 10. Индия орто кылымдарда** *(1 саат)*

Жаратылышы жана калкы. Индия феодалдык коомдун мезгилинде. Социалдык түзүлүшү. Мусулмандардын Индияны басып алышы. Илим. Искусство.

***12-сабак:* § 11. Кытай орто кылымдарда** *(1 саат)*

Кытайдын биригиши. Коомдук мамилелери. Саясий түзүлүшү. Тышкы саясаты. Орто кылымдардагы Кытай империялары. Чарбасы. Кытайдагы дыйкандар согушу (874–901-жж.). Кытайдын дини. Конфуцийлик тарбиялоо системасы. Маданияты. Билим берүү жана илим. Адабияты. Искусствосу.

***13-сабак:* § 12. Япония орто кылымдарда** *(1 саат)*

Жаратылышы жана калкы. Ямато. Коомдук-социалдык түзүлүшү. Самурайлар. Сёгундук. Япониядагы сёгундардын бийлиги. Япониянын илими жана искусствосу.

***14-сабак:* § 13. Арабдар орто кылымдарда** *(1 саат)*

Арабстандын жаратылышы. Арабдардын кесиби. Арабдардын турмушу жана ырым-жырымдары. Арабстан — дин бешиги. Мухаммед пайгамбардын сөзү. Мусулман дини — Ислам окуусу (Мухаммед). Алла-Таала баарын көрүп турат.

***15-сабак:* § 14. Ислам дүйнөсү** *(1 саат)*

Араб халифтигинин түзүлүшү жана күч алышы. Омеяддар жана Аббасилер. Халифтиктин кулашынын себептери. Мусулман дүйнөсүндөгү

билим берүү жана илим. Ислам дүйнөсүнүн адабияты. Ислам дүйнөсүнүн курулуш искусствосу. Ислам дүйнөсүнүн маданиятынын мааниси.

16-сабак: **§ 15. Орто Азиядагы Самани мамлекети (IX–X кк.)** *(1 саат)*

Самани (тажик) мамлекетинин түзүлүшү. Самани мамлекетинин саясий түзүлүшү. Самани мамлекетинин алсырашы. Карахандардын басып кириши.

17-сабак: **§ 16. Осмон-түрктөрүнүн империясы** *(1 саат)*

Осмон-түрктөрүнүн басып алуулары. Косово талаасындагы салгылаш. Византиянын кулашы. Осмон-түрктөрүнүн андан аркы жеңип алуулары. Осмон империясынын түзүлүшү. Осмон баскынчыларына каршы элдердин күрөшү.

18-сабак: **§ 17. Моңгол империясы** *(1 саат)*

Моңгол мамлекетинин түзүлүшү. Чыңгыз хандын бийликке келиши. Чыңгыз хан жана Батыйдын батышка карай жортуулдары. Улус — Чыңгыз урпактарынын мамлекети.

19-сабак: **§ 18. Амир Темирдин империясы** *(1 саат)*

Улуу дөөлөттүн негизделиши. Амир Темирдин дүйнөлүк тарыхтан алган орду. Орто Азиянын Темирлер доорундагы маданияты.

Тестирлөө.

II.2. БАТЫШ ӨЛКӨЛӨРҮ *(9 саат)*

20-сабак: **§ 19. Европадагы католик чиркөөсү жана кресттүүлөрдүн жортуулдары** *(1 саат)*

Католик чиркөөсүнүн күч-кубаттуулугу. Кресттүүлөрдүн жортуулдары, алардын себептери жана максаттары. Кресттүүлөрдүн жортууладарынын жүрүшү жана ага катышуучулар. Кресттүүлөрдүн жортуулдарынын жыйынтыктары. Натыйжалары.

Маданияттардын жана цивилизациялардын карама-каршылыктары жана өз ара таасирденүүлөрү.

21-сабак: **§ 20. Чехиядагы гуситтик кыймыл** *(1 саат)*

Чех элинин боштондук курөштөрүнүн себептери. Күрөштүн максаты. Гуситтик кыймыл. Гуситтик согуштун башталышы. Гуситтик согуштун жүрүшү. Гуситтик согуштун кыймылдаткыч күчтөрү. Жеңилип калышынын себептери. Гуситтик согуштардын мааниси.

22-сабак: **§ 21. Франция жана Англия (XI–XIII кк.)** *(1 саат)*

Франциянын биригишинин себептери. Франция Филипп IV Сулуунун мезгилинде. Англиядагы каролдук бийлик. Боштондуктун улуу хартиясынын кабыл алынышы.

23-сабак: **§ 22. Жүз жылдык согуш. Англия жана Франция XIV–XV кк.** *(1 саат)*

Согуштун себептери, башталышы жана жүрүшү. Жакерия. Уот Тайлердин көтөрүлүшү. Жанна Д'Арк. Жүз жылдык согуштун бүтүшү жана кесепеттери. Францияда борбордошкон мамлекетти түзүүнүн аякташы. Англиядагы кызыл жана ак розалар согушу. Англияда өкүлдүк башкаруунун калыптанышы.

24-сабак: **§ 23. Германия XI–XV кк.** *(1 саат)*

Айыл чарбасындагы өндүргүч күчтөрдүн өнүгүшү. Шаарлардын өсүшү. Агрардык мамилелердин эволюциясы. Германиянын XI–XV кк. саясий өнүгүүсү.

25-сабак: **§ 24. Пиреней жарым аралындагы мамлекеттер XI–XV кк.** *(1 саат)*

Пиреней жарым аралы арабдардын үстөмдүгүндө. Реконкиста. Партугал королдугунун түзүлүшү. Гранаданы багындыруу жана Испанияда борбордошкон мамлекеттин түзүлүшү.

26-сабак: **§ 25. Батыш Европанын XI–XV кк. маданияты** *(1 саат)*

Мектептердин жана университеттердин пайда болушу. Орто кылымдардагы илим. Китеп басып чыгарууну ойлоп табуу. Готика. Скульптура. Живопись. Адабият. «Роланд жөнүндө ырдан» үзүндү. Гуманизм идеяларынын жаралышы. Алгачкы кайра жаралуу искусствосу.

27-сабак: **§ 26. Борбордошкон орус мамлекетинин түзүлүшү (XV к. аягы – VI к. башы)** *(1 саат)*

Орус жерлеринде феодалдык бытырандылык жана анын себептери. Орус княздыктары жана алардын өз ара мамилелери. Улуу Новгород. Киев княздыгы. Галиция-Волынь княздыгы XII–XIII кк. Владимир-Суздаль княздыгы. Чет жерлик баскынчыларга каршы күрөш. Орус мамлекети жана Алтын Ордо. Москва княздыгынын күч алышы. Бирдиктүү орус мамлекетинин түзүлүшү жана чыңдалышы. Орус мамлекетинин маданияты.

28-сабак: **§ 27. Орто кылымдардагы Америка мамлекеттери** *(1 саат)*

Америка материгинин ачылышы. Калкы. Чарбасы. Коомдук саясий түзүлүшү. Майялардын шаар-мамлекеттери. Ацтектер империясы. Инк падышалыгы.

III бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН БУЗУЛУШУ (XVI к. – XVII к. биринчи жарымы)

29-сабак: **§ 28. Европадагы Кайра жаралуу жана гуманизм доору** *(1 саат)*

Италиядагы кайра жаралуунун башаттары жана өбөлгөлөрү. Гуманизм

жана гуманисттер. Кайра жаралуу доорундагы искусствонун улуу ишмерлери. Леонардо да Винчи. Микеланджело. Рафаэль. Германиянын, Нидерланддардын жана Испаниянын искусствосунун улуу чеберлери. Батыш Европанын улуу гуманист-жазуучулары. Илим менен чиркөөнүн ортосундагы күрөш.

30-сабак: **§ 29. Улуу географиялык ачуулар жана колониялык системанын пайда болушу** *(1 саат)*

Улуу географиялык ачуулардын өбөлгөлөрү. Колумбдун сүзүүлөрү жана жаңы дүйнөнү ачышы. Италияга карай деңиз жолунун ачылышы. Васко да Гама. Магелландын алгачкы болуп дүйнөнү кезип чыгуусу. Тынч океан алкагындагы географиялык ачылыштар. Колониялык басып алуулардын башталышы жана колониялык империялардын түзүлүшү. Улуу географиялык ачуулардын натыйжалары.

31-сабак: **§ 30. Германиядагы реформация жана дыйкандар согушу** *(1 саат)*

Германиянын экономикалык жана саясий өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү. Реформациянын өбөлгөлөрү. Мартин Лютер. Немистик реформация. Томас Мюнцердин окуусу. Европа өлкөлөрүндөгү протестанттык реформация. Католик чиркөөсүнүн реформацияга каршы күрөшү. Реформация Батыш Европа цивилизациясын түзүүчү негиздердин бири.

32-сабак: **§ 31. Батыш Европа өлкөлөрүнүн XVI к. – XVII к. биринчи жарымындагы социалдык-экономикалык өнүгүшү** *(1 саат)*

Техниканын өнүгүшү жана эмгектин жаңыча уюштурулушу. Капиталисттик мануфактура. Акча-товар мамилелеринин өнүгүшү. Батыш Европа өлкөлөрүнүн социалдык түзүлүшүндөгү өзгөрүүлөр. XVI–XVII кк. абсолюттук монархиялар.

33-сабак: **§ 32. Орус мамлекети XVI к. – XVII к. биринчи жарымында** *(1 саат)*

Аймагы, калкы жана чарбасы. Иван IVнүн реформалары. Орус мамлекетинин XVI к. тышкы саясаты. Волга боюн жана Сибирди кошуп алуу. Опричнина. XVI к. башындагы дыйкандар согушу жана орус элинин чет өлкөлүк баскынчыларга каршы күрөшү. Орус мамлекетинин XVI к. биринчи жарымындагы экономикалык өнүгүшү. Абсолютизмдин жаралышы. Орус мамлекетинин XVI–XVII кк. маданияты.

34-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо** *(1 саат)*

Авторлор: *Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова.*

II БӨЛҮК.
КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

***1-сабак:* Кириш сөз** *(1 саат)*

I бап. УЛУУ КЫРГЫЗ ДӨӨЛӨТҮ ЖАНА АНЫН ТАРЫХЫЙ ОРДУ. ЭНЕ-САЙ ЖАНА ТЕҢИР-ТОО КЫРГЫЗДАРЫ (IX–XII кк.)

***2-сабак:* § 1. Улуу Кыргыз дөөлөтүнүн негизделиши** *(1 саат)*

Уйгур кагандыгындагы ички жаатташуулар. Кыргыз каганынын ультиматуму. Ордо-Балыктын каратылышы. Уйгурлардын Өтүкенден сүрүлүшү. Кыргыз кагандыгынын борбор шаарынын Монголияга көчүрүлүшү. «Улуу Кыргыз дөөлөтү» түшүнүгүнүн мааниси.

***3-сабак:* § 2. Сужин Давандагы жазма эстелик** *(1 саат)*

Кыргыз жазмасы. Эне-Сай руна сымал жазмалары жана эстеликтери. Сужин-Даван жазмасы.

***4-сабак:* § 3. Багырдын кылычы. Кыргыз дөөлөтүнүн жеңип алуулары** *(1 саат)*

Багырдын кылычы. Кыргыздардын Борбордук Азиядагы жеңип алуулары.

***5-сабак:* § 4. Теңир-Тоо жана Эне-Сай кыргыздары X–XII кылымдарда** *(1 саат)*

Борбордук Азия жана Сибирге кеңири таркаган кыргыз урууларына таандык археологиялык эстеликтер. Кыргыздар үчүн Теңир-Тоо өздөрүнүн тарыхый мекени болгон. Чыгыш Теңир-Тоодогу кыргыздардын өлүк коюу жөрөлгөсүнүн өзгөрүшү. Эне-Сайдагы, Түндүк-Батыш Монголиядагы жана Алтайдагы кыргыздар.

***6-сабак:* «Улуу Кыргыз дөөлөтү — кыргыз тарыхындагы жылдызы жанган учур»** темасындагы семинар-сабак *(1 саат)*

II бап. КЫРГЫЗСТАН IX–XII кк. КАРАХАНДАР ЖАНА КАРА-КЫТАЙЛАР

***7-сабак:* § 5. Карахандар сулалесинин келип чыгышы. Сатук Буура-хан** *(1 саат)*

Кагандыктардын тарыхындагы ырааттуулук. Чигилдер — Карахандар кагандыгын негиздөөчүлөр. «Караханилер» же «Карахандар» аталышы. Афрасияб жөнүндө уламыш. Сатук Буура хан — карахандар мамлекетин негиздөөчү. Исламчыл тараптын козголоңу. Баласагындын ээлениши.

***8-сабак:* § 6. Карахандардын жеңип алуулары** *(1 саат)*

Мамлекеттик жаңы идеология. Саманилердин алсырай башташы жана

кулашы. Газневилер мамлекети менен Караханилердин ынтымагы. Газневилер мамлекети менен Батыш Карахандардын тирешүүлөрү. Пул-и Чархийан салгылашы (1008-ж.).

9-сабак: **§ 7. Карахандар жана чыгыш түрктөрү** *(1 саат)*

Карахандардын чыгыштагы коңшулары жана аларга жортуулдары. Уйгурларга каршы согуштар. Йабакулардын жетегиндеги саясий ынтымакка каршы күрөш. Хотанды ээлөө.

10-сабак: **§ 8. Саясий башкаруу системасы. Кагандыктын экиге жиктелиши** *(1 саат)*

Карахандардын саясий башкаруу системасы. Мыйзам. Башкаруу аппараты. Куралдуу күчтөр. Дубан бектери жана жикчилик саясат. Карахандар мамлекетинин жиктелиши.

11-сабак: **§ 9. Карахандар доорундагы руханий турмуш. Жусуп Баласагын** *(1 саат)*

Карахандардын маданиятындагы социалдык-таптык ажырым жана орток белгилер. Жазма жана кагаз. Билим берүү системасы.

Борбордук Азия — илимий ачылыштардын чөлкөмү. Жусуп Баласагын.

12-сабак: **§ 10. Махмуд Кашгари-Барскани жана анын «Диваны»** *(1 саат)*

Карахандар бийлеген чөлкөмдөрдөгү маданий очоктор. Махмуд Кашгари-Барскани. «Диван-лугат т-түрк». Башка илимий эмгеги.

***13-сабак: «*Махмуд Кашгари-Барсканинин Тегерек картасынын тарыхый мааниси»** деген темадагы семинар-сабак *(1 саат)*

14-сабак: **§ 11. Карахандар кагандыгы XII кылымдын башында** *(1 саат)*

Карахандар XII кылымдын башында. Элүй Даши. Чыгыш Карахандарга каршы чабуулдар. Дин саясатындагы сабырдуулук. Катыван салгылашы (1141-ж.). Кара Кытай мамлекетинин өнүккөн жана күүгүм чагы.

III бап. МОҢГОЛДОР ДООРУ

15-сабак: **§ 12. Наймандардын Теңир-Тоого көчүшү. Күчлүктүн бийлиги** *(1 саат)*

Борбордук Азиядагы XII кылымдын аягы – XIII кылымдын башындагы саясий үстөмдүк үчүн күрөшү. Наймандардын Жети-Сууга чегиниши. Кара кытай гурханы жана Күчлүк ас-Сегизи. Күчлүктүн бийликти колуна алышы.

16-сабак: **§ 13. Чыңгыз хандын дөөлөтүнүн негизделиши. Кыргыздарды каратуунун башталышы** *(1 саат)*

Темучин жөнүндөгү уламыштар жана анын бала чагы. Темучиндин «Чыңгыз хан» жарыяланышы. Түштүк Сибирдеги кыргыз улустары XIII

кылымдын башында. Жочу хандын Сибирге жортуулдары. Кыргыз-моңгол элчилик алакалары.

17-сабак: **§ 14. Моңголдордун үстөмдүгүнө каршы көтөрүлүштөр** *(1 саат)*

Чыңгыз хандын аскерлеринин 1207–1211-жж. баскынчылык жортуулдары. Туматтардын көтөрүлүшү. Түштүк Сибир элдери, эне-сайлык кыргыздар Жочу хандын энчисинде.

18-сабак: **§ 15. Моңгол хандарынын жортуулдары жана кыргыздар** *(1 саат)*

Моңгол хандарынын Жети-Сууну жана Чыгыш Түркстанды басып алуусу. Батыш Борбордук Азияны каратууга камынуу. Хорезмшах менен мамиленин курчушу. Жортуулдун librarie башталышы жана жүрүшү. Жалал ад-Диндин күрөшү. Чыңгыз хандын жортуулдарынын аякташы жана салакалары. Кавказ жана Эдил жортуулдары. Калаймандын кесепеттери. Этностук кырдаал өзгөрдү.

19-сабак: **§ 16. Чагатай улусу. Ич ара согуштар** *(1 саат)*

Чыңгыз хандын дөөлөтүнүн улустарга бөлүнүшү. Чагатай улусу. Так талашкан көтөрүлүштөр. Теңир-Тоонун улуу ханга баш ийдирилиши. Хубилай менен Арык-Буканын чатагы жана кыргыздар. Эне-Сайдагы кыргыздардын XIII к. 60-жж. ортосундагы абалы.

20-сабак: **§ 17. Хайду мамлекети** *(1 саат)*

Хайдунун хан көтөрүлүшү. Борбордук Азияда өз алдынча мамлекеттин түзүлүшү. Хайду мамлекетинин аймагы, калкы жана саясаты. Хубилай менен Хайдунун эрегиши. Кыргыздардын ага аралашуусу. Хайду мамлекети XIV кылымдын биринчи жарымында.

Тесттирлөө.

21-сабак: **«Мамлекттүүлүктү бекемдөөдөгү негизги саясат — бул ар тараптуу реформалар»** темасындагы семинар-сабак *(1 саат)*

IV бап. КЫРГЫЗДАР ЖАНА КЫРГЫЗСТАН XIV КЫЛЫМДЫН ОРТОСУ – XVII КЫЛЫМДЫН БАШЫНДА

22-сабак: **§ 18. Моголстан мамлекети** *(1 саат)*

Моголстан мамлекетинин түзүлүшү. Теңир-Тоо калкынын Темирге каршы күрөшү. Кыргыз элинин топтору. Кыргыздардын көз карандысыз саясий бирикмеси. Ахмет хан жана Султан Халил Султан.

23-сабак: **§ 19. Теңир-тоолук жана чыгыш түркстандык кыргыздар XVI кылымда – XVII кылымдын башында** *(1 саат)*

Кыргыздардын XV кылымдын аягы – XVI кылымдын башындагы этносаясий бирикмеси. Мухаммед Кыргыз — кыргыздардын кол башчысы

жана өкүмдары. Захреддин Мухаммад Бабур. Кыргыз-казак саясий ынтымагы.

24-сабак: **§ 20. Сибирь кыргыздары XVII–XVIII кк.** *(1 саат)*

Сибирь кыргыздары жана Жуӊгар хандыгы. Сибирь кыргыздарынын таркалышы. Алтан хандар мамлекети. Орус падышалыгы. Хоорай бирикмеси, Фү-йү кыргыздары.

25-сабак: **§ 21. Кыргызстандын XIII–XVкк. маданияты** *(1 саат)*

Маданий жандануунун өбөлгөлөрү. Көчмөндөр маданияты. Шаар-кыштак маданияты. Турак жай курулушу. Архитектура. Диний ишенимдери. Тили жана жазуусу.

V бап. КЫРГЫЗДАР ЖАНА КЫРГЫЗСТАНДЫН XVII–XVIII кк. КООМДУК-ЧАРБАЛЫК ТҮЗҮЛҮШҮ ЖАНА КОӉШУ ЭЛДЕР МЕНЕН АЛАКАСЫ

26-сабак: **§ 22. Кыргыздардын чарбасынын негизги тармактары** *(1 саат)*

Көчмөн жана жарым көчмөн чарбачылык.

27-сабак: **§ 23. Кыргыз коомундагы социалдык катмарлар жана уруулар** *(1 саат)*

Кыргыздардын XVII–XVIII кк. коомдук түзүлүшүнүн мүнөздүү өзгөчөлүктөрү. Таптар. Социалдык катмарлар.

28–29-сабактар: **§ 24. Теӊир-Тоодогу кыргыздардын XVII–XVIII кк. ойрот басынчыларына каршы күрөшү. Кыргыз-казак согуштук ымаласы** *(2 саат)*

Ойрот мамлекетинин түзүлүшү. Алардын баскынчылык саясаты. Кыргыз-казак ынтымагы. Жуӊгар хандыгынын түзүлүшү. Алгачкы кагылышуулар. Батыш Памирге журт которуу. Жуӊгар хандыгынын Тибеттеги саясаты. Жуӊгарларга каршы күрөштүн жаӊы баскычы. Ор-Булак салгылашы.

Кыргыз-казак согуштук ынтымак-ымаласы. Унковскийдин элчилиги. Кыргыз топтору Борбордук Азиянын кеӊири мейкиндигинде. Боштондук үчүн күрөштүн жанданышы. Амурсананын бийлиги. Жуӊгар ханынын ойрон болушу.

30-сабак: **§ 25. Чыгыш Теӊир-Тоо, Памир жана Фергана аймактарындагы кыргыздар** *(1 саат)*

Кыргыздардын XVII к. Чыгыш Теӊир-Тоодогу жана Ферганадагы саясий окуяларга катышуусу. Памир кыргыздары.

31-сабак: **§ 26. Кыргыздар «ысхакийа», «ышкийа» сопучулук жамааттары** *(1 саат)*

Кыргыз-ойрот күрөшүнүн акыркы мезгили. Кыргыздар жана казактар.

Түрк калктарынын ойроттор жана дунгандар менен этностук-маданий мамилелери.

***32-сабак:* § 27. Кыргыз элинин XVIII к. экинчи жарымындагы сясий абалы. Этностук мамилелер** *(1 саат)*

Миң сулалеси негиздеген Кокон хандыгы жана түштүк кыргыздар. Ажы бий. Эрдана бий. Цинь-манжур Кытайы менен кыргыздардын XVIII к. экинчи жарымындагы мамилелери. Кыргыз-казак чатагы. Абылай хандын Түндүк Кыргызстанга жортуулдары. Орусияга барган алгачкы кыргыз элчиликтери. Абдрахман Күчүк уулу. Сатымбай Абдырахман уулу.

***33-сабак:* § 28. Кыргыздардын XVI–XVIII кк. маданияты** *(1 саат)*

Маданий башат. Элдик оозеки чыгармачылык. Төкмө акындык өнөр. Элдик билимдер жана диний ишенимдер. Оюн-зоокتору, заттык маданияты.

***34-сабак:* Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө** *(1 саат)*

Авторлор: ***Т. К. Чоротегин, Т. Н. Өмүрбеков.***

8-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

I БӨЛҮК. ЖАҢЫ ТАРЫХ
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

1-сабак: **Кириш сөз** *(1 саат)*

Жаңы доор тарыхы (жалпы мүнөздөмө). Дүйнө жүзү буржуазиялык революциялар болоор алдында.

I бөлүм. ЕВРОПА БУРЖУАЗИЯЛЫК РЕВОЛЮЦИЯЛАР ДООРУНДА

2-сабак: **§ 1. XVII к. Англия буржуазиялык революциясы** *(1 саат)*

Англия XVII к. башында. Король жана парламент. Революциянын себептери. Жарандык согуш. Республиканын жарыяланышы. О. Кромвель. Революциянын натыйжалары.

3-сабак: **§ 2. XVII к. Англия. Өнөр жай төңкөрүшү** *(1 саат)*

Англиядагы парламеттик монархия. Жаңы ойлоп табуулар. Англия коомундагы кайра куруулар.

4-сабак: **§ 3. Агартуу доору** *(1 саат)*

Табигый илимдердин өнүгүшү (И. Ньютон). XVIII к. Француз агартуучулары жана алардын идеялары (Ш. Монтескье, Вольтер, Ж. Ж. Руссо, Д. Дидро). Агартуу идеяларынын XVIII к. көркөм маданиятта чагылдырылышы (адабият, живопись, музыка).

5-сабак: **§ 4. Түндүк Америка XVIII к.** *(1 саат)*

Америкадагы англиялык колониялар. Көз карандысыздык үчүн согуштар. АКШнын түзүлүшү. Ж. Вашингтон. Т. Жеферсон. 1787-ж. Конституция.

6–7-сабактар: **§ 5–6. XVIII к. Улуу Француз буржуазиялык революциясы** *(2 саат)*

Абсолюттук кризис. Революциянын башталышы. Монархияны кулатуу. Республиканын жарыяланышы. Якобиндик диктатура. Революциянын натыйжалары жана мааниси.

8-сабак: **§ 7. Термидорлор мезгилиндеги Франция жана биринчи империянын түзүлүшү** *(1 саат)*

Франция термидорлор мезгилинде. Директория. Франциянын тышкы саясаты. Биринчи империянын түзүлүшү. Н. Бонапарт.

9–10-сабактар: **§ 8–9. Россия мамлекети XVII–XVIII кк.** *(2 саат)*

Коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Дыйкандарды биротоло крепостнойлоштуруу. Пётрдун кайра куруулары.

Абсолютизмдин бекемделиши. Россия империясынын түзүлүшү. Агартуу абсолютизми.

II бөлүм. ЕВРОПА ЖАНА ТҮНДҮК АМЕРИКА ӨЛКӨЛӨРҮ XIX к.

11–12-сабактар. § 10–11. Европа өлкөлөрүнүн өнүгүшүндөгү жалпы багыттар *(2 саат)*

Индустриялык коомдун өнүгүшү. Өнөр жай төңкөрүшү жана анын өзгөчөлүгү. Индустриялаштыруу. Техникалык прогресс. Коомдун социалдык түзүмүндөгү өзгөрүүлөр. Социалисттик партиялардын пайда болушу.

13–14-сабактар: § 12–13. Европадагы 1848–1849-жж. революциялар *(2 саат)*

Франциядагы, Германиядагы, Австриядагы, Италиядагы революциялык окуялар. Революциялардын натыйжалары жана сабактары.

15-сабак: § 14. Улуу Британия *(1 саат)*

Өнөр жай төңкөрүшүнүн аякташы. 1832-ж. парламенттик реформа. Чартисттик кыймыл. «Дүйнө устаканасы». Жумушчу кыймылы. Тредюниондор.

Тесттирлөө.

16–17-сабактар: § 15–16. Франция *(2 саат)*

Экинчи империя. Өнөр жай төңкөрүшүнүн аякташы. Франк-герман согушу. Монархияны кулатуу. Париж Коммунасы. Үчүнчү республика.

18-сабак: § 17. Италиянын улуттук биригүүсү *(1 саат)*

Италияны бириктирүүгө даярдыктар. 1859-ж. Австрия-франк-сардин согушу жана анын натыйжалары. Ж. Гарибальди. Италия королдугунун түзүлүшү.

19-сабак: § 18. Германиянын биригиши *(1 саат)*

Пруссия бириктирүү кыймылынын башында. О. Бисмарк. Франк-герман согушунун жыйынтыктары. Германия империясынын түзүлүшү.

20–21-сабактар: § 19–20. Америка Кошмо Штаттары *(2 саат)*

XIX к. биринчи жарымында АКШнын аймагын кеңейтүү жолдору. Түндүк-Түштүк өз ара мамилелери. Кулчулукту жоюу үчүн күрөш. 1861–1865-жж. жарандык согуш. А. Линкольн. Түштүктү ренконструкциялоо.

22–23-сабактар: § 21–22. Россия империясы *(2 саат)*

Россия XIX к. биринчи чейрегинде. Империянын чек араларын кеңейтүү. Крепостнойлук укукту жоюу. Реформалар кезиндеги Россияны модернизациялоо өзгөчөлүктөрү. Коомдун социалдык түзүмүндөгү өзгөрүүлөр. XIX к. Россиянын маданияты.

Ш бөлүм. ЛАТЫН АМЕРИКАСЫНДАГЫ, АЗИЯДАГЫ ЖАНА АФРИКАДАГЫ ӨЛКӨЛӨР ЖАҢЫ ДООРДО

***24-сабак:* § 23. Латын Америкасы** *(1 саат)*

Европа мамлекеттеринин Латын Америкасындагы ээликтери, колониялык коом. Экономикалык өнүгүүлөр. Боштондук күрөштөрү. С. Боливар. Көз карандысыз өлкөлөрдүн жарыяланышы. АКШ жана Латын Америкасы.

***25-сабак:* § 24. XVIII к. аягы – XIX к. башындагы Осмон империясы** *(1 саат)*

Осмон империясындагы XVIII к. аягындагы кризис. Селимдин реформасы. Түркиянын боштондук кыймылынын күч алышы. Маданияты.

***26-сабак:* § 25. Иран XVIII к. аягы – XIX к. ортосунда** *(1 саат)*

Ирандын XVIII к. аягы – XIX к. башындагы социалдык-экономикалык абалы. Бабиддер көтөрүлүшү (1848–1852-жж.). Амир Низаминин реформасы. Англ-иран согушу (1856–1857-жж.). Ирандын маданияты.

***27-сабак:* § 26. Япония** *(1 саат)*

Бытырандылыкты жоюу жана борбордошкон мамлекетти түзүү. Токугава сёгундугу. Өлкөнүн обочолунуусу. 1868-ж. Революция. Япон модернизациясынын өзгөчөлүктөрү. Япониянын Ыраакы Чыгыштагы эң кубаттуу дөөлөткө айланышы. Япониянын маданияты.

***28-сабак:* § 27. Кытай XVII к. аягы – XX к. башында** *(1 саат)*

Кытай манчжурлардын бийлиги астында. Кытайдын жабылышы. Апийим согуштары жана Кытайдын батыш дөөлөттөрүнүн жарым колониясына айланышы. Тайпиндер кыймылы. Демокриятиялык кыймылдардын пайда болушу. Сунь Ятсен. Кытай маданияты.

***29-сабак:* § 28. Индия XVIII к. аягы – XIX к. башында** *(1 саат)*

Улуу Моголдор дөөлөтү жана анын кулашы. Европалыктардын келиши. Британ колониялык үстөмдүгүнүн орношу. 1857–1859-жж. сыпайлардын көтөрүлүшү. Индия XIX к. экинчи жарымында. Индиянын маданияты.

***30-сабак:* § 29. Африка** *(1 саат)*

Африканын жаңы доордогу саясий картасы. Колониялык басып алуулар. Колонизаторлорго каршы чыгуулар.

***31-сабак:* § 30. XIX–XX кк. эл аралык мамилелер** *(1 саат)*

Улуу дөөлөттөрдүн колониялык империясы. Дүйнөнү бөлүштүрүү үчүн күрөштүн башталышы. Улуу дөөлөттөрдүн аскердик-саясий союздарынын түзүлө башташы. XX к. башындагы Европа мамлекеттеринде милитаризмдин күч алышы.

***32–33-сабактар:* § 31. XVIII к. аягы – XIX к. башында маданияттын өнүгүшү** *(2 саат)*

Өнөр жайындагы илимий-техникалык прогресс. Айыл чарбасы. Транспорт жана байланыштын өнүгүшү. Көркөм маданият: романтизмден реализмге карай. Адабият. Театр. Живопись. Архитектура.

***34-сабак:* Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө** *(1 саат)*

Авторлор: ***А. К. Дөталиев, М. К. Иманкулов, Ө. Б. Саалаев.***

II БӨЛҮК.
КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

I глава. КЫРГЫЗДАР КОКОН ХАНДЫГЫНЫН КУРАМЫНДА

***1-сабак:* § 1. Кокон хандыгы жана Кыргызстандын түштүгүнүн хандыкка бириктирилиши** *(1 саат)*

Кыргызстандын түштүгүн хандыкка бириктирүүнүн жүрүшү. Кетмен-төбөлүк кыргыздарды каратуу. Кыргыздардын хандыктын саясий турмушуна катышуусу.

***2-сабак:* § 2. Кыргызстандын түндүгүнүн Кокон хандыгына бириктирилиши. Кыргыз-орус элчилик байланыштары** *(1 саат)*

Кокондук аскерлердин XIX к. 20–30-жж. баскынчылык жортуулдары. Кокондук чептердин курулушу. Кыргызстандын түштүгүнүн Россия менен элчилик алакалары.

***3-сабак:* § 3. Кыргызстандын Кокон хандыгынын тушундагы саясий жана социалдык-экономикалык абалы** *(1 саат)*

Эзүүнүн түрлөрү. Алык-салык системасы. Кыргызстандын калкы. Саясий абалы. Чарбасы. Дыйканчылыгы. Отурукташуу. Кол өнөрчүлүгү. Кен иштетүү. Феодалдык мамилелердин өзгөчөлүктөрү.

II глава. ТҮШТҮК ТЕҢИР-ТОО ЭЛДЕРИНИН ЦИНЬ-МАНЧЖУР ҮСТӨМДҮГҮНӨ КАРШЫ БОШТОНДУК КҮРӨШҮ

***4-сабак:* § 4. Чыгыш түркстандык жергиликтүү калкты циндик бийликтердин улуттук эзүүсүнүн күчөшү** *(1 саат)*

Цинь империясынын үстөмдүгүнүн орношу. Жергиликтүү калктын каршылыгы. Жергиликтүү элди башкаруу системасы. Таранчы. XVIII к. 50–60-жж. Кыргыз-кытай мамилелери. Зия ад-Диндин көтөрүлүшү жана ага кыргыздардын катышуусу.

***5-сабак:* § 5. Жааңгер кожонун (Жахангир) кыймылы жана кыргыздар. Суранчы** *(1 саат)*

Жааңгер кожо. «Суранчы бийдин (буруттун) козголоңу».

Жааңгер кожого алайлык кыргыздардын колдоо көрсөтүшү. Нарындык кыргыздардын кыймылга катышуусу. Атантай. Тайлак баатыр. Элдик кыймылдын күч алышы. Чечүүчү кармаштар. Элдик кыймылдын жеңилиши, анын себептери жана мааниси.

III глава. КЫРГЫЗДАРДЫН XIX к. ОРТОСУНДАГЫ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК ҮЧҮН КҮРӨШҮ. ФЕОДАЛДЫК ИЧ АРА ЧЫР-ЧАТАКТАР

***6-сабак:* § 6. Кыргыз элинин Кокон хандыгына каршы күрөшү** *(1 саат)*

Кыргызстанда Кокон аким-бектеринин эзүүсүнүн (залимдигинин) күчөшү. Кокон хандыгына каршы Атантай менен Тайлак баатырдын көтөрүлүшү. Быча салгылашы. Куртканы ээлөө. Тайлак баатырдын өлүмү. Жер-жерлердеги элдик көтөрүлүштөр. XIX к. биринчи жарымында кыргыз элинин Кокон хандыгына каршы күрөшүнүн тарыхый мааниси.

***7-сабак:* § 7. Кыргызстандын түндүгүндөгү уруулар аралык чыр-чатактар. Боромбай бий. Ормон хан** *(1 саат)*

Уруулар аралык чыр-чатактардын себептери жана салакалары. Сарыбагыш-саяк чатагы. Бугу-саяк чатагы. Ормондун хан көтөрүлүшү.

***8-сабак:* § 8. Кенесары Касымовдун (хан Кене) чапкынына каршы көз карандысыздык үчүн күрөш** *(1 саат)*

Кенесарынын баскынчылык жортуулдарынын себептери жана өбөлгөлөрү. Элчилердин иш-аракеттери. Кыргыздардын хан Кененин талабына жообу. Хан Кененин чапкыны. Жортуулдун башталышы. Жаманкара баатырдын өлүмү. Ормон хандын согуштук искусствосу («Ормон опуза»). Май-Төбө, Мыкан салгылаштары.

***9-сабак:* § 9. Кокондук төрөлөргө каршы 40–50-жж. кыргыздардын кыймылы** *(1 саат)*

Ысык-Көлдөгү Кококн чептерин талкалоо аракеттери. Алай, Ош аймагындагы элдик кыймылдар. Нарындык кыргыздардын кыймылы. Чүй, Талас өрөөндөрүндөгү элдик кыймылдар. Кыргыз-казак кыймылы.

***10-сабак:* § 10. Кокон хандыгында феодалдык ич ара жаңжалдардын курчушу** *(1 саат)*

Хандыктагы ич ара жаңжалдардын өбөлгөлөрү жана себептери. Хан сарайындагы так талашкан чыр-чатактын 40-жж. күч алышы. Шералы хандын бийликке келиши. Нүзүп миңбашы. Ажыбек датка. Мусулманкулдун аталык аталышы. Кудаяр хандын такка отургузулушу.

***11-сабак:* § 11. Кыргыздардын бир бөлүгүнүн Орусияга ык алышы** *(1 саат)*

Бугу уруусунун Россияга ык алышынын себептери. Бугу уруусунун

Батыш Сибирдеги орус бийлиги менен элчилик байланыштары. Бугу уруусунун Россия бийлигине баш ийүүсү.

IV глава. КЫРГЫЗ ЭЛИНИН XIX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫНДАГЫ МАДАНИЯТЫ

12-сабак: **§ 12. Оозеки жана жазма маданият. Музыка** *(1 саат)*

Дастандар. «Манас» эпосу. Кенже эпостор. Төкмө акындык өнөр. Обондуу ырлар. Музыка. Күү.

13-сабак: **§ 13. Элдик билимдер. Диний ишенимдер. Элдик оюн-зооктор. Заттык маданият** *(1 саат)*

Элдик билимдер. Диний ишенимдер. Санжыра. Заттык маданият.

V глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯ ИМПЕРИЯСЫНЫН КОЛОНИЯСЫ

14-сабак: **§ 14. Түндүк кыргыз урууларынын Россияга каратыла башташы** *(1 саат)*

Түндүк Кыргызстандын Россиянын курамына киргизилишинин өбөлгөлөрү. Россиянын саясий жана экономикалык кызыкчылыктары. Орто Азиядагы англ-орус атаандашуусу. Бугу-сарыбагыш чатагынын ырбашы.

15-сабак: **§ 15. Чүй жана Талас өрөөндөрүндөгү кыргыз урууларынын Россия империясынын кол алдында калышы** *(1 саат)*

Россиянын Жети-Сууну толук каратуу аракетинин күчөшү. Падыша аскерлеринин 50-жж. аягы – 60-жж. башындагы жортуулдары. Г. А. Колпаковский. Орус аскерлеринин Чүй өрөөнүнө алгачкы жүрүшү. Токмок жана Бишкек чептерин ээлөө. Узун-Агач салгылашы. Жантай хан. Шабдан баатыр. Байтик баатырдын көтөрүлүшү. Орус аскерлеринин Чүй өрөөнүнө жаңы жортуулу. Таластык кыргыздарды каратуу.

16-сабак: **§ 16. Ички Теңир-Тоо кыргыздарын каратуу** *(1 саат)*

Ички Теңир-Тоо кыргыздарын каратуу. Орус кошуунунун Ички Теңир-Тоого жүрүшү. Эки-Чаттагы буктурма. Үмөтаалы. Осмон датка. Ички Теңир-Тоону Россияга биротоло каратуунун аякташы.

17-сабак: **§ 17. XIX к. 60-жж. түштүк кыргыздарынын коомдук-саясий абалы** *(1 саат)*

Кокон хандыгындагы саясий абалдын начарлашы. Алымбек датка. Алымбек датканын саясий иштердүүлүгү. Хан ордосунда ич ара чатактын ырбашы. Алымкул аталыктын мамлекеттик ишмердүүлүгү (1829–1865-жж.). Генерал М. Г. Черняевдин басып алуучулук жортуулдары. Жортуулга даярдык көрүү. Жортуулдун башталышы. Чаткалдык кыргыздарды каратуу. Чымкент, Ташкент салгылаштары. Кокон хандыгынын Россияга вассалдык көз карандылыгы.

VI глава. ЧЫГЫШ ТҮРКСТАНДАГЫ ЭЛДЕРДИН ЦИНЬ ИМПЕРИЯСЫНА КАРШЫ УЛУТТУК-БОШТОНДУК КЫЙМЫЛЫ

18-сабак: **§ 18. Ганьсу, Шэньси, Синьцзян провинцияларындагы дунгандардын көтөрүлүштөрү. Йакуб бек жана анын «Жети шаар» мамлекети** *(1 саат)*

Чыгыш Түркстандын калкынын абалынын оорлошу. Көтөрүлүштүн башталышы. Көтөрүлүштүн күч алышы. «Жети шаар» мамлекетинин түзүлүшү. Кыргыздардын көтөрүлүшкө катышуусу.

19-сабак: **§ 19. Дунган, калмак жана уйгур элдеринин Жети-Суугa журт которуулары. Бий Янху** *(1 саат)*

Сарт-калмактардын Ысык-Көлгө көчүшү. Дунгандардын жаңы журтка көчүшү. Келгиндердин орун алышы, административдик жайгашуусу.

20-сабак: **Кайталоо** *(1 саат)*

21-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

VII глава. КЫРГЫЗСТАНДЫН ТҮШТҮГҮН РОССИЯНЫН КУРАМЫНА БИРИКТИРҮҮ

22-сабак: **§ 20. Кокон көтөрүлүшү (1873–1876-жж.)** *(1 саат)*

Көтөрүлүштүн себептери. Көтөрүлүштүн башталышы жана жүрүшү (биринчи баскыч, 1873–1874-жж.). Элдик кыймылдын күч алышы. Мамыр Мерген уулунун жетекчилиги астындагы Анжиян кыргыздарынын көтөрүлүшү. Пулат хан. Момун Шамурзак уулунун жетекчилиги астындагы көтөрүлүш. Чаткалдагы көтөрүлүш.

23-сабак: **§ 21. Элдик кыймылдын экинчи этабы** *(1 саат)*

Элдик кыймылдын жаңы толкуну. Лейлектик кыргыздардын кыймылы. Насырэддин хандын бийлиги. Пулаттын хандын хан көтөрүлүшү. Көтөрүлүштүн басылышы. Кокон хандыгынын жоюлушу.

24-сабак: **§ 22. Кыргызстандын түштүгүн Россияга каратуунун толук аякташы** *(1 саат)*

Алайлык кыргыздарды Россияга каратууну баштоо. Курманжан датка. Көз каранды эместик үчүн күрөш. Абдылдабек. Оморбек. Падыша аскерлеринин Алай жүрүшү. Кыргызстандын түштүгүн Россияга каратуунун жыйынтыктары. Курманжан датка — Алай ханышасы.

VIII глава. КЫРГЫЗСТАН XIX к. АКЫРКЫ ЧЕЙРЕГИНДЕ – XX к. БАШЫНДА

25-сабак: **§ 23. Падышалык Россиянын административдик, агрардык жана алык-салык саясаты** *(1 саат)*

Аймактык-административдик бөлүштүрүү жана колониялык бийлик.

Жергиликтүү башкаруу. Падыша өкмөтүнүн оторчул (колониялык) жер саясаты. Орус-украин дыйкандарынын көчүп келиши. Алык-салыктар.

26-сабак: **§ 24. Кыргызстандын Россияга каратылгандан кийинки социалдык-экономикалык өнүгүүсү** *(1 саат)*

Чарбалык өнүгүүсү. Дыйканчылык. Отурукташуу. Кыргыз кыштактары. Өнөр жайы. Кол өнөрчүлүгү. Шаарлар жана соода-сатык. Социалдык мамилелер.

27-сабак: **§ 25. Анжиян көтөрүлүшү** *(1 саат)*

Көтөрүлүштүн себептери жана мүнөзү. Көтөрүлүштүн башталышы. Ноокаттык кыргыздардын кыймылы. Кетмен-Төбөдөгү толкундоолор. Көтөрүлүштүн жеңилиши жана мааниси.

IX глава. КЫРГЫЗСТАНДЫН КАЛКЫНЫН XIX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫ – XX к. БАШЫНДАГЫ МАДАНИЯТЫ

28-сабак: **§ 26. Кыргыз элинин оторчулук (колониялык) доордогу салттуу маданияты** *(1 саат)*

Кыргыз элинин этностук курамы. Манасчылык өнөрү. Агартуучу илимпоздор.

29-сабак: **§ 27. Маданияттагы жаңы көрүнүштөр** *(1 саат)*

Билим берүү тармагындагы өзгөрүүлөр. Саламаттыкты сактоо тармагындагы европалык салт. Чарбачылыктагы жаңылыктар. Транспорт жаатындагы өзгөрүүлөр. Сооданы уюштуруу иштери. Кыргыз коомун, жаратылышын жана кен байлыктарын изилдөө иштери. Кыргыз тарыхын иликтеп-изилдөө. Коомдук-саясий пикир.

30-сабак: **Сөз аягы** *(1 саат)*

Жыйынтыктоо. Хронологиялык жадыбал.

31–32-сабактар: **«Колониализм жана колониялык саясат деген эмне?»** деген темадагы конференция-сабак *(2 саат)*

33-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо жана корутундулоо** *(1 саат)*

34-сабак: **Тестирлөө** *(1 саат)*

Авторлор: ***Т. Н. Өмүрбеков, Т. К. Чоротегин.***

9-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

I БӨЛҮК. СОҢКУ ТАРЫХ
(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

I бөлүм. ДҮЙНӨ ЖҮЗҮ XX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫНДА

***1-сабак:* Киришүү. Дүйнө жүзү XX к. башында** *(1 саат)*

Дүйнөнүн саясий картасы. Метрополиялар, колониялар жана жарым колониялар. Мамлекеттин экономикадагы ролунун күч алышы. Кылым башындагы социалдык реформалар. Илимий техникалык прогресс, коомдук өнүгүүнүн жетишкендиктери жана көйгөйлөрү.

***2-сабак:* § 1. Индустриялуу өлкөлөр** *(1 саат)*

XX к. башындагы алдыңкы мамлекеттердин социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Демократиялаштыруу. XX к. башындагы саясий күрөш жана саясий партиялар. Жумушчу кыймылы. Индустриялуу өлкөлөр ортосундагы атаандаштыктын күч алышы, колониялар үчүн күрөштүн курчушу.

***3-сабак:* § 2. Колониялык жана көз каранды өлкөлөр** *(1 саат)*

Салттуу коом жана колониализм, индустриялуу өлкөлөрдүн соода экономикасынын кеңейиши. Колониялык жана көз каранды өлкөлөрдө боштондук кыймылдарынын өсүшү. Кытай. Иран. Түркия. Мексикадагы революция.

***4-сабак:* § 3–4. Россия империясы XX к. башында** *(1 саат)*

Россия империясынын аймактык жана административдик бөлүнүшү. Саясий түзүмү. Экономикалык өнүгүүсү. Көп партиялуулуктун өзгөчөлүктөрү. Саясий агымдар жана саясий партиялардын түзүлүшү. Россиядагы 1905–1907-жж. революция. Мамлекеттик Дума. Агрардык маселе. 1905–1907-жж. биринчи орус революциясынын натыйжалары.

***5-сабак:* § 5. Биринчи дүйнөлүк согуш** *(1 саат)*

Согуштун себептери жана үстөмдүккө умтулган өлкөлөрдүн кызыкчылыктары. Европада карама-каршы блоктордун түзүлүшү. Биринчи дүйнөлүк согуштун башталышы, согуштун мүнөзү, тараптардын пландары. Батыш фронтундагы согуштук аракеттер. Согуштун аякташы, натыйжалары.

***6-сабак:* § 6. Россиядагы 1917-ж. революциялык окуялар** *(1 саат)*

1917-ж. февраль революциясы. Монархиянын кулашы. Кош бийлик. Саясий партиялардын иш-аракеттери. Совет бийлигин орнотуу. Уюштуруу жыйыны жана анын тагдыры. Россиядагы мамлекеттик түзүлүш. Бир партиялуу системага өтүү. Пролетариат диктатурасынын бийлиги.

***7-сабак:* § 7. Россия 1918–1920-жж.** *(1 саат)*

Брест тынчтыгы. Большевиктердин социалдык жана экономикалык

саясаты. Жарандык согуш. Антанта интервенциясынын жайылышы. Совет бийлигинин Орто Азияда орношу. «Аскердик коммунизм». Жарандык согуштун жыйынтыктары.

***8-сабак:* § 8. Согуштан кийинки дүйнө жүзү** *(1 саат)*

Европадагы.империялардын кыйрашы. Версаль тынчтык келишими жана анын кесепеттери. Улуттар лигасынын түзүлүшү. Версаль-Вашингтон системасы. Тарыхый жаны доордун башталышы. Европа өлкөлөрүндөгү согуштан кийинки социалдык жана саясий абал. Тоталитардык бийлик жана авторитардык режимдер. Фашизм жана нацизм. Италияда фашисттердин бийликке келиши. Б.Муссолини.

***9-сабак:* § 9. Америка Кошмо Штаттары (АКШ)** *(1 саат)*

1929–1933-жж. дүйнөлүк экономикалык кризистин себептери жана өзгөчөлүктөрү. Кризистин америкалык коомго тийгизген кесепеттери. Ф. Рузвельттин «Жаны багыты». Айыл чарбасын жөнгө салуу жөнүндө мыйзам. «Жаны багыттын» социалдык реформалары. АКШнын дүйнөлүк саясаттагы обочолонуу багыты.

***10-сабак:* § 10–11. Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү** *(1 саат)*

Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү. Чыгыш Европадагы авторитардык бийликтер. Германияда улутчулдардын бийликке келиши. Экономикалык кризис жана анын социалдык натыйжалары. Германияда фашисттик диктатуранын орнотулушу. А. Гитлер. Гитлердик бийликтин ички жана тышкы саясаты. Франциядагы элдик фронт. Испаниядагы жарандык согуш.

***11-сабак:* § 12–13. СССР 1920–1930-жж.** *(1 саат)*

«Аскердик коммунизм» саясатынын кесепеттери жана экономикалык артта калуу. Жаңы экономикалык саясат. СССРдин түзүлүшү жана принциптери. Бийлик үчүн күрөш. И. В. Сталиндин бийлик тепкичинде жогорулашы. СССРде тоталитардык системанын калыптанышы. Индустриялаштыруу, айыл чарбасын коллективдештирүү жана анын социалдык кесепеттери. Кулакка тартуу. Партиянын ролу. Сталиндин керт башына сыйынуучулуктун калыптанышы. Массалык репрессия. Улут саясаты. Билим берүү жана маданият тармагындагы саясат.

***12-сабак:* § 14–15. Азия өлкөлөрү** *(1 саат)*

Азия өлкөлөрүнүн өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү. Индиянын социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Индиянын Улуттук Конгресси (ИУК). Индиядагы көз карандысыздык үчүн күрөш. Түркиянын XX к. башындагы социалдык-саясий абалы. Улуттук-боштондук согуш (1919–1923-жж.). Севр келишими. Республиканын жарыяланышы жана М. К. Ататүрктүн реформалары.

***13-сабак:* § 16. 1920–1930-жж. эл аралык мамилелер** *(1 саат)*

Империалисттик мамлекеттер ортосундагы карама-каршылыктардын курчушу. Согуштун эки очогунун пайда болушу. Кийлигишпөө саясаты.

Мюнхен макулдашуусу. Англиялык-франциялык-советтик сүйлөшүүлөр. Советтик-германиялык кол салышпоо бүтүмү жана анын натыйжалары. Экинчи дүйнөлүк согуш башталар алдындагы Европадагы аймактык өзгөрүүлөр.

14-сабак: **§ 17. Маданий өнүгүү** *(1 саат)*

Илимдин жана техниканын өнүгүшү. Сүрөт өнөрү. Адабият. Кинематография.

15–16-сабактар: **«Согуштар, алардын табияты, максаттары жана натыйжалары»** деген темадагы конференция-сабак *(2 саат)*

Тестирлөө.

17-сабак: **§ 18. Экинчи дүйнөлүк согуш** *(1 саат)*

Согуштун себептери. Германиянын Польшага кол салышы. Согуштук аракеттер жана алардын этаптары. Балкандагы согуш. Германиянын жана анын союздаштарынын Советтер Союзуна басып кириши. Тынч океандагы жана Чыгыш Азиядагы согуштар. Гитлерге каршы коалиция. Басып алынган аймактардагы улутчулдук «жаны тартип». Каршылык көрсөтүү кыймылы.

18-сабак: **§ 19. Экинчи дүйнөлүк согуштун жүрүшүндөгү бурулуш** *(1 саат)*

Европадагы согуштун башкы окуялары. Чыгыш жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрүн фашизмден бошотуу. Япониянын багынышы. Экинчи дүйнөлүк согуштун жыйынтыктары. Согуш кылмышкерлерин жазалоо.

II бөлүм. ДҮЙНӨ ЖҮЗҮ XX к. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫНДА

19-сабак: **§ 20. XX к. экинчи жарымындагы эл аралык мамилелер** *(1 саат)*

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин дүйнө жүзүндөгү күчтөрдүн жаныча жайгаштырылышы. Женип чыккан мамлекеттердин ортосундагы карама-каршылыктын күчөшү. «Кансыз согуш». Жарыша куралданууну күч алышы. 1950–1960-жж. тынчтык жана куралсыздануу кыймылы. Хельсинки процесси. «Кансыз согуштун» түрдүү этаптарындагы жана ал аяктагандан кийинки эл аралык мамилелер (1950–1990-жж.). БУУнун эл аралык мамилелердеги ролу. Эл аралык террор менен күрөшүү.

20-сабак: **§ 21. Советтик Социалисттик Республикалар Союзу (СССР)** *(1 саат)*

СССРдин экономикасынын согуштан кийинки мезгилдеги абалы. Өлкөнүн коомдук турмушундагы карама-каршылыктар. Тоталитардык бийликтин бекемделиши. Сталиндин өлүмү жана бийлик үчүн күрөш. Саясий жетекчиликтеги өзгөрүүлөр. Г. М. Маленковдун экономикалык багыты. Н. С. Хрущёвдун айыл чарба саясаты. Илимдин өнүгүшү. Илимий-

техникалык революциянын алгачкы кадамдары. Партиялык-мамлекеттик кызматкерлердин позициясынын күчөшү.

21-сабак: **§ 22. СССР кайра куруу жылдарында (1985–1991-жж.)** *(1 саат)*

СССРдеги кайра куруу жылдарындагы саясий реформалар. 1985–1991-жж. экономикалык реформалар. Жаңы саясий партиялардын жана кыймылдардын пайда болушу. Улуттук саясат жана улуттар аралык мамилелер. 1991-ж. августагы саясий кризис жана анын натыйжалары. СССРдин ыдырашы. КМШнын түзүлүшү. Постсоветтик мезгилдеги КМШ өлкөлөрүнүн экономикалык жана саясий өнүгүшү. Борбордук Азия өлкөлөрү.

22-сабак: **§ 23. Россия XX к. аягы – XXI к. башында** *(1 саат)*

Советтик экономикалык системадан — базар экономикасына. Чечен көйгөйү. XXI к. башындагы саясий, экономикалык жана социалдык реформалар. Президенттик шайлоолор. Россия 2013–2014-жж.

23-сабак: **§ 24. Америка Кошмо Штаттары (АКШ)** *(1 саат)*

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин АКШнын экономикалык жана саясий ролунун өсүшү. Реконверсия жана согуштан кийин мамлекеттик саясаттын багыты. 1960-жж. реформизм. Америка 1970-жж. Р. Рейгандын өкмөтү (1980–1988-жж.) «Рейганомика». Б. Клинтондун администрациясынын саясаты. АКШдагы ипотека кризиси. Б. Обама.

24-сабак: **§ 25. Батыш Европа өлкөлөрү** *(1 саат)*

Улуу Британия экинчи дүйнөлүк согуштан кийин. Лейбористтик өкмөт. 1945–1951-жж. консервативдик өкмөттөр 1951–1964-жж. «Маргарет Тэтчердин доору». Консервативдик өкмөттөр 1979–1997-жж. Улуу Британиянын тышкы саясаты. Франциядагы Бешинчи республика. 1968-ж. май кризиси. Шарль де Голлдун кызматтан кетүүсү. Франциянын партиялык-саясий күчтөрүнүн 1970-жж. кайрадан түзүлүшү. Италиянын социалдык-экономикалык өнүгүүсү, 1950–1990-жж. партиялык саясий күрөш. Италия 1990–2016-жж.

25-сабак: **§ 26. Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү** *(1 саат)*

Чыгыш Европа өлкөлөрүнүн экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки абалы. Германиядагы оккупациялык бийлик (1945–1949-жж.). ГФРдин жана ГДРдин түзүлүшү. 1950–1980-жж. ГФРдеги партиялык-саясий күрөш. Бийликтин кризиси. Реформалоо аракеттери. Германиянын биригүүсү. Чыгыш Европада тоталитаризмдин бекемделиши жана советтик үлгүдөгү өнүгүү. Чыгыш Европадагы кризис жана «Брежневдин доктринасы». Чыгыш Европадагы революциялар. Социалисттик системанын кыйрашы. Борбордук жана Чыгыш Европа өлкөлөрүндөгү социалдык-экономикалык кайра куруулар. Айыл чарба тармагы.

26-сабак: **§ 27. Кытай** *(1 саат)*

Кытай коммунисттик партиясынын жарандык согуштагы жениши. 1949–1957-жж. өнүгүү. Мао Цзэдундун идеологиялык «Чоң секирик» саясаты. 1957–1976-жж. Улуу маданий революция. Дэн Сяопин. Анын «төрт модерндешүү» саясаты жана анын натыйжалары. Өлкөнүн тышкы саясаты. Гонконгдун кошулушу. Реформанын жыйынтыктары: ийгиликтер жана көйгөйлөр. Кытайдын тышкы саясаты. Экономикалык реформа.

27-сабак: **§ 28. Япония** *(1 саат)*

Япония экинчи дүйнөлүк согуштан кийин. Америкалык оккупация тартиби. Сан-Франциско тынчтык келишими. Япониядагы эмгек мамилелери — реформалардын беш улуу түзүмү. Япониянын «экономикалык кереметинин» сыры, илимий-техникалык революциянын таасири. Япониянын тышкы саясаты. Д. Коидзуминин реформалары.

28-сабак: **§ 29. Жаңы индустриялуу өлкөлөр** *(1 саат)*

Түштүк-Чыгыш Азия өлкөлөрүндөгү модерндешүүнүн өзгөчөлүктөрү. Кореянын бөлүнүшү. Түштүк Кореяны Ли Сын Мандын башкаруусу. Түштүк Кореядагы саясий абал жана модерндешүү процесси. Тайвань. Гонконг (Сянган). Сингапур. Ли Куан Ю.

29-сабак: **§ 30. Азия, Африка жана Латын Америкасындагы өлкөлөр** *(1 саат)*

Азия жана Африка өлкөлөрүнүн колониялык көз карандылыктан бошонуу этаптары. Боштондук күрөштүн негизги кыймылдаткыч күчтөрү. «Кансыз согуш» учурундагы Азияда жана Африкада колониялардын жоюлушунун жүрүшү. Ж. Неру. Индиядагы эгемендүүлүктүн жылдарындагы социалдык-экономикалык жана саясий өнүгүүсүндөгү өзгөчөлүктөр. И. Ганди. Түркияда көп партиялуу системага өтүү жана жаңылануу тажрыйбасы. Ирандагы 1979-ж. революция. Иран 1990–2015-жж. Индонезия. Ооганстан. Египет. Латын Америкасындагы өлкөлөр. Экономикалык өнүгүүсү.

30-сабак: **§ 31. Илимий-техникалык прогресс** *(1 саат)*

Транспорттун өнүгүшү. Ядролук курал жана атомдук энергетика. Космостук ачылыштар. Маалымат технологиялары. ИТРдин негизги багыттары. Байланыш жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын өнүгүшү.

31-сабак: **§ 32. Маданияттын өнүгүшү** *(1 саат)*

Маданияттагы жаны көрүнүштөр. Адабияттагы реализм жана модернизм. Кино өнөрү. Сүрөт өнөрү. Архитектурадагы постмодернизм 1970–2000-жж.

32–33-сабактар: **«Чыгыш жана Батыш: экономикалык пейзаж»** темасындагы конференция-сабак *(2 саат)*

34-сабак: **Корутунду** *(1 саат)*

XX к. аягы – XXI к. башындагы адамзаттын глобалдуу көйгөйлөрү. Азыркы мезгилдеги дүйнөдөгү этностук кагылыштар. Экологиялык жана ресурстук көйгөйлөр. XX к. аягы – XXI к. башындагы экономиканын ааламдашуусу жана анын натыйжалары. Дүйнөлүк шериктештик уюмдары. Ислам конференциясы уюмдары (ИКУ).

Тестирлөө.

Автор: *Т. Өмүрзакова.*

II БӨЛҮК. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ (XX–XXI к. башы)

(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

1-сабак: **Киришүү** *(1 саат)*

I глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯ ИМПЕРИЯСЫНЫН КУРАМЫНДА

2-сабак: **§ 1. Кыргызстан XX к. алгачкы жылдарында** *(1 саат)*

Кыргызстан Россия империясынын колониясы. Аймактагы административдик башкаруу. Сот бийлиги. Экономикалык абалы. Кыргыз жерлерин массалык түрдө тартып алуулар.

3-сабак: **§ 2. 1916-жылдагы улуттук-боштондук көтөрүлүш** *(1 саат)*

Көтөрүлүштүн башталышы. Түштүк Кыргызстандагы көтөрүлүш. Көтөрүлүштүн мүнөзү жана катышуучулары. Көтөрүлүшчүлөрдү жазалоо. Көтөрүлүшчүлөрдүн чарбасын кыйратуу. Үркүн. Кытайдагы качкын кыргыздардын абалы.

II глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯДАГЫ РЕВОЛЮЦИЯЛАР ЖАНА ЖАРАНДЫК СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕ (1917–1920-жж.)

4-сабак: **§ 3. Кыргызстан Россиядагы революциялар мезгилинде** *(1 саат)*

Февраль революциясынын жеңиши жана Кыргызстанда өч бийликтин орношу. Февраль революциясынан кийинки мезгилдеги Кыргызстандагы абал. Массалардын коомдук-саясий жана кесиптик уюмдарынын түзүлүшү. Кыргызстанда Совет бийлигинин орношу. Качкын кыргыздардын мекенине кайтып келүүлөрү.

5-сабак: **§ 4. Кыргызстан жарандык согуш жылдарында (1818–1920-жж.)** *(1 саат)*

Советтик башкаруу аппаратынын түзүлүшү. Совет бийлигинин алгачкы экономикалык жана социалдык чаралары. «Аскердик коммунизм» саясаты. Пролетардык диктатура режиминин орношу. Совет өкмөтүнүн агрардык

саясаты жана дыйкандардын көтөрүлүшү. Түркстан аймагында жарандык согуштун башталышы. Кыргызстанда Совет бийлигин коргоону уюштуруу.

III глава. КЫРГЫЗСТАН ЖАҢЫ ЭКОНОМИКАЛЫК САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА (1921–1928-жж.)

6-сабак: **§ 5. Жаңы экономикалык саясат жылдарында Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүшү** *(1 саат)*

Кыргызстанда тынчтык курулуштун башталышы. Жаңы экономикалык саясаттын алгачкы кадамдары. 1821–1922-жж. жер-суу реформасы. 1827–1928-жж. Кыргызстандын түштүгүндөгү жер-суу реформасы.

7–8-сабактар: **§ 6. Кыргызстандын улуттук мамлекеттүүлүгүнүн түзүлүшү жана чыңдалышы** *(1 саат)*

Кыргыз Тоолуу облусун түзүү аракеттери. Улуттук мамлекеттүүлүктү түзүү үчүн андан аркы аракеттер. Кара-Кыргыз Автономиялуу облусунун түзүлүшү. Кыргыз Автономиялуу облусунун түзүлүшүнүн мааниси. Кыргыз Автономиялуу облусунун Автономиялуу Республикага кайра түзүлүшү. Кыргыз АССРинин Кыргыз Советтик Социалисттик Республика болуп кайрадан уюшулушу.

9-сабак: **§ 7. Кыргызстандын 20–30-жылдардагы коомдук-саясий турмушу** *(1 саат)*

Көчмөн айылдарды «советтештирүү». «Отуздун» каты. «Жергиликтештирүү» саясаты.

IV глава. КЫРГЫЗСТАН ЧЕЧҮҮЧҮ ОН ЖЫЛДЫКТА (1929-1945-жж.)

10–11-сабактар: **§ 8. Кыргызстандын индустриялык өнүгүшү** *(2 саат)*

Кыргызстан индустриялаштыруунун алдында. Кыргызстанды индустриялаштыруунун башталышы. Кыргызстандын өнөр жайынын экинчи беш жылдыктагы өнүгүшү.

Кыргызстандын өнөр жайы үчүнчү беш жылдыкта. Улуттук жумушчу кадрларынын калыптануу процесси. «Үчилтик баш ийүүнүн» натыйжалары.

12-сабак: **§ 9. Кыргызстан айыл чарбасын коллективдештирүү жылдарында** *(1 саат)*

1929-жыл — «улуу бурулуш» жылы. «Кулактарды тап катары жоюу» саясаты. «Туташ коллективдештирүү» саясаты. Кыргызстандын көчмөн жана жарым көчмөн чарбаларынын отурукташуусу. Коллективдештирүүнүн жыйынтыктары.

13-сабак: **§ 10. Кыргызстанда тоталитардык режимдин чыңдалышы** *(1 саат)*

Альтернативдүү өнүгүүнүн тарапкерлеринин трагедиясы. Кыргызстан массалык жазалоолордун учурунда.

14-сабак: **§ 11. Кыргызстандын 20–30-жылдардагы рухий турмушу** *(1 саат)*

Билим берүү. Илим. Интеллигенция. Маданият жана искусство.

15-сабак: **«Советтик Социалисттик Республикалар Союзу (СССР)»** темасындагы семинар-сабак *(1 саат)*

VI глава. КЫРГЫЗСТАН УЛУУ АТА МЕКЕНДИК СОГУШ ЖЫЛДАРЫНДА (1941–1945-жж.)

16-сабак: **§ 12. Кыргызстандын жоокерлери Улуу Ата Мекендик согуштун майдандарында (1841–1945-жж.)** *(1 саат)*

Согуштун башталышы жана Кыргызстанда аскерге чакыруу. Кыргызстандык жоокерлер 1941-жылдагы салгылаштарда. Кыргызстандык жоокерлер 1942- жана 1943-жылдардагы душман менен болгон салгылаштарда. Жоокер-кыргызстандыктардын Улуу Ата Мекендик согуштун аяктоо мезгилиндеги эрдиктери.

17–18-сабактар: **§ 13–14. Кыргызстандын экономикасы Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында** *(2 саат)*

Көчүрүлгөн ишканаларды жана элдерди жайгаштыруу жана жаңы ишканаларды куруу. Экономиканы согуштук нукка буруу. Кыргызстанда согуштук өнөр жай базасынын сыңдалышы. Кыргызстандын согуш жылдарындагы айыл чарбасы.

Согуш жылдарындагы Кыргызстандын калкынын турмуш-тиричилиги. Майданга жана гитлердик оккупациядан жапа чеккен райондорго жардам. Кыргызстандык интеллигенция согуш жылдарында. Согуш жылдарындагы элдердин достугу жана кызматташтыгы.

19-сабак: **«Эч ким, эч нерсе унутулбайт!»** деген темадагы конференция-сабак *(1 саат)*

20-сабак: **Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө** *(1 саат)*

VI глава. КЫРГЫЗСТАН 1945–1964-ЖЫЛДАРДА

21-сабак: **§ 15. Кыргызстан «өнүккөн социализм» жылдарында (1945–1953-жж.)** *(1 саат)*

Республиканын коомдук турмушундагы карама-каршылыктар. Акимчил-буйрукчул системанын чыңдалышы. Согуштан кийинки жылдардагы айыл-кыштактардагы абал. Билим берүү жана илим. Адабияттын өнүгүшү. Тоталитаризмдин маданиятка жана илимге жаңы чабуулу.

22–23-сабактар: **§ 16–17. Кыргызстан хрущёвдук жылдарда (1853–1964-жж.)** *(2 саат)*

Ак жеринен жазага тартылгандарды актоонун башталышы. Союздук республикалардын укуктук абалы.

Эл чарбасындагы реформалардын башталышы. Экономиканы башкаруунун жаңы ыкмаларын издөө. Айыл чарбасынын өнүгүшү. Маданий турмушу. Билим берүүнүн өнүгүшү.

VII глава. КЫРГЫЗСТАН «ӨНҮККӨН СОЦИАЛИЗМ» ЖЕ «СЕНЕКТИК» ЖЫЛДАРЫНДА (1965–1985-жж.)

24-сабак: § 18. Коомдук-саясий жана экономикалык турмушу *(1 саат)*

Коомдун саясий турмушу. Кыргыз ССРинин Конституциясы. Экономиканы реформалоо аракеттери. Айыл чарбасынын абалы.

25-сабак: § 19. Маданияты жана руханий турмушу *(1 саат)*

Билим берүү жана илим. Адабият жана искусство. Эмгекчи калктын турмуш-тиричилиги. Партиялык жетекчилердин турмуш-тиричилиги.

VIII глава. СОВЕТТЕР СОЮЗУНУН КУЛАШЫ ЖАНА КӨЗ КАРАНДЫСЫЗ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТИНИН ЖАРАЛЫШЫ

26-сабак: § 20. Коомдук саясий чөйрөнү реформалоо аракеттери жана калктын активдүүлүгүнүн өсүшү. Экономиканын өнүгүшү *(1 саат)*

Бурулуштун башталышы. Аракечтикке каршы күрөшүү аракеттери. Калктын коомдук-саясий активдүүлүгүнүн жогорулашы. Кыргыз ССР Жогорку Советини I сессиясы. Кыргызстандагы шайлоолор. Өнөр жайдагы «кайра куруу». Айыл чарбасынын абалы.

27–28-сабактар: § 21–22. СССРдин кыйрашы жана көз карандысыз Кыргыз мамлекетинин жаралышы *(2 саат)*

Ош коогалаңы жана анын республикадагы коомдук-саясий кырдаалга тийгизген таасири. Кыргызстандын биринчи президентин шайлоо. А. Акаев. Мамлекеттик суверендүүлүк жөнүндө декларация.

1991-жылдын 17-мартындагы референдум. Август окуялары. Кыргызстандын көз каранды эместигинин жарыяланышы. СССРдин кулашы. КМШнын түзүлүшү.

IX глава. КЫРГЫЗСТАН КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК ШАРТТАРЫНДА

29-сабак: § 23. Коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык чөйрөлөрдөгү терең өзгөрүүлөр *(1 саат)*

Жаңы социалдык-саясий кырдаал. Улуттар аралык мамилелер. Саясий партиялар, коомдук уюмлар жана бирикмелер. Кыргыз Республикасынын президентин шайлоо. Кыргызстандын экономикалык абалы. Менчиктештирүү жана анын алгачкы натыйжалары. Айыл чарбасынын абалы. Улуттук валютаны киргизүү. Социалдык саясат.

***30-сабак:* § 24. Эгемендүү Кыргызстандын тышкы саясаты жана эл аралык байланыштары** *(1 саат)*

Кыргызстандын эл аралык аренага чыгышы. Кыргыздардын Бүткүл дүйнөлүк биринчи курултайы. Чет өлкөлөр менен өз ара мамилелерди жөнгө салуу. Тышкы экономикалык байланыштары. Баткен коогалаңы.

***31-сабак:* § 25. Кыргызстандын маданий турмушундагы жаңы тенденциялар** *(1 саат)*

Маданияттын өнүгүшүндөгү өзгөрүүлөр. Чыгармачыл интеллигенциянын активдүүлүгүнүн өсүшү. Билим берүү. «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын майрамдоо. Адабият жана искусстводогу жаңылыктар жана кыйынчылыктардын түзүлүшү.

***32–33-сабактар:* «Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүгүнүн жетишкендиктери»** деген темадагы конференция-сабак *(1 саат)*

***34-сабак:* Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө** *(1 саат)*

Автор: ***М. К. Иманкулов.***

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ МЕКЕМЕЛЕРДИН 1-2-КЛАССТАРЫ ҮЧҮН МУЗЫКА ПРЕДМЕТИ БОЮНЧА ПРОГРАММАСЫ

Программаны түзүүчүлөр:

1. Дуйшеналиев Жумабек Сапаралиевич - Кыргыз билим берүү академиясынын ага илимий кызматкери, музыка таануучу.
2. Жакыпов Кубат Куланчиевич – И.Арабаев атындагы КМУнун “Көркөм маданият жана билим берүү” факултетинин деканы, п.и.к., доцент.
3. Шамбетова К.Ж. – И.Арабаев атындагы КМУнун “Музыка” кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу.
4. Молдаширова Айым Азатбековна – Сокулук району, К.Шопокова атындагы №3 мектеп-лицейинин музыка мугалими.

Урматтуу кесиптештер!

1-2-класстар үчүн окуу методикалык компекстердин азыркы учурда даярдалып жаткандыгына байланыштуу, окуу программада уктуруу жана аткаруу үчүн сунушталган музыкалык чыгармаларды, чейректин темаларынын мазмунуна ылайык, музыка мугалими өз алдынча алмаштырып сабак өтсө боло тургандыгын билдиребиз.

Жалпы билим берүүчү мекемелердин 1-2-класстары үчүн музыка предмети боюнча программасы. -Б.: 2022. - 24 б.

1-КЛАСС ҮЧҮН ЖЫЛ ИЧИНДЕ КОЮЛУУЧУ ТАЛАПТАР

Мектепке алгач келген балдардын шык-жөндөмдөрүн, жаш өзгөчөлүгүн, мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен төмөндөгүдөй жылдык талаптар коюлду:

- ✓ мугалимдин окуучулар менен алардын мектепке биринчи келиши, мектеп турмушу, музыка жөнүндө ангемелешүүсү;
- ✓ сабактарга коюлган темалар боюнча маек куруу. Ал темаларды чагылдырган чыгармалардан уктуруу;
- ✓ уктурулган чыгармаларды талдоону (мүнөзүн, мазмунун, ылдамдыгын ж. б. аныктоо) үйрөтүү;
- ✓ уктурулган жана үйрөтүлгөн чыгармалардын авторлору менен кыскача тааныштыруу;
- ✓ ырдоонун эрежелерин билүү;
- ✓ дирижерлук шилтемдерди (чыгарманы баштоодо, бүтөөрдө) түшүнүү;
- ✓ ырдоо убактысында сөздөрдү таза, так, түшүнүктүү айтып ырдоо:
- ✓ мугалимдин көрсөткөн (ырдап) добуш бийиктигин так, таза, ачык көрсөтүү (ырдап);
- ✓ бир эле добушта ма, мо, му, муундарында ырдоо (көнүгүү жасоо);
- ✓ аспаптын коштоосунда ырдоого көнүгүү;
- ✓ чыгармалардын бөлүктөрүн (куплет, кайырма) айрып билүү;
- ✓ түрдүү мүнөздөгү көнүгүүлөрдөн ырдоо.
- ✓ ырдын сөзүнө жараша мимика жана жаңсоолор менен ырдоо;

1-КЛАССТА «Бардык жерде бизге музыка, музыка угулат…» деген жалпы жылдык тема коюлуп, анын мазмуну жана максаты төмөнкү багыттарда берилди:

I. **Мектеп**. Балдардын мектепке биринчи келиши, мектеп турмушу, мугалимдер, окуу куралдар менен таанышуусу.

II. **Ата мекен**. Окуучулардын ата-энелерге, мекенге болгон сүйүү сезимдери, ата-энелерди жаз майрамдары (8-Март, Нооруз, 1-Май, 9-Май) менен куттуктоосу. Майрамдар жөнүндө түшүнүк алышы. Достукка, тынчтыкка, Ата мекенди сүйүүгө ж. б. тарбиялоо.

III. **Жаратылыш, жыл мезгилдери.** Мында жаратылыштын кооздугуна, кереметтүүлүгүнө болгон сезимдери, ар бир мезгилдин (жаз, жай, куз, кыш) келиши, көрүнүшү, кубулуштары, аларга болгон көз караштары.

IV **Өсүмдүктөрдүн, жан-жаныбарлардын жашоо-тиричилиги.** Балдардын аларга болгон мамилеси, кам көрүүсү, коргоосу.

I ЧЕЙРЕК.
«Мектебим жана мекеним музыкада» (18 саат)

Тема: «Мектеп» (4 саат).

1-сабак

1. «Биринчи коңгуроо», музыкасы К.Эралиеваныкы, сөзү С.Рысбаевдики - уктуруу.

2. «Мектебим», музыкасы Б. Исаковдуку, сөзү И. Исаковдуку – үйрөтүү.

2-сабак

1. «Мектебим», музыкасы Б. Исаковдуку, сөзү И. Исаковдуку – аткаруу.
2. «Сабакта», музыкасы К. Молдобасановдуку — уктуруу.

3-сабак

1. “Китеп” музыкасы И.Аманбаевдики, сөзү А.Кадыровдуку – үйрөтүү.
2. “Цветной дождик” музыкасы жана сөзү Ю.Фескинаныкы – уктуруу.

4-сабак

1. “Китеп” – аткаруу.
2. “Цветной дождик” музыкасы жана сөзү Ю.Фескинаныкы – уктуруу жана үйрөтүү. Музыкалык дидактикалык оюндар.

Тема: «Күз келди» (6 саат).

5-сабак

1. “Цветной дождик” музыкасы жана сөзү Ю.Фескинаныкы – үйрөтүү жана аткаруу.
2. «Күзүндө», музыкасы К.Молдобасановдуку – уктуруу.

6-сабак

1. «Күздө», музыкасы А.Малдыбаевдики, сөзү А.Токомбаевдики – үйрөтүү.
2. «Күзгү бакчам», музыкасы С.Айдаровдуку, сөзү Ж. Садыковдуку — уктуруу.

7-сабак

1. «Күздө», музыкасы А.Малдыбаевдики, сөзү А.Токомбаевдики – аткаруу.
2. «Күзгү бакчам» — кайталап уктуруу. Окуучулар менен “Күз” жөнүндө чыгармалар менен маек куруу.

8-сабак

1. «Жардам бердик», музыкасы А. Малдыбаевдики, сөзү М. Жангазиевдики — үйрөтүү.
2. “Цветной дождик” музыкасы жана сөзү Ю.Фескинаныкы – уктуруу.

9-сабак

1. «Жардам бердик», музыкасы А. Малдыбаевдики, сөзү М. Жангазиевдики — аткаруу.
2. Музыкалык дидактикалык оюндар.

10-сабак

1. «Күз келди» теманын негизинде аткарылган музыкалык чыгармаларды кайталоо.
2. Өтүлгөн темалардын негизинде окуучулар менен диалог түзүү, маектешүү.

Тема: «Куштар кетти» (8 саат).

6-сабак

1. «Куштар кетти» – музыкасы А.Аманбаевдики, сөзү А.Осмоновдуку – үйрөтүү.
2. «Турумтай», музыкасы элдики — уктуруу.

7-сабак

1. «Куштар кетти» — аткаруу.
2. «Торгой», музыкасы элдики — уктуруу.

8-сабак

1. “Тып-тып” музыкасы жана сөзү Г.Эсенгулованыкы – үйрөтүү.
2. «Куштар кетти» — уктуруу.

9-сабак

1. “Мамалак” музыкасы жана сөзү. Г.Эсенгулованыкы – уктуруу жана үйрөтүү.
2. “Тып-тып” – аткаруу жана уктуруу. Чыгарама жөнүндө маек куруу.

10-сабак

1. “Мамалак” – аткаруу.
2. «Турумтай», «Торгой», музыкасы элдики. Окуучулар менен куштар жөнүндө салыштырып уккан музыкалары жөнүндө маектешүү.

11-сабак

1. “Уят ай” музыкасы Ж.Малдыбаеваныкы, сөзү А.Кадырованыкы – уктуруу.
2. “Мамалак” – аткаруу. Кайталоо.

12 – сабак

1. «Күзгү бакчам», «Мектебим», «Куштар кетти» деген темалар боюнча элестөөлөрдү музыка угуу менен кагаз бетине сүрөттөө.
2. Чейректик корутунду сабакка даярдануу.

13 – сабак

Чейректик корутунду концерт – сабак.

II ЧЕЙРЕК (14 саат)

Тема: «Жаныбарлар кышка камынат» (4 саат)

1-сабак

1. «Чымчыктын ыры» – музыкасы С. Айдаровдуку, сөзү А. Осмоновдуку – үйрөтүү.
2. «Жөжөлөрүм» – музыкасы К. Молдобасановдуку — уктуруу.

2-сабак

1. «Чымчыктын ыры» – музыкасы С. Айдаровдуку, сөзү А. Осмоновдуку –аткаруу.
2. «Күчүк досум» – музыкасы Т. Саламатовдуку – уктуруу.

3-сабак

1. «Кышта», музыкасы А. Малдыбаевдики, сөзү Т. Кожомбердиевдики — үйрөтүү.
2. «Жөжөлөрүм», «Күчүк досум» – уктуруу. Окуучулар менен уктурулган чыгармаларды салыштыруу аркылуу маек куруу.

4-сабак

1. «Кышта», музыкасы А. Малдыбаевдики, сөзү Т. Кожомбердиевдики – үйрөтүү, аткаруу.
2. «Кышта», музыкасы Ж. Малдыбаеваныкы – уктуруу.

Тема: «Кыш келди» (4 саат)

5-сабак

1. «Кышта» музыкасы А.Малдыбаевдики, сөзү Т.Кожомбердиевдики – аткаруу.
2. «Балаты», музыкасы А.Аманбаевдики – уктуруу.

6-сабак

1. "Тарынчаак" – музыкасы А.Укурчиновдуку, сөзү Ж.Курмановдуку –үйрөтүү.
2. "Чыр бала" – музыкасы жана сөзү Г.Эсенгулованыкы – уктуруу.

7-сабак

1. "Тарынчаак" – музыкасы А.Укурчиновдуку, сөзү Ж.Курмановдуку – аткаруу.
2. «Кышта» музыкасы А.Малдыбаевдики – аткаруу (кайталоо).

8-сабак

1. «Кышта», "Тарынчаак" – аткаруу. Окуучулар чыгармаларды салыштыруу менен маек куруу.
2. Окуучулар менен "Кыш" жөнүндө уктурулган, аткарылган чыгармаларды салыштыруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

Тема: «Жаңы жылды тосолу» (6 саат)

9-сабак

1. «Жаны жылды тосолу», музыкасы М. Абдраевдики – уктуруу.
2. «Новогодняя», музыкасы А. Филиппенконуку, сөзү Г. Бойконуку – үйрөтүү.

10-сабак

1. «Новогодняя» музыкасы А. Филиппенконуку, сөзү Г. Бойконуку — аткаруу.
2. «Аяз-Ата», музыкасы Э. Койбагарованыкы -уктуруу.

11-сабак

1. “Жаңы жыл жылмаят” – музыкасы К.Эралиеваныкы, сөзү Д.Жамансартованыкы – үйрөтүү.

2. «Аяз-Ата», «Жаны жылды тосолу» -уктуруу. Окуучулар менен ырлардын мазмунун салыштыруу.

12-сабак

1. “Жаңы жыл жылмаят” – аткаруу.
2. «Аяз-Ата», музыкасы Э.Койбагарованыкы – уктуруу. Окуучулар менен ырлардын мазмуну жөнүндө маек куруу.

13-сабак

1. «Жаңы жылды тосолу» аттуу темада окуучулар менен өтүлгөн чыгармаларды салыштыруу, маек куруу.
2. Чейректик корутунду сабакка даярдануу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

14-сабак

1. Чейректе өткөн (аткаруу жана уктуруу үчүн) чыгармаларды кайталоо.
2. I жарым жылдык жыйынтык концерт-сабак.

III ЧЕЙРЕК (20 саат)

Тема: «Гүлдөй берсин мекеним» 8 саат

1-сабак

1. «Гүлдөй берсин мекеним», музыкасы А. Малдыбаевдики — уктуруу.
2. «Кең мекен», музыкасы А. Жээнбаевдики, сөзү Р.Рыскуловдуку — үйрөтүү.

2-сабак

1. «Мекенге ырды арнайбыз», музыкасы Ж. Малдыбаеваныкы — уктуруу.
2. «Кең мекен» музыкасы А. Жээнбаевдики, сөзү Р.Рыскуловдуку — аткаруу.

3-сабак

1. «Жер эне», музыкасы, сөзү Г. Эсенгулованыкы — уктуруу.
2. «Дайым күн болсун», музыкасы А. Островскийдики, сөзү Л.Ошаниндики — үйрөтүү.

4-сабак

1. «Дайым күн болсун» — аткаруу.
2. «Кең мекен», музыкасы А.Жээнбаевдики, сөзү Р.Рыскуловдуку — аткаруу, уктуруу. Окуучулар менен чыгармалардын маанайы жөнүндө баарлашуу.

5-сабак

1. “Байчечекей” музыкасы К.Букалаевдики, сөзү М.Жангазиевдики – үйрөтүү.

2. «Гүлдөй берсин мекеним», «Мекенге ырды арнайбыз» – уктуруу. Окуучулар менен уктурулган чыгармалар жөнүндө баарлашуу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

6-сабак

1. “Байчечекей” музыкасы К.Букалаевдики, сөзү М.Жангазиевдики – аткаруу.

2. Өткөн сабактардагы уктуруу үчүн берилген чыгармаларды уктуруу жана чыгарамлардын мазмуну жөнүндө баарлашуу.

7-сабак

1. “Бабалардай болгум келет” музыкасы А. Жээнбайдыкы, сөзү Ж. Боконбаевдики – уктуруу.

2. «Гүлдөй берсин мекеним», музыкасы А. Малдыбаевдики – уктуруу. Окуучулар менен уктурулган чыгармалар жөнүндө маек куруу.

8-сабак

1. Өткөн сабактардагы уктуруу үчүн берилген чыгарамалардын мазмуну жөнүндө баарлашуу.

2. Музыкалык дидактикалык оюндар.

Тема: «Энелердин жана апалардын майрамы» (4 саат)

9-сабак

1. “Апакемдин майрамы” музыкасы, сөзү С.Кынатовдуку – үйрөтүү.

2. “Айым-күнүм ата-энем” музыкасы, сөзү Ш.Эсенгуловдуку – уктуруу.

10-сабак

1. “Апакемдин майрамы” – аткаруу.

2. “Мы с бабулей”, музыкасы А.Комарованыкы, сөзү. Л.Криллованыкы – уктуруу, Окуучулар менен ырдын мазмуну жөнүндө маектешүү.

11-сабак

1. «Апалардын майрамы», музыкасы Ш.Кемелгазиеванык ы, сөзү Т.Самудиновдуку – үйрөтүү.

2. «Эне менен бала», музыкасы К. Молдобасановдуку – уктуруу.

12-сабак

1. «Апалардын майрамы» — аткаруу.

2. «Гүл бакта», музыкасы Ж. Малдыбаеваныкы — уктуруу.

Тема: «Нооруз майрам» (8 саат)

13-сабак

1. «Келди Нооруз», музыкасы Р.Абдыкадыровдуку, сөзү Г.Момунованыкы – үйрөтүү.

2. "Жур польканы бийлейли" музыкасы Н.Давлесовдуку, сөзү Ж.Садыковдуку – уктуруу.

14-сабак

1. «Келди Нооруз» — үйрөтүүнү улантуу.
2. «Чон, атанын күүсү», музыкасы К, Молдобасановдуку — уктуруу.

15-сабак

1. «Келди Нооруз» — аткаруу.
2. "Жан апам" музыкасы жана сөзү И.Жунусовдуку – уктуруу.

16-сабак

1. «Жакшылыктын жылы болсун», музыкасы Ж. Малдыбаеваныкы — үйрөтүү.
2. «Чон, атанын күүсү», "Жан апам", "Келди Нооруз", - уктуруу. Окуучулар менен уктурулган чыгармаларды салыштырып маек куруу.

17-сабак

1. «Жакшылыктын жылы болсун», музыкасы Ж. Малдыбаеваныкы — аткаруу.
2. "У нас сегодня весело" музыкасы В.Карзинаныкы, сөзү Г.Ладоншикованыкы – уктуруу.

18-сабак

1. "Ноорузум", музыкасы А.Карыбаевдики, сөзү: Э.Эрматовдуку – үйрөтүү.
2. "Маме", музыкасы М.Давиташвлиники, сөзү М.Садовскийдики – уктуруу. Окуучулар менен уктурулган чыгамаладын маанайы жөнүндө маек куруу.

19-сабак

1. "Ноорузум" – аткаруу. Өтүлгөн темаларды кайталоо.
2. Чейректик корутунду сабакка даярдануу.

20-сабак

Чейректик корутунду концерт – сабак.

IV ЧЕЙРЕК (16 саат)

Тема: «ЖАЗДА» (12 саат)

1-сабак

1. «Күтүп жүрөм», музыкасы М. Касейдики, сөзү Д. Жамансартованыкы — үйрөтүү.
2. «Жаз келди», музыкасы А. Малдыбаевдики — уктуруу.

2-сабак

1. «Күтүп жүрөм» — аткаруу.
2. «Уя жасап береличи», музыкасы М. Бегалиевдики — уктуруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

3-сабак

1. «Ак гүлдөр», музыкасы Т.Казаковдуку, сөзү И.Исаковдуку — үйрөтүү.
2. «Байчечекей» музыкасы Г. Ашымованыкы — уктуруу.

4-сабак

1. «Ак гүлдөр» – аткаруу.
2. “Пришла весна” музыкасы жана сөзү С.Булдакованыкы –уктуруу.

5-сабак

1. «Май келди», музыкасы Н. Давлесовдуку, сөзү Т. Тыныбековдуку — үйрөтүү.
2. «Көгүчкөн», музыкасы А. Малдыбаевдики — уктуруу.

6-сабак

1. «Май келди» — аткаруу.
2. «Көпөлөк», музыкасы К. Молдобасановдуку — уктуруу.

7-сабак

1. “Пришла весна” музыкасы жана сөзү С.Булдакованыкы – үйрөтүү
2. «Жамгыр» – музыкасы К. Молдобасановдуку — уктуруу.

8-сабак

1. “Пришла весна” – аткаруу
2. «Жамгыр», «Көгүчкөн», «Байчечекей» - уктуруу. Окуучулар менен чыгармалардын мазмуну жөнүндө маек куруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

9-сабак

1. «Май келди», “Пришла весна” – аткаруу.
2. Окуучулар аткарылган чыгармалардын ыргагы жөнүндө маек куруу.

10-сабак

1. “Золотое сонце”, музыкасы жана сөзү Е.Обухованыкы – үйрөтүү.
2. “Болуп калды жаз убак”, музыкасы Т.Чокиевдики, сөзү Б.Сарногоевдики – уктуруу.

11-сабак

1. “Золотое сонце” – аткаруу.
2. «Көпөлөк», «Жамгыр» - уктуруу. Окуучулар чыгармалардын мазмунуна жараша кыймыл көрсөтүү.

12-сабак.

1. Окуучулар өтүлгөн сабактардагы уктурулган жана аткарылган музыкалык чыгармалар менен маек курушат**.**

2. Музыкалык дидактикалык оюндар.

«ЖАЙДА» 4 саат

13-сабак

1. "Лета – это красота", музыкасы жана сөзү Н. Сафоничеваныкы – уктуруу.
2. «Жайда» музыкасы А. Малдыбаевдики – үйрөтүү.

14-сабак

1. «Жайда» музыкасы А. Малдыбаевдики – аткаруу.
2. Окуучулар менен «Жайда» деген темада музыкалык маек куруу.

15-сабак

1. «Жайда» деген темага окуучулардын ой жүгүртүүсү. Жайкы каникулду өткөрүү боюнча маек-сабак.

2. Жылдык концерт-сабакка даярдануу.

16-сабак

1. Жылдык жыйынтык концерт-сабак.

2. Бул сабакта ата-энелердин алдында балдар жыл бою өздөштүрүшкөн чыгармалардан аткарып, дидактикалык оюндарды өткөрүү.

2-КЛАСС ҮЧҮН ЖЫЛ ИЧИНДЕ КОЮЛУУЧУ ТАЛАПТАР

Программага балдардын өткөн жыл ичиндеги алган билимдерин 2-класста терендетип улантууга ылайык талаптар киргизилди. Талаптар окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө, шык-жөндөмдөрүнө жараша коюлду. Алар:

- окуучулардын жайкы каникулда эс алуулары, кандай музыкалык чыгармалар менен таанышкандыктары жөнүндө маектешүү;
- берилген темалар боюнча кеңири маек куруу жана аларга ылайык чыгармалардан уктуруу, аларды талдоо;
- чыгармалардын авторлору жөнүндө кыскача баяндоо;
- балдар жана чоңдор хорун айырмалап билүү;
- ноталык сызыктар жана кошумча сызыктар. Скрипкалык ачкыч;
- ноталардын жайланышы (ноталык сызыктарда жана алардын арасында);
- добуш катарлары жана алардын аттары (до, ре, ми, фа, соль, ля, си);
- добуш катарларын төмөнтөн жогору карай (до1— до2) жана жогортон төмөн карай (до2— до1) аттарын атоо менен ырдоо;
- бир эле добушта ми, мэ, му муундарда көнүгүү ырдоо;
- музыкалык фразаларды бир эле дем алуу менен ырдоо;
- үндүү тыбыштарды туура калыптандыруу жана үнсүз тыбыштарды так, таза, ачык

айтып, үндү кыспай чыгарып, эркин ырдоо;

- обондуу, мазмундуу, кооз, динамикалык белгилерди колдонуп ырдоону өздөштүрүү;
- аспаптын коштоосунда жана коштоосуз (акапелла) ырдоого көнүгүү;
- түрдүү мүнөздөгү көнүгүүлөрдөн ырдоо;
- берилген темалар боюнча ар кандай мүнөздөгү чыгармалардан өздөштүрүү.

2-класска «Музыка биздин жашообузда» деген негизги тема берилди. Мында 1-класстын темасына салыштырмалуу музыка окуучулардын жашоо-турмуштары менен түздөн-түз байланышта болду. Анын мазмуну жана максаты төмөндөгүдөй багыттарда көрсөтүлдү:

1. Мектеп турмушу. Окуучу мектепте өзүн алып жүрүүсү, окууга, эмгекке, майрамдарга, мектептеги ж. б. өтүлүүчү иш-чараларга жандуу катышууга көмөк көрсөтүү жана үйрөтүү.

II. Адеп жана ыйман. Балдар кайда болушпасын, мейли мектепте, үйдө, кечеде, эл арасында, ал өзүн адептүү алып жүрүүсү. Улууларга урмат, кичүүлөргө ызаат көрсөтүп, адамда болгон жакшы сапаттарга (кичи пейилдикке, адамгерчиликке, абийирдүүлүккө, чынчылдыкка, достукка ж. б.) тарбиялануусу.

III. Эмгекке үйрөтүү. Кол арага жарап калган балдарды «Күз – күрөш», «Жаз – жарыш» сыяктуу темаларда, күзгү жыйым-теримде, жазгы эмгекке, айлана-чөйрөнү жашылдандырууга, ата-энеге, улуу-кичүүгө жардам берүүгө үгүттөп, эмгекке болгон сүйүүсүн, шыгын кызыгуусун арттыруу менен тарбия берүү.

IV. Ата-Мекен. Окуучуларды Ата Мекенге болгон сүйүүсүн арттырып, жылуу сезимдерин ойготуп, ага кызмат кылган атуулдарды тарбиялоо.

V. Майрамдар. Жыл ичинде болуп өтүүчү майрамдарда (Жаңы жыл, 8-Март, Нооруз, 1-Май, 9-Май ж.б.) ата-энелерди, бир туугандарды, курбуларды, агай - эжейлерди куттуктоо, жакшы маанайда, ак тилекте, жылуу мамиледе болууга тарбиялоо.

I ЧЕЙРЕК (18 саат)

Тема: «Биз окуучу балдарбыз» (6 саат)

1-сабак

1. «Биринчи коңгуроо» музыкасы М.Касейдики, сөзү С.Эралиевдики - уктуруу.
2. «Ачык көңүл балдарбыз» музыкасы К.Букалаевдики, сөзү А.Кыдыровдуку - үйрөтүү.
3. Музыка деген эмне? Окуучулар менен музыка жөнүндө маектешүү.

2-сабак

1. «Ачык көңүл балдарбыз» музыкасы К.Букалаевдики, сөзү А.Кыдыровдуку – аткаруу
2. «Эне тилим – кыргыз тилим» музыкасы К.Букалаевдыкы, сөзү Г.Болотованыкы-уктуруу.
3. К.Букалаевдин чыгармачылыгы жөнүндө баарлашуу.

3-сабак

1. «Адептүү баламын» музыкасы Ж.Дуйшеналиевдики, сөзү А.Кыдыровдуку – үйрөтүү.
2. «Убада берем» А.Малдыбаевдики – уктуруу.
3. Музыкалык сабаттуулук деген эмне?

4-сабак

1. «Адептүү баламын» музыкасы Ж.Дуйшеналиевдики, сөзү А.Кыдыровдуку – аткаруу.
2. «Тартиптүү бала» музыкасы Т.Эрматовдуку – уктуруу.
3. Музыкалык добуштар. Окуучулар менен музыкалык добуштар жөнүндө маек куруу.

5-сабак

1. «Окуу, окуу» музыкасы Н.Давлесовдуку, сөзү А.Токомбаевдики – үйрөтүү.
2. «Досторум бар жерде» музыкасы В.Шаинскийдики, сөзү М.Таничтики – уктуруу.
3. Обон жөнүндө түшүнүк.

6-сабак

1. «Окуу, окуу» – аткаруу.
2. “Мына минтип” музыкасы, сөзү А.Малдыбаев – үйрөтүү жана уктуруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

Тема: Күз күрөш (6 саат)

7-сабак

1. “Теримчилдер” музыкасы С.Жумалиевдики – уктуруу.
2. “Күзгү бакчам” музыкасы С.Айдаровдуку, сөзү Ж.Садыковдуку –үйрөтүү.
3. Нота сызыктары жөнүндө түшүнүк.

8-сабак

1. “Күзгү бакчам” – аткаруу.
2. “Осень золотая” – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Скрипкалык ачкыч (Соль ачкычы).

9-сабак

1. “Күз келди” музыкасы Э. Койбагарованыкы, сөзү К.Аскаровдуку – үйрөтүү
2. “Алтын күз” музыкасы Р.Абдыкадыровдуку – аткаруу жана уктуруу.

10-сабак

1. “Жардам бердик” музыкасы А.Малдыбаевдики сөзү М.Жангазиевдики М.Жангазиевдики – уктуруу.
2. “Күз келди” – аткаруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.

11-сабак

1. “Бүлдүркөн” музыкасы А.Бөдөшовдуку, сөзү Ж.Мамытовдуку – үйрөтүү.
2. “Теримчилер” музыкасы С.Жумалиевдики – уктуруу.
3. А.Малдыбаевдин (балдар ырларынын негизинде) чыгармачылыгы жөнүндө маек куруу.

12-сабак

1. “Бүлдүркөн” – аткаруу.
2. “Күз” музыкасы К.Эралиеваныкы – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Ноталардын аталыштары жана ноталык сызыкчаларда (станда) жайгаштырылышы.

Тема: Биз Мекенди сүйөбүз (6 саат)

13-сабак

1. “Кыргызстаным” музыкасы А.Бодошовдуку, сөзү К.Урманбетов – үйрөтүү.
2. “Ай кең мекен, кең мекен” музыкасы А.Жээнбайдыкы, сөзү Р.Рыскуловдуку – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Ноталардын аталыштары жана ноталык сызыкчаларга жайгашышы.

14-сабак

1. “Кыргызстаным” – аткаруу.
2. “Мен кыргыздын уулумун” музыкасы, сөзү Ш.Эсенгуловдуку – уктуруу. Музыкалык дидактикалык оюндар.
3. Музыкалык сабат. Ноталардын жайгашышы (кайталоо).

15-сабак

1. “Светафор” музыкасы Э.Сасыбаевдики, сөзү К.Абдрахмановдуку – үйрөтүү.
2. “Сыймык” музыкасы Т.Чокиевдики, сөзү К.Урманбетовдуку – уктуруу.
3. Композитор А.Бөдөшовдун балдар чыгармалары.

16-сабак

1. “Светафор” музыкасы Э.Сасыбаевдики, сөзү К.Абдрахмановдуку –аткаруу.
2. “Баластан” музыкасы Т.Казаковдуку, сөзү К.Урманбетовдуку – уктуруу.

17-сабак

1. Өтүлгөн чейректеги музыкалык чыгармалардын мазмуну жөнүндө окуучулар менен маек куруу.
2. Музыкалык дидактикалык оюндар.

18 сабак

1. Чейректик жыйынтык сабак.
2. Чейрек ичинде өтүлгөн чыгармалардан концерт-сабак.

II ЧЕЙРЕК (14 СААТ)

Тема «Ар мүнөздүү балдарбыз» (7 саат)

1-сабак

1. «Ар мүнөздүү балдарбыз» музыкасы А.Мурзабаевдики, сөзү Ж.Абдыкалыкованыкы – үйрөтүү.
2. «Досторго» музыкасы К.Молдобасановдуку – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Ноталардын созулуштары жөнүндө жалпы түшүнүк.

2-сабак

1. «Ар мүнөздүү балдарбыз» музыкасы А.Мурзабаевдики, сөзү Ж.Абдыкалыкованыкы – аткаруу.
2. «Эки дос» музыкасы (күү) Ы.Тумановдуку – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Бүтүн нота.

3-сабак

1. «Уя жасап береличи» музыкасы М.Бегалиевдики, сөзү Ш.Дүйшеевдики – үйрөтүү.
2. «Оюн» музыкасы Э.Жумабаевдики – уктуруу.

4-сабак

1. «Уя жасап береличи» – аткаруу.
2. «Бийлеймин» музыкасы, сөзү Г.Эсенгулованыкы – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Жарымдык нота.

5-сабак

1. «Крокодил Генанын ыры» музыкасы В.Шаинскийдики, сөзү А.Тимофеевскийдики – уктуруу.
2. «Баканын ыры» музыкасы К.Букалаев, сөзү А.Карасартов – үйрөтүү.

6-сабак.

1. «Баканын ыры» музыкасы К.Букалаев, сөзү А.Карасартов – үйрөтүү.
2. «Уят ай» музыкасы Ж.Малдыбаеваныкы, сөзү А.Кадырованыкы –уктуруу.

7-сабак.

1. «Баканын ыры» музыкасы К.Букалаевдики, сөзү А.Карасартовдуку –аткаруу.
2. «Ынтымак ыры» музыкасы А.Укурчиновдуку, сөзү М.Тойбаевдики –уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Чейректик нота.

Тема: «Кел, жаңы жыл, келе гой!» (7 саат)

8-сабак

1. «Аппак кар» музыкасы Т.Чокиевдики, сөзү С.Исаковдуку – үйрөтүү.

2. «Жаңы жыл» музыкасы М.Абдраевдики – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Сегиздик нота.

9-сабак
1. «Аппак кар» – аткаруу.
2. «Жаңы жыл» музыкасы М.Бостонкуловдуку – уктуруу.

10-сабак
1. «Жаңы жыл» музыкасы, сөзү Г. Эсенгулованыкы – үйрөтүү.
2. «Новый год» группа Радуга-уктуруу.
3. Музыкалык сабат (өтүлгөн темаларды кайталоо).

11-сабак
1. «Жаңы жыл» – аткаруу.
2. «Татынакай телефон» музыкасы М.Рыскулов сөзү К.Абдрахманов –уктуруу.

12-сабак
1. «Көк жылгаяк» музыкасы элдики иштеп чыккан С.Бактыгулов –уктуруу, аткаруу.
2. Музыкалык сабат. Тыныгуулар (пауза).

13-сабак
1. Жарым жылдык корутунду сабакка даярдануу.
2. Чейректеги аткаруу үчүн берилген чыгармаларды кайталоо.

14-сабак
1. Жаңы жылдык концерт – сабак.

III чейрек (20саат)

Тема: “Кыш кыроо” (5 саат)

1-сабак
1. “Аппак кар” музыкасы С.Момбековдуку, сөзү Ш.Дүйшеевдики –үйрөтүү.
2. “Саламатпы, мейман кыш” украин эл ыры – уктуруу.

2-сабак
1. “Аппак кар” музыкасы С.Момбековдуку, сөзү Ш.Дүйшеевдики –аткаруу.
2. “Зимушка зима” музыкасы С.Булатовдуку – уктуруу.

3-сабак
1. «Көк жылгаяк» музыкасы элдики иштеп чыккан С.Бактыгулов –үйрөтүү.
2. “Аппак кар” А.Борошов – уктуруу.

4-сабак

1. «Көк жылгаяк» – аткаруу.
2. “Күлүк чана” музыкасы Э.Койбагарова, сөзү Т.Кожомбердиевдики –уктуруу.

5-сабак

1. “Наша ёлка” музыкасы, сөзү Т.Мираджиндики – үйрөтүү.
2. “Зима пришла” музыкасы, сөзү И.Дунаевскийдики – уктуруу.

Тема: “Жаныбарлар досторум” (5 саат)

6-сабак

1. “Наша ёлка” – аткаруу.
2. “Күчүк досум” музыкасы Т.Саламатовдуку, сөзү Т.Кожомбердевдики – уктуруу.

7-сабак

1. “Кулунум” музыкасы А.Малдыбаевдыкы, сөзү А.Токомбаевдики –үйрөтүү.
2. “Тайды таптап” музыкасы С.Бактыгулов, сөзү С.Кубатованыкы –уктуруу.

8-сабак

1. “Кулунум” – аткаруу.
2. “Мамалак” музыкасы, сөзү Г.Эсенгулованыкы – уктуруу.

9-сабак

1. “Веселые гуси” орус эл ыры – үйрөтүү.
2. “Уя жасап берeличи” музыкасы М.Бегалиевдики, сөзү Ш.Дүйшеевдики – уктуруу.

10-сабак

1. “Веселые гуси” орус эл ыры – аткаруу.
2. “Я на солнышке лежу” музыкасы Г.Гладковдуку, сөзү С.Козловдуку – уктуруу.

Тема: “Жаз майрамдары” (5 саат)

11-сабак

1. “Күн балдары” музыкасы К.Эралиеваныкы. сөзү Ж.Мамытовдуку –үйрөтүү.
2. “Апамдын обону” музыкасы Б.Глуховдуку – уктуруу.

12-сабак

1. “Күн балдары” – аткаруу.
2. “Чоң энем” музыкасы Б.Абдраимовдуку – уктуруу. Музыкалык дидактикалык оюн.

13-сабак

1. “Ким сулуу” музыкасы К.Букалаевдыкы, сөзү К.Урманбетовдуку –үйрөтүү.
2. “Апакемдин майрамы” музыкасы, сөзү С.Кынатовдуку – уктуруу.

14-сабак

1. “Ким сулуу” – аткаруу.
2. “Гүлдөр” музыкасы К.Эралиеваныкы, сөзү М.Буларкиеваныкы – уктуруу.

15-сабак

1. “Сармерден” музыкасы Г.Эсенгулованыкы, сөзү А.Карабаеваныкы – үйрөтүү.
2. “Алтын апам” музыкасы И.Жунушовдуку – уктуруу.

Тема: “Нооруз майрам” (5 саат)

16-сабак

1. “Сармерден” – аткаруу.
2. “Кызыл гүл” музыкасы В.Ниязалиевныкы – уктуруу.

17-сабак

1. “Жөжөлөрүм” музыкасы К.Эралиеваныкы, сөзү А.Исаевдики – үйрөтүү.
2. “Кыргыз калкым” кыргыз эл музыкасы – уктуруу. Музыкалык дидактикалык оюн.

18-сабак

1. “Жөжөлөрүм” – аткаруу.
2. “Бишкегим” – уктуруу. Окуучулар менен музыканын маанайы жөнүндө маек куруу.

19-сабак

Чейрек жыйынтыгы, корутунду сабак.

20-сабак

Чейрек ичинде үйрөнгөн ырлар менен концерт – сабак.

IV ЧЕЙРЕК (16 саат)

Тема: “Жаз жарыш” (8 саат)

1-сабак

1. “Жаз майрамы” музыкасы К.Эралиеваныкы, сөзү С.Рысбаевдики– үйрөтүү.
2. “Бак тигели” музыкасы А.Малдыбаевдики – уктуруу.

2-сабак

1. “Жаз майрамы” – аткаруу.
2. “Биздин бакта” музыкасы М.Бостонкуловдуку – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Мажор жөнүндө түшүнүк.

3-сабак

1. “Жаз жарыш” музыкасы Н.Курманованыкы, сөзү А.Жакшылыковдуку – үйрөтүү.
2. “Байчечекей” музыкасы К.Букалаевдики, сөзү М.Жангазиевдики-уктуруу.

4-сабак

1. “Жаз жарыш” – аткаруу.
2. “Эмгек бакыты” музыкасы Ш.Шеркуловдуку – уктуруу.
3. Музыкалык сабат. Минор жөнүндө түшүнүк.

5-сабак

1. “Байчечекей” музыкасы К.Букалаевдики, сөзү М.Жангазиевдики – үйрөтүү.
2. “Бак тигебиз” музыкасы К.Молдобасановдуку, сөзү Б.Абакировдуку – уктуруу.

6-сабак

1. “Байчечекей” – аткаруу.
2. “Күндү тосуу” музыкасы К.Эралиеванык, сөзү Ш.Мамбетаипованыкы – уктуруу.

7-сабак

1. “Жамгыр-ай” музыкасы Т.Молдогазиевдики, сөзү С.Жетимишевдики – үйрөтүү.
2. “Жылмаюу” музыкасы В.Шаинскийдики, сөзүн которгон К.Урманбетовдуку – уктуруу.

8-сабак

1. “Жамгыр-ай” – аткаруу.
2. Окуучулар менен аткарылган жана уктурулган музыкалык чыгармалар жөнүндө маек куруу, талдоо.

Тема: “Куттуу болсун Улуу Жеңиш майрамы” (8 саат)

9-сабак

1. “Май келди” музыкасы А.Малдыбаевдики, сөзү А.Үсөнбаевдики – үйрөтүү.
2. “Сулуу май” музыкасы Н.Давлесовдуку – уктуруу.

10-сабак

1. “Май келди” – аткаруу.
2. “Көпөлөк” музыкасы Э.Жумабаевдики – уктуруу

11-сабак

1. “Куттуу болсун Жениш майрам” музыкасы К.Букалаевдики, сөзү Т.Акматовдуку – үйрөтүү.
2. “Эстелик” музыкасы Т.Казаковдуку – уктуруу. Окуучулар менен “Жеңиш күнү” темасында баарлашуу, диалог куруу.

12-сабак

1. "Куттуу болсун Жениш майрам" – аткаруу.
2. "Эстеликке таазим" музыкасы, сөзү Т.Молдогазиевдики – уктуруу.

13-сабак

1. "Аскер жигит боломун" музыкасы Э.Койбагарованыкы, сөзү К.Аскаровдуку – үйрөтүү.
2. "Эр жоокер" музыкасы, сөзу Т.Молдогазиевдики – уктуруу.

14-сабак

1. "Аскер жигит боломун" – аткаруу.
2. "Кыргызстаным" музыкасы К.Асановдуку – уктуруу.

15-сабак

1. "Ата-Мекен" музыкасы К.Букалаевдики, сөзү Ч.Шаршебаевдики –үйрөтүү.
2. "Мекним Кыргызстаным" музыкасы Э.Маадинбековдуку, сөзү К.Иманалиевдики – уктуруу

16-сабак

1. "Ата-Мекен" музыкасы К.Букалаевдики, сөзү Ч.Шаршебаевдики – үйрөтүү.
2. "Тынчтык ыры" музыкасы А.Островскийдики, сөзүн которгон К.Урманбетов – уктуруу.

17-сабак

1. "Ата-Мекен" – аткаруу.
2. "Жайлоо көркү" музыкасы Б.Исаковдуку – уктуруу. "Жай көркү" деген темада маек – сабак.

18-сабак

1. Жылдык жыйынтык концерт – сабак.